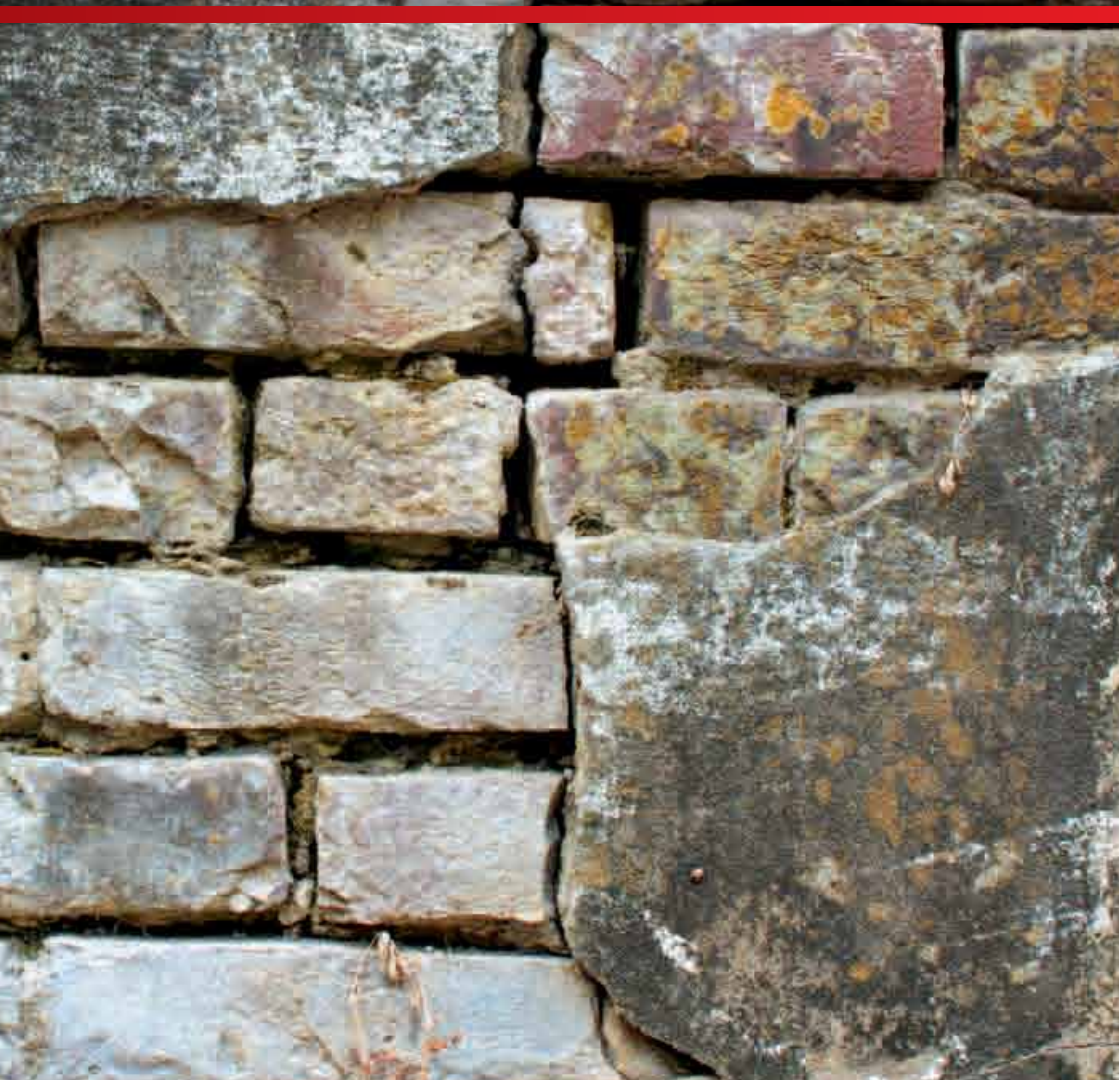

ИЗВИНИ, АМА ТИ СИ ОД
ПОГРЕШНА
НАЦИОНАЛНОСТ

животни приказни од 2001

МË FAL, POR TI JE NGA
KOMBËSIA
E GABUAR

tregime jetësore të vitin 2001

Мировна акција

Aksioni Paqësor

животни приказни од 2001

**ИЗВИНИ, АМА ТИ СИ ОД
ПОГРЕШНА НАЦИОНАЛНОСТ**

**MË FAL POR TI JE NGA
KOMBËSIA E GABUAR**

tregime jetësore të vitin 2001

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски"
Скопје

94(497.7)"2001"(093.3)

ИЗВИНИ, АМА ТИ СИ ОД ПОГРЕШНА НАЦИОНАЛНОСТ
животни приказни од 2001

MË FAL, POR TI JE NGA NGA KOMBËSIA E GABUAR
tregime jetësore në vitin 2001

Прилеп : Здружение на граѓани Мировна акција, 2014. - 357 стр. ; 21 см

Текст напоредно на мак. и алб. јазик

ISBN 978-608-65245-1-7

а) Македонија - Војна 2001 - Секавања
COBISS.MK-ID 9613594

ИЗВИНИ, АМА ТИ СИ ОД
ПОГРЕШНА НАЦИОНАЛНОСТ
животни приказни од 2001

MË FAL, POR TI JE NGA
KOMBËSIA E GABUAR
tregime jetësore të vitin 2001

Уредници:
Горан Талески
Томас Колс
Фланза Јусуфи Салиу
Боро Китаноски

Интервјуери/ки:
Шикери Џафери
Дивна Јанкова
Фиторе Бафтија
Фланза Јусуфи Салиу
Акиф Кариман
Мануела Демир
Марија Илиевска
Мерсиha Реџепагиќ
Зинка Ганиќ

Издавач:
Мировна Акција
www.mirovnaakcija.org

Дизајн:
Александар Дудески

Преведувачи:
Исмет Балаџи
Фљамур Муладаути
Кујтим Рамадани
Ирена Мановска

Лектура:
Радослав Митрески

Redaktorë:
Goran Taleski
Tomas Kols
Fllanza Jusufi Saliu
Boro Kitanoski

Intervistues:
Shyqeri Xhaferi
Divna Jankova
Fitore Baftija
Fllanza Jusufi Saliu
Akif Kariman
Manuela Demir
Marija Ilievska
Mersiha Rexhepagiq
Zinka Ganiq

Botues:
Aksioni Paqësor
www.mirovnaakcija.org

Dizajn:
Aleksandar Dudeski

Përkthyes:
Ismet Ballazhi
Flamur Mulladauti
Kujtim Ramadani
Irena Manovska

Lektura:
Radoslav Mitreski

СОДРЖИНА

Вовед.....	6
Методологија.....	16
Интервјуа:	
Џемка Ганиќ.....	22
НН.....	48
Бејтула Мустафаи.....	70
НН.....	88
Севил Муаремоска.....	110
НН.....	134
Емил Шаботиќ.....	148
НН.....	176
Микерем Таури.....	216
ЕК.....	228
НН.....	270
НН.....	298
Шули Доага.....	318

PËRMBAJTJA

Hyrje.....	7
Metodologjia.....	17
Intervista:	
Xhemka Ganiq.....	23
NN.....	49
Bejtulla Mustafai.....	71
NN.....	89
Sevil Muaremoska.....	111
NN.....	135
Emil Shabotiq.....	149
NN.....	177
Mikerem Tairi.....	217
EK.....	229
NN.....	271
NN.....	299
Shuli Doaga.....	319

BOBED

hyrje

Зошто Соочување со минатото? Можно ли е помирување без соочување? Колку соочување е потребно за помирување? Кој со кого треба да се помирува?

Во 2008 година, Мировна акција започна со програмата за Соочување со минатото од 2001 година, во чии рамки се одвива континуирана работа на собирање животни приказни поврзани со воените искуства на различни категории граѓани/ки. Досега збирката брои околу 200 животни приказни и 4 издадени книги. Силно веруваме дека за минатото треба да се зборува. Го одбравме пристапот преку орална историја од повеќе причини:

- Да се демократизира дискурсот низ кој се третира војната од 2001-та во јавноста
- Да се даде глас на луѓето кои не беа активни креатори на историските настани
- Да се отвори просторот за плурализам на наративите
- Да се нагласи важноста на мултиперспективноста кога ги разгледуваме настаните од минатото
- Да се започне интернетички дијалог за тоа што ни се случи
- Да се отвори простор за емпатија
- Да се чуеме...

Инаку, немаме одговори на прашањата од насловот на овој вовед. Се уште трагаме. Некогаш преку овие книги и нивните промоции, некогаш преку други активности.

Pse ballafaqimi me të kaluarën? A mund të bëhet pajtimi pa u ballafaquar? Sa është ballafaqimi i nevojshëm për pajtim? Kush me cilin duhet të pajtohet?

Në vitin 2008 Aksioni Paqësor filloi një program për ballafaqimin me të kaluarën e vitit 2001, i cili përfshin punën e vazhdueshme të mbledhjes së historive të jetës të lidhura me përvojat e luftës së kategorive të ndryshme të qytetarëve/eve. Deri tani koleksioni numëron rreth 200 tregime jetësore dhe katër libra të botuara. Besojmë fuqimisht se duhet të flitet për të kaluarën. Kemi zgjedhur qasjen përmes historisë gojore për disa arsye:

- Për të demokratizuar diskursin përmes të cilit trajtohet lufta e vitit 2001 në publik
- Për t'u dhënë fjalën njerëzve të cilët nuk ishin kreator aktiv në ngjarjet historike
- Për të krijuar hapësirë për pluralizmin e narrativeve
- Për të theksuar rëndësinë e multiperspektivitetit kur shfletojmë ngjarjet e së kaluarës
- Për të filluar dialogun ndëretnik në lidhje me atë që na ka ndodhur
- Për të krijuar hapësirë për empati
- Për t'u dëgjuar...

Përndryshe, nuk kemi përgjigje për pyetjet e titullit të kësaj hyrjeje. Ende jemi në kërkim. Ndonjëherë nëpërmjet këtyre librave dhe promovime të tyre, ndonjëherë përmes aktiviteteve të tjera.

„Рамковниот договор е за нас, за Албанците. А ако сакате друг Рамковен договор, земете пушка и ќе си се изборите за [тоа].“

Пред нас се наоѓа четвртата книга со животни приказни од војната во 2001 година во Македонија во издание на Мировна акција. Во неа се поместени 13 животни приказни од колекцијата на Мировна акција од 30 интервјуа направени во оваа серија. Направени беа интервјуа со луѓе кои не се чувствуваат првенствено како дел од двете најголеми етнички групи: Македонците и Албанците. Освен тоа, од интерес ни беа и припадниците/чките на овие заедници кои имаат различна вероисповед од мнозинската. Главниот фокус беше врз помалите етнички заедници во Македонија: Ромите, Турците, Власите, Бошњациите... често маргинализирани, или пак притиснати и натерани да одберат страна. Тоа се случувало во војната, а се случува и денес. Имало и ситуации каде припадниците на една заедница меѓусебно се делат во зависност од тоа на чија страна се, дали се со Македонците или со Албанците.

Оваа серија претставуваше голем предизвик за Мировна акција во текот на целиот процес на реализација. Дилемите доаѓаа при самото дефинирање на луѓето кои ги интервјуираме. Дали кога инсистираме на идентификување на етничките и/или верските идентитети работиме на нивно зацврстување или разградба? Дали помагаме во доработката на етничките квоти, сфатени на популарен начин по 2001-та, или изложувајќи ги нелогичните рамки помагаме за нивна деконструкција? Дали е нашата улога во овој процес само да собираме и архивираме животни приказни или имаме улога и во нивната понатамошна разработка? Со сите овие прашања се соочувавме речиси на дневна основа. И кога велиме „ние“ тука покрај проектниот тим на Мировна акција спаѓаат и интервјуерите кои го спроведоа собирањето на животните приказни на терен и ги понесоа најголемата тежина и одговорност во целиот процес.

"Marrëveshja Kornizë është për ne, për shqiptarët. Në qoftë se doni ndonjë Marrëveshje Kornizë tjetër, kapeni armët dhe luftoni për të"

Para nesh kemi librin e katërt i rrëfimeve jetësore të luftës së vitit 2001 në Maqedoni të publikuar nga Aksioni Paqësor. Në të përfshihen 13 rrëfimet jetësore nga gjithsej 30 intervista të bëra në këtë seri. Janë bërë intervista me njerëz që nuk ndjehen para-sëgjithash si pjesë e dy grupeve më të mëdha etnike: maqedonasve dhe shqiptarëve. Përveç kësaj, të interesuar ishim për anëtarë/e të këtyre komuniteteve që kanë fe të ndryshme nga shumica. Ishim fokusuar kryesisht në bashkësitë më të vogla etnike në Maqedoni: romët, turqit, vllahët, boshnjakët,... Shpesh janë të marginalizuar ose të shtyrë dhe të detyruar për të zgjedhur njërën anë. Ajo ndodhi në luftë dhe ndodh edhe sot. Ka pasur situata ku anëtarë të tënjëjtit komunitet ndahen mes veti varësisht nga ajo se kush cilës anë do ti takojë, a janë me maqedonasit apo me shqiptarët.

Kjo seri paraqiste një sfidë të madhe për Aksionin Paqësor gjatë procesit të realizimit. Dilemat vinin gjatë definimit për të përcaktuar njerëzit të cilët do t'i intervistojmë. Kur insistojmë për identifikimin e identiteteve etnike dhe/ose fetare a jemi duke punuar në forcimin apo ndarjen e tyre? A ndihmojmë në përfundimin e kuotave etnike, të kuptuara në rrugën popullore pas vitit 2001 ose duke i ekspozuar kornizat e palogjikshme ndihmojmë shpërbërjen e tyre? Roli ynë në këtë proces a është vetëm për të mbledhur dhe për të arkivuar tregimet jetësore ose kemi një rol në përpunimin e tyre të mëtejshëm? Me të gjitha këto çështje përballeshim pothuajse çdo ditë. Dhe kur themi "ne" këtu pranë ekipit të projektit të Aksionit Paqësor hynë edhe intervistuesit të cilët kanë kryer mbledhjen e tregimeve jetësore dhe e morën barrën dhe përgjegjësinë kryesore në tërë procesin.

Често во јавноста слушаме дека по 2001-та Македонија стана бинационална држава. Во многу сегменти, Македонија и навистина изгледа таква. Процесите на етничката хомогенизација засилени во 2001-та, продолжуваат и денес имајќи ги етничките квоти, законски регулирани, како едно од горивата за таквото движење. Исто така, постои и генерална нетрпеливост и во рамките на една етничка заедница спрема малцинските идентитетски аспекти на поединци од самата заедница. Конфликтот беше во голема мера етнички, но имаше и свои религиски, па и други аспекти. Често пати тие линии на раздвојување не се поклопуваа, ами се пресекуваа. Со оваа серија првенствено се обидовме да ги истражимо наративите во тој простор помеѓу.

Она што може да се забележи од интервјуата е дека мнозинството од интервјуираните сметаат дека заедниците подобро живееле пред војната од 2001-ва година. Дека соживотот бил поизразен, дека се чувствувале поеднакви. За време на војната, припадниците на овие заедници ги проживеале страдањата подеднакво како и припадниците од двете најголеми заедници во Република Македонија. Некои избегале и се разделиле од своите најблиски, некои биле регрутирани во државните безбедносни сили, други активно се вклучиле во помагање на ОНА, но никој од нив не бил заобиколен од војната повеќе или помалку од кој било друг.

Сепак, како најголем проблем кој може да се забележи во животните приказни во оваа серија е неможноста припадниците на помалите заедници да ги остварат своите права и застапеноста во институциите според одредбите на Рамковниот договор. Ретки се ситуациите каде тоа се случило. Најчесто се игнорирани од администрацијата (независно дали државна или општинска), предводена од Македонците и Албанците.

Shpesh dëgjojmë në publik se Maqedonia pas vitit 2001 u bë një shtet binacional. Në shumë segmente Maqedonia në të vërtetë duket etillë. Proceset e homogjenizimit etnik të forcuara në vitin 2001 vazhdojnë edhe sot duke i pasur kuotat etniketë rregulluara me ligj, si një nga lëndët djegëse për lëvizje të tillë. Gjithashtu, ekziston një mos tolerancë e përgjithshme brenda një komuniteti etnik drejt aspekteve të identitetit të individëve të të njëjtit komunitet. Konflikti ishte kryesisht etnik, por kishte edhe aspektin fetar, si dhe aspekte të tjera. Shpesh këto dy linja të ndarjes nuk përputhen, por ndërpritën. Me këtë seri u përpoqëm që t'i hulumtojmë narrativet në hapësirën në mes.

Ajo që mund të vërehet nga intervistat është se shumica e të intervistuarve konsiderojnë se komunitetet ndërmjet veti më mirë kanë jetuar para luftës së vitit 2001. Se bashkëjetesa ka qenë më e shprehur, se janë ndjej më të barabartë. Gjatë luftës, anëtarët e këtyre komuniteteve i kanë përjetuar vuajtjet njëjtë si edhe anëtarët/et e dy komuniteteve më të mëdha në Republikën e Maqedonisë. Disa u arratisën dhe u ndanë nga të afërmit e tyre, disa ishin rekrutuar në forcat e sigurimit të shtetit, të tjerët u angazhuan në mënyrë aktive për të ndihmuar UÇK-në, por asnjëri prej tyre nuk i është shmangur luftës.

Megjithatë, si problem më i madh që mund të vërehet në rrëfimet jetësore në këtë seri është pamundësia e komuniteteve më të vogla për të realizuar të drejtat dhe përfaqësimin e tyre në institucionet në përputhje me dispozitat e Marrëveshjes Kornizë. Të rralla janë rastet ku ajo gjë ka ndodhur. Shpesh injorohen nga ana e administratës (pavarësisht ajo shtetërore ose komunale) të udhëhequr nga maqedonasit dhe shqiptarët.

Pra, për ne e rëndësishme ishte të dëgjohej rrëfimet e komuniteteve më të vogla në Maqedoni. Ne jemi të vetëdijshëm për kurthin që mbart me vete klasifikimi i rëndë etnik i qytetarëve/eve, por duke pasur parasysh realitetin, sidomos qytetarët shprehën nevojën për të nxjerrë në pah këto identitete, e përpiluar

Ни се чини е важно да се слушнат искуствата и на помалите заедници во Македонија. Свесни сме за стапцата која со себе ја носи грубото етничко класифицирање на граѓаните/ките, но имајќи ја предвид реалноста, особено изразената потреба на граѓаните да ги истакнуваат тие идентитети, ја составивме оваа книга од животни приказни на граѓаните/ките кои не припаѓаат на мнозинските заедници, нивните видувања за животот пред, за време на војната и денес, 12 години потоа. Книгата е печатена на македонски и албански јазик, бидејќи пред сè, ни се чини е важно, припадниците на овие најголеми заедници да може да ги прочитаат.

Боро Китаноски

Горан Талески

Томас Колс

Фланза Јусуфи Салиу

këtë libër me tregime jetësore të qytetarëve/eve që nuk i përkasin komuniteteve shumicë, pikëpamjet e tyre mbi jetën para luftës, gjatë luftës dhe sot 12 vjet pas luftës. Libri është i botuar në gjuhën maqedonase dhe gjuhën shqipe, para së gjithash për ne e rëndësishme është, që anëtarët e këtyre komuniteteve më të mëdha të jenë në gjendje ti lexojnë.

Boro Kitanoski

GoranTaleski

ThomasKohls

FllanzaJusufoSaliu

методологија

metodologjia

Во оваа серија собравме 30 животни приказни. Од нив, во оваа книга објавуваме 13. Најголем дел од интервјуираните луѓе доаѓаат од регионите кои беа најмногу зафатени од воените дејства, иако во помал број беа направени интервјуа и со жители од другите делови на земјата.

Интервјуата беа спроведени на крајот на 2012 и почетокот на 2013 година од тим интервјуери/ки од различни региони во Македонија. Сите интервјуери/ки пред спроведувањето на интервјуата учествуваа на обуката за собирање животни приказни, организирана од Мировна акција.

Сите интервјуа се снимани со дигитална аудиотехника. Интервјуерите/ките исто така, собраа и поголем број информации за раскажувачите/ките на животните приказни, кои како дополнителни извори се достапни покрај секое интервју архивирано во Документацискиот центар на Мировна акција. При транскрипцијата на интервјуата инсистиравме на максимално почитување на исказот: транскрипцијата е работена да биде идентична на оригиналниот говор, не дозволивме интервенции дури и кога нараторот/ката не ја следи логиката во говорот. Нејасните делови од аудиозаписот во оваа книга се означени со: „(нејасно)“. Доколку интервјуерот/ката е сигурен/на на што точно мислел нараторот/ката, а тоа е изоставено во говорот, заради подобра разбирливост на текстот, тие зборови се додадени како: „[абвгдѓ]“. Доколку пак, се направи позначајна пауза, или пак нараторот/ката плаче или се смее, за подобро разбирање на емоционалната состојба при раскажувањето на одреден дел од интервјуто, тоа се означува со: „(се смее)“. Раскажувачите/ките на животните приказни исто така имаа полна слобода да го одобрат нивото на јавна достапност на нивната приказна. Можеа да одберат само да ја донираат својата приказна во Документацискиот центар на Мировна акција и да не дозволат објавување на приказната подоцна во каква било публикација. Или да одобрат објавување, но да бараат анонимност. Минимумот без кој не

Në këtë seri kemi mbledhur 30 rrëfime jetësore. Prej tyre, në këtë libër botojmë 13. Pjesa dërmuese e njerëzve të intervistuar vijne nga rajonet të cilët më së shumti ishin përfshirë në veprimet luftarake, edhe pse në numër të vogël, një pjesë e intervistave janë bërë me banorë në vende të tjera të shtetit.

Intervistat u realizuan kah fundi i vitit 2012 dhe në fillim të vitit 2013 nga ana e një ekipi të intervistuesve/eseve nga rajone të ndryshme në Maqedoni. Të gjithë intervistuesit/ezet përpara realizimit të intervistave morën pjesë në Trajnim për mbledhjen e tregimeve jetësore, organizuar nga Aksioni Paqësor.

Të gjithë intervistat janë të inçizuara me teknike audio digjitale. Intervistuesit/ezet gjithashtu mblodhën edhe një numër më të madh të informatave për dhënësit/set e tregimeve jetësore të cilët paraqesin burime shesë dhe të cilët janë në dispozicion pranë çdo interviste të arkivuara në Qendrën Dokumentuese të Aksionit Paqësor. Gjatë transkriptit të intervistave insistonim në respektimin maksimal të deklaramentit: transkriptimi është punuar ashtu që të jetë identik me të folmen origjinale, nuk lejuam intervenime edhe atëherë kur narratori/ja nuk ndjek një linjë logjike në rrëfimin e tij/saj. Pjesët e paqarta nga audio inçizimet në këtë libër janë të shënuara si: “(e paqartë)”. Nëse intervistuesi/sja është i/e sigurt në atë se çka ka menduar narratori/ja, dhe kjo është lënë anësh në rrëfim, për qëllime të kuptueshmërisë më të mirë të tekstit, ato fjalë janë të shtuara si: “[abcçddh]”. Ndërkaq, nëse bëhet një pauzë më e rëndësishme, ose nëse narratori/ja qan ose qesh, për shkak të kuptimit më të mirë të gjendjes emocionale gjatë rrëfimit të një pjese të caktuar të intervistës, ajo shënohet me: “(qeshet)”. Dhënësit/set e tregimeve jetësore gjithashtu kishin liri të plotë që të lejojnë shkallën e qasjes publike të tregimit të tyre. Mundeshin të zgjedhin që vetëm ta dhurojnë tregimin e tyre në Qendrën dokumentuese të Aksionit Paqësor dhe të mos lejojnë shpalljen e tregimit në çfarëdoqoftë publikimi më vonë. Ose të lejojnë shpalljen e tregimit, por që të kërkojnë anonimitet. Minimumi pa të cilin nuk morëm asnjë tregim jetësor ishte: çdo tregim duhet të disponojë me infor-

собрание ниту една приказна беше: секоја приказна мора да располага со информации за раскажувачот/ката на приказната и со аудиозапис. Мирвна акција понатаму гарантира дека степенот на јавна достапност пропишан од раскажувачот/ката на приказната ќе биде испочитуван до крај. Приказните кои се наоѓаат во оваа книга се објавени следејќи ги дозволиите добиени од раскажувачот/ките. Оние кои дозволија целосна јавност ги објавуваме со полно име и презиме. Другите ги објавуваме со нивните иницијали, додека, оние кои бараа анонимност, ги објавуваме под ознаката „НН“.

mata për dhënësin/en e tregimit dhe të ketë audio inçizim. Aksioni Paqësor më tej garanton se shkalla e qasjes publike paraparë nga dhënësi/sja i/e tregimit do të respektohet deri në fund. Tregimet të cilat ndodhen në këtë libër janë të botuara duke ndjekur lejet e marra nga narratorët/et. Ata të cilët lejuan transparencë të plotë i botojmë me emër dhe mbiemër të plotë. Të tjerat i botojmë me inicialet e narratorëve. Përderisa ata të cilët kërkonin anonimitet i botojmë nën shenjën “NN:”.

Џемка Ганиќ

„...ја лично како Бошњак сега веќе тоа го приметувам, Македонци ме сметаат а море исто ко Шиптар, Шиптарот вика а она иста ко каурка ни таму ни ваму, тука малце се осекам сега запоставена, као некој странец..., ко.... едноставно сега ги немам тие права кои што сум ги имала.“

Xhemka Ganiq

“...unë tani si boshnjake veç më tani e hetoj, maqedonasit më llogarisin more e njëjtë si shqiptar, shqiptari më thotë ee ajo është e njëjtë me kaurët, as këndej, as andej, këtu tani më ndjehem pakëz e anashkaluar, si ndonjë i huaj..., si... thjeshtë tani nuk i kam ata të drejta që i kam pasur”

МЕРСИХА РЕЏЕПАГИЌ: Здраво.

ЏЕМКА ГАНИЌ: Здраво.

МР: Јас сум Мерсиха Реџепагиќ. Ќе извршиме теренско истражување на темата: индиректно вклучените заедници во конфликтот. Дали би сакале да ни се претставите?

ЏГ: Да, Ганич Џемка, по националност Бошњака, родена 954 год. [мислеше 1954] во Србија, едно село Жирче. Инаку од самата година 54 во Скопје сме живееме тука.

МР: Каде живеете?

ЏГ: Живее... живеете во Гази Баба населба, а се омажив во Чаир на „Џон Кенеди“.

МР: Така. А како се живеело пред 2001?

ЏГ: (размислува) Пред 2001 можам да кажам дека и детството супер сум го поминала овдека во Скопје во населбата Гази Баба, исто и на Џон Кенеди, бидејќи сум домаќинка, живеам и живеам сè уште во зграда. Меѓутоа мажот работеше, мајка на четири деца, една мажена, три се школуваа, у самата година 2001 година се школуваа, имав ученици, па сеа добро...

МР: Така. Кои се...

ЏГ: Немојам да се пожалам дека нешто лошо сум живеела, добро.

МР: Така. Кои се етнички заедници живеат во вашата населба?

ЏГ: Па во нашата населба до пред 2001 имаше повеќе Македонци, Албанци помал дел, имаше и Бошњаци, Роми има, немавме некои проблеми...

MERSIHA REXHEPAGIQ: Përshëndetje!

XHEMKA GANIQ: Përshëndetje!

MR: Unë jam Mersiha Rexhepagiq, do të kryejmë një hulumtim terreni në temën: Përfshirja e komuniteteve në mënyrë indirekte në konflikt. A do të kishit dashur që të prezantoheni?

XhG: Po, Ganiq Xhemka, me kombësi boshnjake, e lindur në vitin 954 (mendonte në vitin 1954) në Serbi, në një fshat Zhilçe, përndryshe në Shkup jemi dhe jetojmë që nga viti 54.

MR: Ku keni jetuar?

XhG: Jetoni... jetonim në lagjen Gazi Baba, ndërsa u martova në Çair, në “Xhon Kenedi”.

MR: Ashtu. Dhe si është jetuar para vitit 2001?

XhG: (mendon) Përpara vitit 2001 mund t’ju them se fëmijërinë e kam pasur shumë të mirë, kam kaluar shumë mirë këtu në Shkup, në lagjen Gazi Babë, dhe njëjtë poashtu edhe në XhonKenedi, pasi që jam amvise, jetoja dhe ende jetoj në ndërtesë mirëpo burri punonte, nënë e katër fëmijëve, një e martuar, tre ishin duke u shkolluar, shkolloheshin edhe në vitin 2001, kisha shkollarë, dhe tani mirë...

MR: Ashtu. Të cilët janë....

XhG: Nuk mund të ankojem se kam jetuar disi keq, mirë.

MR: Ashtu. Cilat bashkësi etnike jetojnë në lagjen tuaj?

XhG: Në lagjen tonë deri para vitit 2001 më së shumti kishte maqedonas, shqiptarë një pjesë më e vogël, kishte edhe boshnjakë, romë ka, nuk kishim ndonjë problem...

MP: Така.

ЏГ: Здраво за здраво, нормално со секого неможеш да бидеш близок пријател, меѓутоа имавме со сите нации имав пријатели, неможам да се пожалам дека нешто некој дека ме понижувал или газел или... ааааа... лошо некој нешто да ми направел.

MP: Така. А соодносот на другите на пр. Македонците со Албанците...

ЏГ: Односот...

MP: Како беше овдека?

ЏГ: ... до 2001 стварно беше многу фино, ааа... имавме и шетки, шетање тука ок... во школскиот двор, поручокке се соберевме топло она ке се соберевме на клупи кај забавиштено, муабет, кој, што, како, со сите имавме добар однос... (не се разбира) ... На кафе ќе се качиме едни кај други, недајбоже жалост ќе се соберевме сите, веселби исто, на свадби сме оделе и кај Македонци и кај Албанци кој ќе не канел, добро не прифатиле, добро сме поминале. Ааа... ви реков имав добри пријатели и од Албанци и од Македонци, па и Ром што ми е комшија иако он при тука не живее, годишно ќе дојде, меѓутоа и кај нас ке дојде на кафе и ние ќе појдеваме на кафе (размислува) ... Лично немавме ние измеѓу себе до самата... самиот ден во Арачиново кога не...бонбардираа, тогаш војна, најголема војна таму се водеше. Е тој ден бидејќи имав еден комшија тука Албанец, меѓутоа тоа и цела Македонија и сите го знаат... ааа... јак човек, никогаш ни политички поврзан, нити нас... иако беше Албанец школован човек, хуманитарец, дефектолог, додека на негова врата не напишал некој „смрт на шиптарите“. Тоа многу не потресе, едноставно човекот се изненади како може на него такво нешто да му се случи кога сите, стварно сите го сакавме, сите го почитувавме. И исто мислам и он обострано и он почитуваше со сите арен беше. Тоа малце не шокираше така, иначе со другите се нај, нај, нај...

MR: Ashtu.

XhG: Kishim një përshëndetje, normalisht se nuk mundesh me çdonjërin të jesh shok i ngushtë, mirëpo nga të gjitha kombësitë kishim miq, nuk mund të ankojem se dikush diçka më ka poshtëruar ose më ka shkelur ose... të më ketë bërë keq mua.

MR: Ashtu. Dhe raporti i ndërsjellë ndërmjet përshembull maqedonasve dhe shqiptarëve...

XhG: Raporti...

MR: Si ishte këtu?

XhG: ... deri në vitin 2001 me të vërtetë ishte shumë në rregull, dhe... kishim edhe shëtitje të përbashkëta, këtu, te oborri shkollës, pas drekës do të mblidheshim ngrohtë, do të mblidheshim tek bankat rrugore te parashkollorja, në biseda, kush, çka, si, me të gjithë kishim marrëdhënie të mira... (nuk kuptohet) ... Në kafe do të shkonim tek njëri-tjetri, mos e dhashtë Zoti, por edhe në raste të ngushëllimeve do të mblidheshim të gjithë, në gëzime poashtu, në dasma kemi shkuar edhe tek maqedonasit edhe tek shqiptarët, kush na ftonte, mirë kemi kaluar. Dhee... ju thashë që kisha shokë të mirë edhe nga shqiptarët edhe nga maqedonasit, paj edhe rom të cilin e kam fqinj edhe pse ai nuk jeton këtu, vjen njëherë në vit, dhe gjithmonë vjen edhe tek neve në kafe dhe ne do të shkonim tek ai në kafe (mendon) dhe... ne personalisht nuk kishim ndërmjet veti deri në... atë ditë në Haraçinë kur na... bombarduan, atëherë kur lufta, kur bëhej lufta më e madhe atje. Dhe atë ditë pasi që kisha një fqinj shqiptar, mirëpo këtë edhe gjithë Maqedonia e din... njeri i fortë, kurrë i lidhur politikisht, as unë... edhe pse ishte shqiptar, njeri i shkolluar, humanist, defekto-log ndërsa dikush në portën e tij kish shkruar “Smrt na Shiptarite”, kjo shumë na tronditi, thjeshtë njeriu u habit se si mundej që atij t’i ndodhë kjo gjë kur të gjithë, me të vërtetë të gjithë e donim, të gjithë e respektonim. Dhe gjithashtu e mendoj që edhe ai poashtu na respektonte dhe me të gjithë ishte i mirë. Kjo pakëz na shokoi, përndryshe me të tjerët gjithçka më se mirë...

MP: Така. А што направи он остана тука да живее или..?

ЏГ: (воздивнува) Па остана он после да живее, меѓутоа тоа тој ден дури и ние како добри комшии, соседи оти јас во средина сум, од лева страна Македонец, од десната страна негов стан, дури се шалевме, се заебававме, иако негдека во Арачиново се пукаше, ние се шалевме, ако нападнаат Албанци преку мене мојата ком.. моите комшии Македонци кај Ремзи ке појдеме, кај комшијата кај што е Албанец да се скриеме, а ако нападнаат Албанци [мислеше Македонци] тогаш Ремзи преку мене лавиринт кај Македонци ке се криеме да... и така да (размислува) што се однесува во моја близина супер си живеаме. Од еднашка тој ден стварно човекот се разочара, најтешко ми падна кога дојде и кога ми рече „Џемке еве ти го клучот од станот, ако се вратам, вратам, ако не праите што сакате“, мислам со солзи, плачевме сите, знаевме каде оди и што, он единствено вака од таа војна што избега на десет дена бидејќи после се смири таа состојба во Арачиново и му се јавив врати се слободно, станот никој не го ни пипнал ни ништо, дојди си дома.

MP: А дали имаше дискриминација пред 2001?

ЏГ: Пред 2001 дискриминација осекавме единствено бидејќи ја пораснав во таа средина каде што се збореше албански. Ја знам и албански и турски и македонски. А да ми се случило неколку пати, мене лично не оти јазикот го знаев, ааа... неколку пати ми се случило на Битпазар на анбуланта, да, има Албанци кои незнаат Алб... македонски ги провоцираа... оди најди некој да ми каже што сакаш, што те боли. Такви работи имаше, тоа сум очевидец. И у банка исто еднашка ми се има случено да преведам, дошле ја испратиле незнае да збори... аааа... мислам дека најг... нај проблем овдека можеби и таа... што се случи тоа дека беше ете јазикот. Нити Македонци не го разбираа албанскиот, нити па... имаше Албанци, незборам ја за сите, меѓутоа имаше Албанци да речам домакински ко ја или дошле од негдека па... или тешко или нејкат, тоа неможам

MR: Ashtu. Dhe çka bëri ai, a mbeti të jetojë këtu ose..?

XhG: (psherëtin) Mbeti aty ai të jetojë, mirëpo ai atë ditë edhe ne si fqinj të mirë, fqinjët, sepse unë isha në mes, nga ana e majtë kam maqedonas, nga ana e djathtë është banesa e tij, bile edhe bënim shaka dhe mahi, edhe pse diku në Haraçinë krisej ne bënim shaka, nëse sulmojnë shqiptarët nëpërmjet meje, fqinja ime... fqinjët e mi maqedonas do të shkojmë tek Remziu, tek fqinji i cili është shqiptar që të fshihemi, dhe nëse sulmojnë shqiptarët (e kishte fjalën për maqedonasit) atëherë Remziu nëpërmjet meje nëpërmjet një labirinti tek maqedonasit do të fshiheshim dhe... ashtu që (mendon) nëse marrim parasysh afërsinë unë ku jetoja, e kishim super. Dhe përnjëherë, atë ditë njeriu me të vërtetë u zhgënjye, shumë rëndë e kisha kur erdhi dhe më tha: “Xhemke, ja ku e ke çelësin e banesës, nëse kthehem, kthehem, nëse jo, bëni çka të doni. ”Mendoj me lot në sy, qanim të gjithë, e dinim se ku shkon dhe çka, ai thjeshtë kështu nga kjo luftë prej së cilës iku për nja dhjetë ditë pasi që më pas gjendja në Haraçinë u qetësua dhe unë iu paraqita dhe i thash kthehu lirisht, banesën askush nuk e ka prekur dhe hajde ec në shtëpinë tënde.

MR: Dhe, a kishte diskriminim përpara vitit 2001?

XhG: Para vitit 2001 diskriminimin e ndjenim parasëgjithash sepse unë jam rritur në atë mjedis ku është folur shqip, unë flas edhe shqip, edhe turqisht edhe maqedonisht, dheee më ka ndodhur disa herë, mua personalisht jo sepse e dija gjuhën, eee... disa herë më ka ndodhur në Bit Pazar në ambulante, po, ka shqiptare të cilat nuk e dinë Shq... Maqedonishten, i provokonin...shko gjeje ndonjë të më tregojë se çka dëshiron, çka të dhemb, ka pasur kësi gjërash dhe për këtë jam dëshmitare, edhe në bankë gjithashtu njëherë më ka ndodhur që të përkthej, ka ardhur e kanë dërguar nuk din të flasë... dheee mendoj se më, problemi më i madh këtu ndoshta edhe ajo...çka ndodhi, ishte ajo edhe për gjuhën. As maqedonasit e kuptonin shqipen, as edhe... kishte shqiptarë që, unë nuk flas për të gjithë, mirëpo kishte shqiptare të them amvise si unë ose që kanë ardhur prej dikund dhe... ose me vështirësi ose nuk duan, këtë nuk mundem që ta përcaktoj, por kryesisht

да тврдам, у главно незнаеја да зборат македонски. Е тогаш неколку пати имам чуено „оди од каде што си дошла“ „ај научи па дојди“. такви работи... да, тоа имаше. Мегутоа тоа имаше се дешаваше и у продавница албанска пло... продавница ќе влезе Македонец, он се праи дека или се прави или сигурно... мегутоа трговец да незнае да послужи Македонец од земја у која живееш и тоа не ми беше јасно. Мегутоа и тие работи, дали ињат терале, дали нешто повеќе не знам ама у главно имало такви работи. Иначе други работи... кој се школувал, тој си работи, занат кој си имал, тој си работел, ааа... други не ми се верувало дека има дискриминации.

MP: А дали мислеше дека може ова да се случи, пред 2001?

ЦГ: Пред 2001, можеби гледајќи медиуми и околина што се дешава во околина и во самата Албанија што било како било, па терај Косово, можда би помислила дека еден ден и тука ќе се случи. Оти тоа е нивната цел, уште... јас сум малце постара па се сеќавам и Тито коа почина „е сега ќе биде Албанија“... да, нивно, нивна као некоја заклетва или не знам што тоа им е целта, ааа... лично неби, неби никогаш помислила дека војна во Македонија би имало.

MP: Аха, а како ти ја доживеа 2001 година?

ЦГ: Ааа... многу тешко, многу, многу, многу тешко. Прво самиот збор војна секогаш сум се ежела, оти сум живеела во една мирна земја во таа Југославија кај што војна можеше само филмови да гледаме, не сум доживеала порано војна и овдека коа се случи тоа, точно страв...не толку за себе колку за деца, воопшто зошто да има немири. Ааа... едноставно лично со вооружени вака да сум имала контакт, не. Ама на самата кривина надвор да се пукало... една вечер со ќерка ми на тераса, шпоретот ми е на тераса таму готвам, таму све... тоа никогаш нема да го заборавам... пукање, а незнаеш ни од

nuk dinin të flisnin maqedonisht. E atëherë kam dëgjuar disa herë “shko atje prej ku ke ardhur!”, “shko mësoje, pastaj ec!”, gjëra të këtilla... po, kishte gjëra të këtilla, mirëpo kjo ndodhte edhe në shitore shqiptare... në të do të hynte maqedonas dhe ai shtirej se, ose shtirej ose me të vërtetë... mirëpo tregtar të mos di të shërbejë maqedonas në vendin në të cilin jeton edhe këtë nuk e kisha të qartë, mirëpo këto gjëra, ose çonin inate, ose diçka më shumë nuk e di, porse kryesisht ka pasur gjëra të këtilla. Përndryshe gjëra të tjera... ai i cili ishte i arsimuar ai po punon, kush ka pasur zanat ka punuar, eee... të tjerët nuk e besoj se kanë pasur diskriminim.

MR: Dhe a e mendoje se kjo mund të ndodhë, para 2001-shit?

XhG: Para 2001-shit, ndoshta duke ndjekur mediat dhe përreth nesh se çka po ndodh edhe në vetë Shqipërinë se çka ka qenë, pastaj vazhdoj me Kosovën, ndoshta do të kisha menduar se një ditë edhe këtu do të ndodhë, sepse ajo është qëllimi i tyre, që... unë jam pakëz më e vjetër andaj kujtohem kurë vdiq Titoja thuhej “e tani do të bëhet Shqipëria”... po, është një e tyre, një nuk e di, si një betim ose nuk e di se kush është qëllimi i tyre, dheee... personalisht, kurrë nuk do ta kisha menduar se në Maqedoni do të kishte luftë.

MR: Ëhë, dhe si e përjetove ti luftën?

XhG: EEE... shumë rëndë, shumë, shumë, shumë rëndë. Pika e parë vetë fjala luftë gjithmonë jam rrëqethur, pasi që kam jetuar në një vend të qetë në atë Jugosllavi në të cilën luftë mundeshim vetëm nëpër filma të shohim, nuk kam përjetuar më përpara luftë dhe këtu kur ndodhi ajo, saktë frikë... jo aq shumë për veten sa për fëmijët, në përgjithësi përse të ketë trazira. Dhee... thjeshtë kështu personalisht të kem pasur kontakt me persona të armatosur, jo. Mirëpo, në vetë kthesën jashtë, po, është krisur... një natë me vajzën time ishim në ballkon, shporetin e kam në ballkon dhe atje gatuj, atje gjithçka... atë kurrë nuk do ta harroj...krisma dhe ti nuk e din se prej ku vjen, kush gjuan, ... mezi fëmijën e ula poshtë, u

кого, ни од што, кле... детето едва само го бутнав на земја, си клекнавме двете. Тоа знам од секогаш се зборело, штом има пукање, паѓај доле, а уствари немаше да рек... кажеш голема група или... во возња, кола само како помина со пиштоли, само преку прозор пукаа. Пламен тогаш видов, жена на тераса трети спрат, пошто јас сум на приземје на трети спратпужала алишта. Алиштана цела и била изрешетана, ама паметна и она си клекнала, а алишта нека си одат, стаклото беше скршено. Значи едно двеста метра (покажува со раката накај улицата) должина на улица и самата кривина на semaфорите до првата продавница, они тоа е изживување... ааа... Повредени, колку што ни јавија после, на вести немало, ама се изживувале фактички да заплашат народ ааа... Тоа па ми остави доста страв од тогаш затварање све, ролетни пуштање, навечер на тераса немало да ми требало неznam што, едно месец дена не сме смееле ноќе да излеземе на тераса. Језиво беше тоа и тогаш и сега викам никогаш да не доживеам такво нешто. А не она преку медиуми што слушавме, што гледавме на вести бомбардирање во Арачиново, неznam на... Матејче таму Куманово, каде све се случувало, мислам тоа е трагедија и жал што, што стварно човек може дасве да доживее. Јас сум противник на тоа лично мислам дека се и со човек, оти и тоа се луѓе без обзир дали се Македонци или Албанци, ако може со разговор, со разговор, оружје никому неноси добро, па ни на нас не... нема да ни донесе.

MR: Така. А како сфативте дека започна војната?

ЦГ: Па сфативмешш... преку медиуми најпрво, оти како што реков во нашата зграда стварно немавме ние некои такви ексцеси, неко... заплашувања некои или... не ни тропнал на врата ниту (не се разбира) на тој начин. А дознавме преку медиуми, ааа... језиво беше она посматрањето, језиво беа и тие состанци. Ке ни дојдат поголемите: те Солана, те Робертсон, те неznam кој... ааа... да ни... ваму ќе поверуваш дека еве ќе не смират, ќе ја смират состојбава, уствари додека се тука

ulëm të dyja, këtë e di nga përpara nëse ka krisma menjëherë ulu poshtë, dhe në fakt nuk kishte të thua... të thuash ndonjë grup i madh ose... në lëvizje, një veturë si kaloi me revolverë po gjuanin në dritare, atëherë pushë flakë, një grua në ballkon në katin e tretë, pasi që unë jam në katin përdhes, ajo në katin e tretë shpalonte rroba, rrobat u bënë shoshë mirëpo edhe ajo e mençur dhe edhe ajo ishte ulur poshtë dhe rrobat le të shkojnë, xhami ishte i thyer. Domethënë nja dyqind metra (tregon me dorën kah rruga) gjatësi dhe vetë kthesa tek semaforët deri te shitorja e parë ata po tmerro-nin... edhe... të lënduar siç lajmëruan më pas mediat nuk kishte pasur, mirëpo kishin tmerruar dhe kishin frikuar popullatën...kjo më futi shumë frikë dhe që nga atëherë mbyll gjithçka, lëshoj grilat, në mbrëmje dalje në ballkon jo, sikur edhe të më duhet diçka, përafërsisht një muaj nuk kemi guxuar natën të dalim në ballkon, ishte shumë e frikshme dhe atëherë por edhe tash them kurrë më mos përjetofsha gjëra të tilla. Dhe jo ajo që nëpërmjet mediave çka dëgjonim, çka shihnim në lajme bombardimet në Haracinë, eku e di, të... Mateçit atje në Kumanovë, gjithandej ku ka ndodhur, mendoj që ajo ka qenë një tragjedi dhe shumë keq që, që çka mund të përjetojë njeriu. Unë jam kundërshtar i kësaj, personalisht mendoj se janë njerëz, se edhe ata janë njerëz pa marrë parasysh nëse ata janë maqedonas ose shqiptarë, nëse mundet me dialog, me dialog, armët askujt nuk i sjellin të mira pra edhe neve jo... nuk do të na sjellin.

MR: Ashtu. Dhe si e kuptuat që lufta filloi?

XhG: Paj, e kuptuam shsh... nëpërmjet mediave fillimisht, pasi që siç thashë në ndërtesën ne me të vërtetë nuk kishim ashtu të thuash ndonjë farë eksesi, ndonjë... ndonjë frikësim ose... nuk na ka trokitur në derë (nuk është e kuptueshme) as dhe në atë mënyrë. Ndërsa morëm vesh nëpërmjet mediave, dhe... ishte shumë e frikshme ajo vëzhgimi, të frikshëm ishin ata takimet, do të na vijne më të mëdhenjtë: hajde Solana, hajde Robertsoni, ose nuk e di se kush... dhe... që të na... këndeј të besosh se ja do të na pajtojnë, do ta qetësojnë gjendjen, por në fakt përderisa janë këtu është qetë, pastaj pasi të shkonin ata dhe të nesërmen edhe

смирено, после они ќе заминат и утре дента уште полошо... ааа... така да језиво. Тој капетан Хоџа некој таму знам таа вечер, цела вечер седевме, дури се поздравувавме ако не осванеме (се разбудиме) живи, ќе... ќе ја минирал октата ако не прифатат тоа, ако не прифатат ова све со уцени, све со... така да јасно беше све.

MP: Дали се наруши соживотот во поч... со почетокот на војната?

ЦГ: Наруши?

MP: Да.

ЦГ: Се наруши многу, и психички и физички, секако страдавме, сите страдавме. Психички е да стравуваш цела вечер да не ти тропне некој на врата, иако никој не ти прети (заканува). Незнаеш, се пукало покрај по улици, се исељув, се исељуваа Македонци, бегаа, ноќе бегаа, ние седевме на тераса пратевме состојба како... некому маса ќе му падне, торба му паднала од камион, се сели бегаа, од кај нас почна нагло да бегат Македонци иако никој недошол да ги брка, барем за овие во мојот влез гарантирам дека никој недошол да ги брка. „Не ќе завладеат шиптарите“ ааа... тоа она психичко оптеретување на сите ни беше, сепак имавме комшии со кои живеевме по 30-ет години тука заедно, пошто зошто станот го даваа, зошто „да ослободат некому“ ааа... Една вечер на стадион во Џон Кенеди, тоа бев на гости, знам фино се секавам на таа случка, полно двориште беше со албанска деца, жени забулени, а околу нив све полиција беше, од каде, од Скопска Црна гора ги протерале до Чаир. Ааа ... тоа исто ми беше језиво, на медиум после исто гледавме разни палења, разни ааа... од Стајковци и таму бркања, така да тоа е веќе и психичко и физичко, незнаеш по улици да појдеш, незнаеш дали да не ти писне некој куршум во глава ни крив ни должен. Деца во школо слушаме, ќерками тогаш баш одеше во фискултурно училиште со ножеви деца ааа... дваица

më keq... dheee... ashtu, shumë e frikshme. Ai Komandant Hoxha, dikush atje atë natë, tërë natën kemi qëndruar, bile edhe përshëndeteshim nëse nuk e gdhijmë ditën (nëse nuk zgjohemi) të gjallë. Se ... se do ta minonte Oktën nëse nuk pranojnë këtë, nuk pranojnë atë, gjithçka me shantazhe, gjithçka me... ashtu që e qartë ishte gjithçka.

MR: A u çrregullua bashkëjetesa me fillimin e luftës?

XhG: Çrregullua?

MR: Po

XhG: Shumë u çrregullua, edhe fizikisht edhe psikikisht, vuanim gjithsesi, të gjithë vuanim, është vuajtje psikike të kesh frikë tërë natën mos të të trokasë dikush në derë edhe pse askush nuk të kërcënon, nuk e din, është gjuajtur skaj rrugëve, largoheshin, maqedonasit largoheshin, iknin, iknin natën, neve qëndronim në ballkon dhe e ndiqnim gjendjen se si... diku i binte tavolina, diku i ndonjë çantë do t'i binte prej kamionit, largoheshin, prej lagjes tonë filluan masovikisht të ikin maqedonasit edhe pse askush nuk kishte ardhur që t'i largojë, së paku për këta të afërmit në hyrjen time të pallatit mundem të garantoj se askush nuk erdhi që t'i largojë, "jo, do ta pushtojnë shqiptarët", dheee... kjo ishte një tensionim psikologjik për të gjithë ne, sepse kishim fqinj me të cilët kishim jetuar me nga 30 vite aty së bashku, sepse përse e jepnin banesën, përse "të çlirojnë dikë", dheee një natë në stadium në XhonKenedi, unë isha mysafire, shumë mirë kujtohem në atë rast, një oborr ishte plot me fëmijë shqiptar, gra të mbuluara me ferexhe dhe shami ndërsa rreth tyre kishte plotë policë, prej nga, nga Mali i Zi i Shkupit i kishin depërtuar deri në Çair. Eeee... edhe kjo ishte e tmerrshme, pastaj në media shihnim shtëpi të ndezura në flakë, eee... nga Stakjovci edhe atje depërtime, ashtu që ajo ishte edhe fizikisht edhe psikikisht, nuk je e aftë nëpër rrugë të lëvizësh, nuk e din se mos ndoshta dikush të godet me plumb në ballë pa asnjë faj. Fëmijët në shkollë dëgjonim, vajza ime atëherë shkonte në shkollë të edukatës fizike, fëmijët me thika... dy vetë ishin të

ги имат повредено, едниот мислам дека почина, ааа... деца кај што носат оружје дали топло, дали хладно нема врска, углавно сами измеѓу себе да се убадаат (прободуваат) поради тоа што етникум, ја не... оној не е Македонец, ја не сум Албанец, мислам дека тоа се укажуваше на... неможат заедно. Да.

MP: Каде престојуваше за времето, време на 2001?

ЦГ: Цело време во својот стан, цело време нигдека не сакав. Што и да се случи, единствено ако дојде некој стварно да ме избрка или... иначе тука сум навикната со комшии понатака имаше и Македонци и Албанци, ние си седевме си пиевме кафе едни со други, ние тоа повеќе на шега го сфативме измеѓу себе, се шегувавме на нивниот начин, меѓутоа кај нас етникум ниту Албанецот се љутеше, ниту Македонецот се љутеше.

MP: А дали ти се промени животот во 2001?

ЦГ: Па... (размислува) промени! Ми се промени во тој смисол што еве децава завршиле училиште, значи мора партиски да се негдека по... да учествуваш и пак ако имаш среќа да те вработи. Заборавив да ти кажам дека пред 2001 сите тие што се школувани, што завршиле, нашле работа, ама сега и да завршат и факултет и све, еве ја ќерка ми и со факултет, а уствари работа нема, зошто нема треба пар... да е партиски активен член, па да... ако сите така по партии Македонија е мала за сите, нормално не може да има работа. Во тој смисол, во смисол многу комшии ми избегаа, многу пријатели, сега веќе немам пријатели ко што сум имала, порано ааа... и Албанци и Роми и Македонци сум живеела со нив ко со семејство, меѓутоа сега веќе ќе се сретнеме она, ама не е тоа тоа. Нити оној... ја лично како Бошњак сега веќе тоа го приметувам, Македонци ме сматраат а море исто ко Шиптар, Шиптарот вика а она иста ко каурка ни таму ни вamu, тука малце се осекам сега запоставена, као некој странец, ко... едноставно сега ги немам тие права кои што сум ги имала.

lënduar, njëri me sa kujtohem edhe vdiq... fëmijë që mbajnë armë, qoftë e zjarrtë qoftë e ftohtë, nuk ka rëndësi, kryesorja ishte që ndërmjet veti shpoheshin, lëndoheshin për shkak të asaj, ky etnikum, ai, ai nuk është maqedonas, unë nuk jam shqiptar, mendoj që kjo ta bënte me dije se... nuk munden bashkë. Po.

MR: Ku ke qëndruar gjatë kohës së vitit 2001?

XhG: Tërë kohën në banesën time, tërë kohën nuk doja askund, çka do që të ndodhte, vetëm nëse do të vinte dikush me të vërtetë të më largojë ose... përndryshe aty isha e mësuar me fqinjët, më pas kishte edhe maqedonas edhe shqiptarë, neve po qëndronin, pinim kafe njëri me tjetrin, neve këtë më shumë e mernim me shaka ndërmjet veti, bënim shaka në mënyrën e tyre, mirëpo tek ne, prej etnikumeve, as shqiptari hidhërohej, as maqedonasi hidhërohej.

MR: Dhe, a t'u ndryshua jeta në vitin 2001?

XhG: Paj... (mendon) ndryshime! Mu ndryshua në atë kuptim që ja fëmijët kanë mbaruar shkollë, dhe duhet që partiakisht të jenë diku nëpër... të marrish pjesë dhe nëse ke fat të të punësojnë, harrova të të tregoj se para vitit 2001 të gjithë ata që janë të shkolluar, që kanë mbaruar shkollën kanë gjetur punë, mirëpo taniedhe të mbarojnë fakultet edhe gjithçka, ja, vajza ime është me fakultet dhe në fakt punë nuk ka, përse nuk ka, sepse duhet part... të jetë anëtar aktiv i partisë dhe të... nëse të gjithë ashtu pas partive, Maqedonia është vend i vogël, normalisht për të gjithë nuk mund të ketë punë, në atë kuptim, në kuptim që shumë fqinj kanë ikur, shumë shokë, tani më nuk kam shokë ashtu siç kam pasur më përpara ehee... edhe shqiptarë, edhe romë, edhe maqedonas, kam jetuar me to sikur me familje, mirëpo tani do të takohemi por nuk është më ajo çka ka qenë. As edhe ai... unë tani si boshnjake veç më tani e hetoj, maqedonasi më llogarisin more e njëjtë si shqiptar, shqiptari më thotë ee ajo është e njëjtë me kaurët, as këndeј, as andeј, këtu tani më ndjehem pakëz e anashkuar, si ndonjë i huaj, si... thjeshtë tani nuk i kam ata të drejta që i kam pasur.

MP: А зошто ни се случи 2001?

ЦГ: (размислува) Па по мое, мене кога би ме прашале за туѓи интереси, иначе за овдека секој оној кој што ке речел дека неможел да живее или немал права, лаже, лаже. Ние муслимани обично сме познати, ама тоа е најголема болка што никој нејке вистината да ја согледа во очи, секој оној што завршил школо, што сакал да се школувал, нашол и работа и бил декан ако веќе имал ссс.. таа струка, тој факултет, и декан бил Албанец. Јас лично го знам Мурат Мурати, ама бил школуван чоек, еве овој Ремзи Бала, па Старова па... има, ги има доста, ама сакале да школуваат, меѓутоа еве јас лично да не вреѓам некого, јас линоу Скопје сум била, не сум била школована, значи не ме влечело за школо. Никој не ми е крив што сум ја домакинка, никој не ми е крив, исто тоа и порано било тој што се школувал, тој бил и имал можност да биде човек и сите права ги имал, меѓутоа некој ем нејке, ама лесно е да се купува. Значи сега јас стара, ако сакам можам да си купам некој факул... некоја диплома, а колку ме бива тоа... а и разочарана сум, вадам лична карта идам у беко. Беко за мене беше институција, а сега на што личи, се згадив јас лично се згадив од Беко. Јас во една држава, ако Министерство за внатрешни работи така личи... тогаш... неписмен на шалтер три дена мевлече за што... за да ме пријави, да ме слика морав кај шефот да се качам горе на спрат, па он да ми заврши работа. Епа неписмените немојте да ги вработувате, вработете стручен човек, што завршил, школован.

MP: Така.

ЦГ: Да.

MP: Што најмногу ви е криво?

ЦГ: Ми е криво за многу што, за многу што, закон прво и прво за сите да е ист, да... ако веќе е правна земја, нека биде правна за сите, негдека може да биде привилегии, еве овдека

MR: Dhe përse na ndodhi viti 2001?

XhG: (mendon) Sipas meje, sikur të më pyetnin mua, për interesa të huaja, përndryshe për këtu çdonjëri i cili do të kishte thënë se nuk ka mundur që të jetojë ose nuk ka pasur të drejta gënjen, gënjen. Ne myslimanët zakonisht jemi të njohur mirëpo kjo është dhimbja më e madhe që askush nuk dëshiron që të vërtetën ta shikojë në sy, çdokush që ka mbaruar shkollë, që ka dashur të shkollohet ka gjetur edhe punë dhe është bërë edhe dekan nëse veç më ka pasur shmp... atë drejtim, atë fakultet, dhe dekan ka qenë edhe shqiptari, unë personalisht e njoh Murat Muratin, mirëpo ka qenë njeri i shkolluar, ja ky tani Remzi Balla, pastaj Starova pastaj... janë shumë, por kanë dashur të shkollohen, mirëpo ja unë, të mos ofendoj dikë, unë personalisht në Shkup kam qenë dhe nuk kam qenë e shkolluar, domethënë nuk më ka tërhequr shkolla, askush nuk më ka faj që jam amvise, askush nuk më ka faj, ashtu edhe më përpara ka qenë, ai i cili është shkolluar ai ka qenë dhe ka pas mundësi të jetë njeri dhe i ka pasur të gjitha të drejtat, mirëpo dikush edhe nuk dëshiron por është lehtë të blesh, domethënë unë tani e vjetër sikur të dua, mundem të blejë ndonjë fakultet, ndonjë diplomë, por se sa jam e aftë për atë diplomë pastaj... dhe jam shumë e dëshpëruar, po nxjerr letërnjoftim, shkoj tek Beko, Beko për mua ishte institucion, e tani në çka ngjan, më villet kur shkoj tek Beko tani. Unë në një shtet nëse ministria e punëve të brendshme ngjan ashtu... atëherë... një analfabet në sportel më end për çka, që të më paraqesë, që të më fotografojë duhej deri tek shefi të ngjitesha lart në kat dhe ai të më mbarojë punë, epo, mos i punësoni analfabetët, punësoni njerëz të aftësuar, çka ka mbaruar, të shkolluar.

MR: Ashtu.

XhG: Po

MR: Për çka më shumti ju vjen keq/inat?

XhG: Më vjen keq, inat për shumëçka, për shumëçka, fillimisht, ligji të jetë i njëjtë për të gjithë, nëse veç më jemi shtet ligjor, le të jetë ligjor për të gjithë, dikund mund të ketë privilegje,

лично ние овој дел оваму, привилегиите осеќам јас Бошњака осеќам. Појди во Гази Баба, струја никој не плаќа, ја еден месец да не платам, еве ги да ни исклучат зошто, зошто, ааа... се води евиденција кој завршил, кој се школувал по редовен пат најди му работа, а не некој ќе седи дома, ќе зима плата зошто Рамковен договор. Нека ми прости, лесно е секој да седи дома и да зима пара... ама не се давало така пари, а сега овдека се дава... против тоа сум.

MP: Како вие гледате на Рамковниот договор?

ЏГ: Никако!!

MP: Зошто?

ЏГ: Никако, па во една куќа ако доаѓа некој од страна да ти ги решава проблемите, таа куќа не ја бива. Исто и државата, исто и државата да те присилува нешто да потпишуваш, а нешто што е она... Секој си е газда во своја куќа исто, исто, исто јас сум Бошњака меѓутоа извини, на татко ми значи му се свиѓала Македонија, па дошол да Македонија да живее, никој не го избркал од Србија...

MP: Така.

ЏГ: ...и секој оној кој дошол овдека нека си го почитува законот.

MP: Дали веруваш дека тој може да ни обезбеди траен мир?

ЏГ: Никогаш нема да ни обезбеди, никогаш нема да ни обезбеди.

MP: Зошто?

ЏГ: Зошто, зошто еве овој стан е мој, нека дојде некој од комшиите да ми земе едно сопче или било што, колку можам

ja këtu personalisht ne kjo pjesë këndeje, unë ndjej privilegje, unë si boshnjake ndjej privilegje, shko në Gazi Babë rrymë askush nuk paguan, unë vetëm një muaj nëse e vonoj ja ku janë po vijnë të ta ndërpresin rrymën, përse, eee... mbahet evidencë se kush ka kryer shkollë, kush është shkolluar në mënyrë të rregullt gjej punë, dhe jo dikush do të qëndrojë në shtëpi, do të marrë rrogë për shkak të Marrëveshjes së Ohrit, le të më falin mirëpo është e lehtë për çdokush që të qëndrojë në shtëpi dhe të marrë para... nuk janë dhënë kështu para, ndërsa tani këtu jepen, dhe jam kundër kësaj.

MR: Si shihni ju në Marrëveshjen Kornizë?

XhG: Assesi nuk e shoh!!

MR: Përse?

XhG: Assesi, paj, nëse në shtëpinë tuaj vjen dikush nga anësh që tua zgjedhë problemin, ajo shtëpi nuk bëhet. E njëjtë edhe me shtetin, njëjtë dhe me të, të të shtrëngojnë diçka të nënshkruash, çka është ajo... çdokush është pronar në shtëpinë e tij dhe njëjtë. Unë jam boshnjake mirëpo, më fal, babait tim i ka pëlqyer Maqedonia andaj ka ardhur të jetojë në Maqedoni, askush nuk e ka larguar nga Serbia...

MR: Ashtu.

XhG: ... dhe çdokush që ka ardhur këtu le ta respektojë ligjin.

MR: A e mendon se ai do të mund të na sigurojë paqe të qëndrueshme, të përhershme?

XhG: Kurrë nuk ka për të na siguruar, kurrë nuk ka për të na siguruar.

MR: Përse?

XhG: Përse, sepse ja, kjo është banesa ime dhe le të vijë di-

ке си го бранам и ако што не сум православна, ако што сум во Србија родена, меѓутоа секогаш реално си гледам свои рабо... тие работи и сега тоа си го гледам така.

MP: Дали имаш доверба сега после 2001?

ЏГ: Не.

MP: Зошто?

ЏГ: Па доверба во кого да имам. Овие овака ме сматраат, оние поинаку ме сматраат и у кого да верувам. Не, верба порано имало, порано ако сум живеела во Македонија кај да сум се обратила, за што и да сум побарала помоч (помош) она што е законски, ми се дала помоч.

MP: Што доби, а што изгуби со конфликтот?

ЏГ: (воздивнува) Па лично ја недобив ништо, апсолутно ништо недобив, само изгубив, многу пријатели изгубив, ааа... Прво верба во самата држава изгубив, значи треба сегдека врска да барам, јас сум била и по болници не ми пиш... не ми никакво значење немало тоа што сум ја Бошњака, што сум на –ич ништо, а сега да идам, сега треба врски и врски и врски ако имаш. Ако немаш или пара огромна, а пара огромна не знам у Македонија ретко кој има.

MP: Дали има нешто во иднината да те плаши?

ЏГ: Ааа... зборот војна секогаш ќе ме плаши, не за мене... јас барем, колку толку сум запамтила нешто од убавина од некогашна Македонија, оти и таа убавина во Македонија сум ја доживеала, меѓутоа за свои деца да, така се плашам.

MP: Дали мислите дека може да се повтори конфликтот?

ЏГ: Ааа... па доста слушаеме на медиуми, значи сегдека

kush nga fqinjët që të më marrë ndonjë dhomë ose çkadoqoftë, me aq sa do të mundem do ta mbroj dhe edhe pse nuk jam ortodokse, edhe pse jam e lindur në Serbi, unë përsëri shumë realisht i shoh punët e mia... ato punë dhe tani këtë e shoh kështu.

MR: A ke besim tani, pas vitit 2001?

XhG: Jo.

MR: Përse?

XhG: Paj, në cilin të kisha besim, këta më vrojtojnë, ata të tjerët më llogarisin ndryshe, dhe në cilin të besoj, jo, besim ka pasur më parë, më parë kur kam jetuar në Maqedoni, kudo që jam drejtuar, për çkado që kam kërkuar ndihmë, ajo çka ka qenë e ligjshme më është dhënë ndihmë.

MR: Çka fitove dhe çka humbe me konfliktin?

XhG: (psherëtin) Unë personalisht nuk fitova asgjë, absolutisht asgjë nuk fitova, vetëm humba, humba shumë shokë, ааа... fillimisht humba besimin në vetë shtetin, domethënë duhet për çdogjë lidhje të kërkoj, unë kam qenë edhe nëpër spitale nuk më kanë shkru... nuk kam pasur asnjë lidhje ajo që unë jam boshnjake, që jam në –hiç asgjë, ndërsa tani të shkosh të duhen lidhje dhe nëse ke lidhje, nëse nuk ke ose shumë para dhe unë nuk e di se kush ka shumë para në Maqedoni, rrallë dikush.

MR: A ka diçka në ardhmërinë e cila të brengos?

XhG: Ааа... fjala luftë gjithmonë më frikëson, jo për mua... unë së paku, pak, shumë, kam mbajtur mend nga bukuritë e Maqedonisë së mëparshme, sepse edhe atë bukuri në Maqedoni e kam përjetuar, mirëpo për fëmijët e mi po, ashtu frikohem.

MR: A mendoni se konflikti mundet të përsëritet?

XhG: Ааа... paj mjaft dëgjojmë në media, domethënë

врие, не ми се верува дека... ја и уште двеесте година кога Балканот на големо вриеше... ја реков, сите рекоа оаза на мир, ја реков дека Македонија, тогаш и сега го тврдам тоа, дека десерт ќе биде Македонија, десерт... да се плашам, само не дај боже, да дочекам ја тоа, ал да за деца ми е страв од сите страни: не со Грчка, не со ова, па уште и ууу... и ууу... самата држава да измеѓу себе етнички, не знам кој ќе ја брани утре Македонија, не знам кој ќе ја брани.

MP: Дали мислите дека медиумите реално ја пренесувале сликата за 2001 кога беше конфликтот?

ЦГ: Немислам дека реално, не, иии... медиумите можеби повеќе ги палат тие работи... ааа... невикам дека... не уствари не окривувам ни една страна. Меѓутоа, знаеш кога фитилот малце гори, не му треба голем пламен, да, да, да, да пукне. Ааа ... мислам дека некои работи треба да се остави на сама... на самиот ааа... на самите органи на Министерство за внатрешни работи, да има прво нај... да се има доверба во нив. Кога се има доверба во нив, тогаш... ние во Југославија кога беше верувавме во војска, полиција. Медиум, вести, такви работи се знаеше што е за јавноста, а што не е за јавноста, а сега веќе и што е и што не е... се е за јавноста и самите политичари ќе се караат во Парламент, ама да заедно пијат кафе, а комшииве, народот они се караат, и тоа веќе не, не ниту правен, нити никаков систем не е.

MP: Што мислите вие дали може да се прости?

ЦГ: (воздивнува) Повеќе би си рекла, мораш да простиш, а инаку сигурно дека јас можам, оти немам никого да ми загинало, ниту повреден да бил ниту ништо, ама богами тие што изгубиле: чедо, брат или сестра, без обзир кој и да е, не ми се верува дека лесно ќе прости, не ми се, од било која страна да е... и од Албанци и од Македонци нема, нема врска тоа, секогаш боли за св... своето. Не ми се верува дека ќе може лесно, а

gjithandej vlon, nuk më besohet se... unë edhe në vitet e nëntëdhjeta kur Ballkani me të madhe po vlonte... unë thashë, të gjithë thanë Oaza e paqes, unë thashë atëherë se Maqedonia dhe sot e pohoj atë se Maqedonia do të jetë një desert, ... po, frikohem, mos e dhashtë Zoti që unë të përjetoj atë, por për fëmijët kam frikë nga të gjitha anët: jo me Greqinë, jo me këtë, pra edhe në vetë shtetin ndërmjet veti, etnikisht, nuk e di se kush do ta mbrojë nesër Maqedoninë, nuk e di se kush do ta mbrojë.

MR: A mendoni që mediat në mënyrë reale e kanë paraqitur tabllo për vitin 2001 kur ishte konflikti?

XhG: Nuk mendoj që realisht, jo. Dhe... mediat ndoshta më shumë edhe i ndezin ato gjëra... dhe... nuk e them që... jo në fakt nuk fajësoj asnjërën palë, mirëpo e dini kur fitili pakëz digjet, nuk i duhet atij shumë flakë, po, po, që të plasi. Dhee... mendoj se disa punë duhet ti lehen vetë... vetë... organeve të ministrisë për punë të brendshme, që të ketë fillimisht... të kihet më shumë besim tek ata, kur ka besim në ato atëherë... ne në Jugosllavi kur ishte besonim në ushtrinë, policinë. Media, lajme, gjëra të tilla dihej se çka është për publikun dhe çka nuk është për të, ndërsa tani edhe ajo çka është, edhe ajo çka nuk është... gjithçka është për publikun dhe vetë politikanët do të shahen në parlament por ama së bashku pinë kafe, ndërsa fqinjët, populli, ata shahen, dhe kjo më nuk është, kjo nuk është as sistemi juridik as ndonjë sistem tjetër.

MR: Çka mendoni ju, a mund që të falet?

XhG: (psherëtin) Më shumë do të kisha thënë, patjetër duhet të falësh ndërsa unë sigurisht se mundem, pasi që nuk kam askënd të më ketë humbur, ose të jetë lënduar, as gjë hiç, mirëpo ata të cilët kanë humbur: fëmijë, vëlla ose motër pa marrë parasysh kush do qoftë që të jetë, nuk e besoj se do të fali lehtë, nuk e, prej cilës do qoftë palë të jetë... edhe prej shqiptarëve, edhe prej maqedonasve, nuk ka, s'ka lidhje ajo, secilit i dhemb për të vetin, nuk e besoj se do të mundet lehtë, dhe a do jetë e domosdoshme, ajo

дали ќе мора, тоа е веќе друго прашање. Ааа... лично јас тој страв што ќе биде, како ќе биде, да не ме протера некој оти ете сум малцинство, ааа... Дали ќе ми дојде дете здраво од школо, дали мажот ќе ми се врати од Битпазар оти отишол леб или патлиџан да купи... тие работи не се забораваат. Тешко се за, заз... заборава, не ми се верува дека може да се заборави, јас лично нема да заборавам, и дента ете кога комшијава го напушти својот стан со солзи излезе човекот, нема да го заборавам. Тоа, нема да заборавам... неможам да заборавам да му речам на свое дете у своја куќа клекни доле, за да остане живо. Има тешки моменти кои стварно неможам, дај боже да не се повратат, а да се забораваат не ми се верува никако.

MP: Дали има нешто да ни кажеш, а не сум ве прашала?

ЦГ: Ааа... види па не ме прашавте за еден апал, апел уствари до сите, до сите: ааа... да не ги слушаат многу „главатарите“ , да си се почитуваат, да се сакаат. У наше време ние се сакавме сите, не осекавме тоа Македонец, Турчин, Албанец, Ром, него заедно си се дружевме... не го делевме Скопје и плоштадот, ни корзо ништо кино се... на сите подеднако ни беше. Младежот да е паметен без обзир на која партија, каква партија заедно да си се дружат, а не да се делат. Ако се дружат, љубовта во се победува, па и во и тие етнички, имаш и мешовити бракови, ама тие што стварно се сакале, останале доживотно, а тие кои од интерес ова, она, те ова ми смета, те она ми смета, не останале деца сирачиња... е исто ти е и со државата, а на младиве останува свет. Тоа слободно и јавно на Камени мост би излегла и на сите младиве би им рекла: сакајте се, дружете се, почитувајте се, тоа им е од мене.

MP: Добро, Фала многу.

ЦГ: Молам, повелете и пак.

MP: Чао, фала.

veç më është tjetër çështje. Dhee... personalisht unë atë frikë se çka do të ndodhë, si do të ndodhë, mos më depërtojë dikush sepse ja unë jam pakicë, dhe... nëse do të më kthehet fëmija i shëndoshë prej në shkollë, nëse burri do të më kthehet nga Bit Pazar sepse ka shkuar të blej bukë ose domate... ato gjëra nuk harrohen. Vështirë harrohet, nuk e besoj se mundet të harrohet, unë personalisht nuk do të harroj, ja, edhe atë ditë kur fqinji im e lëshoi banesën e tij me lot në sy kur doli njeriu, nuk do ta harroj atë, nuk do ta harroj... nuk mundem të harroj t'i them fëmijës sime në shtëpinë time ulu poshtë për të mbetur gjallë. Ka momente shumë të vështira të cilat me të vërtetë nuk mundem, dhashtë Zoti që mos të kthehen, dhe që të harrohen, nuk më besohet assesi.

MR: A ka diçka të na tregosh për çka nuk ju kam pyetur?

XhG: Ааа... shikoni, nuk më pyetët për një apel, në fakt për një apel për të gjithë, derite të gjithë: që mos t'i dëgjojnë shumë "krerët", që të respektohen, të duhen, në kohën tonë neve duheshim të gjithë, nuk e ndjenim atë maqedonas, turk, shqiptar, rom, por së bashku shoqëroheshim... nuk e ndanim Shkupin dhe sheshin, as korzonë, asgjë, kinemaja ishte e të gjithëve në masë të njëjtë. Që rinia të jetë e mençur pa marrë parasysh se cilës partie, çfarë partie i përket, që të shoqërohen së bashku dhe jo të ndahen, nëse shoqërohen, dashuria fiton në gjithçka, pra edhe në ato etnike, ke edhe martesë të përziëra por ata të cilët me të vërtetë janë dashuruar kanë mbetur përjetësisht, dhe ata të cilët për interes të kësaj, asaj, jo kjo më pengon, jo ajo më pengon nuk kanë mbetur fëmijë jetim... e pra e njëjta është edhe me shtetin ndërsa bota iu mbetet të rinjve dhe këtë shumë e lirë do të kisha dalë tek Ura e Gurit dhe do t'ua kisha thënë të rinjve: doni njëri-tjetrin, shoqërohuni, respektohuni, kjo do të ishte prej meje.

MR: Mirë, shumë të faleminderit.

XhG: Të lutem, urdhëroni përsëri.

MR: Faleminderit, tung.

НН

„Бранејќи си ги интересите и едните и другите, во средина беа припадниците на Ромите.“

NN

"Duke i mbrojtur interesat edhe njëra edhe pala tjetër, në mes u ndodhën përfaqësuesit e romëve."

АКИФ КАРИМАН: Здраво, јас сум Акиф и знаете денес се сретнавме затоа што треба да го снимиме интервјуто за вашето искуство пред случувањата во 2001, за време на истата и после 2001, односно како вие гледате што се промени по 2001 и како гледате на иднината. Најпрво да ве прашам каде живеете пред 2001?

НН: Здраво. На Вашето прво прашање ќе одговорам со тоа дека пред 2001 живеам во центарот на град Гостивар.

АК: Така. Може ли да ни се претставите?

НН: Јас сум НН од Гостивар.

АК: Дали работите?

НН: Невработен сум.

АК: Добро. Како сте задоволни од Вашиот живот и соживотот со останатите заедници пред 2001?

НН: Од мојот живот, односно соживот со своите сонародници и со моите сограѓани од Македонска, Албанска, Турска националност во градот Гостивар до 2001 година можам да се пофалам и слободно, искрено да кажам дека сум бил многу богат. Не со пари, не со финансии, не во материјална смисла туку сум бил богат со пријатели, другари и познаници од сите овие национални групи што ги спомнав од градот Гостивар.

АК: Дали тогаш имало некоја дискриминација од страна на останатите заедници?

НН: До таа 2001 година, можам слободно да кажам, било каде да одат овие мои информации што ги давам, изјавувам дека до 2001 година градот Гостивар лично го сметав за најбезбедниот град во Балканот, за живот и за соживот.

АК: Кој е вашиот мајчин јазик?

НН: Мојот мајчин јазик е македонски.

AKIF KARIMAN: Përshëndetje, unë jam Akifi dhe dini se sot po takohemi për arsye se duhet të inçizojmë një intervistë lidhur me përvojën e juaj për ngjarjeve para vitit 2001, gjatë vazhdimet të saj dhe pas vitit 2001, gjegjësisht si e shihni çfarë u ndryshua pas vitit 2001 dhe si e parafytyroni ardhmërinë? Së pari t'ju pyes ku jetonit para vitit 2001?

NN: Përshëndetje! Në pyetjen e juaj të parë do të përgjigjem me atë se unë para 2001 jetoja në qendrën e qytetit të Gostivarit.

АК: Ashtu. A mund që të na prezantoheni?

NN: Unë jam NN nga Gostivari.

АК: A punoni?

NN: Jam i papunësuar.

АК: Mirë. Sa jeni të kënaqur nga jeta e juaj dhe nga bashkëjetesa me bashkësitë e tjera para vitit 2001?

NN: Nga jeta ime, gjegjësisht nga bashkëjetesa me bashkëqytetarët e mi të nacionaliteteve maqedonas, shqiptar dhe turk në qytetin e Gostivarit deri në vitin 2001 mund të lavdërohem, lirisht dhe sinqerisht do të them se kam qenë shumë i pasur. Jo me para, jo me financa, jo në aspektin material por kam qenë i pasur me miq, shokë dhe të njohur nga të gjithë këto grupe nacionale të cilat unë i përmenda nga qyteti i Gostivarit.

АК: A ka pasur ndonjë fare diskriminimi nga ana e bashkësive të tjera?

NN: Deri në vitin 2001, mund të them lirisht, pa marrë parasysh se ku do të shkojnë këto informata të cilat po jua jap, deklaroj se deri në vitin 2001 qyteti i Gostivarit personalisht unë e konsideroja si qytetin më të sigurt në Ballkan, edhe atë për jetesë dhe bashkëjetesë.

АК: Дали се образувате на Вашиот мајчин јазик?

НН: Се образував на македонски јазик.

АК: Дали додека учевте сте се соочиле со некои проблеми?

НН: Во текот на моето школување, и во основно, а потоа и во средно, сум немал никакви посериозни проблемиво склоп на меѓуетничките релации.

АК: Така. А дали Вие очекувавте, односно дали мислевте дека може да се случи такво нешто како што се случи во 2001?

НН: За жал тоа што се случи, тоа што ни дојде и што сега е во далечна прошлост, не многу, ама сепак 11 години поминаа оттогаш, не верувам дека ниту јас ниту пак некој друг ја очекуваше таа 2001 година. Но сепак се случи.

АК: Кога ти сфати дека започнува војна?

НН: Војна?

АК: Или да го наречеме конфликт, затоа што постои поделено мислење за тоа дали случувањата во 2001 беа војна или конфликт.

НН: Ќе го наречам по мое видување воен... воен конфликт или таканаречен конфликт на остварување на лични интереси. Зошто се осмелувам да го потенцирам како ваков? Затоа што јас лично во таа 2001 година во моето семејство на врата поштарот ни донесе покана за воена вежба која се однесуваше на мојот помлад брат, на име на мојот помлад брат.

АК: И?

НН: Тогаш мојата сега покојна мајка, само што ја прочитавме поканата, ми покажа едно големо разочарување затоа што во тоа време не бевме вработени ниту јас, ниту брат ми помалиот, ниту средниот брат, ниту снаа ми, ниту жена ми. Сите безработ... безработ... ботници, а покани за вежби неминовно сме добивале. Ја зедев поканата во џеб за да ја

АК: Cila është gjuha e juaj amtare?

NN: Gjuha e ime amtare është gjuha maqedonase.

АК: A jeni arsimuar në gjuhën e juaj amtare?

NN: U arsimova në gjuhën maqedonase.

АК: Përderisa ju mësonit a u ballafaquat me do farë problemesh?

NN: Gjatë shkollimit tim edhe në fillore dhe pastaj edhe në të mesmen nuk kam pasur probleme më serioze në suazat e marrëdhënieve ndëretnike.

АК: Ashtu. A prisnit ju, gjegjësisht a mendonit se mund të ndodhë diçka e tillë siç ndodhi në vitin 2001?

NN: Për fat të keq, ajo që na ndodhi dhe e cila tani i takon të kaluarës së largët, jo edhe аq shumë, por gjithsesi prej atëherë kaluan 11 vite, dhe nuk besoj as unë edhe as ndonjë tjetër se mund ta priste vitin 2001, por gjithsesi ajo ndodhi.

АК: Kur ti e kuptova se lufta po fillon?

NN: Lufta?

АК: Ose le ta quajmë konflikti, pasi që ka mendime të ndara për atë nëse ngjarjet e 2001-it paraqitnin luftë apo konflikt.

NN: Do ta quaj sipas këndvështrimit tim konflikt luftarak ose të ashtuquajtur konflikt për realizimin e interesave personale. Përse e marr guximin ta potencoj si të tillë? Për arsye se unë personalisht në atë vitin 2001, postieri te dera ma solli thirrjen për stërvitje ushtarake e cila kishte të bëjë me vëllain tim më të ri, ajo ishte në emër të vëllait tim më të ri.

АК: Dhe?

NN: Atëherë tani më nëna ime e ndjerë, me të lexuar të thirrjes, më tregoi një zhgënjim të madh për arsye se në atë kohë nuk ishim të punësuar as unë, e as vëllai im më i vogël dhe as ai

смирам мајка ми и со таа покана отидов, веднаш заминав во во... воениот отсек во Гостивар кој се наоѓа во општинските простории во ис... истиот град.

АК: И што се случи?

НН: Таму ја зедев поканата пред сите присутни во таа канцеларија ја скинав и им реков: „Името од мојот помлад брат да се избриши, на местото негово на таа... на оваа вежба кај што нè викате ќе прифатам да одам јас.“ Без знаење дека одам да бидам учесник –бранител на суверенитетот и интегритетот на Република Македонија. Без знаење против кого одам да се борам, ниту пак со крајна помисла дека во Македонија се спремал воен конфликт.

АК: Така. Значи вие бевте активен учесник на некој начин во конфликтот?

НН: Точно така. Тоа го кажувам без присила, го изјавувам свесно. Бев учесник за жал во првата група тогашни бранители. Бевме повикани за воена вежба во Еребино, ...

АК: И?

НН: ... тетовско. Од тука заминавме на... на борбена линија во селото Лавце, тетовско.

АК: Така. Дали може да ни кажете што се случуваше на тие места? Да споделите некои импресии, некои моменти?

НН: За жал секоја моја реченица ја почнувам со овој израз. На тие 36 дена, деноноќија, 30 дена ги поминавме вкопани во ровови. Не би можел да издвојам некое посебно доживување освен да кажам дека владееше некое другарство меѓу... меѓу присутните бранители што бевме во... во тој вод. Би го издвоил како мое сеќавање само едно мое запознавање што верувам дека ќе ми остане до... до крај на мојот живот во позитивна смисла.

vëllai i mesëm, as kunata ime dhe as gruaja ime. Të gjithë të papunë kurse thirrje për stërvitje na vinin në mënyrë të pashmangshme. E mora thirrjen dhe e futa në xhep që ta qetësoj mamanë time dhe menjëherë me atë thirrje shkova në zyrat e seksionit ushtarak në Gostivar i cili gjendet në hapësirat e komunës po në të njëjtin qytet.

АК: Dhe çfarë ndodhi?

НН: Atje me vete e mora thirrjen dhe e grisa para gjithë të pranishmëve në zyrë dhe u thashë “Të fshihet emri i vëllait tim më të ri, në vendin e tij në këtë stërvitje në të cilën na ftoni do të pranoj të shkoj unë.” Pa dijeni se shkoj që të bëhem pjesëmarrës – “branitell” (mbrojtës) i sovranitetit dhe integritetit të Republikës së Maqedonisë. Këtë e bëra pa dijeni se nuk e dija kundra kujt shkoj të luftoj dhe as që më shkante ndërmend se në Maqedoni përgatitej konflikt ushtarak.

АК: Ashtu pra. Ju në njëfarë mënyre ishit pjesëmarrës aktiv në konflikt?

НН: Pikërisht ashtu. Atë e them pa trysni, dhe e deklaroj vetëdijshëm. Isha pjesëmarrës për fat të keq në grupin e parë të “branitellëve” të atëhershëm. Na thirrën në stërvitje luftarake në Erebinë, ...

АК: Dhe?

НН: ... rrethi i Tetovës. Nga atje u nisëm në linjën luftarake në fshatin Llavc, rrethi i Tetovës.

АК: Ashtu. A mund të na tregoni çfarë ndodhte në ato vende? Të na rrëfeni disa përshtypje, disa momente?

НН: Për fat të keq çdo fjali timen e filloj me këtë shprehje. Në ato 36 ditë, ato ditë dhe netë, 30 ditë i kaluam të ngulitur në llogore, nuk mund të veçoj ndonjë përjetim të veçantë përveçse të them se zotëronte njëfarë miqësie në mes “branitellëve” të pranishëm të cilët ishim në atë tog ushtarak. Do ta kisha veçuar si një kujtim timin vetëm një njohje timen e cila mendoj se do të më rri në mend deri në fund të jetës sime edhe atë në kuptim pozitiv.

АК: Другарувањето. Дали меѓу бранителите имаше припадници од сите заедници или?

НН: Меѓу бранителите постоеја... во бројки би... би ги казал, ќе с... Две... од 215 членови од нашата тогашна група 53 беа Роми, останатите беа Македонци, меѓу кои имаше и двајца... еден Турчин, еден... еден Албанец, ако добро се сеќавам.

АК: Така. Дали мислите дека на другата страна, односно на страната на ОНА имаше припадници и од другите заедници освен од Албанците?

НН: Да. Со сигурност знам дека и од другата страна исто така беа во голем број присутни припадници од... од Ромската популација.

АК: И како вие се чувствувавте поради тоа? Од една иста заедница на две спротивни страни?

НН: Во врска со ова прашање би се изразил на следниот начин. Бранејќи си ги интересите и едните и другите, во средина беа припадниците на Ромите.

АК: Така. Дали некому замеруваш дали некого обвинуваш поради тоа?

НН: Немам, и не... неосеќам никакво право да... да некого осудам во врска со тоа. Пред сè, се осудувам самиот себе затоа што бев учесник во... во овие игри на... на нечии интереси.

АК: Така. Дали сметаш дека беше потребно да се случи тоа што се случи?

НН: Не се осеќам за меродавен да... да одговорам на... на ова прашање затоа што се случи и никој... никој не може ниту да го врати ниту да го избраша... да го избриши. Се случи тоа што се случи, и едните си добија тоа што си бараа и другите си... си ги остварија своите барања.

АК: Miqësia. A kishte në mesin e “branitellëve” përfaqësues të të gjithë bashkësive ose?

NN: Në mesin e “branitellëve” kishte... dot’ju kisha përmendur në numra. Nga 215 anëtarë nga grupi jonë i atëhershëm 53 ishin romë, të tjerët ishin maqedonas, në mesin e tyre kishte, nëse më kujtohet mirë, edhe dy të tjerë... një turk dhe një shqiptar.

АК: Ashtu. A mendoni se në palën tjetër, gjegjësisht në anën e UÇK-së kishte përfaqësues nga bashkësitë e tjera përveçse shqiptarëve?

NN: Po. Me siguri ju them se edhe nga pala tjetër gjithashtu kishte numër të madh të pranishëm nga popullata rome.

АК: Dhe si ndjeheshit ju nga ajo? Pra nga e njëjta bashkësi në të dy anët e konfrontuara?

NN: Në lidhje me këtë pyetje do të isha deklaruar në këtë mënyrë. Duke i mbrojtur interesat edhe njëra edhe pala tjetër, në mes u ndodhën përfaqësuesit e romëve.

АК: Ashtu. A e akuzon dhe fajëson dikë për atë arsye?

NN: Nuk kam dhe nuk ndjej asnjë të drejtë dikë të akuzoj në lidhje me atë. Para së gjithash akuzoj veten për arsye se mora pjesë në këto lojëra të interesave të dikujt.

АК: Ashtu. A mendon se ishte e nevojshme të ndodh kjo që ndodhi?

NN: Nuk ndjem i autorizuar për t’u përgjigjur në këtë pyetje për arsye se kjo ndodhi dhe askush nuk mund këtë as ta kthejë e as ta fshijë. Ndodhi ajo që ndodhi, edhe njëra palë e fitoi atë që e kërkonte dhe të tjerët i realizuan kërkesat e tyre.

АК: Ashtu. A frikësoheshe në ato periudha?

NN: Për nga natyra nuk jam frikacak dhe nuk kisha thënë se u frikësova.

AK: Така. Дали се плашеше во тие периоди?

НН: По природа не сум плашлив и не би рекол дека се... се плашев.

AK: Дали комунициравт...

НН: Се плашев за... за своето семејство, за во... и за моите искрени пријатели и роднини.

AK: Дали комунициравте со нив?

НН: Не. Во тој период додека бев таму кај што бев не, не бев во контакт.

AK: Далитие можеби беа преплашени за вас?

НН: Ниту сум ги прашувал, ниту пак сум сакал да знам. А се поради една причина да не им враќам лоши спомени.

AK: Така. Дали тие знаеја воопшто каде се наоѓате вие?

НН: Мислам дека никој од дома не знаеше каде сум. Во почетокот на... во првите 10, можеби и 20 дена. Откако тие 10 дена се здолжија, можеби насетија што е и како е, од... затоа што во тек на... на тие 10-15 почетни денови од моето повикување на таа, на тој положај, борбен положај... почна, се разгори борбата и во Тетово и во останатите краишта на Македонија.

AK: Дали имаш последици од конфликтот?

НН: Се надевам дека ми се избришани тие последици, пред сè од психата мислам, а во физичка смисла ќе кажам дека последиците и да сакаш и да не сакаш тука се. Затоа што ништо не е така како што беше дотогаш. Ништо не е исто од тоа како што беше до 2001 година.

AK: Така. Дали мислиш дека сето тоа можеше да биде поинаку? Тоа барање на права?

AK: A komunikonit...

NN: Kisha frikë për familjen time, dhe për miqtë dhe farefisnin e sinqertë.

AK: A komunikonit me ata?

NN: Jo. Në atë periudhë përderisa isha atje ku isha, nuk kisha kontakte.

AK: A mos ndoshta ata ishin të frikësuar për ju?

NN: As që i kam pyetur dhe as që kam dashur ta di. Dhe çdoherë për një arsye që të mos ua rikujtoj kujtimet e këqija.

AK: Ashtu. A dinin në përgjithësi për atë se ku gjendeni ju?

NN: Mendoj se askush nga njerëzit e shtëpisë nuk e dinte se ku isha unë. Mendoj për 10 ditët, ndoshta edhe për 20 ditët e para. Që kur ato 10 ditët u kaluan, ndoshta kuptuan se çfarë ndodh dhe se si është puna, për arsye se gjatë atyre 10-15 ditëve të para qysh kur u përgjigja thirrjes, për qëndrim në pozitë për gatishmëri lufte, atëherë mori hov lufta edhe në Tetovë edhe në rrethet e tjera të Maqedonisë.

AK: A keni pasoja nga konflikti?

NN: Shpresoj se më janë fshirë ato pasoja, para së gjithash mendoj nga psikikja, kurse në kuptimin fizik dua të them edhe nëse dëshiron edhe nëse nuk dëshiron ato janë prezentë. Për arsye se kurrë nuk është tani sikur ishte më parë. Kurrë nuk ka mbetur e njëjtë me atë që ishte deri në vitin 2001.

AK: Ashtu. A mendon se e gjithë ajo mundej të ishte më ndryshe? Pra ajo kërkesë e të drejtave?

NN: Ndoshta edhe mundej, ndoshta edhe duhej të ishte, por ja ashtu u bë. Mendoj se që të ndryshohej situata e atëhershme nuk besoj se as Evropa dhe as NATO se do të mundnin të vepronin ndryshe. Kurse për ne Romët do ta marrë të drejtën për të thënë se

НН: Можеби и можеше, можеби и требаше, меѓутоа тоа е. Мислам дека за да се сменеше тогашната ситуација не верувам ниту Европа, ниту НАТО дека можеше да... да делува поинаку. А за нас Ромите ќе си земам овде за право да... да кажам дека ние сме никој и ништо. Ние постоиме ради остварување на нечии права. Било која страна да ја одберевме, секогаш сме осудени и од едните и од другите. Тоа е моето мислење.

АК: Добро, тогаш да преминеме на последниот дел, односно за животот после 2001. Дали нешто доби или изгуби со конфликтот?

НН: Што се однесува до овој трет дел на вашата анкета, на вашето прашање, би можел и самиот да... да напишам една книга и се двоумам дали да почнам или не. Дека некој нешто добил, многу се лаже ако мисли дека добил парични средства, парични надоместоци или нешто. Јас лично за себе ќе зборувам, изгубив многу. Што изгубив? Ги изгубив сите пријатели Албанци што ги имав до 2001 година.

АК: Како...

НН: Изгубив многу во тој поглед и мислам дека многу е тешко да се вратиме на старите поверења што ги имавме еден со друг.

АК: Дали твоите пријатели Албанци знаеја дека беше на страната на бранителите?

НН: И ден денешен постојат луѓе пријатели Албанци што сум ги имал што некогаш се наоѓаат во таква ситуација да ми дофрлат за тоа дека сум бил бранител на Република Македонија.

АК: И како се чувствувате поради тоа?

НН: Без коментар овде би бил.

ne jemi asgjë. Ne ekzistojmë për realizimin e të drejtave të dikujt. Cilën do nga palët që ta zgjidhnim çdoherë do të akuzoheshim edhe nga njëra edhe nga pala tjetër. Ky është mendimi im.

АК: E pra mirë, të kalojmë tani në pjesën e fundit, gjegjësisht për jetën pas vitit 2001. A fituat diçka apo humbët nga konflikti?

NN: Për sa ka të bëjë me pjesën e tretë të anketës suaj, nga pyetja e juaj edhe vetë kisha mundur të shkruaj një libër por jam në dilemë a të filloj apo jo. Se dikush fitoi shumë gënjehet, pra nëse mendon se ka fituar mjete financiare, kompensime në para ose diçka tjetër. Unë do të flas personalisht për mua, humba shumë. E çfarë humba? I humba që të gjithë miqtë shqiptarë të cilët i kisha deri në vitin 2001.

АК: Si...

NN: Humba shumë nga ai aspekt dhe mendoj se është shumë rëndë që t'u kthehemi besimeve të vjetra që kishim njëri për tjetrin.

АК: A e dinin miqtë e tuaj shqiptarë se ti ishe në anën e "branitellëve"?

NN: Edhe sot e kësaj dite ekzistojnë disa miq shqiptarë të cilët i kam pasur më parë dhe disa herë shfrytëzojnë situatën që të më ngacmojnë për faktin se kam qenë "branitell" i Republikës së Maqedonisë.

АК: Dhe si ndjeheshit në raste të tilla?

NN: Këtu nuk do të kisha koment.

АК: Mirë.

NN: Do të ndërlihem më vonë në këtë pyetje me pikëpamjen time.

АК: Më trego se si e shikon bashkëjetesën tani?

NN: Bashkëjetesa tani fatmirësisht po përmirësohet. Koha e bën të vetën dhe nga pak i shëron plagët te ata njerëz të cilët ishin

АК: Добро.

НН: Ќе се надоврзам на ова подоцна со свое видување.

АК: Кажи ми како го гледаш соживотот сега?

НН: Соживотот сега за среќа се подобрува. Време... времето го прави своето и полека, полека ги залечува раните кај тие што биле искрени и поштени. Времето полека нè враќа во нормала.

АК: Така. Што мислиш за Охридскиот Рамковен договор?

НН: Со одговарање на ова прашање би кажал многу вистински работи за сето тоа што се случува после таа 2001 година. Охридскиот Рамковен договор е еден убав договор по мое мислење за остварување на правата на Албанците од Република Македонија. Меѓутоа во склоп на Ромите можам да кажам само еден единствен пример. Со една група мои сограѓани Роми отидовме кај градоначалникот на општина Гостивар за да побараме во име на... на ромската заедница, односно популација во Гостивар, да побараме неколку вработувања. Само што нè прими градоначалникот „Ај добар ден.“ – „Добар ден.“ – „Што е работата?“ – „Абе господине градоначалниче, со Рамковниот договор, ако може некое вработување?“ Знаете што ни одговори?

АК: Што?

НН: „Рамковниот договор е за нас, за Албанците. А ако сакате друг Рамковен договор, земите пушка и ќе си се изборите за [тоа].“

АК: Ова звучи интересно. И како вие постапивте?

НН: А како може? Се свртивме како... не би нашол соодветен израз. Ја напуштивме канцеларијата и оттогаш можеби со овој одговор, со овој гест на градоначалникот, Ромите од Гостивар си се вратија во реалноста, во стварната слика на денешниот живот...

të sinqertë dhe të ndershëm. Dhe nga pak koha po na kthen në jetën normale.

АК: Ashtu. Çfarë mendon për Marrëveshjen Kornizë të Ohrit?

NN: Duke u përgjigjur në këtë pyetje do të them shumë punë të vërteta për të gjitha atë se çfarë ndodhi në vitin 2001. Marrëveshja Kornizë e Ohrit është një marrëveshje e bukur sipas mendimit tim për realizimin e të drejtave të shqiptarëve në Republikën e Maqedonisë. Kurse në kuadër të Romëve mund të tregoj vetëm një shembull të vetëm. Me një grup të bashkëqytetarëve të mi Romë shkuam te kryetari i komunës të Gostivarit që të kërkojmë në emër të bashkësisë rome, gjegjësisht në emër të popullatës së Gostivarit, që të kërkojmë disa punësime. Vetëm me të pranuar nga ana e kryetarit “Urdhëroni mirëdita.” – “Mirëdita.” – “Çfarë problemi paskeni?” – “E pra zotëri kryetar, me Marrëveshjen Kornize, nëse mundet ndonjë punësim?” A e dini se çfarë na u përgjigj?

АК: Çfarë?

NN: “Marrëveshja Kornizë është për ne, për shqiptarët. Kurse ju nëse dëshironi ndonjë marrëveshje tjetër kornizë, i merrni pushkët dhe përpiquni ta fitoni!”

АК: Kjo tingëllon interesante. Dhe si vepruat ju?

NN: E si mundej? U kthyem si... nuk mund të gjej ndonjë shprehje më adekuate. Lëshuam zyrën dhe prej atëherë nga ajo përgjigje apo gjest i kryetarit, romët e Gostivarit u kthyen realitetit, pasqyrës reale së jetesës...

АК: ... jetesës. Si më parë...

NN: ... në Republikën e Maqedonisë.

АК: Si e paramendonin më parë ata jetën? Mos kanë pasur ndonjë iluzion?

NN: E pra më parë ndoshta edhe ne ishim të lënë pas dorë por jo aq dhe jo në aq masë të madhe për fat të keq siç jemi të lënë

АК: ... живот. А како претхо...

НН: ... во Република Македонија.

АК: Како претходно го замислуваа тие животот? Дали биле во некоја илузија?

НН: Па, претходно... претходно и ние бевме можеби запоставени, не толку и не толку во толку во голема доза како што сме запоставени сега, за жал. До 2001 година, а малку и поназад ако се вратиме, во Гостивар имаше реално кажано доста Роми вработени почнувајќи од чистачки, работници, метални работници, во... во сите фабрики што работеа во Гостивар со успех. За жал после Рамковниот договор таа бројка се смали и денешната вистинска слика што се случува со десетинаможда... можеби вработени – партиски – не ја кажува правата слика на Ромската популација во меѓуетничкиот соживот во... ниту во Гостивар ниту во Македонија.

АК: Значи ако добро те разбрав,сакаш да кажеш дека животот на Ромите е влошен после 2001?

НН: Кој како сака нека ме разбери, за мене тоа што беше пред 2001 година беше многу подобро отколку што е сега.

АК:Така. Дали има нешто што те плаши за понатаму? Или некое позитивно очекување во иднина?

НН: Во врска со ова прашање, со ова ваше прашање би сакал да кажам нешто за на крај. Ке наведам еден пример, трагикомичен пример, со еден мој сограѓанин од Ромска популација, што му се случи после таа 2001 година. Заминува мојот сограѓанин на гости во Кичево. Во тоа време на пазар во Кичево некој од некого нешто украде. Полицијата излегла... излегла на терен, го наоѓа Гостива... Гостиварецот... Гостиварчанецот. Го земаат во станица, во полициска станица. Го затвора дежурниот во канцеларија на ис... испрашување.

tani. Deri në vitin 2001 por pak edhe më vonë nëse i kthehemi, në Gostivar mund të themi realisht se kishte mjaft romë të punësuar, duke filluar nga pastrueset, punëtorë, punëtorë metalik, në të gjithë fabrikat që punonin suksesshëm në Gostivar. Për fat të keq pas Marrëveshjes Kornizë ai numër u zvogëlua dhe pasqyra e sotshme reale e cila është e paraqitur me ndoshta dhjetëra të punësuar – edhe atë në linjë partiake – nuk e paraqet pasqyrën e vërtetë të popullatës romë në bashkëjetesën multietnike në... as në Gostivar dhe as në Maqedoni.

АК: D.m.th. nëse të kuptova mirë, do të thuash se jeta e romëve u përkeqësua pas vitit 2001?

NN: Kush si të dojë le të më kuptojë, për mua ajo që ishte para 2001-shit ishte shumë më e mirë se kjo tani.

АК: Ashtu. A ka diçka që të frikëson për jetën e më tutjeshme? Ose ndonjë pritje pozitive për ardhmërinë?

NN: Në lidhje me këtë pyetje, kisha dashtë ta them për në fund. Do të përmend një shembull, është një shembull tragjikomik, me një bashkëqytetarin tim nga popullata romë, se çfarë i ndodhi pas vitit 2001. Shkon bashkëqytetari i im në Kërçovë te miqtë. Në atë kohë në pazarin e Kërçovës dikush dikujt i paska vjedhur diçka. Policia patë dalë në teren, dhe takon Gostivarasin. E marrin në stacion, stacionin policor. Dhe polici kujdestar e mbyllën në zyrë dhe e merr në pyetje.

АК: Dhe?

NN: I bën pyetje “Përse ke ardhur nga Gostivari të vjedhësh në Kërçovë?” Gostivarasi i thotë policit kujdestar në emër, meqë e ka pasur të shkruar në uniformë “Aman mor Dragan, mos ashtu, unë nuk jam as rrugaç dhe as vjedhacak, unë kam qenë dy vite “branitell” në Gostivar, me policët rezervë.”

АК: Dhe?

NN: A e dini se çfarë bëri polici kujdestar që kur i dëgjoi këto

АК: И?

НН: Му поставува прашање: „Зошто си дошол од Гостивар да крадиш во Кичево?“ Гостиварчанецот му вика на дежурниот полицаец, прибидејќи му... му пишувало името на дежурниот му вика „Абе Драган, немој!“ вика, „Ја не сум ни... ниту лопов, ниту крадеч, јас сум бил две години бранител во Гостивар, во резервистите полицајци.“

АК: И?

НН: Знаете што сторил дежурниот полицаец откако го слушнал ова? Ја отворил вратата и му довикува на колегата Албанец на име, како се викал не е ни битно денес, „Дојди ваму, имаш еден бранител Ром.“

АК: Аман, бре...

НН: За да го земи во свои раце. Толку го... го имаат претепано да со месеци не можеше Гостиварчанецот да се опорави, мојот сограѓанин од таа случка.

АК: Така, а...

НН: Мислам дека со... со ова, со овој пример што го кажав, доволно зборува зошто сум разочаран од сите овие случувања што ни е се случија од... од 2001 до ден денешен. Единственото позитивно што го гледам, што малку се смирија тие страсти и се надевам дека соживотот во Гостивар ќе продолжи по нагорна подобра линија.

АК: Така. Дали има уште нешто што би сакал да кажеш а јас не те прашав?

НН: Па, би сакал да кажам уште нешто. Би сакал да го кажам следново: Не дај Боже да се повтори 2001 година.

АК: Зошто?

НН: Затоа што не би сакал никој мој сограѓанин да учествува, односно биде учесник на нечии прљави игри за

fjalë? E hapën derën dhe e thërret kolegun e tij shqiptar në emër, se si e ka pasur emrin as që sot ka rëndësi, “Ec këtu, se ke një “branitell” nga romët.”

АК: Aman, mor...

NN: Që ta marrë në duart e tija. Aq e kanë rrahur sa që Gostivarasi, pra bashkëqytetari im nga ajo ngjarje me muaj të tërë nuk mund të përmirësohej.

АК: Ashtu, a...

NN: Mendoj se me shembullin që e tregova, shihet qartë përse jam aq i zhgënjyer nga ngjarjet që na ndodhën në vitin 2001 e deri më sot e kësaj dite. Të vetmen gjë pozitive që e shikoj, është ajo se pakëz u qetësuan ato pasionet dhe shpresoj se bashkëjetesa në Gostivar do të zhvillohet në përmirësim e sipër.

АК: Ashtu. A ke diçka të tregoni për të cilën unë nuk të pyeta?

NN: E pra, kisha dashur të them edhe diçka. Kisha dashur ta tregoj këtë që vijon: Mos dhashtë zoti të përsëritet viti 2001.

АК: Përse?

NN: Për arsye se nuk kisha dashur asnjë bashkëqytetar i imi të marrë pjesë, gjegjësisht të jetë pjesëmarrës në disa lojëra të pista për realizimin e atyre interesave personale të dikujt, për arsye se nuk kisha dashur që romët të përdoren si derrat afrikanë. Edhe nga njëra palë edhe nga pala tjetër. Sepse unë dua të jetojmë bashkë me shqiptarët, turqit, torbeshët dhe veçanërisht bashkë me qytetarët maqedonas.

АК: Ashtu. Në rregull, ju falënderohem për kohën e ndarë dhe për përgjigjet e sinqerta dhe ju dëshiroj gjithë më të mirat në të ardhmen.

NN: Edhe ju faleminderit. [...] do të kontribuojë për bashkëjetesë më të mirë të romëve në të ardhmen në mbarë Republikën e Maqedonisë.

остварување на свои лични интереси, затоа што не сакам Ромите да се користат како заморчиња. И од едната и од другата страна. Затоа што сакам да живееме заедно со Албанците, Турците, Торбешите и посебно да живееме заедно со граѓаните Македонци.

АК:Така. Во ред, јас ви благодарам за одвоеното време и за искрените одговори и ви посакувам се најдобро во иднина.

НН: Ви благодарам и вам. [...] ќе придонесе за натамошен подобар соживот на Ромите било каде во Република Македонија.

АК: Благодарам.

АК: Faleminderit.

Бејтула Мустафаи

„Дали сметам дека во Македонија ќе биде добро? Ќе биде, ама за 30 години, за 2-3 декади, се надевам дека нашите деца ќе бидат тие кои ќе ја гледаат Македонија како држава во која ќе се живее заеднички во хармонија.“

Bejtulla Mustafai

Maqedonia për mendimin, a do të bëhet mirë? Do të bëhet, ama për nja 30 vite, 2-3 dekada te ardhshme, shpresoj se fëmijët tanë do të jenë ato të cilët do të shohin Maqedoninë pak më si një shtet që do të jetohe bashkarishtë në harmoni mes vete.

ФЛАНЗА ЈУСУФИ: Како си, како оди?

БЕЈТУЛА МУСТАФАИ: Добро, благодарам, вие како сте?

ФЈ: Благодарам, добро. Кажете ми нешто за себе! Работите, студирате?

БМ: Дипломирав Комуникациски науки овде во Тетово на Југоисточниот Тетовски Универзитет, се викам Бејтула Мустафаи и роден сум во Тетово.

ФЈ: Каде живееш?

БМ: Од Тетово сум, роден сум во Тетово, што значи живеам во Тетово, во градот.

ФЈ: Која националност сте?

БМ: Турска.

ФЈ: Каде живееше пред 2001 година?

БМ: Од раѓање до денес, значи... од Тетово сум, од градот Тетово и немаме... не живееме значи во друг град, цело време живееме во Тетово не сме се селеле никаде, значи.

ФЈ: Кои националности живеат во Тетово?

БМ: Колку што имам слушнато и запознаено со луѓето во Тетово има Македонци, Турци, Албанци, Роми, како и Срби и мислам дека имаше еден мал процент други како што се Власи, имам пријатели Власи.

ФЈ: Како беше вашиот соживот пред 2001 година?

БМ: Соживотот со овиенационалности... извештајот (дали мисли на соживотот) беше многу добар од причина што таму каде што живеам јас, каде што живеам во Тетово најголем дел се Македонци, меѓутоа меѓу нив има и Власи, Албанци, но повеќето се Македонци. Соживотот беше добар, можеби не многу добар, но добар, сум имал добар однос и со другите и со Македонците,

FLLANZA JUSUFI: Si je, si kalon?

BEJTULLA MUSTAFAI: Mirë falemenderit, ju si jeni?

FJ: Mirë, falemenderit. Trego m'diçka për veten! A punon, a studion?

BM: Shkencat e komunikimit i kam mbaruar këtu ne qytetin e Tetovës, Univerzitetin e Evropës Juglindor, emrin e kam Bejtulla Mustafai, i lindur në Tetovë.

FJ: Ku jeton?

BM: Prej Tetove jam edhe në Tetovë jetoj do me thënë, ne qytetin e Tetovës.

FJ: Cili është nacionaliteti juaj?

BM: Turk.

FJ: Ku ke jetuar para vitit 2001?

BM: Prej lindjes deri në ditën e sotme do me thënë... jam prej qytetit Tetovës, prej qytetit Tetovës dhe nuk kemi ... nuk jetojm, do me thënë, qyteti tjetër, do me thënë krejt në Tetovë, nuk jemi shpërngulu do me thanë diku tjetër.

FJ: Cilët nacionalitete jetojnë në Tetovë?

BM: Në Tetovë sa kom ndigjuar dhe sa kom njoftuar me njerzit maqedon, turk, shqiptare, rom, sërb si dhe sërb mendoj se kishte një përqindje të vogël edhe disa tjerë, si ato vllehet, kam edhe shok vlleh që janë.

FJ: Si ka qenë bashkjetesa e tyre para vitit 2001?

BM: Bashkjetesa mes ktyre nacionaliteteve... raporti ka qenë shumë mirë për arsye se une ku banoj, ku jetoj ne Tetovë përqindja më e madhe është maqedonase, gjithashtu mrenda ksaj ka edhe

како и со Албанците и малку со Власите толку колку што ги има. На еден начин имаше добри односи и комуникација.

ФЈ: Дали имало меѓуетнички проблеми во твоето место?

БМ: Национални проблеми колку што се сеќавам во Тетово немало многу... или воопшто и немало, понекогаш имало конфликти како на пример помеѓу Албанците, првенствено Албанците и Македонците.

ФЈ: Дали имало дискриминација?

ДМ: Дискриминација... можеби во мое време значи помалку, но кога понекогаш го прашувам или ми раскажува дедо ми во институциите секогаш имало дискриминација кон Албанците. Македонци наспроти Албанци, Македонци наспроти Турци и Роми. Во денешно време можеби помалку, но не воопшто да нема, значи продолжувасеуште да речам од комунистичкиот систем и во денешно време.

ФЈ: Вие како Турчин, дали сметате дека сте биле дискриминирани?

БМ: Дискриминиран да, и... од страните, доколку ја погледнеме прво македонската страна, Македонците секогаш гледаат со подруги очи на турската националност за разлика од Албанците. Додека кога станува збор за нив... во институциите или да раководат со некој сектор не земајќи предвид, дискриминацијата сигурно се раѓа веднаш и имало дискриминација кон турската етничка припадност пред 2001 година и денес можеби понекогаш се повторува, ако не повеќе, но продолжува таа нивна идеологија.

ФЈ: Ти самиот како Турчин, како се чувствуваше во тоа општество?

БМ: ... не многу слободен, слободен значи од... не многу слободен од причина на дискриминацијата која понекогаш ја

vlleh, shqiptare por, ma tepër janë maqedonas. Bashkjetesa ka qenë mirë, ndoshta jo shumë mirë, por mirë, raporte t'mira kam pat edhe me kto tjerët edhe me maqedont edhe me shqiptarët edhe pak vlleh aq sa ka. Ka qene nji far mardhënie të mira dhe komunikim te mirëfilltë.

FJ: A ka pasur problem nationale në vendin tuaj?

BM: Probleme nationale në qytetin e Tetovës sa qe mbaj ment unë, domethënë nëse jo shumë... por edhe hiç nuk ka pat, çdo her ka pat një konflikt do me thënë në mes shqiptarëve, pikërisht shqiptarve dhe maqedonasve.

FJ: A ka pasur diskriminim?

BM: Diskriminim... ndoshta në kohën time, domethënë ndoshta më pak, por kur e pyes kur më tregon ndonjëherë gjyshji nëpër institucione çdo herë ka pas diskriminim mes shqiptarve. Maqedonas ndaj shqiptarve, maqedon ndaj turkve dhe ndaj romve. Në kohën ditën e sotme ndoshta pak ma pak por nuk është në zero domethënë ende vazhdon kjo prej të them prej sistemit komunizëm deri në ditën e sotme.

FJ: Ju si Turk, a mendoni se keni qenë të diskriminuar?

BM: Të diskriminuar po, edhe... nga palët, nëse e shikojmë së pari për palën maqedonase, maqedon çdo her shikojnë me një sy pak ma ndryshe nacionalitetin turk se sa shqiptarë. Ndërsa përsëri kur është në pyetje çështja për të... në institucion apo për të udhëhequr nji sektor pa marë parasysh sigurisht diskriminime lindin menjëherë dhe diskriminim ka patur edhe ndaj nacionalitetit turk para 2001-shyt dhe sot e kësaj dite ndoshta e përsëriti edhe nji herë, nëse jo shumë, por ende vazhdon ajo ideologjia e tyre.

FJ: Ti si Turk, si e ke ndjej veten në këtë shoqëri?

BM: ... jo shume i lirë, të lirë, domethënë jo shumë të lirë që

имаше и од македонска страна, како и од пријателите Македонци кои ги имам, понекогаш и од нив кога ќе дојде тој момент на задевање ми вела понекогаш ти си Турчин, исто и Албанците понекогаш, фактички на некој начин ме избегнуваа во било која област во општеството од социјален аспект. Но секогаш се обидував да бидам пријател со оние кои имаа разбирање за ова прашање, бидејќи ме чуди многу кога ме споредуваат, луѓето прават национален раздор, јас немам изберео каков да се родам, така било пишано и мене тоа не ми пречи, и не е добра идеја да се однесуваме... доколку погледнеме подлабински во Турција живеат националности како: Албанци, Курди, Бугари, но меѓусебно имаат многу добри односи, и овде има дискриминација, сме претрпеле дискриминација, можеби не многу, но не било нито воопшто.

ФЈ: Во текот на војната бевте со Албанците или со Македонците?

БМ: Секако дека со Албанците, бидејќи Албанците беа тие кои ги бараа своите права во македонска држава... и автоматски со нив беше и турската националност која под закрила на Албанците кои објавија војна во 2001 година, автоматски и Турците започнаа војна и тие ги бараа своите права, можеби не директно вклучени во војната, но на индиректен начин и тие го кренаа својот гласи покрај тоа што тие овде беа во мал број 4%, 5% колку што се статистички, им се придруживме на Албанците. Првата причина беше ова, додека втората беше верата која необединува, муслиманската вера е таа која не зближува, бидејќи и Албанците и Турците се муслимани и тоа беше една причина зошто ги подржувавме Албанците, да кажам во оваа војна или конфликт.

ФЈ: Дали ја почувствувавте вие војната како вашата?

БМ: ...зборувам за моето семејство бидејќи во тоа време јас сум бил на таа возраст, сум бил во седмо одделение, што значи 12,13 години, 14... зборувам дека ги имам преживеано мислењата на моето семејство, навистина бевме тие што во неколку различни сфери им помагавме на Албанците, како

vërtet diskriminimi ndonjiherë edhe prej palës maqedon shokët që i kam maqedone ndonjiher edhe prej atyre kur vjen aj moment i ngacmimi do me thënë ti je turk dhe i shqiptarve ndonjihere ty je turk edhe faktikisht pak me largojshin në ndonjë rethinën e shoqërisë aspektin social. Por, çdo herë tentohesha të bëhem shok me ato persona të cilët kanë mirkuptim për këtë çështje, sepse më vjen shumë habi kur më krahasojnë, njerëzit bëjnë përçarje mes nacionaliteteve sepse nuk e kam zgjedhur une çfar të lindi, por ashtu është shkruar dhe kjo m'pengon edhe nuk është asnjëher, nuk është një ideologji e mirë... nëse e shikojmë pak ma gjërsisht në Turqi të them jetojnë shumë nacionalitete: si shqiptare, si kurt, si bullgarë, por ndër vete ngërthen shume mardhënie të mira edhe këtu ka diskriminim, kam patur diskriminime, nëse jo shumë, por nuk ka qenë kjo edhe aq, aq pak.

FJ: Gjate luftës 2001 a keni anuar ka shqiptaret apo maqedontë?

BM: Sigurishtë ka shiptarët për arsye se shqiptaret ishin ato të cilët i kërkujshin t'drejtat e tyre në shtetin maqedonas... dhe me këtë automatikisht ishte edhe nacionaliteti turk i cili me koricen e shqiptarve që u shpall lufta e 2001-shit, filloi lufta, automatikisht edhe turkët ishin ato të cilët i kërkujshin t'drejtat e veta, nëse jo direkt i kyçur në luftë, por indirekt edhe ata e ngritën zërin e tyre edhe ne jena këtu një pakice 4 %, 5% sa janë sipas statistikave dhe anojshim kah shqiptarët. Faktori i pare ishte ky edhe i dyti ishte ajo faktori i fesë i cili na përbashkon, feja muslimane sepse shqiptarët dhe turqit janë të fesë muslimane dhe kjo ishte një arsye pse i mbështetshim shqiptarët në këtë luft, ta theme, apo në këtë konflikt.

FJ: A e keni ndjere ju luftën si tuajën?

BM: ... flas për familjen time sepse une kam qenë në atë moshë, moshën e klases 7, do me thënë 12, 13 vjecarë, 14 vjecarë... flas që e kam përjetu mendimet e familjes time, vërtet

прво им помагавме на членовите на УЧК, на војниците, со храна и друга помош која им беше потребна, кои ни покажуваа и фактички ова беше еден од гестовите, бидејќи ние ја чувствувавме војната како наша, значи што ги подржувавме нив. Доколку вие ја добиете значи и ние ќе имаме право да бараме права од македонската страна и тоа е... целосно, целосно го подржувавме овој конфликт.

ФЈ: Значи по ваша волја ги подржувавте Албанците и бевте на нивна страна, немало притисок?

ВМ: Не никако, никако, директна желба од семејството беше таа што ни беше наметната од дедо ни.

ФЈ: А што мислиш кој е виновен за војната?

ВМ: Виновник за војната во 2001 година според мое мислење е македонската страна, бидејќи да ги имаа дадено сите права онака како што сакаа Албанците и другите националности кои живеат овде во Македонија, немаше да има конфликт на тој начин со оружје, туку со потпис, со лист и пенкало, но тие го прават тоа значи бидејќи не ги подржуваме во оваа сфера и беше причина да го земат оружјето во раце и да ги бараат нивните права кои само малку се реализираа. Значи, мое мислење е дека навистина 2001 не беше вистински, не беше вистински метод оружјето да биде, да биде средство за решавање и добивање на правата, но... еве дојде до таа ситуација.

ФЈ: Како ја доживеа ти војната?

ВМ: Лично јас војната во 2001 година не ја доживеав премногу тешко, на прво не избегавме од нашето родно место и не избегавме од нашата кука. Многу роднини кои ги имаме во Турција и другите градови во Македонија: Гостивар или Скопје ни викаа секогаш доколку има потреба да заминете од државата, вратите се отворени и можете кога сакате да дојдете, додека последниот збор во куката секогаш го има дедото и тој кажа дека јас... во Тетово, значи во родното место, овде сум роден и доколку дојде до тоа ќе умрам тука, зборувавме лично за себе,

ishim ata të cilët vërtet në disa sfera të ndryshe u ndihmojshim shqiptarve, si e pare ishte ajo që u ndihmojshim edhe pjestarve të UÇK-së, luftarët, me ushqime me ndihma tjera që kishin nevojë, që na tregojshin edhe faktikisht kjo ishte një ndër gjeste, do me thënë, që e ndjejshim luftën të tonën, domethënë që e mbështetshim ato. Nëse ju i fitoni, do me thënë të drejtat edhe ne kemi të drejtat që i kërkojmë prej palës maqedonase edhe kjo ishte ... e përkrahshim plotësisht, plotësisht këtë konflikt.

ФЈ: Do të thotë ka qenë dëshira juaj që të anoni ka shqiptaret, nuk keni pasur shtypje?

ВМ: Jo assesi, assesi, dëshira direkte prej familje ishte ajo na ishte imponu prej gjyshit.

ФЈ: A çfarë mendon, kush është fajtor për luftën?

ВМ: Fajtores për luftën të 2001-shit mendimi im personal është ajo pala maqedone, sepse... sepse të ishin dhënë të gjitha të drejtat ashtu si duhen shqiptarve edhe nacionaliteteve tjera që jetojnë këtu në Maqedoni, nuk do të vinte konflikti deri në këtë mënyrë, jo me arme por me shkrim, me fletore dhe me laps, por ata e bënë atë, domethënë, që nuk u përkrahim në këtë sferë dhe ishte arsya që të marin në dorë armët dhe kërkojnë t' drejtat e tyre që kjo pak sado kudo u realizua. Mendimi im, domethënë, ishte se vërtet 2001 nuk ishte, nuk ishte metode arma të... të jetë mjet për zgjedhjen marjen e të drejtave po ja që erdhi deri në këtë situatë.

ФЈ: Si e përjetove ti luftën?

ВМ: Unë personalisht luftën e 2001-shit nuk e kam përjetuar tepër të vështirë, së pari nuk u larguam nga vendlindja jonë edhe nuk u larguam nga shtëpia jonë. Shumë familje që kena në Turqi edhe nga qytetet tjera të Maqedonisë: Gostivar apo si Shkupi na thirshin çdo herë nëse e ndjeni nevojën të dilni nga shteti, deret janë të hapura dhe kur doni mund të vini ndërsa fjalën e fundit te shtëpia çdoherë e thotë gjyshi dhe aj tha që unë... në Tetovë,

сам со себе. За другите членови, за другите како татко не го интересира, доколку чувствуваат потреба да одат, нека одат, јас овде ќе умрам. Лично јас 2001 година ја преживеав не многу трагично, но имав неколку случаи кога навистина ја видов бојата, вистинското лице на војната каде беше значи воените прашања, смртта и животот на една тенка линија помеѓу животот и смртта.

ФЈ: Дали си имал контакт со вооружени лица?

ВМ: Да, сум имал, и од двете страни, и од македонската страна бидејќи куќата ни се наоѓа близу касарната овде во Тетово, во неколку наврати беа паркирани тенковите и другите вооружени полициски возила од македонската страна, сум имал контакт како дете, сме оделе бидејќи ни се гледало интересно оружјето и тенковите. Директен контакт не сме имале, но контакт очи во очи имало секогаш дури и блиску ни биле. Исто и со албанската страна со членовите на УЧК, исто и со нив сум имал контакти и сме седеле и сме разговарале и сме пиеле по нешто.

ФЈ: Дали се плашеше за себе, за семејството во текот на војната?

ВМ: До еден момент додека имаше една ситуацијата. Еден ден, не се сеќавам кој месец беше, почнаа да се зачестуваат истрелите и покрај тоа што бевме близу до касарната, околу четврток беше како денес, паметам дека беше околу 9:30 часот до 10 вечерта покрај нашата куќа падна граната. Ова навистина беше тажен момент и не можевме да излеземе надвор да видиме што се случува бидејќи куршумите беа многу близу, толку што мислевме дека се пред врата, дека двете страни војуваат пред вратата. Навистина сите се исплашивме и мајка ми и брат ми кој беше мал многу се растажија. Преголема беше тагата откако започна војната и тогаш почувствував дека војната нема ништо позитивно туку само негативно и негативно да одземеш нечиј живот кој за себе е многу вреден.

ФЈ: Дали сметаш дека медиумите ја имаат покажано вистинската состојба кава била?

domethënë në vendlindje, kom lind dhe nëse vin deri në atë nevojë unë këtu dhe vdes, personalisht flite për vitin, vetën e vet. Për të tjerët, antarët e tjerë si baba nuk i intereson nëse e ndjejnë nevojën të shkojnë, le t' shkojnë ndërsa unë në Tetovë do të vdes. Personalisht un 2001-shin e kam përjetuar jo shumë tragjike, por kam patur disa raste ku vërtet e pashe ngjyrën, ftyrën e vërtet të luftës ku ishte domethënë çështje lufta, vdekja dhe jeta, një linje e hollë mes jetës dhe vdekjes.

FJ: A ke patur kontakte me njerëz të armatosur?

ВМ: Po, kam patur, edhe nga dy palët, edhe prej palës maqedonase sepse shtëpinë e kena afër kazermës këtu në Tetovë, disa raste ishin parkoheshin ato tenka dhe ato veturat tjera të policis të armatosura të palës maqedonase, dhe kam patur kontakt si fmij, shiqojshim, na vinte pak ma interesant ato armët dhe ato tenkat. Direkt dialog nuk kemi patur, por kontakte sy me sy çdoherë kena patur edhe afër i kom ndejt. Njejt edhe palës shqiptarve të pjesmarësve të УЧК-сë, edhe njejt me ato kam pat kontakte edhe të ulena të bisedojmë edhe të hamë të pimë diçka.

FJ: A je friguar për veten, familjen gjatë luftës?

ВМ: Deri në një moment kur ishte rasti. Një prej ditëve, nuk e di cili muj ishte, krismat filluan të shpeshtohen edhe pasi që ishim afër kazermes, afersisht dita e ejnte ishte si sot, e mbaj mend ka ora 9 e gjys 10 mbrëmjes pas shtëpisë tonë ra një granatë. Ku vërtet ishte një far moment i trishtueshëm edhe nuk kishim edhe të dalim jashtë dhe të shiqonim se çfarë ndodheshte se krismat ishin aq të afërta sa që mendojshim se krismat ishin para dere se luftojshin të di palët. Ishte moment kur u friguam vërtet dhe edhe mami edhe vëllau, ishte i vogël, u trishtuan tepër, tepër ishte trishtimi prej kohës që filloi lufta dhe atje e ndjeva se lufta nuk ka diçka pozitive por negative, dhe negative është që ta mer jetën e dekujt që është shumë e vlefshme për veten e tyre.

ВМ: Секако дека јас во тоа време бев многу мал и не можев да ги следам многу медиумите, мислам да ги анализирам медиумите, но од тоа што го зборуваа татко ми, моите родители, велеа дека медиумите не се реални, така што не ги вреднуваа вестите на телевизија, првенствено зборам за македонските канали кои беа овде порано “Кисс” и беше една меѓу... вестите кои беа погрешно пласирани, беше таа близу касарната и овде локалната телевизија, мислам дека беше, имаше кажано дека покрај касарната војуваат македонската и албанската страна е дека дошле до вратите од касарната. Ништо не беше така бидејќи ние бевме близу касарната и колку толку гледавме од прозорите, гледавме што се случува. Ова беше една вест која не беше реална, за ова прашање односно за оваа тема.

ФЈ: Што мислиш за Охридскиот договор?

ВМ: Моето мислење за Охридскиот договор е еден вистински договор дека другите националности кои живеат во Македонија ги добија своите права кои не ги имале пред 2001 година, но колку што се секавамрок на Охридскиот договор заврши до 2005 година, мислам дека 2004-2005, но сè уште се прави 10-11 години, сè уште доколку се разговара за Охридскиот договор сметам дека не е исполнет како што треба.

ФЈ: Вие како Турчин, дали добивте нешто од војната?

ВМ: Доколку зборувам повеќе индивидуално, многу правила немало, но доколку институционално ја анализираме партијата на Турците ДПТ, овде во Македонија, турските партии имале коалициски односи... секогаш коалираа со македонската страна и сметам дека колку што права имаат добиено Турците немаат добиено ниту Албанците. Турците малку повеќе во споредба со Албанците. Еден конкретен случај: во последно време имам еден член на семејството, тој се има потпишано Албанец, но и самиот кажа дека ќе го промени, значи, бидејќи се покажа дека како Турчин е многу побрзо да се вработиш во институциите отколку Албанците, мене ме зачуди овој факт и навистина доколку се анализира нештата Турците во Македонија добиле многу права по војната во 2001 година во Македонија.

ФЈ: Mendon që mediumet e kane treguar gjendjen reale që ka qenë?

ВМ: Sigurisht që unë në atë kohe isha i vogël dhe s’ mundsha ta ndjeki shumë mediumet, mendoj t’i analizoj mediumet, mirëpo që flitshin baba, prindërit e mi, thojshin që mediumet nuk janë të realta, ashtu nuk e vlersojne lajmin e vërtetë në television, pikërisht folim për programet kanalet maqedonase që ishte këtu ma para “Kissi” dhe ishte një ndër... lajmet që ishin të plasuara gabimisht, ishte ajo që ishim afër kazermes dhe televizioni ktu lokal, m’ duket, se ishte, than një lajm që afër kazermes luftojnë pala maqedone dhe shqiptare, kanë ardhur deri te dyert e kazermes. Ashtu diçka nuk kishte sepse ne ishim afër kazermes dhe sado kudo shifshim prej dritares se çfar ndodheshte, ky ishte një lajm që nuk ishte real, për këtë çështje për këtë teme domethënë.

ФЈ: Çfar mendon për Marveshjen e Ohrid?

ВМ: Për Marveshjen e Ohrid mendimi im është se është një Marveshje vërtet ku nacionalitetet tjera që jetojnë në Maqedoni kanë fituar të drejtat e tyre që nuk i kanë patur para 2001-shit, por afatshmëria e Marveshjes së Ohrid që duhej përfundoj, sa që e mbaj mend unë, ishte deri vitin 2005 m’ duket se, 2004-2005, por ende u bënë 10 vjet, 11 vjet ende nëse diskutohet për Marveshjen e Ohrid, mendoj se nuk është e plotësuar aq sa duhet.

ФЈ: Ju si turk, a fituat diçka nga lufta?

ВМ: Nëse flasim për pak ma individualisht shumë tepër t’ drejta nuk kena patur por institucionalisht kur e analizojme partia e turkve që është TDP-ja këtu në Maqedoni, parti e turqve ka patur mardhënie... çdo her kualicion me palen maqedone, dhe t’ drejtat që kanë fituar turqit mendoj se nuk kane fituar aq shqiptarët, turqet pak ma shumë n’ krahasim me shqiptarët, një rast konkret: kohen e fundit që kishim një antar t’ familjes, ai është shkruar, mendoj, shqiptarë por vete tha që do të ndrojë në flet, domethënë, se të tregohet si turk se pasi që je turk shumë ma shpejt punësohesh

ФЈ: Како ја гледаш ти Македонија, како национална држава на Македонците, како мултиетничка или како двонационална?

БМ: Доколку се запрашаме и доколку малку подлабоко анализираме Македонија од секогаш била позната како мултиетничка држава. Така некако е позната и во Европската Унија. Така е позната и во документите, Македонија сама се смета дека е мултиетничка држава и дека во хармонија живеат различните националности, но доколку подлабоко навлеземе во оваа тема, ова не е така и покрај тоа што македонската страна е таа што го претендира ова и секогаш се обидува да биде над Албанците, Турците и другите националности кои како малцинство живеат овде, сметам дека ова е една наднационална држава, според мене. И последните факти и случувања помалку или повеќе го посочуваат ова и даваат појасна визија за граѓаните кои овде живеат, и за Турците и за Албанците. Мислам дека едно се зборува, друго се прави.

ФЈ: Како ја гледате иднината на оваа држава?

БМ: Иднината. Често разговараме со пријателите за иднината на Македонија, Македонија е држава каде навистина треба да се анализира секој настан, секој обид на власта. Патот кој го започна Македонија со оваа политика, сметам дека нема да се вклопи во европските стандарди и услови, квалитетот на ЕУ, откако една држава прави дискриминација, една нација да речам Македонците вршат дискриминација врз Албанците, Турците истовремено, не може да има хармонија и соживот во таа држава и тоа не може да биде ниту долгорочно и сметам дека набргу ќе има... не распаѓа, туку немири, кавги помеѓу идеологиите. Но најлошо мислам дека е ова мислење се провлекува и кај младите генерации и кај идните деца кои доаѓаат, секогаш ќе преовладува инает кон македонската страна или другата страна. Сметам дека со оваа политика Македонија не може да оди напред со ова владеење во последните пет години и се надевам дека ќе запре оваа политика бидејќи и пред 10-15 години не била толку остра како сега, доколку ја анализираме подлабоко Југославија и Турците и Албанците и Бошњаци и кога ќе го прашам дедо ми навистина сме имале хармонија, бидејќи била мултинационална држава и многу по безгрижни и безбедни сме биле тогаш отколку сега.

nëpër institucione se sa qe je shqiptar, dhe mua me habitit ki fakt dhe prej këtu nëse analizoj gjerat vërtet kane fituar të drejta shume turket pas luftës 2001-shit në Maqedoni.

FJ: Si e sheh ti Maqedonin, si shtet nacional i maqedonve, si shtet multietnik apo shtet binacional?

БМ: Nëse e pyesim, nëse e analizojmë pak ma thelshisht, çdoher Maqedonia njihet si shtet multinacional. Sadopak kështu njihet ne Bashkimin Evropian. Kështu njihen në dokumenta, Maqedonia veten e lartëson që jemi në shtet multinacional dhe jetojmë në harmoni me shumë nacionalitete tjera, por nëse hym në thellsinë e kësaj teme, çështje, shohim se kjo nuk është kështu pasi që pala maqedonase është ajo e cila që tenton pretendon çdo herë të jetë mbi shqiptarët, mbi turket dhe mbi nacionalitetet tjera që jetojnë këtu me pakice, dhe mendoj që ki është një shtet mbinacional, për mendimin tim. Edhe faktet e fundit ngjarjet e fundit këtë e tregojnë pak më, shumë ma qartë dhe japin një vizion ma të qartë për qytetarët që jetojnë ktune, edhe për turkët edhe për shqiptarët. Mendoj se ndryshe flitet ndryshe veprohet.

FJ: Si e sheh ardhmerinë në këtë shtet?

БМ: Ardhmeria... shpesh diskutojmë me shokët për ardhmerinë e Maqedonisë, vërtet është një shtet ku duhet të analizohet çdo ngjarje, çdo pretendim që bën qeveria. Udhë që ka filluar Maqedonia me këtë politik, mendoj se nuk mund të mbrije në standardet evropiane dhe kushtet, kualitetin e Bashkimit Evropian pasi që një shtet bën diskriminim, një popull, të them pala maqedone, bën diskriminim ndaj shqiptarve, ndaj turkve njejt nuk mund të ketë harmoni dhe bashkjetesë në atë shtet dhe kjo nuk mund as të ketë afatgjatshmëri dhe shpejtte, mendoj... jo shkatrim, por përçarje, përçarje të them ideologjive çdo herë kjo ma e keqja është se ki mendim bartet dhe tek gjeneratat e reja dhe fëmijt që vjen, pas do më thënë, gjithmonë do ta kenë inatin, çdo herë do të ketë mënin ndaj palës maqedonase apo palës tjetër.

ФЈ: Дали сакате да додадете уште нешто?

БМ: Се надевам дека, надежта секогаш последна умира исто и ние се надеваме дека еден ден ќе биде добро. Но всушност треба и да работиме на тоа да биде добро, зборувам и за Турците и за Албанците и за другите, не треба секогаш да ни ги даваат правата и да ги бараме без да работиме, никогаш другата страна не ти ги дава правата ако сам не ги бараш. Секогаш се обидува да добие повеќе од тоа што сака другата страна. Дали сметам дека во Македонија ќе биде добро? Ќе биде ама за 30 години за 2-3 декади, се надевам дека нашите деца ќе бидат тие кои ќе ја гледаат Македонија како држава во која ќе се живее заеднички во хармонија.

ФЈ: Се надеваме!

БМ: Благодарам.

ФЈ: Ви благодарам и вам.

Dhe kështu mendoj që Maqedonia nuk mund të ec para me këtë politik, më këtë qeverisje që e bënë pese vitet e fundit dhe shpresoj do të thotë, shpresoj që do të ndalet kjo politik që mendojmë se është politik sepse nuk ka qenë aq ashpër para 10-15 viteve se sa tash, nëse e analizojmë pak ma thellë shtetin e Jugosllavisë edhe turket edhe shqiptarët edhe boshnjakët dhe kur e pyesim gjyshin vërtet kemi patur një harmoni se ka qene një shtet multinacional dhe shumë ma të rehatshëm dhe shumë më të sigurt kemi qenë atëherë se sa tash.

FЈ: A dëshiron të shtosh edhe diçka?

БМ: Shpresoj se, çdoherë shpresa vdes e fundit edhe njejt edhe ne shpresojmë se një dit do të bëhet mirë. Por në fakt është se edhe duhet të punojmë që të jetë mirë, flas edhe për si nacionalitet turk edhe për shiptarët edhe për të tjerët, nuk duhet çdoherë të na japin t'i kërkojmë të drejtat pa mo punuar, asnjëher pala tjetër nuk ta jep atë drejtën nëse nuk e kërkojsh. Se çdo herë tenton të fitojë pak më tepër se ai që don. Maqedonia për mendimin, a do të bëhet mirë? Do të bëhet, ama për nja 30 vite, 2-3 dekada te ardhshme, shpresoj se fëmijët tanë do të jenë ato të cilët do të shohin Maqedoninë pak më si një shtet që do të jetohet bashkarisht në harmoni mes vete.

FЈ: Shpresojmë.

БМ: Falemenderit.

FЈ: Edhe ty falemenderit.

НН

„Во 2001 бев приморан да останам во Македонија, сега не би го направил истото, сега би си го спакувал коферот и би си отишол што подалеку од оваа земја, мислам дека е глупо да си дел од една воена приказна, дел од страх, стрес, начин на живот некои или нечији туѓи идеали. Не постои доволно голем идеал да се остане и да се биде дел од конфликтот, воен конфликт.“

NN

"Më 2001 e kisha patjetër të mbetem në Maqedoni, sot nuk do ta kisha bërë të njëjtën, sot do t'i kisha grumbulluar valixhet dhe do të shkoja sa më larg këtij vendi, kujtoj që është çmenduri të jesh pjesë e një rrëfimi lufte, pjesë e frikës, stresit, mënyrë e jetës së të tjerëve që kanë idealet e tyre. Nuk ka ideale aq të mëdha sa për t'u bërë pjesë e një konflikti, e një konflikti të armatosur."

ЗИНКА ГАНИЌ: Најпрвин здраво и сакам да почнеме го направиме ова интервју. Да, да ни ја кажете вашата животна историја, вашите, вашето искуство за време на војната 2001, пред и потоа. На самиот почеток би сакала најпрвин да ни кажете нешто за вас, од каде доаѓате?

НН: Најпрвин здраво, за почеток да кажам дека сум роден во Скопје, живеам во Скопје имам 34 години, живеам во етничко мешана средина, која е составена од повеќето заедници, кои ги има во Македонија, наброени се тие... за почеток би било толку за моето претставување.

ЗГ: Кажи ми дали пред 2001 година имаше дискриминација на другите заедници?

НН: За сигурно, за сиг...

ЗГ: ... или конкретно на вашата.

НН: За сигурно да имаше дискриминација која сè уште постои, а ја као Бошњак за себе се осекам сè уште дискриминиран и тоа е веќе нешто што сè уште трае и ќе трае највероватно во Македонија.

ЗГ: Дали се чувствуваа етничките тензии пред војната?

НН: Се чувствуваа беше евидентно, уште многу одамна не од, не само од пред периодот 2001, веќе од осамостојувањето на Македонија се чувствуваа тензии, се чувствува нетрпеливост меѓу заедниците, посебно меѓу двете најголеми заедници во Македонија...

ЗГ: Македонската и албанската...

НН: ... македонската и албанската.

ЗГ: Кажете ми дали имавте образование на мајчин јазик?

ZINKA GANIQ: Para së gjithash përshëndetje dhe dua të fillojmë me këtë intervistë, po, të na e thoni rrëfimin tuaj jetësor, përvojat tuaja gjatë luftës së 2001-shit, para po dhe pas saj. Në fillim kisha dashur që të na thoni diçka për veten, prej nga vini?

NN: Së pari mirëdita, në fillim të them që kam lindur në Shkup, jetoj në Shkup, kam 34 vjet, jetoj në mjedis etnikisht të përzier, pra që përbëhet nga më tepër bashkësi, që janë në Maqedoni, dihen ato... kjo do të kishte qenë sa për fillim.

ZG: Ma thuaj, para 2001 a kishte diskriminim kundrejt komuniteteve tjera?

NN: Me siguri, me sig...

ZG: ... ose konkretisht ndaj komunitetit tuaj.

NN: Sigurisht që kishte diskriminim që akoma vazhdon, ndërsa unë si boshnjak për vete ndjem akoma i diskriminuar, dhe kjo është diçka që akoma vazhdon dhe do të ekzistojë edhe më tej në Maqedoni.

ZG: A ndjeheshin tensionet etnike para luftës?

NN: Po, njeheshin, ishte e qartë, që moti, jo vetëm para 2001, por që nga vetë pavarësimi i Maqedonisë kishte tensione, kishte padurim ndërmjet komuniteteve, posaçërisht ndërmjet dy komuniteteve më të mëdha në Maqedoni...

ZG: Maqedonasve dhe shqiptarëve...

NN: Maqedonasve dhe shqiptarëve.

ZG: Ma thoni, a keni pasur shkollim në gjuhën tuaj amtare?

NN: Po, shkollim në gjuhën amtare mbasi unë kam ndjekur shkollimin në sistemin e vjetër... sepse jetoja në ish-Jug... në shtetin e Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë, ku shkollimi në

НН: Да, образование на мајчин јазик со тоа што моето образование се сведува на стариот систем на... бидејќи живеам во поранешна Југ... држава Социјалистичка Федеративна Република Југославија каде што беше задолжително да се има образование на мајчин јазик, основно образование на мајчин јазик.

ЗГ: Кажете ми дали има прет... претходно во тоа време имало проблеми во заедниците, во околината, во твоето опкружување?

НН: Во стар, во стар...

ЗГ: Како живеете?

НН: Во стариот систем немаше до толку... постоеше дискриминација, блага дискриминација, се живееше сосема нормално, во сосема нормални услови се до периодот дур не започнаа војните на Балканот. Кога започнаа војните на Балканот, бившата Југославија, тогаш почнаа да се чувствуваат тензии, нетрпеливост меѓу заедници, дискриминација по верска основа, национална припадност.

ЗГ: Кажи ми дали ти како Бошњак се почувствува дискриминиран?

НН: Сигурно да, да, не еднаш туку повеќе пати во заедницата во која живеам и во своето опкружување во кое живеам, на работа, образование, секаде се чувствува дискриминација затоа што си припадник на помала етничка заедница, затоа што си припадник на една друга религија, која не си... од луѓето со кои си заедно. Различитоста во Македонија не се прифаќа така лесно, впрочем и на Балканот не се прифаќа различитоста.

ЗГ: Кажи ми, ајде да почнеме за време на 2001, како ти ја доживеа 2001?

gjuhën amtare ishte i detyrueshëm, shkollimi fillor në gjuhën amtare.

ZG: Ma thoni a kishte probleme dhe mosmarrëveshje ndërmjet komuniteteve në atë kohë në rrethin ku jetonit?

NN: Në ... e vjetër...?

ZG: Si jetonit?

NN: Në sistemin e vjetër nuk kishte... ekzistonte edhe atëherë diskriminim por i butë, jetohej normalisht, në kushte shumë normale, deri kur filluan luftërat në Ballkan, në ish-Jugosllavi, atëherë tensionet filluan të ndjehen më tepër, padurim ndërmjet komuniteteve, diskriminim mbi baza fetare, nacionale, etj.

ZG: Më trego, ti si boshnjak a ndjeheshe i diskriminuar?

NN: Natyrisht që po, jo njëherë por shpesh, në rrethin ku jetoj, në komunitetin ku jetoj, në punë, shkollim, gjithkund ndjehet diskriminim, sepse je pjesëtar i një komuniteti të vogël etnik, i një religjioni tjetër, ndryshe nga njerëzit me të cilët je. Llojllojshmëria në Maqedoni nuk pranohet aq lehtë, a edhe në Ballkan njësoj.

ZG: Tregomë, le ta fillojmë nga 2001, si e përjetove ti 2001?

NN: Kryesisht me stres, me tendosje, si dhe çdokush tjetër, ... duke jetuar në kushte lufte, pra kur ka luftë në vend me rrezik, natyrisht që nuk mund të ndjeheni mirë, se ka stres dhe se vihet në pikëpyetje ekzistenca juaj, siguria juaj.

ZG: Si e more vesh që kishte filluar lufta?

NN: Si, përmes medimeve, por edhe ishte evidente, paraprakisht aktivitete luftarake filluan të zhvillohen jashtë Shkupit, dhe merrej vesh prej medimeve se po ndodhte diçka që duhej të ndodhë.

HH: Поприлично стресно, напнато, ко и секој друг нели, воените ус... живеејќи во воените услови, во услови кога има војна во ризична земја сигурно дека не се чувствува никој пријатно, дека е прилично стресно и дека се доведува во прашање вашата лична егзистенција, и сигурноста за вашиот живот.

ZГ: Како сфати дека започна војната, како дозна?

HH: Како дознав, дознав преку медиуми, а и беше евидентно првично воени влијанија се случуваа надвор од градот, од Скопје, каде што се дознаваше од медиуми се насетува нешто да биде како што треба да биде.

ZГ: Се промени ли нешто во твоето место?

HH: Се променија мноооогу работи, и луѓето станаа понапнати, се вршеше мобилизација на македонската заедница, македонската етничка заедница се вршеше мобилизација од воените структури, полициски структури, а и обратно, а тоа обратното беше тајно и не се знаеше и не беше транспарентно како во првиот случај.

ZГ: Кажи ми дали имаше контакти со вооружени лица?

HH: Заради својата работа имав контакти со луѓе од државните полициски структури кои беа распоредени на местата каде што јас ги обавував своите работни задачи.

ZГ: А дали беше директно вклучен во конфликтот?

HH: Директно не... за среќа не.

ZГ: Добро, а имаше ли директно учество во војната, од страна на македонските органи беше ли повикан?

HH: Бев повикан како и секое друго на Балканот, по принцип мито и корупција, беше средено да не бидам дел од

ZG: A ndryshoi diçka në vendin tënd?

NN: Ndryshuan shumë gjëra, dhe njerëzit u tendosën akoma më shumë, kryhej mobilizimi i komunitetit maqedonas, nga ana e strukturave ushtarake, policore, por edhe anasjelltas, megjithëse kjo e dyta ishte sekrete dhe nuk ishte e hapur dhe transparente si në rastin e parë.

ZG: Ma thuaj a kishe kontakte me njerëz të armatosur?

NN: Për shkak të punë që kam, kisha kontakte me njerëz të strukturave policore shtetërore që ishin të radhitura nëpër vendet ku unë i kryeja detyrat e mia të punës.

ZG: A ishte i përfshirë drejtpërdrejt në konflikt?

NN: Drejtpërdrejt jo, fatmirësisht...

ZG: Mirë, po a kishte pjesëmarrës i drejtpërdrejtë në luftë, a u ftove nga ana e organeve maqedonase?

NN: U thirra, por ashtu si çdo punë tjetër që në Ballkan zgjidhet me mitë dhe korrupsion, u rregullua që të mos jem pjesë e strukturave ushtarake maqedonase, dhe për shkak të sigurisë personale nuk desha të jem i kyçur në ato struktura, sepse nuk ndjehem i sigurt, në mjedisin ku jetoj shumica është të komunitetit shqiptar, dhe nuk është mirë të lëvizësh me uniformë karshi atyre që luftojnë për të drejtat e tyre, ndërsa ti bart uniformën e kundërshtarit.

ZG: Ndjehesh i shënuar, apo jo?

NN: Ndjehesh i shënuar dhe shndërrohesh në cak potencial për likuidim ose pasoja tjera.

ZG: A kishe frikë, kur, pse dhe nga kush?

NN: Çdo njeri normal do të ishte frikësuar, duke jetuar në

македонските воени структури, и заради својата безбедност не сакав да бидам вклучен во структурите, бидејќи не се чувствувам безбеден. Во средината во која што живеам се повеќето од албанската заедница, и не е пријатно да се движиш во униформа на оние кои се борат за своите права, да си постојано покрај нив во униформа и да си припадник на друга структура.

ЗГ: ... се чувствувааш како обележан, нели?

НН: Се чувствувааш како обележан и стануваш потенцијална мета за ликвидација или евентуално некакви си други последици.

ЗГ: Дали се плашеше, кога, зошто и од кого?

НН: Секој нормален човек би се плашел живеејќи во такви околности, во такви услови, се плашев прво од мобилизација во воени структури, полициски структури, потоа се плашев од другите структури од другата заедница, исто така од нивна мобилизација или од освета дека ја несум припадник на нивната етничка заедница или пак би можело да има проблеми заради неприпадност кон истата.

ЗГ: Дали се плашеше за безбедноста на своето семејство?

НН: Сигурно да, да, као и секој останат се плашев затоа што околината каде сто живеам е прилично небезбедна да се живее, ако не си припадник или ако не го зборувааш јазикот на поголемата заедница која е поголема во тие простори.

ЗГ: Кажи ми, имаше ли доверба во тие моменти во луѓето со кои беше опкружен, дали беше исто пред и за време на конфликтот?

НН: За време на конфликтот се сменија многу работи, се сменија сите луѓе што ги познавам, од сите етнички заедници

rrethana të tilla, së pari kisha frikë nga mobilizimi në struktura ushtarake a policore, pastaj nga strukturat tjera të komunitetit tjetër, pra edhe nga mobilizimi në radhët e tyre, ose nga hakmarrja, mbase unë nuk jam pjesëtar i komunitetit të tyre etnik dhe mund të kisha probleme.

ZG: A kishe frikë për sigurinë e familjes sate?

NN: Natyrisht që po. Si gjithë të tjerët, sepse rrethi ku unë jetoj nuk është dhe aq i sigurt për jetesë, nëse nuk i takon komunitetit shumicë të asaj pjese apo nëse nuk e flet gjuhën e tyre.

ZG: Ma thua, a kishe besim te njerëzit me të cilët jetoje, a ishte njësoj si para ashtu edhe gjatë konfliktit?

NN: Gjatë konfliktit u ndryshuan shumë gjëra, u ndryshuan edhe njerëzit të cilët i njihja, nga të gjitha bashkësitë etnike, askush nuk mbeti indiferent, i njëjtë, disa bile u bënë edhe më radikalë se përpara, nuk mundeshe t'i besosh askujt, aq më tepër kur je pjesëtar i një komuniteti më të vogël, gjithçka u soll në ndarje në linja etnike dhe religjioze, sepse e tërë puna u nis mu për shkak të ndasive në baza etnike dhe thjeshtë nuk kisha besim te askush, përveç se te vetvetja.

ZG: Më trego si ndryshoi jeta jote më 2001?

NN: Ndryshoi me atë që disa nga shokët e bashkësivemë të mëdha që i kisha, nuk i kam më shokë, sepse e treguan fytyrën e vërtetë, mbasi edhe përkatësia nacionale ishte faktor kyç për të qenë pranë tyre në shoqëri, për të jetuar me ta.

ZG: A kishit presion për të anuar nga njëra apo pala tjetër?

NN: Presioni konsistente në atë që u thirra nga forcat e sigurisë, ky është një lloj presioni, që është normale, isha nën presion, por megjithatë arrita që të mos bëhem pjesë e atyre strukturave dhe ta vazhdoj jetën në kushte normale, aq sa lejonte situata.

никој не остана рамнодушен, никој не остана ист, дури некои луѓе станаа порадикални од претходно, доверба неможе човек да има во никого, зошто е припадник на помала етничка заедница, и сè беше сведено на поделба по етничка линија и религиска линија, затоа што, нели овај... целата борба, целата проблематика настана поради поделба на етникуми во Македонија и немав доверба во никого, освен во самиот себеси.

ЗГ: Кажи ми како ти се промени животот во 2001?

НН: Животот се промени со тоа што некој од пријателите од поголемите заедници што ги имав, не ми се пријатели, со тоа што си го покажаа вистинското лице, со тоа што всушност и националната припадност за да се биде покрај нив и во нивно друштво е пресуден фактор во нивните животи.

ЗГ: Дали почувствувавте притисок да завземете една страна?

НН: Притисок нормално, како што кажав, дека бев повикан од безбедносните структури, тоа е одреден притисок што е нормално, бев под притисок, но како што кажав, успеав да не бидам дел од структурите, да се тргнам од тоа, да си го продолжам колку е тоа возможно животот во нормални услови.

ЗГ: Кажи ми како конфликтот влијаеше врз твојата личност?

НН: Направи да бидам поскептичен, да не бидам веќе до толку отворен со луѓето и повеќе да си ја ценам својата етничка заедница, да знам каде припаѓам, и на кого може човек да се потпре, доколку му треба од етнички заедници...

ЗГ: Кажи ми што ти остави најголем впечаток во 2001?

НН: Пааа, конфликтот што траеше 4-5 месеца, тоа е

ZG: Ma thuaj si ndikoi konflikti mbi personalitetin tënd?

NN: Më bëri të jem skeptik, të mos jem aq i hapur me njerëzit dhe ta çmoj më tepër komunitetin tim etnik, të di të cilit i përkas, dhe kujt mund t'i mbështetesh, nëse ka nevojë nga komunitete etnike...

ZG: Çka të la mbresa më të mëdha më 2001?

NN: Epo, konflikti që zgjati 4-5 muaj, vetë ai i la mbresat më të mëdha dhe pastaj, në fund, nënshkrimi i Marrëveshjes Kornizë, sikur i dha fund luftës dhe solli paqen. Pra, përshtypja është nënshkrimi i Marrëveshjes që unë personalisht nuk besoj se do të mbijetojë.

ZG: Si mendon, pse na ndodhi 2001?

NN: Ndodhi për shkak të mostolerancës ndërmjet njëri-tjetrit, për shkak të mosrespektimit të llojllojshmërisë, mbasi unë mendoj se kjo mund të zgjidhej shumë më lehtë, më thjeshtë, pa luftë, pa konflikte, me dialog, për të cilin më, sa duket, akoma nuk jemi të gatshëm, asnjëra bashkësi në Maqedoni nuk është e gatshme për dialog pa tensione dhe pa konflikte.

ZG: Sot, nga perspektiva e sotme, a kishe vepruar njësoj siç veprime atëherë?

NN: Më 2001 e kisha patjetër të mbetem në Maqedoni, sot nuk do ta kisha bërë të njëjtën, sot do t'i kisha grumbulluar valixhet dhe do të shkoja sa më larg këtij vendi, kujtoj që është çmenduri të jesh pjesë e një rrëfimi lufte, pjesë e frikës, stresit, mënyrë e jetës së të tjerëve që kanë idealet e tyre. Nuk ka ideale aq të mëdha sa për t'u bërë pjesë e një konflikti, e një konflikti të armatosur.

ZG: Si mendon, a e prezantonin situatën faktike në mënyrë reale mediumet këtu?

тоа што остави впечаток, и на крај крајот потпишувањето на Рамковниот договор, као носи примирје и као крај на таа војна. Значи впечаток би било потпишувањето на Рамковниот договор во кој лично и не верувам дека ќе опстане.

ЗГ: Што мислиш, зошто ни се случи 2001?

НН: Се случи ради нетрпение едни кон други, заради неразбирање на различитоста, поради нетолеранција, иако мое лично мислење, тоа може да се реши многу поедноставно без војна, без конфликти, со дијалог, за кој што очигледно не сме сè уште спремни, ниту една од заедниците во Македонија не е спремна на дијалог без тензии и без конфликти.

ЗГ: Дали сега од денешна перспектива, дали истото би го направил, би постапил ли исто како што го направи тоа тогаш?

НН: Во 2001 бев приморан да останам во Македонија, сега не би го направил истото, сега би си го спакувал коферот и би си отишол што подалеку од оваа земја, мислам дека е глупо да си дел од една воена приказна, дел од страх, стрес, начин на живот некои или нечији туѓи идеали. Непостои доволно голем идеал да се остане и да се биде дел од конфликтот, воен конфликт.

ЗГ: Што мислиш ти, дали медиумите реално ја пренесуваа вистинската состојба?

НН: Ниту еден од медиумите не претстави вистински како што беше, отпосле почнаа да се откриваат некои пикантерии, некои тајни дека некои луѓе беа предадени, дека највероватно се работи за многу повеќе жртви отколку што е прикажано по медиумите, највероватно се криеше за да не се стварна уште поголема тензија во јавноста.

ЗГ: Ааа... кажи ми, кога ти беше најтешко?

NN: Asnjëri medium nuk e tregoi atë që ishte, më pas filluan të zbulohen disa detaje, disa të fshehta se njerëzit ishin tradhtuar, se bëhej fjalë për shumë më tepër viktime se sa që tregohej nëpër medime, me siguri bëhej kjo për të mos shkaktuar tensione akoma më të madhe në opinion.

ZG: Ma thuaj, kur e pate më të vështirë?

NN: Më i keq ishte momenti kur njerëzit nga rrethi im filluan të shpërngulen, iknin nga Maqedonia, ndërsa mua m'u desh të qëndroj këtu i vetëm dhe të mbroj shtëpinë dhe familjen time.

ZG: Personalisht, a humbe ti dikë në luftë, a ndodhi diçka e tillë?

NN: Jo, nuk kam humbur kë, përveç se disa huazi-miq që ishin pjesëtarë të njërit a grupit tjetër etnik, siç kam thënë më herët, për shkak përkatësisë së komunitetit tjetër.

ZG: Ma thuaj, a je hidhëruar me dikë?

NN: Jam hidhëruar me vetveten pse nuk e braktisa këtë vend atëherë, por kjo është punë tjetër, përndryshe të jem hidhëruar me ndonjë pjesëtar të ndonjë komuniteti tjetër kujtoj që s'ka nevojë.

ZG: Organeve të shtetit?

NN: Natyrisht që jo, mbasi secili vepronte ashtu siç mendonte se është e drejtë.

ZG: Si mendon, çka duhej të kishte qenë ndryshe?

NN: Konflikti nuk u desh të ndodhë fare, mendoj se mund të zgjidhej me dialog, nuk duhej filluar me ato aktivitete luftarake sepse ato nuk i sjellin dobi askujt, gjithçka mund të zgjidhej me bisedime në tavolinë dhe përsëri të arrihej në të njëjtën marrëveshje, pa presion, nga askush.

НН: Најтешко беше моментот кога луѓето од моето опкружување се селеа и бегаа надвор од Македонија, а ја морав да останам седејќи тука сам, чувајќи си го својот дом и своето семејство.

ЗГ: Дали во, дали ти лично изгуби некој во војната, имаш ли некој таков момент?

НН: Не и немам никого загубено, освен некои си квази пријатели кои беа припадници и од едната и од другата заедница, како што веќе кажав заради припадност на друга заедница.

ЗГ: Кажи ми дали се лутиш некому?

НН: Се лутам себеси зошто не ја напуштив оваа земја тогаш, но тоа е друга работа, иначе да се лутам на некој од другите етнички заедници сигурно не, нема потреба.

ЗГ: На органите на државата?

НН: Сигурно дека не, секој си, секој си ја вршеше својата работа мислејќи дека е тоа исправно.

ЗГ: Што мислиш што требаше да биде поинаку?

НН: Конфликтот нетребаше воопшто да се случи, мислам дека можеше да се реши со дијалог, нетребаше да се започне со тие воени влијанија зошто тие не носат никому ништо добро, сето можеше да се реши преговарајќи на маса и да се дојде до истиот договор, без икаков притисок, без ничии притисок.

ЗГ: Кажи ми сега за времето после 2001, дали нешто се смени во односот со твоетоопкружување, со луѓето што си израснал, што си живеел?

НН: Се сменија многу работи, посебно во делот на втората поголемина етничка популација во Македонија, албанската,

ZG: Më trego tani për kohën pas 2001, a ndryshoi diçka në lidhje me rrethin tënd, me njerëzit me të cilët je rritur e ke jetuar?

NN: U ndryshuan shumë punë, posaçërisht në pjesën e komunitetit të dytë më të madh në Maqedoni, shqiptarëve, me atë që u sakrifikuan dhe i fituan të drejtat e tyre, të cilat tani, për fat të keq, i keqpërdorin dhe nuk janë... dhe tani ata po shndërrohen në diskriminues, ndërkohë që ishin të diskriminuar.

ZG: A fitove diçka apo humbe me tërë këtë që ndodhi?

NN: Nuk fitova asgjë, nuk humba asgjë. E jetova një vit me stres, një vit nga më të këqijtë në jetën time, që nuk kisha dashur të më përsëritet ndonjëherë, kjo, çka humba – nuk humba asgjë.

ZG: Për fatin tënd. Ndërsa si e sheh Marrëveshjen e Ohrit?

NN: E shoh si zgjidhje të suksesshme krahasuar me situatën goxha të keqe në të cilën ndodhej vendi po edhe më gjerë, atëbotë ishte sukses, ndërsa tani, nga pikëvështrimi i sotëm, kujtoj që nuk do të mbijetojë dhe se është jofunksional, duhet të korrigjohet sa më shpejt të jetë e mundur, për shkak të gjoja përparimit të shtetit.

ZG: A mendon se kjo marrëveshje mund të na e sigurojë paqen e përhershme?

NN: Natyrisht që s'mundet, sepse ashtu siç thashë, duhet të korrigjohet, duhen ndryshuar disa pika, posaçërisht për të drejtat e komuniteteve më të vogla, jo vetëm atij shqiptar, sepse në këto troje jetojnë edhe shumë grupe më të vogla etnike të cilat gjithashtu kanë nevojë për të drejtat e tyre, ashtu që të jenë të barabartë me të tjerët në këtë shtet.

ZG: Ma thuaj çfarë mendon, a thua vallë kombi yt, pra boshnjakët fituan diçka me Marrëveshjen e Ohrit?

NN: Jo, nuk fituan...

ZG: Me ato 2% a 20%, sa ishin?

затоа што се жртвуваа за тоа, си добија своја права, кои за жал сега ги злоупотребуваат и не се... и тие стануваат повеќе како дискриминаторите иако они беа дискриминирани.

ЗГ: Дали ти со ова што се случи доби или изгуби?

НН: Не добив ништо, не изгубив ништо. Добив стресна година, една од полошите во мојот живот кој не би да се повтори никогаш, што изгубив – не изгубив ништо.

ЗГ: За среќа твоја. А како гледаш на Охридскиот договор?

НН: Ја као успешно решение во прилично лоша ситуација во која што беше мојата држава и целото опкружение, тогаш беше успех, мада сегаш... од сегашен аспект мислам дека нема да успее и дека е нефункционален, подлежен на корекции кои дефинитивно мора да се направат во поскор временски период, заради напредокот на државата впрочем.

ЗГ: Дали веруваш дека тој може да ни обезбеди траен мир?

НН: Сигурно дека неможе да обезбеди траен мир затоа каовеч што кажав, тој би требал да биде подложен на корекции, да се сменат некои работи, посебно за правата на помалите етнички заедници, не сам... не само за албанската, бидејќи на овие простори живеат многу помали останати етнички заедници кои треба да си ги реализираат и добијат своите права, да бидат потполно рамноправни како и сите останати во оваа држава.

ЗГ: Кажи ми што мислиш, дали твојата нација, твојата ааа... Бошњаците поточно со Охридскиот договор добија нешто?

НН: Не добија...

ЗГ: Со тие некои си два % или дваесет како ги наведоа?

НН: Недобија ништо што претходно не ги следуваше, не добија никакви бенефити, освен ете, сме вклучени како

NN: Nuk fituan asgjë nga ajo që më parë u takonte, asnjë dobi nuk patën prej saj, përveç, ja të themi, jemi përfshirë në kush-tetutë si popull shtetformues, figurojmë në preambulë, ku qëndron vetëm se kush janë pjesëtarët dhe asgjë më tepër, përndryshe asgjë tjetër nuk është fituar, dhe nuk duhet të jetë ndonjë fitim i madh, duhet të ketë edhe elementë të tjerë...akoma jemi të diskriminuar.

ZG: Po, mendon se duhet të rritet në përqindje të boshnjakëve?

NN: Do të duhej, do të duhej të rritje numri i përfaqësimit në administratën shtetërore, në strukturat tjera më të larta shtetërore, në ato të sigurisë, të kemi të drejta më të mëdha dhe të mos diskriminohemi nga bashkësitë më të mëdha etnike.

ZG: A ke mendimin tënd, zgjidhjen tënde për atë se si të dalim nga ky diskriminim, nga kjo mospërfillje?

NN: Natyrisht që jo me konflikt... si ai i 2001...

ZG: Në mënyrë paqësore?

NN: Dialog, dialogu është zgjidhje për gjithçka, padyshim që ata duhet të jenë njerëz që na përfaqësojnë në institucionet e shtetit, në parlament, ashtu që të luftojnë pak më tepër për të drejtat e boshnjakëve, kjo do të ishte më mirë, ashtu që të dihet numri i saktë, mendoj se regjistrimi është diskriminues në kuptim të numrave, mbasi numri i boshnjakëve në Maqedoni është më i madh se ai zyrtar, pra kjo duhet sepse edhe Marrëveshja e Ohrit e tëra interpretohet përmes numrave, pra e drejtë do të ishte që numrat të jenë të saktë.

ZG: Të precizohen ... Ma thuaj, a ka diçka që të tremb nga e ardhmja?

NN: Më tremb... përsëritja e 2001, sepse mendoj se akoma askush nuk është i përgatitur për bisedime...askush nuk është

уставотворен народ, не има во преамбулата каде што стојат кои се... кои се припадници и ништо повеќе. Освен тоа и ништо повеќе и што не би требало да е некоја придобивка голема, би требало да има и некакви други... сè уште сме дискриминирани.

ЗГ: Да, мислиш дека би требало да се зголеми на процент на Бошњаци?

НН: Би требало, би требало да се зголеми бројот на застапеноста во државната администрација, поголемите државни структури, безбедносни структури, да се добијат некои поголеми права и да не бидат сè уште дискриминирани од свете заедници.

ЗГ: Имаш ли ти свое мислење, твое решение за тоа како би можело да се реши за да невидеме така дискриминирани и на некој начин отфрлени... останати?

НН: Па, најверојатно не со конфликт... со конфликтни решенија и ситуација како 2001...

ЗГ: На мирен начин?

НН: Дијалогот, дијалогот е решение за све, највероватно треба да се тие луѓе кои не застапуваат во државните институции и во законодавниот дом, да се изборат повеќе за правата на Бошњаци, тоа би било најдобро за да се знае точната бројка. Мислам дека е дискриминирачки во однос на пописот и бројката, мислам дека е всушност реална, самата бројка на Бошњаци во Македонија е поголема отколку што е претставена, мислам дека тоа би требало пошто во рамковниот договор све оди според бројки, е онда би било фер барем бројките точни да се коректни.

ЗГ: Да се прецизираат... Кажи ми дали има нешто во иднина да те плаши?

НН: Плаши... повторувањето на 2001 што највероватно, плаши повторувањето од 2001 затошто мислам дека е невинно и никој не е спремен на разговор... затоа што никој не е спремен на разговор... никој не е спремен да поднесе доволно жртва за

akoma i gatshëm të sakrifikojë prej vetvetes që t'u lërë hapësirë dhe të japë të drejta edhe më të vegjëlve, akoma ka të tillë që mendojnë se e kanë monopolin mbi gjithçka, se shteti është vetëm i tyre, se strukturat shtetërore janë vetëm të tyre, këto duhet të ndahen edhe me të tjerët ashtu që të gjithë të kenë të drejta të njëjta, të mos ndjehet si qytetar i rendit të dytë, i lënë mënjanë nga shoqëria, kjo.

ZG: Për një bashkëjetesë të mirë e të qetë. Si mendon, a mund të përsëritet 2001?

NN: Natyrisht që mundet, kuptohet, po...

ZG: Pse?

NN: Për shkak të papërgatitjes së njerëzve për bisedime, akoma ka palë të pakënaqura, fundja as unë nuk jam i kënaqur me trajtimin që më bën shteti si pjesëtar i një bashkësie të vogël, ndërsa jam i sigurt se asnjëra bashkësi nuk është e kënaqur, sepse më e madhja mendon se ka dalë humbëse, e dyta më e madhe, ajo shqiptare, akoma mendon se nuk i ka fituar të gjitha të drejtat që i takojnë, ashtu edhe bashkësitë e vogla – askush nuk është i kënaqur nga trajtimi që i jep shteti.

ZG: Më thuaj tani, para se ta përfundojmë, a ka diçka që të mbeti ta thuash ndërsa nuk ta pyeta?

NN: Pyetjet ishin të shkëlqyera, nuk besoj se do të kisha shtuar diçka, përveç se të lutemi që 2001 të mos na ndodhë më.

ZG: Ju falënderoj për kohën që ndatë dhe hapësirën për t'u rrëfyer dhe shpresojmë në një të ardhme më të mirë, për punë të mira.

NN: Ju faleminderit juve.

ZG: Faleminderit, ditën e mirë.

да отстапи некакво си право на помалиот, сè уште некој мисли дека си го има монополот, дека државата е само негова, дека државните структури се само нивни, тоа треба да се подели меѓу сите останати и впрочем да се добијат истите права, да не се почувствува никој како граѓанин од втор ред, запоставен од општеството, тоа.

ЗГ: За добар и мирен соживот. Кажи дали мислиш дека може да ни се повтори 2001?

НН: Сигурно да, да... сигурно да, да...

ЗГ: Зошто?

НН: Заради неспремноста на луѓето за преговори, сè уште постојат страни кои не се задоволни, впрочем и јас не сум задоволен од својот третман на државата као дел од мала заедница, а и сигурно ниту една од заедниците не е задоволна затоа што најголемата мисли дека изгубила, втората по големина, албанската, сè уште мисли дека не добила сите права што и припаѓаат, па и сите мали заедници – никој не е задоволен од третманот кој го добива од оваа држава.

ЗГ: Кажи ми сега пред крај, дали има нешто што би сакал да ни кажеш, а не сум ве прашала?

НН: Па прашањата се одлични, нема нешто што би надополнил, освен да се помолиме да не ни се случи 2001 повторно.

ЗГ: Ви благодарам на издвоеното време и простор за вашето искажување и се надеваме во подобра иднина и за убави работи.

НН: Благодарам на вас.

ЗГ: Благодарам, пријатно.

Севил Муаремоска

„...знаете како ... на... моите најмногу им замерувам зато што можеби... зошто... зошто не презеле доволно... значи навремено мерки за да спречат да дојдат до ова, се прашувам зарем не можеле да изнајдат начин како да го постигнат тоа што го барале...“

Sevil Muaremoska

“...tonëve u bëj vërejtje se ndoshta... sepse... sepse nuk kanë ndërmarrë mjaftueshëm... domethënë masa në kohë për të penguar që të vijë deri te ajo, pyetem a nuk kanë mundur të gjejnë mënyrë se si të arrijnë atë çka kanë kërkuar...”

ФИТОРЕ БАФТИЈА: Добро можеш да се претставуваш...

СЕВИЛ МУАРЕМОСКА: Јас сум Севил Муаремоска. Родена сум во 23.10.1986 година во Прилеп, со постојано место на живеење село Дебреште, општина Долнени, Р.М.

ФБ: Аха... таму си живела пред 2001 година нели...

СМ: Да.

ФБ: Составот на твоето село?

СМ: Па јас... значи се уште сум со постојано место на живеење во село Дебреште.

ФБ: Али сега си тука... ?

СМ: Сега сум мажена тука во Гостивар, меѓутоа значи сè уште не сме регистрирани во општина. Меѓутоа, нели неофицијално сум веќе, ова мие втора година, инаку реков со постојано место сум во село Дебреште во Прилеп и таму сум живела пред две години нели, Дебреште е село кое што е оддалечено место 28 км од Прилеп и претежно составот на населението значи во поголем процент е муслимани некаде 90 према 10 така Муслимани со Македонци.

ФБ: А каков беше соживотот тогаш пред 2001?

СМ: Па кај нас сме немале проблеми во поглед на... значи меѓусебно разбирање, соживот, секогаш селаните знаеле да се помагаат, имале... во тој на поглед многу немало недоразбирање и спротивставености.

ФБ: Дали и пред 2001 имаше конфликти и дискриминација, и ти како Турчинка дали си се чувствувала дискриминирана тогаш?

СМ: Знаете, како јас реков во Дебреште, во место каде

FITORE BAFTIJA: Mirë, mundesh të prezantohesh...

SEVIL MUAREMOSKA: Unë jam Sevil Muaremoska, jam e lindur më 23.10.1986 në Prilep, me vendbanim të përhershëm në fshatin Debresht, Komuna e Dollnenit, R.M.

FB: Aha... atje ke jetuar para vitit 2001, ashtu...

SM: Po

FB: Përbërja e fshatit tënd?

SM: Paj unë... ende jam me vendbanim të përhershëm në fshatin Debresht.

FB: Mirëpo tani je këtu... ?

SM: Tani jam e martuar këtu në Gostivar, mirëpo ende nuk jemi të regjistruar në Komunë, pra jooficialisht jam këtu, ky është viti i dytë, ndërsa siç e përmenda me vendbanin të përhershëm jam në fshatin Debresht në Prilep, dhe atje kam jetuar deri para dy viteve. Debreshti është fshat në distancë prej 28 km prej Prilepit dhe në përgjithësi përbërja e popullatës në përqindje më të madhe është 90 përqind mysliman dhe 10 përqind Maqedonas.

FB: Dhe si ishte bashkëjetesa atëherë, përpara vitit 2001?

SM: Tek ne nuk ka pasur probleme në raport me... domethënë mirëkuptimit të ndërsjellë, bashkëjetesës, gjithmonë fshatarët kanë ditur të ndihmohen, kanë pasur... në atë drejtim nuk kanë pasur mospajtime dhe kundërshtime.

FB: A ka pasur edhe para vitit 2001 konflikte dhe diskriminim, dhe ti si Turke a je ndier e diskriminuar atëherë?

SM: E dini si, unë thash se në Debresht, në vendin ku kam jetuar nuk kam... s'kam pasur, nuk jam ndier e diskriminuar, ngaqë nuk ka pasur mundësi, përndryshe, administrata e tërë, duke filluar

што сум живела не сум... немам не сум осетила, не сум се чувствувала дискриминирана зато што немале можност, инаку целокупната администрација значи пошта, банки, средно училиште, образование значи сè се наоѓаше во Прилеп и за се... здравство, се што требаше да обавиме значи во тој поглед требаше да одиме во Прилеп, да во Прилеп сум се чувствувала дискриминирана во тој поглед, во Дебреште не многу заради тоа што реков поголем процент од населението се Муслимани единствено во поглед на нели јазикот во поглед на образованието пред 2001 ние немавме право да се образуваме се школуваме на мајчин јазик ми се чини тоа беше причина што бевме дискриминирани во сопствената држава, инаку друга дискриминација не сум осетила на своја кожа во Дебреште, а реков во поширока заедница и во општина во Прилеп да во повеќе погледи... да.

ФБ: А како ја доживеа 2001?

СМ: Па во тој период значи бев некаде... прва втора година средно... знаете како, значи уште пред... пред да започне значи случувањата и... се чувствуваше некоја напнатост, можеби заради тоа што постојано се јавуваше по медиуми, во разговори меѓу нели родителите колку тогаш што се сеќавам на улица и слично, дека состојбата од безбедносен аспект не е задоволително ниво, се најавуваше дека нешто ќе се случи, се зборуваше дека... дека ќе има немири дека населението, поголемиот дел на населението од пред се малцинствата не се задоволни од поставеноста на работите дека сакат измени, а единствен начин да направат таквите измени значи, значи е значи вооружени судири и слично, и сега ние тогаш бевме деца не знам колку реално можам да ви го доловам моментот меѓутоа, таа неизвесности несигурности ја чувствувавме и ние... тоа беше периодот пред конфликтот, за време на конфликтот знаете, како на пример на време на конфликтот немав можност немав контакт со Македонци, престаневме да одиме ва училиште некаде две недели. Значи не одевме во

prej postës, bankave, shkolla e mesme, arsimimi, domethënë gjithçka ndodhej në Prilep dhe për gjithçka... shëndetësi, gjithçka çka duhej të kryenim në atë kuptim duhej të shkonim në Prilep, dhe në Prilep po, jam ndier e diskriminuar në Prilep në atë drejtim, në Debresht jo shumë për shkak të siç thashë përqindjes më të madhe të popullatës myslimane, vetëm në drejtim të gjuhës, në raport me arsimimin para vitit 2001 neve nuk kishim të shkollohemi dhe të arsimohemi në gjuhën amtare, më duket se kjo ishte arsyeja që ishim të diskriminuar në shtetin tonë, përndryshe hapësirë tjetër për diskriminim nuk kam ndier në lëkurën time në Debresht, dhe përmenda që në shoqërinë më të gjerë dhe në Komunën e Prilepit po, në më shumë drejtime... po.

FB: Dhe si e përjetove vitin 2001?

СМ: Atë kohë isha diku... viti i parë, viti i dytë në shkollë të mesme... e dini si, domethënë edhe përpara se të... para se të fillojnë ngjarjet dhe... ndihej një situatë e tendosur ndoshta për shkak të asaj se rregullisht flitej në media, në bisdat ndërmjet prindërve, në rrugë, për aq sa mbajë mend tani, dhe ngjashëm, që gjendja para se gjithash nga aspekti i sigurisë nuk ishte në nivelin e dëshiruar, paralajmërohej se diçka do të ndodhë, flitej se... se do të ketë trazira, se popullata, pjesa më e madhe e popullatës para se gjithash nga pakicat nuk ishin të kënaqur nga rreshtimi i gjërave se duan ndryshime dhe se rruga e vetme që të bëjnë ndryshime të tilla domethënë janë konflikte të armatosura dhe ngjashëm, dhe ne atëherë kemi qenë fëmijë dhe nuk e di se sa realisht mundem që tua përcjellë momentin, mirëpo atë paqartësi dhe pasiguri e ndjenim edhe ne... ajo ishte periudha para konfliktit, gjatë kohës së konflikteve e dini, për shembull gjatë kohës së konflikteve nuk kisha mundësi, nuk kisha kontakte me maqedonasit, ndërpreme shkuarjen në shkollë për rreth dy javë, domethënë nuk shkonim në shkollë ngaqë prindërit e mi frikoheshin se do të mund të na ndodhi diçka në Prilep, dhe mbetëm në fshat, në Debresht diku dy javë dhe e vetmja gjë që mund të mernim si informatë rreth asaj se çka po ndodh në shtet kanë qenë mediat.

училиште заради тоа што моите родители се плашеа дека може да ни се случи нешто нели во Прилеп, и останавме во селото во Дебреште некаде две недели и единствено нешто што можевме да добиеме како информација за тоа што се случува во државата биле медиумите.

ФБ: Му верувавте на медиумите?

СМ: ... сега кога кога размислувам од денешна перспектива, значи со оглед на она што денес го знам за слободата на медиумите и што се сервира на јавноста, мислам дека не би требало меѓутоа тогаш да, тогаш единствен начин да добиеме информација што тоа се случува во Тетово, во Гостивар, во Скопје во Куманово... на Косова нели пограничните премини, беа медиумите можеби по малку... по малку со резерва меѓутоа да мислим сме и верувале, сега не знам.

ФБ: Каде престојуваше во тоа време?

СМ: Мојата куќа, мислам куќата на моите каде што живеам е на излез од селото одмах на регионалниот пат Кичево – Прилеп, а со оглед на тоа дека имаше најави дека значи вооружени групи македонски ќе доаѓат од Битола организирано со превоз од Прилеп, по селата кои што се пред се муслимански и како што се кажа некаде на 90 проценти од населението и дека ќе палат куќи ќе демолират значи имоти и слично, беа закани поради кои што моите одлучија нели не само моето семејство, туку и селаните значи мештаните одлучија сите селани да се повлечат во внатрешноста на селото, во тие куќи што се повисоко према планината, а целиот... а сите нели, мажи од семејствата беа излезени оваа првата линија, значи одмах беа вооружени претпоставувам со огнено оружје што можеби ги имале самите или со огнено оружје што на некој начин го набавиле ... и не беше тешко да се набави оружје во тој период колку што се сеќавам и беа излезени некои 4- 5 дена, дежурајќи и чувајќи стража во влезот на селото,

FB: Iu besonit mediave?

SM: ... tani kur mendoj nga perspektiva e sotme, domethënë duke marrë parasysh atë çfarë njohurish kam sot për lirinë e mediave dhe se çka i servohet opinionit, mendoj që nuk do të duhej, mirëpo atëherë po, mënyra e vetme që të merrnim informata rreth asaj se çfarë ndodh në Tetovë, në Gostivar, në Shkup, në Kumanovë... në Kosovë, në kalimet kufitare ish-in mediat, ndoshta pak... pak me rezervë, mirëpo mendoj që iu kemi besuar, ndërsa tani nuk di.

FB: Ku ke qëndruar në atë kohë?

SM: Shtëpia ime, mendoj shtëpia e prindërve në të cilën jetonim është në dalje të fshatit, menjëherë afër rrugës regjionale Kërçovë – Prilep dhe duke marrë parasysh se kishte paralajmërime se grupe të armatosura të Maqedonasve do të vijnë nga Manastiri në mënyrë të organizuar me transport dhe nga Prilepi tek fshatrat të cilat para se gjithash janë me popullsi myslimane dhe siç e thamë pak përpara se fshati jonë është diku 90% myslimanë, dhe se ata do tu vendojnë flakën shtëpive, do të demolojnë prona dhe ngjashëm, paraqitnin kërcënime për shkak të të cilëve njerëzit e mi vendosën, por jo vetëm familja e ime por edhe fshatarët, pra vendorët vendosën që gjithë fshatarët të tërhiqen në brendinë e fshatit, në shtëpitë të cilat janë më lart kah malí, ndërsa i gjithë... pra të gjithë burrat e fshatit kishin dalë në linjën e parë menjëherë, ish-in të armatosur supozoj me armë zjarri që ndoshta vetë i kanë pasur ose me armë zjarri me të cilat në njëfarë mënyre ish-in furnizuar ngaqë nuk ishte e vështirë në atë kohë që të gjendet armë me sa kujtohem, dhe ish-in të dalë nja 4-5 ditë, duke mbajtur roje në hyrje të fshatit që të mbrojnë fshatarët nga sulmet eventuale nga ana e grupeve të armatosura maqedonase të paralajmëruara nga Prilepi. Në atë kohë ishim tek gjyshja ime diku 20 – 30 veta në një shtëpi (qesh), nga 10 veta në dhomë flinim, qëndronim dhe pritnim që të vinë prindërit të na tregojnë diçka, d.m.th. të vijë babai im që të tregojë se çka po ndodh... ashtu.

да ги одбранат селаните од евентуален напад од страна на најавените вооружени групи од Македонци од Прилеп. Во тој период бевме кај баба ми, значи бевме некаде 20- 30 души во една куќа (се смее) по 10 во соба спиевме, седевме, чекавме да дојдат родителите да кажат нешто... значи татко ми да дојде да каже што се случува... така.

ФБ: Дали се плашеше кога, зошто и за што најмногу?

СМ: Па се плашевме дека, состојбата може да ескалира и да... работите да станат (не јасна) посериозни од тоа колку што беа, посебно мислам дека најголем стрес доживевме во периодот кога се случи нели убиствата на Карпалак, после што Македонците беа многу вознемирени, посебно во Прилеп и во Битола и се случуваше да бидат демолирани, запалени, скршени дуќани, станови, домови на муслиманите на Прилеп. Тогаш беа фактички најактуелните најавите дека организирани, значи со патнички мотори возила ќе доаѓат од Прилеп по селата, стравот беше поголем заради тоа што кружеа информации дека се поврзани полицијата и дека полицијата ги штити и ги помага со оружје и средства и ми се чини и за мене лично стравот беше најголем, беше тој период заради тоа што практично татко ми, дедо ми и братучеди сите беа нели надвор, чекаја, стравувавме од евентуален судир на вооружените групи на Македонци со овие нашите што беше нели на излезот од селото.

ФБ: Што им замеруваш на другите и што на своите?

СМ: Па... знаете како ... на... моите најмногу им замерувам зато што можеби... зошто... зошто не презеле доволно... значи навремено мерки за да спречат да дојдат до ова, се прашувам зарем не можеле да изнајдат начин како да го постигнат тоа што го барале значи, тоа што го барале, или тоа што им следувало на друг начин, зарем тоа морале да биде вооружен начин што после тоа сè се испостави дека било единствениот, а на другите

ФБ: А frikoheshe, kur, pse dhe për çka më së shumti?

СМ: Frikoheshim se gjendja do të mund të eskalojë dhe të ... puna të bëhet (e paqartë) më serioze nga ajo sa që ishte, veçanërisht e mendoj se stresin më të madh e kam përjetuar në periudhën kur ndodhën vrasjet në Karpallak, pas çka Maqedonasit ishin shumë të shqetësuar, veçanërisht në Prilep dhe në Manastir dhe ndodhte që të demolohen, të ndizen, të thyhen dyqane, banesa, shtëpi të myslimanëve të Prilepit, atëherë faktikisht ishin paralajmërimet më aktuale se grupe të organizuara me automjete të motorizuar të udhëtarëve do të vijin nga Prilepi nëpër fshatra, frika ishte e madhe pasi që qarkullonin informata se ata ishin të lidhur me policinë dhe se policia të njëjtit i mbron dhe i ndihmon me armatim dhe me mjete të tjera, dhe unë mendoj se për mua personalisht kjo ishte frika më e madhe, ishte kjo periudhë kur babai im, gjyshi dhe të gjithë kushërinjtë ishin jashtë dhe pritnin dhe ne frikoheshim nga një konflikt eventual i këtyre grupeve të armatosura të maqedonasve me këta tonit që qëndronin në hyrje të fshatit.

ФБ: Për çka keni vërejtje ndaj të tjerëve, dhe për çka keni vërejtje ndaj të tuajve?

СМ: Paj, e dini si... tonëve u bëj vërejtje se ndoshta... sepse... sepse nuk kanë ndërmarrë mjaftueshëm... domethënë masa në kohë për të penguar që të vijë deri te ajo, pyetem a nuk kanë mundur të gjejnë mënyrë se si të arrijnë atë çka kanë kërkuar, ... atë që kanë kërkuar, ose ajo çka iu ka takuar, në mënyrë tjetër, a është dashur që kjo të jetë mënyra e armatosur, dhe që më pas kjo u vërtetua se ka qenë mënyra e vetme, ndërsa të tjerëve u bëj vërejtje, para se gjithash pushtetit shtetëror, organeve ligjvënëse dhe intelektualëve, kam vërejtje ndaj tyre sepse përse... e kanë sjellë Republikën e Maqedonisë deri në një situatë që nga fillimi t'ua marrin të drejtat pakicave dhe t'ua shkurtojnë të drejtat e tyre edhe të atyre të drejtave të cilat janë të drejta ndërkombëtare dhe të cilat iu takojnë, apo jo, e drejta e arsimimit në gjuhën amtare dhe ngjashëm dhe që të irritojnë dhe revoltojnë përfaqësuesit e

пред се на државните власти на органите на законодавството на интелектуалците им замерувам зошто воопшто... ја довеле Република Македонија до ситуација да мора стартно да ги обезправат малцинствата, да му ги скратат нивните права малтено на оние кои што со меѓународно право и следуват, нели право на образование на мајчин јазик и слично за да мора значи да ги изиритират, изреволтират припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Р.М... да посегнат оружје за да ги добијат своите права, значи објективно гледано им замеруван и на едните и на другите зошто не нашле начин да го решат тоа поинаку, на време, пред да дојдат нели.

ФБ: Дали си уште лута дали би се простил?

СМ: ... знате како реков претходно, можеби... можеби... живеам... во... живеам во тој период живеам во една хомогена средина. Каде што Македонците беа во многу помал број, и не беа во состојба директно да ми наштетат да повредат, да ми повредат некој мој близок, за да можам на своја кожа да осетам она што им се случи на многумина и на многу семејства во тој период, кои што верувам се премногу револтирани што не можат да простат, можеби затоа што бев поштедена од таква директна болка и многу едноставно би кажала... можам да простам нели, со надеж дека до вакви случувања повторно нема да дојде. Меѓутоа, во поглед на тоа дали имам доверба... мислам дека довербата е нешто што, за што е потребно време. Довербата не се гради преку ноќ, ако сме немале доволно доверба после 20 години постоење нели... ако после 10 години постоење и ако значи дозволивме на Македонија да и се случи тоа што и се случи во 2001 година, тогаш после инцидентите или конфликтот или како да го наречам тоа што се случи во 2001, мислам до толку повеќе е развиена довербата мислам дека до толку повеќе сме вратени назад на почеток и многу тешко ќе може да се овозможи плодна основа за градење меѓусебна доверба, не знам... соживот меѓу различните етнички заедници во Р.М

bashkësive të cilët nuk janë shumicë në R.M. dhe të kapin armët për të fituar të drejtat e tyre, domethënë, duke vështruar objektivisht kam vërejtje edhe për njërin edhe për palën tjetër për atë që nuk kanë gjetur mënyrë se si të zgjidhin çështjen më ndryshe, në kohë, para se të shfaqen konflikte, apo jo.

FB: A je ende e hidhëruar, a do të kishe falur?

СМ: ... e dini, si thashë më përpara, ndoshta... ndoshta... jetoja... në... në atë kohë jetoja në një mjedis homogjen. Македонсит ishin në një numër shumë më të vogël, dhe nuk ishin në gjendje që në mënyrë direkte të më dëmtojnë ose të më lëndojnë, të lëndojnë ndonjë të afërt, që të mundem në lëkurën time ta ndjejë atë çka shumë vetave dhe shumë familjeve iu ka ndodhur në atë kohë, të cilët e besoj se janë shumë të revoltuar dhe se nuk mund të falin, dhe ndoshta se isha e kursyer nga një dhimbje e tillë direkte, andaj shumë më lehtë do të kisha thënë se mundem të fal, me shpresë se ndodhi të këtilla nuk do të përsëriten më. Mirëpo në raport me atë se a kam besim... mendoj që besimi është diçka për të cilin duhet kohë, besimi nuk ndërtohet brenda natës, nëse nuk kemi pasur besim të mjaftueshëm pas 20 viteve egzistencë... nëse pas 10 viteve egzistencë neve lejuam që Македонisë t'i ndodhë ajo çka i ndodhi në vitin 2001, atëherë pas incidenteve apo konfliktit ose si ta emërtoj atë që ndodhi në vitin 2001, mendoj që edhe më shumë është luhatur besimi, mendoj se më shumë jemi kthyer mbrapa në fillim dhe do të jetë shumë e vështirë që të mundësohet një bazë e shëndoshë për të ndërtuar besim të ndërsjellë, nuk e di, bashkëjetesë ndërmjet bashkësive të ndryshme etnike në R.M.

FB: A është e mundur për ty personalisht, ose si e sheh ti ardhmërinë e shtetit tonë Македони?

СМ: R.M. realisht, faktikisht është një mjedis multietnik, domethënë ky është fakt, kjo është diçka që R.M ka shqiptarë, ka turq, ka vllahë, romë, serb, boshnjakë dhe shumë bashkësi të tjera

ФБ: Дали е можно за тебе лично или како ја гледаш иднината на нашата држава, на Македонија?

СМ: Р.М е реално, фактички претставува мултиетничка средина, значи тоа е факт тоа е нешто што Р.М имаме Албанци имаме Турци, Власи, Роми, Срби, Бошњаци и многу други етнички заедници кои што се уште не се зборени за место во уставот нели, и мислам дека единствен начин за да може да постои нашава држава, практично наша мала држава нели, на светската во редот на меѓународна заедница и за да може да функционира како демократска држава во современи демократски услови кон кои очигледно се стремиме, мора да го прифати фактот дека, дека не е хомогена држава дека има и други националности кои што живеат тука и дека мора да ги почитува, да го почитува секој свој граѓанин без разлика на етничката припадност, дека мора да создаде плод на почитување на човековите права на секој граѓанин на Р.М, повторно без разлика на тоа на која етничка заедница припаѓа. Исто така Р.М мора да изнајде начин да го подобри и забрза процесот на градење на меѓусебна доверба меѓу граѓаните на Р.М, мислам дека тоа е единствениот начин да почнеме да чекориме напред и да не тапкаме ва место тоа што се случува после 20 години никако да заврши транзиционалниот процес.

ФБ: Што доби од конфликтот дали доби нешто?

СМ: Знаете... како... после завршувањето на конфликтот и потпишувањето на Рамковниот Договор нели.

ФБ: Исто така како го гледаш Рамковниот Договор го гледаш?

СМ: Значи Рамковниот договор претставуваше практично средство со кои што се стави крај на немирите на Р.М. Реално... едноставното потпишување на лист хартија на каде што се наведени неколку членови кои што наметнуваат промени, пред се во амбулата во уставот, во законите во

етнике të cilat ende nuk ia kanë arritur që të jenë në Kushtetutë, dhe jam e mendimit që mënyra e vetme që të mund të mbijetojë shteti ynë, praktikisht shteti ynë i vogël në botë, në harmoninë e bashkësisë ndërkombëtare dhe që të mund të funksionojë si shtet demokratik në kushte bashkëkohore demokratike kah të cilat synojmë, është se ajo duhet të pranojë faktin që, që nuk është shtet homogjen dhe se ka edhe nacionalitete të tjera të cilët jetojnë këtu, se duhet ti respektojë ata, që të respektojë çdonjërin qytetar të saj pa dallim të përkatësisë etnike, se duhet të krijojë hapësirë për respektimin e të drejtave njerëzore të çdo qytetari të R.M., edhe njëherë pa dallim se cilës bashkësie etnike i përket, gjithashtu R.M. duhet të gjejë mënyrë që të përmirësojë dhe të përshpejtojë procesin e ndërtimit të besimit të ndërsjellë ndërmjet qytetarëve të R.M., mendoj që kjo është mënyra e vetme të fillojmë të ecim përpara dhe të mos vendnumërojmë ashtu siç ndodh veç më 20 vite dhe assesi që të mbarojë procesi i tranzicionit.

ФБ: Çka fitove nga konflikti, a fitove diçka prej tij?

СМ: E dini... si... pas mbarimit të konfliktit dhe nënshkrimit të Marrëveshjes Kornizë...

ФБ: Gjithashtu, si e shihni Marrëveshjen Kornizë?

СМ: Domethënë Marrëveshja Kornizë paraqiste një masë praktike me të cilën iu dha fund trazirave në R.M. në mënyrë reale... nënshkrimi i thjeshtë i një fletë letre në të cilin janë të shënuara disa nene të cilët udhëzojnë ndryshime para se gjithash në preambulën e Kushtetutës, dhe të ligjeve të R.M., nuk mundej që brenda natës të sjellë paqe dhe qetësi realisht, mirëpo duke pasur parasysh presionet nga anësh, duke pasur parasysh dëshirën dhe vullnetin mund të them që dy palëve direkt të konfrontuara, shqiptarëve nga njëra anë dhe maqedonasve në anën tjetër se Marrëveshja Kornizë iu prezantua si mjet për të vendosur paqe në R.M, si një dokument, akt për ndërprerjen e armiqësisë, dhe praktikisht atë edhe ka mbetur. Implementimi i ndryshimeve

R.M, не може преку ноќ да донесе мир, реално, меѓутоа имајќи предвид притисоците од страна, имајќи предвид желбата и волјата можам да кажам на двете директно спротивставени страни Албанците од една страна, Македонците од друга страна, Рамковниот договор беше претставен како средство за востанување за мир во Р.М, нели како документ, акт за прекини на непријателствата и практично тоа и останал. Имплементацијата и замени ва законодавството и во уставот не Р.М кои што произлегоја од одредбите на Рамковниот договор неминовно морат да бидат имплементирани со директно, значи под директно покровителство и набљудување од страна меѓународната заедница кои што цело време будно ги следеше процесите во Р.М. Практично е неминовно да се признае дека Рамковниот договор направи темелни измени во Р.М, ако се има предвид дека стартно имаше промени во уставот нели и после законодавните измени на своја кожа ги осетија и едните и другите и Македонците и Албанците. Според мене, Македонците на некој начин многу негативно го прифатија, ги прифатија... го прифатија интензитетот со кои што се одвиват промените значи дека преку ноќ морат да прифатат дека одеднаш ќе мора да има илјадници нови вработувања за припадниците на националните малцинства, пред сè на Албанците, некако тешко им одеше да го... да се помират со фактот дека она што им го оспоруваа во текот на 10 години предходно ќе мора да го наплатат са брзина на светлина за 2- 3 година затоа што тоа го наметнуваше Рамковниот договор. Мораше да бидат направени измени за... во значи со позитивна дискриминација како алатка во насока на изедначување на правата и во насока на исполнување, нели, на тие 20 проценти на... од вработените во секоја организација да морат та припаѓаат, нели, на националните малцинства, пред сè на Албанците кои што го имат тој процент од последниот попис. Сметам дека истото го почувствуваја и Албанците на друга страна меѓутоа позитивно, секако заради тоа што сега одеднаш беа отворени перспективи, можност за вработување, можност да се зборува

ligjore edhe në Kushtetutën e R.M. të cilët dolën nga dispozitat e Marrëveshjes kornizë detyrimisht duhet të implementohen me një kujdes dhe me vëzhgim nga ana e bashkësisë ndërkombëtare e cila gjatë gjithë kohës në mënyrë vigjilente ka ndjekur proceset në R.M. dhe praktikisht e kemi patjetër që ta pranojmë se Marrëveshja Kornizë bëri ndryshime thelbësore në R.M. Nëse marrim parasysh se që në fillim kishte ndryshime të Kushtetutës si pasojë e ndryshimeve të ligjeve, ato ndryshime në lëkurën e vete i përjetuan të dyja palët, edhe maqedonasit edhe shqiptarët sipas meje, dhe maqedonasit në njëfarë mënyre shumë negativisht e pranuan... e pranuan intensitetin me të cilin zhvillohen ndryshimet, që do të thotë se brenda natës duhet ta pranojnë që përnjëherë do të duhet të ketë mijëra punësime të reja për përfaqësuesit e pakicave kombëtare, para se gjithash për shqiptarët, dhe disi rëndë ia arrinin që të pajtohen me faktin se ato çka ua ndalonin gjatë 10 viteve të mëparshme do të duhej ta paguajnë me shpejtësinë e dritës për 2-3 vite, sepse këtë e impononte Marrëveshja Kornizë, duhej të bëhen ndryshime për... domethënë të bëhej diskriminim pozitiv si masë në drejtim të barazisë në shfrytëzimin e të drejtave dhe në drejtim të përmbushjes së atyre 20% të... të punësuarve në çdo organizatë që iu takojnë pakicave kombëtare dhe para se gjithash shqiptarëve të cilët e kanë atë përqindje bazuar në regjistrimin e fundit. Mendoj se të njëjtën gjë e ndjejnë edhe shqiptarët nga ana tjetër, mirëpo pozitivisht gjithsesi ngaqë tani përnjëherë ishin hapur perspektiva dhe mundësi për punësime, mundësi që të flitet në gjuhën amtare, mundësia e shfrytëzimit të gjuhës shqipe si gjuhë e dytë zyrtare në institucione... atje... në komunat ku pra... janë më shumë se 20 %, dhe që konkretisht janë shqiptarët. Përfaqësuesit e tjerë të komuniteteve, ja unë personalisht si përfaqësuese e komunitetit turk mendoj që nuk ndjeva shumëçka rreth kësaj, në mënyrë aq drastike siç e ndjenë maqedonasit dhe shqiptarët, mirëpo, një benefit të caktuar kemi ndier edhe ne, normalisht, për dallim nga më përpara tani më në fshatin tim kemi gjuhën turke.

на свој мајчин јазик, можност да го користат албанскиот како втор службен јазик по институциите... каде... во општините во кои што нели... повеќе, во кои што на 20 проценти нели се конкретно Албанците. Останатите припадници на заедниците конкретно, еве јас како припадник на Турска заедница мислам не осетивме премногу тоа, премногу драстично, нели, како што го осетија Македонците и Албанците, меѓутоа извесен бенефит да осетивме и ние, нормално за разлика од порано сега веќе во моето село имаме турски јазик .

ФБ: Аха!

СМ: Како наставен јазик како што веќе се одвива наставата нели, бидејќи претходно беше проблем, не можевме да... нели да се образуваме на мајчин јазик, сега веќе тоа не е никаков проблем, исто така наидуваме на нели позитивен третман од страна на институциите токму како резултат на задолжително со согласност на законите за застапеност... на припадниците на турската заедница при вработување во државни институции. Исто така... значи некако со... значи во повеќе се гледа бенефициите од Рамковниот договор иако реков не во толкава мера како што го осетија Албанците, меѓутоа во позитивна смисла нели направи промени и за припадниците во турската заедница, претпоставувам и за Ромите и за... останатите.

ФБ: Што изгуби, што имаш чувство дека изгуби нешто од 2001 освен довербата што викаше претходно?

СМ: Довербата кажав дека е изгубена и стојам за тоа... што друго изгубивме? ... мислам дека конфликтот на 2001 година како и било кој друг конфликт во било која нормална држава во светот, значи негативно се рефлектира за било која држава така и за Македонија, мислам дека како резултат на немирите од 2001 година Македонија нели стана, влезе во редот на земји на Балканот кои што традиционално имале конфликтно минато, така да само се надоврзавме на проблемите кои што

FB: Aha!

SM: Si gjuhë mësimore në të cilën zbatohet mësimi, pasi që më përpara ishte problem, nuk mundeshim që... të arsimohemi në gjuhën amtare, tani kjo më nuk paraqet problem, gjithashtu ka shkaktuar trajtim pozitiv nga ana e institucioneve pikërisht si rezultat i ligjit për përfaqësim adekuat të përfaqësuesve të komunitetit turk gjatë punësimit në institucionet shtetërore... gjithashtu... domethënë disi... në më shumë sfera shihen beneficinet nga Marrëveshja Kornizë, edhe pse e përmenda jo në atë masë siç e ndjenë shqiptarët, dhe në kuptimin pozitiv bëri ndryshime edhe për përfaqësuesit e komunitetit turk, supozoj edhe për romët edhe për të tjerët.

FB: Çka ke humbur, çfarë mendon se ke humbur diçka nga 2001 përveç besimit të cilin e përmende më përpara?

SM: Besimi thashë se është i humbur dhe qëndroj pas asaj që kam thënë... çka tjetër kemi humbur? ... Mendoj që konflikti i vitit 2001 si edhe çdo konflikt në cilindo shtet normal do të reflektohej negativisht për çdo shtet, po ashtu edhe për Maqedoninë, mendoj që si rezultat i trazirave nga viti 2001 Maqedonia u bë, hyri në radhën e vendeve të Ballkanit të cilët tradicionalisht kanë pasur të kaluar konfliktuozë, ashtu që vetëm u ndërlihdëm me problemet që kanë ekzistuar me luftërat ballkanike deri dhe sot, ashtu Maqedonia për dallim nga periudha e mëparshme kur vlerësohej si oaza e paqes, e pamë që brenda natës u bë rajon në të cilin shumë lehtë u ndezën epshet e konfliktit ndërmes komuniteteve të ndryshme etnike... që do të thotë e humbëm... rejtingun e oazës së paqes të cilën e kishim nga njëra anë, dhe nga ana e tjetër mendoj që ekonomikisht humbëm, përjetuam që si shtet i vogël, i cila synonte për... për hyrje në... për hyrje në NATO, Unionin Evropian, domethënë e kthyem procesin mbrapa për kycje në Integrimet Euroatlantike, e humbëm besimin e ndërsjellë për çka mendoj se është pasoja më serioze nga konflikti dhe problemi qëndron në atë që edhe sot ende përjetohet Marrëveshja Kornizë dhe diskriminimi pozitiv i cili në disa segmente ende po zhvillohet

постојале на балканските војни и денес нели, така Македонија за разлика од периодот претходно кога беше оценувана како оаза на мирот, видовме дека преку ноќ стана подрачје каде што многу лесно беше разгорени конфликти страсти меѓу различни етнички заедници... значи го изгубивме... рејтингот на оаза на мирот што го имавме пред меѓународната заедница од една страна, од друга страна мислам дека економски загуби доживеавме како мала држава, кое што се стремеше во... за влез во... за влез во НАТО, Европската Унија значи, го уназадивме процесот значи за влез во Евроатланските интеграции, ја изгубивме меѓусебната доверба што мислам е најсериозната последица од конфликтот и проблемот е што и натаму и денес сè уште се доживува Рамковниот договор и позитивната дискриминација кое што во одредени сегменти повторно се прави за сметка на Албанците нели и за нивната подобра состојба во општеството, сè уште се гледа како пречка за за... за развој на нашата држава се уште Македонците не можат да се помират со фактот дека мора да постои позитивна дискриминација се до моментот додека не им бидат исполнети сите права на Албанците. Тоа е резултат на долгогодишно занемарување на фактот дека и Албанците се граѓани на Р.М., дека и Турците се граѓани на Р.М., дека и Ромите се граѓани и другите заедници кои што живеат на Р.М. се рамноправни граѓани еднакво пред уставот и пред законите на Р.М. И сега ме плаши фактот што ден денес за жал се уште значи постои таа бариера во главата на Македонците дека дека... премногу им се дава, премногу дават дека ниту едни ниту други национални малцинства во други држави не ги имаат колку што ги имаат нашите во Македонија. Мислам дека тоа не е така, мислам дека индивидуално различните општества различно ги решаваат проблемите, а очигледно Македонија... имаше нагомилено голем број проблеми, тоа се рефлектираше можеби на единствениот можеби начин.

në favor të shqiptarëve dhe për një gjendje të tyre më të mirë në shoqëri, kjo ende shihet si pengesë për... për zhvillim të shtetit tonë, ende maqedonasit nuk mund të pajtohen me faktin që duhet të ekzistojë diskriminimi pozitiv deri në momentin kur do t'u plotësohen të gjitha të drejtat shqiptarëve, kjo është si rezultat i neglizhencës së faktit që edhe shqiptarët janë qytetarë të R.M., se edhe turqit janë qytetarë të R.M., se edhe romët janë qytetarë dhe edhe komunitetet e tjera të cilët jetojnë në R.M. janë qytetarë të barabartë, të njëjtë përpara Kushtetutës dhe përpara ligjeve të R.M.. Dhe tani më frikon fakti që edhe sot e kësaj dite në kokat e maqedonasve ende ekziston ajo barriera se... iu jepet shumëçka, se shumë jepet, se asnjëra pakicë kombëtare në shtete të tjera nuk i ka ato të drejta aq sa kanë të tonit në Maqedoni. Mendoj që kjo nuk është kështu, mendoj që individualisht shoqëri të ndryshme në mënyra të ndryshme i zgjidhin problemet dhe është e qartë se Maqedonia... kishte grumbulluar një numër të madh të problemeve dhe kjo u reflektua ndoshta në të vetmen mënyrë për ta zgjidhur.

FB: Dhe çka mundje, çka duhej të jetë më ndryshe përveç mënyrës, apo këtu jemi?

SM: Paj, mendoj që nëse kthehemi mbrapa dhe nëse e kemi trajtimin e njëjtë nga ana e shtetit ndaj pakicave kombëtare të R.M., nëse përsëri neglizhohet ekzistimi i tyre dhe neglizhohen të drejtat e tyre të cilat iu shkurtohen dhe iu thyhen të cilat iu takojnë, mendoj që rezultati, pra nëse përsëri kthehemi mbrapa, rezultati përsëri do të jetë i njëjtë. Gjithsesi që kishte edhe zgjidhje të tjera, gjithsesi se kishte mënyrë tjetër, mirëpo për ato mënyra duhej të mendohej shumë më herët, shumë më herët se viti 2001, ndoshta që nga fillimi, duke filluar që nga pavarësia e R.M. në vitin 1995 kur... pra atëherë ku u shkëputëm nga e atëhereshmja RFSJ dhe Maqedonia si shtet i pavarur mendoj që duhej të ketë kujdes dhe të ofrojë hapësirë dhe mundësi që në mënyrë të njëjtë të zhvillohen të gjitha fushat në R.M., njëjtë të investohej si në Shkup ashtu edhe në Tetovë, edhe në Gostivar, ashtu siç ndërtohen shkolla dhe mundësohet qasje deri tek shkollat për çdo fëmijë

ФБ: А што можеше што требаше да биде поинаку освен начинот или тука сме?

СМ: Па мислам дека ако ако се вратиме назад, иако го имаме истиот третман од страна на државата врз националните малцинства на Р.М., ако повторно се занемарува нивното постоење и правата кои што им се скратуваат и кршат прават кои што им и следуваат, мислам дека исходот доколку значи повторно се вратиме назад исходот повторно ќе биде ист. Секако дека имаше друго решение, секако дека имаше друг начин, меѓутоа на тој начин требаше да се размислува многу порано, многу пред 2001, можеби уште стартно од почнувајќи од после осамостојувањето на Р.М. 1995 година кога ... нели се одвоивме од тогашната СФРЈ и Македонија како самостојна држава мислам дека требаше да внимава и даде простор и можност подеднакво да се развиват сите области во Р.М, подеднакво да се инвестира како во Скопје, така во Тетово, така во Гостивар. Како што се градат училишта и се овозможува нели пристап до училишта на секое дете значи во македонските средини, така да се овозможи значи образование на соодветен мајчин јазик и кај албанските средини и кај турските, еве јас го имав тој проблем значи со јазикот не можев да студирам да учам на мајчин јазик во период после осамостојувањето на Република Македонија, а смешно претходно во состав на СФРЈ, Албанците можеле да учат на албански јазик. Значи право до тогаш го имале, го уживале во една социјалистичка организирана држава, им се ускратува во една демократски организирана држава. Епа таков апсурд нема никаде и нормално дека ќе се посегне по оружје, мислам дека доколку се вратиме назад и доколку третманот е и ист исходот повторно ќе биде тој.

ФБ: Заборавив да те прашам за време на 2001 наклонетост на некој страна или притисок да бидете на некоја страна?

СМ: Наклонетоста на луѓето што ги познавав од моето опкружување значи и покрај тоа што реков околу 90 проценти од

më mjediset e maqedonasve, ashtu të mundësohej domethënë arsimim në gjuhën adekuate amtare edhe tek mjediset shqiptare, edhe tek mjediset turke, ja unë e kisha atë problem domethënë me gjuhën, nuk mundja të studioja, të mësoja në gjuhën time amtare në periudhën pas pavarësisë së Republikës së Maqedonisë, ndërsa është qesharake por paraprakisht në përbërje të RSFJ shqiptarët kanë mundur të mësojnë në gjuhën shqipe, domethënë deri atëherë e kanë pasur dhe e kanë realizuar atë të drejtë në një shtet socialist, ndërsa iu ndalohet në një rregullim shtetëror demokratik, pra, një absurd i tillë nuk ndodh askund dhe normalisht që do të kapen për armësh, mendoj që nëse kthehem mbrapa dhe nëse trajtimi do të ishte i njëjtë, rezultati përsëri do të ishte po ai.

FB: Harrova të të pyes gjatë vitit 2001, apo anonit kah ndonjëra anë, apo a keni pasur tensione ose presione që të jeni në ndonjërin prej anëve?

СМ: Animi i njerëzve të cilët i njihja nga mjedisi im që më rrethonte, pra edhe përkaj asaj që thash se rreth 90 % e popullatës janë turq në Debresht, animi ishte më shumë në anën e shqiptarëve për shkak se qytetarët njësonin veten me shqiptarët dhe ata njësonin fatin e tyre me fatin e shqiptarëve, ata njësonin faktin që iu janë të shkelura të drejtat, se nuk iu janë plotësuar të drejtat dhe liritë e njeriut, në të njëjtën mënyrë siç iu ishin thyer dhe nuk iu mundësoheshin liritë dhe të drejtat shqiptarëve dhe mendoj se ato janë shkaqet për shkak të cilave turqit së paku nga ai rajon prej nga vij unë më shumë ishin me shqiptarët, por siç thash ky anim derivonte prej karakteristikave të përbashkëta të cilat i kishin këto dy grupe etnike, jo për shkak se iu ishte imponuar ose për shkak se ishin të detyruar për shembull nga ana e shqiptarëve që patjetër të qëndronin në anën e tyre, andaj mendoj që presione të tilla të llojit të imponimit masiv, të imponimit të dhunshëm, me forcë, me armatim, dhe dhunë, duke imponuar një ideologji të caktuar, mendoj që nuk kishte.

населението се Турци во Дебреште, наклонетоста беше повеќе на страна на албанскиот табор заради што некако граѓаните се поистоветуваа себеси со Албанците, си ја поистоветуваат својата судбина со судбината на Албанците, си го поистоветуваа фактот дека се прескршени, не им задоволени нивните права слободи, на ист начин како што им беа прекршувани, не им беа задоволени правата на Албанците и мислам дека тоа се причините поради кои што Турците барем од тој регион нели од каде што доаѓам беа повеќе наклонети со Албанците. Меѓутоа таква наклонетост реков произлегуваше од заедничките... од заедничките... карактеристики кои што ги има овие две етнички групи, не заради тоа што им беа наметнато или заради тоа што беше присилено на пример да речам од Албанците да мора да застанат на нивна страна. Па, значи мислам дека такви притисоци од тој тип значи масовно, насилно, наоружување, насилно, наметнување на одредена идеологија немаше.

ФБ: На нечија страна?

СМ: Од страна на Албанците не, а од страна на Македонците до толку помалку заради што реков македонските семејства беа малцинство во тие области кај нас и пред се повеќе беа стари лица кои што практично и доколку сакаа не беа на состојба да направат некакво влианије... така да значи определбата беше таа.

ФБ: Имаше нешто што не те прашав, а би сакала да кажете?

СМ: Па мислам дека успеав да го произнесам мојот став во врска со случуваната во 2001 година и нели состојбите кои што и денес се манифестираат како резултат на таквите случувања... мислам дека е тоа...

ФБ: Фала.

СМ: Фала и на вас.

FB: Nga ana e ndonjërës palë?

SM: Nga ana e shqiptarëve jo, ndërsa nga ana e maqedonasve edhe më pak për shkak se siç përmenda, familjet maqedonase ishin pakicë në ato vise tek ne, dhe shumica ishin persona të vjetër, që praktikisht edhe sikur të deshën nuk ishin në gjendje që të bëjnë ndonjë ndikim... ashtu që përcaktimi ishte ai.

FB: A ka diçka që nuk të kam pyetur dhe që ju dëshironi që ta thoni?

SM: Mendoj që arrita ta shpreh qëndrimin tim lidhur me ndodhitë e vitit 2001 si dhe gjendjet që edhe sot e kësaj dite manifestohen si rezultat i ndodhive të tilla... mendoj që kjo ishte...

FB: Të faleminderit.

SM: Faleminderit edhe juve.

HH

„...сите тие што беа во парламентот сè уште, од комунисти станаа демократи, наеднаш и така да немаа сенс за новото време што доаѓа со демократијата. Значи секако тогаш гледаа сè помалку да даваат права на помалите етни... националности...“

NN

"...me të gjithë ata që ishin në parlament, prej komunistësh ata u bënë demokratë, përnjëherë dhe kështu ata nuk kishin sens për kohën që vjen me demokracinë. Domethënë, atëherë ata shihnin që të japin sa më pak të drejta për nacionalitetet më të vogla etnike..."

МАНУЕЛА ДЕМИР: Добар ден, јас сум Мануела Демир, теренски истражувач од Мировна Акција, ќе ве замолам да ми се преставите.

НН: Јас сум НН, дипломиран социјален работник.

МД: Би сакала да ве прашам каде живеете во периодот пред 2001 година.

НН: Јас од 1998 година, живеам во Шуто Оризари, на улица... број...

МД: Во тој период дали работевте?

НН: Баш во тој период се вработив, првин како волонтер, а потоа и на договор на дело во меѓуопштинскиот центар за Социјална работа на Град Скопје.

МД: Дали сèуште работите во центарот за социјална помош?

НН: Да, сèуште работам.

МД: Би сакала да ве прашам нешто за соживотот во Шуто Оризари во тој период, дали имавте контакти со другите етнички заедници?

НН: Па, секако дека сум имал, бидејќи работев во меѓуопштинскиот центар за Социјална работа на Град Скопје, во тој период работев во одделението на Чаир, нормално дека имав контакти скоро со сите заедници.

МД: Дали имате контакти со другите етнички заедници во вашето место на живеење, во Шуто Оризари?

НН: Да, секако, со комшиите, Албанци имам, Македонци, Бошњаци...

MANUELLA DEMIR: Mirëdita, unë jam Manuella Demir, humltuese e terrenit nga Aksioni Paqësor, do tu kisha lutur që të prezantoheni?

NN: Unë jam NN, punëtor social i diplomuar.

MD: Dua t'ju pyes se ku keni jetuar në kohën para luftës së vitit 2001?

NN: Unë që nga viti 1998 jetoj në Shuto Orizare, në rrugën ... nr ...

MD: Në atë periudhë, a punonit?

NN: Pikërisht në atë periudhë u punësova fillimisht si vullnetar, dhe më pas edhe me kontratë në vepër në Qendrën ndërkomunale për punë sociale në qytetin e Shkupit.

MD: A punoni ende në Qendrën për punë sociale?

NN: Po, ende punoj aty.

MD: Dua t'ju pyes për bashkëjetesën në Shuto Orizare në atë kohë, a kishit kontakte me bashkësitë e tjera etnike?

NN: Paj, normalisht që kam pasur, pasi që punoja në komunë në Qendrën për punë sociale të qytetit të Shkupit, në atë kohë punoja në njësinë në Çair, dhe kisha kontakte gati me të gjitha bashkësitë.

MD: A keni kontakte me bashkësitë e tjera etnike në vendin e juaj të banimit, në Shuto Orizare?

NN: Po, gjithsesi, me fqinjët shqiptarë, maqedonas, boshnjak...

MD: Domethënë keni fqinj me përkatësi tjetër etnike?

NN: Po, po, gjithsesi.

МД: Значи имате соседи од друга етничка припадност?

НН: Да, да, да, секако.

МД: Што значи за вас да сте Ром во секојдневниот живот?

НН: Па, Ром да се значи... ист... да бидеш исто ти е ист... како другите националностишо се, значи ако ја цениш својата националност треба да си горд на тоа дека си Ром.

МД: Дали некогаш имавте проблеми со тоа дека сте Ром?

НН: Па, нормално дека има, нормално дека има, иако според Уставот на Република Македонија ние сите сме рамноправни граѓани на Република Македонија, сите етнички заедници, меѓутоа сепак се осеќа некоја тивка дискриминација спрема Ромската националност, која не се покажува јавно.

МД: Значи сметате дека таа дискриминација не се покажува јавно, меѓутоа ја има?

НН: Ја има.

МД: Дали можеби имавте личен пример на дискриминација од страна на некој друг?

НН: Па, има такви примери, меѓутоа не се тие така јавни, едноставно не се постапува од она што барате или било што, мислам во тој смисол, да не е тоа толку јавно, меѓутоа се осеќа, мислам човек внатрешно тоа го осеќа.

МД: Спомнавте дека работите во центарот за социјална помош, дали во тој центар имате можност да соработувате и со други етнички заедници, да имате меѓусебна соработка?

НН: Да, секако, има такво, такво нешто, и колеги имам од различни етнички заедници што се, а и самите странки.

MD: Çdo të thotë për ju të qenit rom, në jetën e përditshme?

NN: Të qenit rom është e njëjta sikur të gjitha kombësitë e tjera, domethënë, nëse e vlerëson kombësinë tënde ti duhet të jesh krenar që je rom.

MD: A keni pasur ndonjëherë probleme me atë që ju jeni rom?

NN: Po, normale që kam pasur, edhe pse sipas kushtetutës së Republikës së Maqedonisë të gjithë jemi qytetarë të barabartë të Republikës së Maqedonisë, të gjitha bashkësitë etnike, mirëpo prapë po ndjehet një diskriminim i heshtur ndaj kombësisë rome. Kjo nuk tregohet publikisht.

MD: Domethënë ju mendoni se edhe pse e fshehur, diskriminimi mbi të gjitha ekziston?

NN: Po, është prezent.

MD: Ndoshta keni pasur ndonjë përvojë personale të diskriminimit prej dikujt?

NN: Paj, ka shembuj të tillë, mirëpo ata nuk janë publikë, thjeshtë, nuk veprohet ashtu siç ju kërkoni ose çkadoqoftë në atë kuptim, ajo nuk është aq e hapur, mirëpo ndjehet, njeriu në brendi të tij e ndjen.

MD: Përmendët që ju punoni në qendrën për punë sociale, a keni mundësi që në atë qendër të bashkëpunoni edhe me bashkësitë të tjera etnike, të keni bashkëpunim të ndërsjellë?

NN: Po, gjithsesi, ka një gjë të tillë, kam kolegë nga grupe të ndryshme etnike, ashtu edhe palët që vijnë aty.

MD: A keni pasur ndonjëherë probleme në raport me bashkëpunimin vetëm për shkak të faktit që ja ju jeni nga një grup tjetër etnik?

NN: Disa herë paraqiten shembuj të tillë, paraqiten për

МД: Имавте ли некогаш проблем во однос на соработката заради тој фактор дека сте од различна етничка група?

НН: Па, некој пат се појавуваат такви проблеми. Се појавуваат затоа што... е така, некој сака некого да мајоризира, и таква прилика се покажува таа тивка дискриминација што ја кажувам.

МД: Сега во однос на 2001 година, дали мислите дека можело да се предвиди дека 2001 може да ни се случи?

НН: По мое мислење, јас мислам дека можеше да се предвиди, затоа што сепак во Македонија е млада демократија, пред тоа живеевме во друго општествено политички систем, е сосема различен од овој сега, и сите тие што беа во парламентот сèуште, од комунисти станаа демократи, наеднаш и така да немаа сенс за новото време што доаѓа со демократијата. Значи секако тогаш гледаа сè помалку да даваат права на помалите етни... националности, на помалите етнички заедници по ново како се нарекуваат.

МД: Значи можевте да предвидите дека има етнички тензии помеѓу [етничките заедници]?

НН: Да, да, тоа се гледаше, тоа се гледаше, тоа се гледаше, иако, да речеме, националностите бараа повеќе права, сепак најголемата националност (Македонците) гледаше што помалку права да дава на другите помали националности или етничките заедници.

МД: Сега ме интересира конкретно вие и вашето семејство, како ја доживевте 2001 година. Да ми кажете нешто повеќе за тоа.

НН: Па, да ви кажам, многу катастрофално, тоа што ни се случи таа година, затоа што не бевме навикнати на такво нешто, одеднаш се створија тензии во општеството, почнаа со тоа што албанската етничка заедница се дигна на востание, по

shkak të asaj se dikush dëshiron dikënd ta majorizojë, dhe kështu për afërsisht tregohet ky diskriminim i heshtur.

MD: Tani, në raport me vitin 2001, çka mendoni, a kishte mundur që të parashikohet se mundet të na ndodhi 2001-shi?

NN: Sipas mendimit tim, unë mendoj që nuk mundej që të parashikohej, sepse në Maqedoni sundon demokracia, dhe përpara saj ne jetonim në një shoqëri tjetër, në një sistem tjetër, krejtësisht të ndryshëm nga ky i tanishmi, me të gjithë ata që ishin në parlament. Prej komunistësh ata u bënë demokratë, përnjëherë dhe kështu ata nuk kishin sens për kohën që vjen me demokracinë. Domethënë, atëherë ata shihnin që të japin sa më pak të drejta për nacionalitetet më të vogla etnike, për bashkësitë etnike me gjuhën e re.

MD: Domethënë ju mundeshit të parashikoni që ekzistojnë tensione etnike ndërmjet bashkësive etnike?

NN: Po, po, ajo shihej, ajo shihej, edhe pse nacionalitetet kërkonin më shumë të drejta, prapëseprapë, nacionaliteti më i madh (maqedonasit) shihnin që sa më pak të drejta t'iu japin nacionaliteteve të tjera etnike më të vogla.

MD: Tani më intereson se si konkretisht e përjetuat vitin 2001, me familjen tuaj. Të më tregoni diçka më shumë rreth kësaj.

NN: Paj, mund të them shumë katastrofë, ajo çka na ndodhi në atë vit, sepse nuk ishim mësuar në diçka të tillë, përnjëherë u krijuan tensione në shoqëri, filluan me atë që bashkësia etnike shqiptare u ngrit në kryengritje, sipas meje në kryengritje për të drejta njerëzore, për të drejtat e bashkësisë së vete etnike normalisht, dhe filluan krizmat dhe ishte e tmerrshme, ishte e tmerrshme në atë kohë, nuk e dinte njeri se deri ku do të shkojë e gjithë kjo.

MD: Ju personalisht a ishit në ndonjë farë mënyre të rrezikuar nga lufta apo nuk kishit kontakt direkt?

мое некое востание за човекови права, мислам за правата на својата етничка заедница, нормално, и почнаа пукотниците, така да беше страшно, страшно во тој период, не можеше човек да предвиди до каде ќе оди тоа.

МД: Дали лично вие бевте на некој начин загрозен од војната или немало директен контакт?

НН: Директно јас не бев загрозен, затоа што имаше случаеви каде што и од ромската националност беа повикувани во... резервисти, повикувани, во Армијата на Република Македонија, но бидејќи јас бев во повозрасни години, јас не бев повикан, и за мене лично немаше да... таква некоја опасност.

МД: Дали се промени нешто во вашето место на живеење, конкретно во Шуто Оризари?

НН:Аа. Во тој смисол, јас мислам нема некои големи промени, сите граѓани што живееме тука во општина Шуто Оризари, како што си беше пред 2001, си остана и по 2001, само со таа разлика што сега Албанците имаат некако со рамковниот договор повеќе права, додека кај Ромите тоа малце попроблематично... тече.

МД: Тоа значи дека во Шуто Оризари немало некакви поголеми конфликтни ситуации?

НН: Не, немало такви конфликтни ситуации.

МД: Ги спомнавте Албанците и Македонците. Ме интересира ваше лично размислување, што мислите: Каде Ромите биле вклучени, во... од која од страните во војната или дали воопшто биле вклучени?

НН: Вака, значи Ромите, ако се прашаме тие воопшто, не ни сакале да бидат вклучени во тие тензии меѓу Албанците и Македонците, меѓутоа беа повикувани од страна на Армијата на Република Македонија, резервисти. Јас имам слушнато за

NN: Unë në mënyrë direkte nuk kam qenë i rrezikuar, kishte raste të personave të përkatësisë rome, kishte raste kur u thirrën si rezervistë, në Armatën e Republikës së Maqedonisë, por meqë unë isha në vite më të shkuara, unë nuk isha i thirrur, dhe për mua kjo nuk ishte ndonjë rrezik.

MD: A u ndryshua diçka në vendin tuaj të jetesës, konkretisht në Shuto Orizare?

NN: Aa. Në atë kuptim, unë mendoj që nuk kishte ndryshime të mëdha, të gjithë qytetarët që jetonim këtu në komunën e Shuto Orizares, ashtu siç ishte para vitit 2001 ashtu edhe mbeti, me të vetmin dallim që shqiptarët disi kanë më shumë të drejta me Marrëveshjen Kornizë, përderisa për romët kjo gjë rrjedh pakëz më vështirë.

MD: Kjo do të thotë që nuk ka pasur situata më të mëdha konfliktuoze?

NN: Jo, nuk ka pasur.

MD: I përmendët shqiptarët dhe maqedonasit. Më intereson mendimi i juaj personal, çka mendoni ku ishin të përfshirë romët, prej cilës nga anët e përfshira në luftë dhe a ishin në fakt të përfshirë?

NN: Kështu, romët domethënë, nëse ne pyetemi, ata aspak nuk kanë dashur që të përfshihen në tensionet ndërmjet shqiptarëve dhe maqedonasve, mirëpo kanë qenë të thirrur nga ana e Armatës së Maqedonisë, si rezervistë, unë ashtu kam dëgjuar se kanë qenë të thirrur disa, bile dhe më shumë, kanë qenë në vijën e parë të luftës. Mirëpo ata jo që nuk kanë dashur, por mund të them që kanë qenë të detyruar që të shkojnë. Të detyruar pasi që në mënyrë zyrtare i thërritnin dhe i merrnin.

MD: A mendoni që romët kanë qenë nën presion për të mbajtur anë?

некои така да биле повикувани, дека биле чак што више на борбените линии. Меѓутоа они не дека сакале да одат, туку биле, како да ви кажам, приморени да отидат. Приморени затоа што официјално ги повикуваа и ги зимаа.

МД: Дали мислите дека Ромите се чувствувале под притисок дека мораат да завземаат некоја страна?

НН: Ромите по правило не пре... не земаа ни една страна затоа што тоа не беше нивни проблем. 2001 не беше нивни проблем, нити па... ние знаеме дека Ромите се пацифисти, дека тие не сакаат војна, знаеме исто така дека и во тој период имавме една партија која не застапуваше во собранието, тоа ПЦЕР со Фаик Абди во тоа време, и тој доста се бореше за правата на нашата етничка заедница, значи ние апсолутно не идевме на радикални мерки – Ромите, за да дојдеме до некои поголеми права. Меѓутоа бидејќи се случи 2001, ви кажав каква беше ситуацијата, значи Ромите беа повикувани и мораа да отидат ... и ги земаа да [...] (кашлање) отидат.

МД: Што мислите, кој е крив за војната?

НН: Многу тешко прашање, кој е крив за војната? И двете страни инволвирани во војната, и Македонците и Албанците по мое се криви. Македонците затоа што немаа сенс за правата што ги бараа Албанците, додека Албанците чекаа можеби десетина години да дојдат до некои поголеми права, меѓутоа гледајќи дека нема друг излез, јас мислам затоа и ја превземале таа радикална мерка – да поведат војна.

МД: Во однос на Ромите, што мислите, дали нешто Ромите добија, од војните, или изгубија?

НН: Ромите од војната ниту добија ниту изгубија. Меѓутоа кога заврши 2001, се потпиша Рамковниот договор, во кој сепак, не беше дадени отстапки само за [Албанците], поготово беше... во делот на вработувања во државна и јавна

NN: Romët në parim nuk kanë mbajtur anën e askujt pasi që ajo nuk ishte problem i tyre. 2001-shi nuk ishte problem i yni, sepse ne e dimë se romët janë paqësor, se ata nuk duan luftëra, e dimë poashtu se në atë kohë kishim një parti e cila na përfaqësonte në Kuvend, ajo PCER me Faik Abdiun, e cila luftonte për të drejtat e bashkësisë sonë etnike, domethënë, ne absolutisht nuk shkonim në masa radikale për të ardhur deri tek disa të drejta, por pasi që ndodhi viti 2001, ju tregova se si ishte situata, domethënë romët kanë qenë të thirrur dhe ata e kanë pasur patjetër që të shkojnë, respektivisht, janë marrë.

MD: Çka mendoni, kush është fajtor për luftën?

NN: Shumë pyetje e rëndë, kush është fajtor për luftën? Të dyja palët e involvuara në luftë, edhe maqedonasit edhe shqiptarët sipas mendimit tim janë fajtorë. Maqedonasit ngase nuk kishin sens për të drejtat të cilat i kërkonin shqiptarët, ndërsa shqiptarët kanë pritur ndoshta dhjetëra vite që të vijne tek disa të drejta më të mëdha, dhe unë mendoj për atë shkak kanë ndërmarrë atë masë radikale.

MD: Krahasuar romët, çka mendoni, çka humbën dhe çka fituan ata prej luftës?

NN: Romët nga lufta as fituan as humbën gjë. Mirëpo, kur mbaroi 2001-shi, u nënshkrua Marrëveshja Kornizë, në të cilin prapëseprapë, nuk u dhanë lëshime vetëm për (shqiptarët), veçanërisht në pjesën e punësimit në administratën shtetërore dhe publike nuk u dhanë lëshime vetëm për shqiptarët por edhe për bashkësitë e tjera etnike sipas përqindjes së popullsisë së tyre, mirëpo, përsëri mundem të them që më së shumti e shfrytëzuan shqiptarët, ndërsa atë përqindje të cilën e kemi ne romët ende nuk është e plotësuar për punësim në administratën shtetërore dhe publike.

MD: Atëherë, a mendoni që Marrëveshja Kornizë nuk është e vlefshme për romët, ose nuk ka vlefshmëri të njëjtë për romët dhe për të tjerët?

администрација не беше дадено само за Албанците, туку и за другите етнички заедници спрема процентот од нивното население. Меѓутоа, сепак можам да кажам дека тој Рамковен договор највеќе го искористија Албанци, додека оној процент што го имаме ние Ромите сèуште не е исполнет за вработување во државна и јавна администрација.

МД: Дали тогаш сметате дека Рамковниот договор не важи за Ромите? Или не важи еднакво за Ромите како и за другите?

НН: Не викам дека не важи за Ромите, бидејќи сакам да кажам дека и од Ромите има вработено во државна и јавна администрација, меѓутоа не важи подеднакво како за другите и за Ромите.

МД: Добро. Доколку сметате дека имате уште нешто да кажете, а јас не ве прашав, можете да ми кажете.

НН: А не би... што друго да ви кажам, благодарам за интервјуто и тоа е сè.

МД: Ви благодарам и на вас.

NN: Nuk e them që nuk vlen për romët, dua të them që edhe prej romëve ka të punësuar në administratën shtetërore dhe publike, mirëpo nuk vlen në mënyrë të njëjtë si për bashkësitë e tjera etnike.

MD: Nëse vlerësoni se keni edhe diçka për të thënë për çka unë nuk ju pyeta, mundeni ta thoni.

NN: Jo, nuk kam çka të them, vetëm t'ju falënderoj për intervistën.

MD: Edhe unë ju falënderoj.

Емил Шаботиќ

„...тоа е резултат на неуспешна политика – од две страни значи, по мене. Значи секоја војна е резултат на некоја неуспешна политика, политика е затоа да се решава на мирен начин, по мирен пат, а овде, значи чим дојде до војна, значи тука е неуспех на двете страни...“

Emil Shabotiq

“... ajo ishte rezultat i një politike të pasuksesshme – nga të dyja palët d.m.th. sipas meje. Çdo luftë është rezultat i politikës së pasuksesshme, ndërsa politika shërben pikërisht për të zgjidhur çështjet në mënyrë paqësore, në rrugë paqësore, dhe kjo nënkupton që mbasi erdhi deri këtu, kjo ishte mossukses nga të dyja palët...”

ШИЧЕРИ ЦАФЕРИ: Се наоѓаме во локалитетот „Бајрам Шабани“, јас сум Шичери Цафери, можете ли да ни се претставите господине?

ЕМИЛ ШАБОТИЌ: Јас сум Емил Шаботиќ, вработен како педагог во средно училиште „Наце Бугони“, инаку сè уште неженет, млад на години.

ШЦ: Денеска времето беше малку студено.

ЕШ: Па да, малку. Само -19, да.

ШЦ: Во која смена на работа бевте?

ЕШ: На прва.

ШЦ: На прва смена значи.

ЕШ: Да

ШЦ: За семејна состојба, сакате ли нешто да ни кажувате?

ЕШ: Како што кажав, сè уште не сум женет. Значи живеам со два родитела и со брат, значи заедно живееме во стан.

ШЦ: Каде живеете?

ЕШ: На „Октомвриска Револуција“ до водовод, зградите што се.

ШЦ: Вие сте родени во Куманово?

ЕШ: Да, роден сум во Куманово.

ШЦ: А татко, мајка... ?

ЕШ: Сум дете од мешан брак, значи мајка Македонка, татко Црногорац.

ШЦ: Вработени се?

Shyqeri Xhaferi: Ndodhemi në lokalitetin “Bajram Shabani”, unë jam Shyqeri Xhaferi, a mundeni të na prezantoheni, zotëri?

Emil Shabotiq: Unë jam Emil Shabotiq, i punësuar si pedagog në shkollën e mesme “Nace Bugjoni”, përndryshe akoma i ri dhe i pamartuar.

ShXh: Sot ishte pak ftohtë.

ESh: Po, pak, -19, po.

ShXh: Në cilin ndërrim ishit në punë?

ESh: Të parin.

ShXh: Në ndërrimin e parë, d.m.th.

ESh: Po.

ShXh: A dëshironi të na tregoni diçka për gjendjen familjare?

ESh: Ashtu siç thashë, akoma nuk jam i martuar, pra jetoj me dy prindërit e mi, me vëllain, pra të gjithë jetojmë bashkë në një banesë.

ShXh: Ku jetoni?

ESh: Në rrugën “Revolucioni i Tetorit” [...], afër ndërtesave të ujësjellësit...

ShXh: Ju keni lindur në Kumanovë?

ESh: Po, kam lindur në Kumanovë.

ShXh: Po prindërit... ?

ESh: Jam fëmijë i një martese të përzier, nga nëna maqedonase dhe babai malazez.

ЕШ: Вработени да, вработени се во, татко ми е вработен во интернат „професор Мијалковиќ“, а мајка ми вработена во фабрика „ФЗЦ 11 Октомври“, брат ми студент на Дефектологија во Скопје, втора година сега...

ШЦ: Вие сте родени во Куманово?

ЕШ: Јас сум роден во Куманово, да.

ШЦ: Каде живеете вие во таа населба, има други етнички заедници?

ЕШ: Има, значи, од мешан тип, значи има Албанци, има Роми, Срби, Македонци... значи...

ШЦ: Конкретно во вашата зграда, ги имате ли сите овие?

ЕШ: Па, конкретно во нашата зграда има две фамилии Албанци, една фамилија Роми, во станот од Македонци... и Срби една фамилија, значи, претежно од мешан состав каде што живееме.

ШЦ: Одлично. Вие, училиштето каде го завршивте, основното, средното, факултетот?

ЕШ: Основно завршив тука во Куманово, во „Крсте Мисирков“, средно завршив во „Перо Наков“ во економска, факултет завршив на Филозофски од Скопје, педагогија значи.

ШЦ: Да, да... ако можете нешто да ни кажете, вие сте биле тогаш релативно млад...

ЕШ: Да.

ШЧ: ...од 2001 година, ако можете нешто да ни кажувате за меѓунационалните односи пред 2001 година, дали си имал другари од другите националности?

ЕШ: Па баш тоа сакав да кажам, значи пред 2001 ние

ShXh: A janë të punësuar?

ESh: Po, të punësuar janë në.., babai punon si profesor në internat, prof. Mihajkolloviq, ndërsa nëna ime punon në fabrikën “FZC 11 Tetori”, vëllai është student në defektologji në Shkup, tani viti i dytë...

ShXh: Ju keni lindur në Kumanovë?

ESh: Unë kam lindur në Kumanovë, po.

ShXh: Aty ku jetoni ju, a ka edhe banorë të komuniteteve tjera etnike?

ESh: Po ka, është lagje e përzier me shqiptarë, romë, serbë, maqedonas...

ShXh: Në ndërtesën tuaj, a keni prej të gjithë këtyre?

ESh: Epo konkretisht në ndërtesën tonë ka dy familje shqiptare, një rome në banesë të maqedonasve, dhe një familje serbe, pra kryesisht të përzier.

ShXh: Shumë mirë, ju ku e keni kryer shkollimin tuaj, filloren, të mesmen, fakultetin?

ESh: Filloren e mbarova këtu në Kumanovë, në “Kërste Misirkov”, të mesmen në “Pero Nakov”, ekonomike, dhe fakultetin e pedagogjisë në Shkup.

ShXh: Po, po... nëse mund të na e thoni, ju atëherë keni qenë relativisht i ri...

Esh: Po.

ShXh: ... nga 2001, a mund të na thoni diçka për marrëdhëniet ndërnacionale para 2001, a kishe shokë të kombësive tjera?

ESh: Pikërisht këtë desha ta them. Para 2001 ne mësonim në

учивме во средно „Перо Наков“ каде што со нас учаа..., значи заедно бевме со Албанците.

ШЏ: Училиштето беше мешано?

ЕШ: Мешано беше тогаш, значи, тоа време, значи пред 2001, значи, ние учивме 4 години, скоро 4 години заедно. Така да и ден денес ми останаа пријатели, другари значи доста голем број од нив. Имало, значи, некои инциденти, ама тоа повеќе не било нешто на меѓунационално... знаци онака инциденти како инциденти меѓу деца значи, повеќе за женски, за девојки, за тоа, за такви работи. Значи нешто конкретно да имало тогаш меѓу вака на национална база, не памтам да имало така проблеми некој поголеми, значи сме станале ден денес да се почитуваме, да... те со некој се дружиме, значи ништо лошо од тоа време, збориме до 2001, значи.

ШЏ: Порано како дете ги посетуваше ли твоите другари, си бил ли дома некој, пример кај некој Албанец, Ром или Србин?

ЕШ: Сум бил на Бајрам, на празници, на баклава и такви работи, значи без проблем, имав и другари од Албанија исто коишто, значи, живеат тука во Куманово, кога имаше некој конфликт во Албанија, не знам дали граѓанска војна, значи.

ШЏ: Да, да.

ЕШ: Е, тоа време баш памтам, значи бев помал, значи другари коишто ептен се дружевме, значи, и спиевме едни кај други, доаѓавме, значи никаков проблем уопште немал... ни пак сум гледал на тоа такво нешто како проблеми, да ги делам луѓето, сум се дружел...

ШЏ: За време на конфликтот, каде се наоѓавте вие?

ЕШ: Дома си се наоѓав во Куманово, значи тогаш сум бил малолетен, 16-17 години сум имал тогаш. Значи средношколец,

“Pero Nakov” ku kishte edhe shqiptarë që mësonin së bashku me ne.

ShXh: Shkolla ishte e përzier?

ESh: E përzier ishte atëherë, atëherë, pra para 2001, ne mësuam pothuajse katër vite bashkë, ashtu që disa prej tyre edhe sot i kam shokë, shokë, pra një numër të madh; kishte edhe incidente, por shumica prej tyre nuk ishin mbi baza nacionale ose diçka të tillë, porse më tepër zënka fëmijësh e të rinjsh, më tepër për punë femrash, vajzash, për këtë, përndryshe nuk mbaj mend të kishte pasur diçka më serioze mbi baza nacionale, pra edhe sot e këtë ditë respektohem, me disa prej tyre edhe shoqërohemi, pra nuk kishte gjë të keqe nga ajo kohë, pra flasim deri më 2001.

ShXh: Më parë si fëmijë a i vizitoje shokët e tu, a ke qenë p.sh. në shtëpinë e ndonjërit prej shokëve të tu shqiptarë, romë apo sërbë?

ESh: Kam qenë për Bajram, për festa, me ëmbëlsira, gjëra të këtilla, pa problem, kisha shokë edhe prej Shqipërie të cilët jetojnë këtu në Kumanovë, atëherë kur pati konflikt në Shqipëri, erdhën, nuk e di, luftë qytetare...

ShXh: Po, po.

ESh: E në atë kohë pikërisht më kujtohet, isha më i vogël, d.m.th. shokë që gjithmonë rrinim bashkë, flinim te njëri-tjetri, d.m.th. asnjë problem nuk kishte, e as që e shihja si të tillë, t'i ndaj njerëzit, jam shoqëruar...

ShXh: Gjatë konfliktit, ku ndodheshit ju?

ESh: Në shtëpi në Kumanovë, d.m.th. isha i mitur, 16-17 vjeç, në shkollë të mesme, maturant në vit të katërt dhe për herë të parë fillova të dëgjoj në lajme se po përgatitej diçka, si konflikt...

матурант бев, 4-та година, значи првпат слушнав на вести дека се спремна нешто, конфликт...

ШЏ: Баш тоа сакав да те прашам, како дознавте за почетокот на конфликтот?

ЕШ: На вести, како што памтам, имаше вести нешто одеднаш, почна да се збори војна, ќе има војна, почна у Тетово како што памтам.

ШЏ: Како се чувствуваше тогаш, вие како припадник на црногорска нација, дали се плашевте дека ќе бидете приклучени насилно кон една или друга страна?

ЕШ: Па не ми беше пријатно, секако дека војна е војна, значи тука страдаат две страни, нема правило тука, значи у војна, али... не ми беше пријатно, нормално дека... што се чувствуваше некој немир од сама ситуација, да идат тенкови, транспортери, значи гледаш полиција, војска, нешто се случува, некој..., значи нормално дека ќе се чувствуваш така несигурен. Некако да сум бил притискан од таа или таа страна, такво нешто немало, значи ни од македонската ни од албанската страна, да бидам приклонет на една или друга страна или зошто си се приклонил на македонската страна, а не на албанската, значи такво нешто не ми се има случено, значи баш и за 2001 сум имал другари Албанци коишто...

ШЏ: Комуникацијата не беше прекината?

ЕШ: Комуникацијата уопшто не беше прекината, нити па нешто ни сметаше, значи до ден денес ни останало другарство и пријателство и... значи уопшто не ни било... значи чак што више и јавно и комотно без да се плашиме или нешто, излегував на кафе преку ден док траеше полицискиот час. Значи имаше онаа напнатост од само она присуство на полиција, на оние претреси, на она стопирање, значи повише такви... значи да се плашев нешто – уопште не се плашев, баш се дружев и ден денес се дружам со Албанци значи, имам, значи... 3 добри другари од албанска националност.

ShXh: Mu këtë desha t'u pyes, si morët vesh për fillimin e konfliktit?

ESh: Në lajme, me sa më kujtohet papritmas u shfaqën lajme se lufta kishte filluar, se do të kishte luftë, filloi në Tetovë, më sa më kujtohet.

ShXh: Si ndjeheshe atëherë, si pjesëtar i komunitetit malazez, a kishe frikë se me dhunë do të bashkëngjiten njëres apo tjetres pale?

ESh: Epo, nuk ndjehesha mirë, natyrisht që lufta është luftë, në luftë pësojnë të gjitha palët, aty nuk ka rregulla, d.m.th. në luftë, por... dhe në përgjithësi nuk ndjehesha mirë, normal që ndjehej ndonjë shqetësim nga vetë situata, teksa shihja tanke, transportues, polici, ushtri, diçka po ndodh, dhe normalisht që do të ndjehesh i pasigurt; sa për të qenë i detyruar nga njëra a pala tjetër ose pse je në anën maqedonase dhe në atë shqiptare, d.m.th. gjë të tillë nuk ka pasur, pra as nga pala maqedonase e as nga ajo shqiptare, nuk më ka ndodhur, bile edhe gjatë 2001 kisha shokë shqiptarë që...

ShXh: A nuk u ndërpre komunikimi?

ESh: Komunikimi nuk u ndërpre asnjëherë, e as që kishte diçka që na pengonte, edhe sot e kësaj dite jemi shokë dhe miqësia ka vazhduar, gjatë asaj kohe dilja në kafe bile më publikisht dhe të lirshme, gjatë ditës, dhe nuk u frikësuam edhe pse natën kishte orë policore dhe kishte tension nga vetë prania e policisë, ato bastisje, ato kontrole, ndalesa, pra punë të këtilla, se sa për të pasur frikë nuk kisha frikë nga askush, shoqërohesh atëherë ashtu si sot me shqiptarë, kam tre shokë të mirë shqiptarë.

ShXh: Me të cilët shoqërohesh.

ESh: Me të cilët shoqërohem, si para ashtu edhe gjatë konfliktit, asgjë nuk ka ndryshuar në këtë drejtim.

ShXh: Po familja juaj, a ishin edhe ata në shtëpi gjatë kohës së konfliktit?

ШЏ: Што уште се дружиш со нив..?

ЕШ: Што уште се дружам со нив, и пред конфликт и за време на конфликт, значи ништо ни се нема сменето.

ШЏ: А вашата фамилија, и таа со тебе дома ли беше за време на конфликт?

ЕШ: Да, сите си бевме дома, значи си функциониравме, она најнормално, значи тие идеја на работа, јас идев во школо, навечер не шетаваме, она по... така да идеме, да шетаеме, повише по маало тука, добро и помали бевме, значи така напнато беше тој полициски час.

ШЏ: Не, на мене целта ми е како припадник на други етникум, на пример конфликтот беше помеѓу Албанците и Македонците.

ЕШ: Да...

ШЏ: И како трета страна дали те гледале со друго око или нешто да те пратат дали ќе одиш, да се приклучиш на една или друга страна?

ЕШ: Мислам дека не, такво нешто нема, ни спрема моите родители, ни спрема мене некој притисок, значи не можам да кажам дека имало кога немало, значи ни од таа ни од таа страна, ни како припадник на трета национална... значи во Македонија, значи уопште не сум почувствувал некој притисок или некои такви понуди за да припаднам на една или друга страна. Значи тоа е, сè што се случувало сум прател само на вести, значи седниш и гледаш вести, што било како било и тоа е.

ШЏ: Како млад во тоа време, што мислиш за причините на конфликтот, дали се зборуваше дома?

ЕШ: Па мислам дека тоа е резултат на неуспешна политика – од две страни значи, по мене. Значи секоја војна е резултат

ESh: Po, ne të gjithë ishim në shtëpi, pra jetonim normalisht, ata shkonin në punë, unë në shkollë, mbrëmjeve nuk dilnim dhe aq për të shëtitur përjashta, më shumë këtu nëpër mëhallë, mirë pra, ishim edhe më të vegjël, d.m.th. për shkak të orës policore bëhej situatë e tendosur.

ShXh: Jo, e kisha fjalën si pjesëtar i një komuniteti tjetër etnik, ndërsa konflikti ishte ndërmjet shqiptarëve dhe maqedonasve.

ESh: Po.

ShXh: Pra, si pale e tretë, a të shihnin me sy tjetër ose të kërkojnë prej teje t'i bashkëngjiteshe njëres apo palës tjetër?

ESh: Mendoj që jo, nuk ka një gjë të tillë. As kundrejt prindërve të mi, as kundrejt meje, pra nuk mund të them që kishte presion ku s'kishte, as nga njëra palë dhe as nga tjetra, as si pjesëtar i një komuniteti të tretë në Maqedoni, d.m.th. aspak nuk kam ndjerë ndonjë shtypje ose ofertë për të shkuar në njëren apo anën tjetër, pra kjo është, gjithçka që ndodhte e ndiqja përmes lajmeve, d.m.th. ulesh dhe shikon lajme, çfarë ishte, si ishte, dhe kështu.

ShXh: Si i ri në atë kohë, çfarë mendon për shkaqet e konfliktit, a flitej në shtëpi?

ESh: Po mendoj se ajo ishte rezultat i një politike të pasuksesshme – nga të dyja palët d.m.th., sipas meje. Çdo luftë është rezultat i politikës së pasuksesshme, ndërsa politika shërben pikërisht për të zgjidhur çështjet në mënyrë paqësore, në rrugë paqësore, dhe kjo nënkupton që mbasi erdhi deri këtu, kjo ishte mosukses nga të dyja palët, kjo mundej të rregullohet në një mënyrë tjetër. Ajo që u quajt marrëveshje kornizë mundej të bëhet menjëherë, pra të uleshin e të bisedonin si duhet, të negocionin me ndërmjetës nga jashtë, dhe të mos vinte deri te konflikti me ç'rast pati pasoja nga të dyja palët, d.m.th nuk pati nevojë për tërë atë punë.

ShXh: Por, pala shqiptare mendon se nuk kanë pasur të drejta

на некоја неуспешна политика, политика е затоа да се решава на мирен начин, по мирен пат, а овде, значи чим дојде до војна, значи тука е неуспех на двете страни, значи тоа можело да се договори на друг начин. Тоа што беше Рамковен договор можеше веднаш да се изведе на тој начин, значи да седне, да се пазговара со убаво, да се преговара со посредници од страна и уопште да не дојдеше до ваков конфликт, значи беспотребен конфликт каде што настрадаа и од две страни и мислам дека немаше потреба од тоа.

ШЏ: Но албанската страна мисли дека немале доволни права за школување, вработување, како да морало нешто да... да тргне на пример низ... не можеле да се разберат...

ЕШ: Па ако слушаме од албанска страна, значи секој си тера по свое, си кажува како му одговара. Кога ги слушаш Албанците ќе речеш дека се у право, кога ги слушаш па друга страна, ќе речеш „овие се у право“. Значи пак мислам дека тоа е политика, еден... значи неуспех на сама политика меѓу две страни, значи тоа ипак го воделе возрасни луѓе, и паметни и учени и мислам кога дошло до тоа да има војна, мислам дека тоа е цел на... неуспех значи. Џабе што се учени, што се политичари, кога дошло до тоа да има жртви на две страни, значи не можам да кажам дека тоа се некои паметни потези.

ШЏ: За време на конфликтот, на вас ако ви се случило некоја непријатна ситуација, некоја случка ако можеш да ни раскажеш нешто од тие 3-4 месеци?

ЕШ: Па... непријатно ми било, ете навечер што се слушаа детонации, истрели, значи ваљда...

ШЏ: Беа сместени во „Аџитепе“ како се вика таа населба, имаше тенкови, гранати...

ЕШ: Да, да тука се слушаше баш од наше маало, се слушаше, навечер значи, пукање, тенкови, рафали се слушаа, истрели значи од автомати, тоа ствараше така некоја

të mjaftueshme për shkollim, punësim, dhe sikur ishte e nevojshme të nisët diçka, për shembull nëpër... nuk kanë mundur të merren vesh...

ESh: Epo nëse dëgjojmë palën shqiptare, d.m.th. secili e çon ashtu si i vjen mirë, kur i dëgjon shqiptarët do të thuash që ata kanë të drejtë, kur e dëgjon palën tjetër, do të thuash “këta kanë të drejtë”, prapë mendoj se kjo është çështje politike dhe mossukses i të dyja palëve të përfshira. Ajo megjithatë është udhëhequr nga njerëz të rritur, të mençur dhe të shkolluar, mendoj kur ka ardhur puna të ketë luftë, mendoj se është qëllim për... pra mossukses, kot se janë të shkolluar, se janë politikanë, kur ka ardhur deri aty puna që të ketë viktimë, prandaj nuk mund të them që kanë qenë lëvizje të mençura.

ShXh: A ju ka ndodhur ndonjë ngjarje, ndonjë situatë e papërshtatshme gjatë konfliktit, gjatë atyre 3-4 muajve?

ESh: Paj, për mua ishin të papërshtatshme të gjitha ato krizma, detonime, gjuajtje, që i dëgjoja...

ShXh: Ishin të vendosur në “Axhitepe”, si quhet ajo lagje, kishte tanke, granata...

ESh: Po, po, këtu në mëhallën tonë në mbrëmje dëgjoheshin krizma, tanke, breshëri automatikësh, kjo vërtet shkaktonte një situatë të pakëndshme, mendon se janë shumë afër, se po ndodh diçka, se... mbasi një periudhë edhe flitej se mund të ketë edhe luftë nëpër rrugë... dhe kjo shkaktonte shqetësim, mendoj që e tërë puna ishte e panevojshme dhe nuk më vinte mirë ta pësojë cilido, sepse unë kisha shokë edhe nga njëra palë edhe nga pala tjetër, dhe...

ShXh: Situatë më e pavolitshme kur ke shokë nga të dyja palët...

ESh: Po, e papërshtatshme sepse nuk mundesh, unë si i paanshëm, d.m.th. i tretë... si thuhet, pakicë kombëtare në Maqedoni, ndodhesha vërtet në një situatë të pavolitshme sepse kisha miq e

непријатност, мислиш дека е тука блиско, дека се случува нешто, дека... да, едно време нели се збореше: ќе има улични борби, ќе има, значи... нели тоа ствараше немир, мислам беше сè беспотребно и ми беше криво да страда било кој, значи тој конфликт имав и таму и таму другари и...

ШЏ: На нај... незгодна ситуација кога имаш од двете страни пријатели...

ЕШ: Незгодна ситуација, да, каде што не можеш, ја како неутрален, значи, како трет... како се вика, национална мањина у Македонија, значи тотална незгодна ситуација имаше и од таму и од таму другари и пријатели, сега да мораш да бираш страна или нешто. Али ја не гледам на тоа така, си терав по свое, си контактирав и даље, и со Албанци и со Македонци, значи...

ШЏ: Какво мислење имаш за црногорскиот етникум во Македонија. Дали беа вклучени во едната или другата страна, на УЧК или АРМ, имаш ли такво сознание?

ЕШ: Па мислам дека не. Црногорци се малку по број во Македонија, значи последно време, значи имаме своја организација, црногорска, дотогаш сме немале, али мислам не знам, не сум чул некој од црногорска... значи националност да биде приклучен на таа или таа страна, освен ако не работел во некоја, значи, институција, како полиција или војска, како вработен значи, овака да иде доброволно, да... немам, значи, слушнато.

ШЏ: Кај тебе дома да дошол некој припадник на АРМ или на УЧК да те убеди?

ЕШ: Не, не немало такво нешто.

ШЏ: Ако имаш некоја бројка за Црногорците во Македонија, од прилики и нивните права во Македонија, дали имате училиште на мајчин јазик основно, средно или така

shokë nga të dy palët dhe tani të bie të marrësh anë, mirëpo unë nuk merresha me këtë, kisha bindjet e mia, dhe vazhdova t'i mbaj kontaktet edhe me shqiptarë edhe me maqedonas d.m.th.

ShXh: Çfarë mendimi ke për bashkësinë etnike malazeze në Maqedoni, a ishin të përfshirë në njërën apo anën tjetër, në UÇK apo ARM, a ke informata të tilla?

ESH: Mendoj që jo, malazetët janë pak në numër në Maqedoni, tani kemi edhe organizatën tonë, malazeze, që nuk e kishim atëherë, por sido që të jetë nuk kam dëgjuar që ndonjë malazet të ishte kyçur në njërën apo në anën tjetër, përveç nëse nuk ka punuar në ndonjë institucion si polici a ushtri, d.m.th. si i punësuar, përndryshe, të ketë shkuar kështu në mënyrë vullnetare, nuk kam dëgjuar.

ShXh: A ka ardhur dikush prej ARM apo UÇK te ti në shtëpi për të të bindur?

ESH: Jo, nuk ka pasur një gjë të tillë.

ShXh: A ke ndonjë numër të malazetëve në Maqedoni, përafërsisht, apo di gjë për të drejtat e tyre, a kanë shkollë në gjuhën e tyre amtare, filllore, të mesme, në Maqedoni, po edhe konkretisht në Kumanovë?

ESH: Epo, sipas një vlerësimi të përgjithshëm mund të ketë diku ndërmjet 5-10 mijë, d.m.th në tërë Maqedoninë, që janë maqedonas, por me origjinë nga Mali i Zi, përndryshe shkolla nuk ka.

ShXh: Vetëm ato OJQ janë të regjistruara...

ESH: OJQ dhe shoqata malazetësh, ato, shkolla nuk ka, pra thjeshtë nuk ka asgjë në lidhje me malazetët përveç këtyre organizatave.

ShXh: A shkoni shpesh në Mal të Zi?

ShXh: Po, shkoj pothuajse çdo muaj, d.m.th. shpesh, edhe atje

нешто во Македонија, па и во Куманово?

ЕШ: Па негде да има, значи, некоја... не знам, значи некоја проценка груба така околу 5-10 илјади значи, во цела Македонија што се Црногорци, што се по потекло од Црна Гора, инаку училишта нема, значи.

ШЏ: Само тие невладини организации се напишани...

ЕШ: Невладини што се организации и здруженија на Црногорци, тоа, значи училишта нема, буквално нема ништо што се однесува за Црногорци, осим тие организации што се.

ШЏ: Во Црна Гора одите често?

ЕШ: Да, идам скоро секој месец, значи често, и таму имам другари, пријатели Албанци, значи и немало досега никаков проблем и ден денес и таму, значи имам поширок круг на пријатели што ми се Албанци, значи најнормално се дружиме идеме едни кај други на гости, излегуваме, па исто мислам кога имаше конфликт Црн... у Косово значи кај нас, од наш град од Беране, тука има исто еден град Рожаје, значи мислам дека пола Косово беше дојдено тука по куќи, Албанци ... беа примени.

ШЏ: И вие ги примивте?

ЕШ: Ги прифативме, да, сите. Живееја, значи овие куќи, кај Црногорци, во погранични места што се Рожаје и Беране, значи албански фамилии со деца, со..., како што е конфликтот и... значи најнормално тогаш немало, значи, никакви проблеми.

ШЏ: По ова што кажавте...

ЕШ: И кај мене исто во куќа и ден денес живеат од... мислам дека од Пеќ, уште од кога беше конфликтот, во Беране имам куќа, значи, и уште за време на конфликт од 98-99 дојде фамилија од Пеќ со деца, значи тој по професија е пекар. Значи му дадовме клуч, првпат, ете да му помогнеме, не го баравме

ka shokë, miq shqiptarë dhe asnjëherë nuk kemi pasur probleme, as sot nuk kemi, pra kam një rreth më të gjerë shokësh shqiptarë dhe me ta shoqërohem krejt normalisht, shkojmë te njëri-tjetri, dalim bashkë, dhe mendoj njësoj ishte edhe kur kishte konflikt në Kosovë, pra nga qyteti ynë Berani, ka edhe një tjetër me emrin Rozhajë, mendoj se gjysma e Kosovës erdhi aty, u vendosën nëpër shtëpi, i pranuaam...

ShXh: Edhe ju i pranuat?

ESh: Po, i pranuaam të gjithë, kanë jetuar d.m.th. në këto shtëpi, te malazetët, nëpër vendet afër kufirit si Rozheni dhe Berani, familje shqiptare me fëmijë, gjatë konfliktit... dhe normal që nuk kishte asnjë problem.

ShXh: Sipas kësaj që e thatë...

ESh: Edhe te unë në shtëpi edhe sot e këtë ditë jetojnë nga... janë nga Peja, që kur ishte konflikti, kam shtëpi në Beran dhe që nga koha e konfliktit '98-'99 erdhi një familje nga Peja, me fëmijë, ai ishte bukëpjekës me profesion, dhe për herë të parë i dhamë çelësin e shtëpisë, për t'i ndihmuar, në atë kohë nuk i kërkuam qira, një vit a dy jetoj ashtu, pa pagesë, mirëpo tash paguan dhe akoma punon atje, në Beran.

ShXh: Ndërsa kur shkoni në Mal të Zi përmes Kosovës..?

ESh: Po, përmes Kosovës, d.m.th. unë shkoja edhe në kohë krize më të madhe, edhe kur ishte e ndaluar, edhe në 98-shën, edhe 99-shën, edhe kur ishte policia sërbe, edhe pastaj NATO-ja, pra gjithmonë kemi shkuar kah Kosova, dhe asnjëherë nuk kemi pasur probleme, përveç kontrollimeve policore nëpër pikat e vendosura, ishte situatë e tendosur mirëpo nuk kishte ajo...

ShXh: A ka mbetur dikush prej familjes tuaj i lënduar a i vrarë?

ESh: Gjatë 2001?

кирија, сега плаќа, ама тогаш кога требаше значи година - две седеше така, цела фамилија, пекар е и ден денес... таму во Беране работи...

ШЏ: А кога одите во Црна Гора преку Косово...

ЕШ: Преку Косово, значи ја идев во најголема криза, и кога беше забрането, и 98 и 99 и кога беше српска полиција и после НАТО, значи нонстоп идевме преку Косово, немало проблеми, значи нешто да нè стопира некој, освен овие контроли, полицајци на пунктови што беа тогаш, значи, беше напнато али немало она...

ШЏ: Од вашата фамилија некој да нè е повреден, загинат..?

ЕШ: За време на 2001?

ШЏ: Да.

ЕШ: Не, нити па некој учествувал, ни од на мајка ми страна, мајка ми е Македонка, значи никој не учествувал во конфликтот, ни како полицаец, ни како резервист, ни доброволец, ниту ништо.

ШЏ: Како дознавте дека конфликтот заврши?

ЕШ: Па на... се, значи, се пратеше на вести, значи цело време пратевме вести, што ќе каже на вести, тоа е значи, кога се склучи Рамковен договор, кога се склучи... примирје.

ШЏ: Ако можеш нешто да ни кажуваш за Рамковниот договор, за Охридскиот договор...

ЕШ: Па мислам дека Охридскиот договор...

ШЏ: Дали беше наметнат или..?

ЕШ: Па добро е тоа што, за него, што едноставно се стави крај, значи на некој конфликт... крај, значи на... на... конфликт

ShXh: Po.

ESh: Jo, e as që dikush ka marrë pjesë, as nga ana e nënës sime, nëna ime është maqedonase, pra askush nuk ka marrë pjesë në konflikt, as si polic, as si rezervist, as si vullnetar, asgjë.

ShXh: Si e kuptuat që konflikti kishte mbaruar?

ESh: Epo ndiqeshin tërë punët në lajme, gjatë gjithë kohës dëgjonim lajmet, ajo që thuhej ajo ishte, atëherë kur u nënshkrua Marrëveshja Kornizë, kur u nënshkrua... armëpushimi.

ShXh: A mundesh të na thuash diçka për Marrëveshjen Kornizë, për Marrëveshjen e Ohrit...

ESh: Epo mendoj që Marrëveshja e Ohrit...

ShXh: A ishte e imponuar apo..?

ESh: Është mirë që megjithatë me të iu dha fundi konfliktit të armatosur ku pati viktima nga të dy palët, pra kjo është pozitive. Unë mendoj që kjo marrëveshje u desh të bëhet edhe para se të ndodhte konflikti, në vetë fillimin, para se të ndodhte ky konflikt, duhej të uleshin, të negociojnë, të merren vesh në atë mënyrë dhe jo me konflikt, ta pësojnë njerëz dhe pastaj të merren vesh. Mendoj se megjithatë është pozitive mbasi iu dha fundi konfliktit, sepse mund të bëhej edhe luftë më e madhe, me përmasa të jashtëzakonshme, dhe të bëhej edhe më keq, pra kjo është ana pozitive e marrëveshjes, ashtu.

ShXh: Ndonjë përfitim nga lufta, nga konflikti?

ESh: Askush asgjë nuk fiton. Kjo dihet sepse prej luftës askush asgjë nuk fiton, askush asgjë, nga cilado palë d.m.th. ...

ShXh: E ajo që...

ESh: Më mirë e dinë ata që kanë humbur dikë në atë luftë, ata që kanë mbetur invalidë, t'i pyesësh tani në fund do të thonë që asgjë nuk pati, për asgjë dhe askënd, se ishte e kotë.

каде што имаше жртви од две страни, значи тоа е едино позитивно. Мислам дека тоа, у ствари, тој договор требаше да биде уште пред време, тој договор требаше да се случи на самиот почеток, пред да се случи овој, значи, конфликт. Требаше да седнат, да се договараат, да преговараат, значи на таков начин, а не конфликт да се случи, да настрадаат луѓе и после ќе се договараат, значи. Мислам пак е позитивно тоа сто се спречи, значи, војна од пошироки размери, можеше да биде полошо, мислам дека тоа е позитивна страна и тоа е тоа.

ШЏ: Некоја добивка од војната, од конфликтот ?

ЕШ: Никој ништо не добива. Значи добивка – тоа се знае од војна никој не добива ништо, никој ништо, ни двете страни, значи.

ШЏ: Па тоа што...

ЕШ: Најдобро си знаат тие што изгубиле некои во таа војна и што некој останал инвалид, значи сега на крај да ги прашаш, значи на сите им е јасно дека тоа у ствари немало зашто и за кого, значи све било без врска.

ШЏ: По ова што кажавте порано дека целата фамилија скоро ви е вработена произлегува дека дискриминација над Црногорците нема толку видливо...

ЕШ: Нема, нема.

ШЏ: ...ако мислите така, го поделиме истото мислење?

ЕШ: Да, мислам дека нема, да, мислам дека нема, не сум почувствувал до сега, значи, некоја дискриминација.

ШЏ: Сега и по 12 години скоро после конфликтот пак во Македонија, има тензии помеѓу, особено помеѓу Албанците и Македонците за време на некои претстави, на фудбалски натпревари, спортски..., какво мислење имате за тоа?

ShXh: Këtë që e thatë më herët se e tërë familja juaj janë në marrëdhënie pune del se megjithatë nuk ka dhe aq diskriminim të dukshëm ndaj malazezëve...

ESh: S'ka, s'ka.

ShXh: ... nëse mendoni ashtu, a e ndajmë të njëjtin mendim?

ESh: Po, mendoj që nuk ka, po, mendoj që nuk ka, d.m.th. nuk kam ndjerë ndonjë diskriminim konkret deri më sot.

ShXh: Tash, pas 12 vitesh pas konfliktit, në Maqedoni sërish ka tensione, para se gjithash ndërmjet shqiptarëve dhe maqedonasve, posaçërisht gjatë solemnitetëve sportive, ndeshjeve fudbollistike, çfarë mendoni për këtë?

ESh: Po, jemi dëshmitarë të këtyre ndodhive, por mendoj se edhe kjo është njëfarë lloj politike, d.m.th. keqpërdorim i partive politike dhe i masës së thjeshtë të popullit. Vetëm e vetëm për të fituar pikë politike, pra janë punë profiterësh politikë dhe asgjë tjetër. Populli si popull mund të jetojë bashkërisht, maqedonas me shqiptarë, pa problem. Mirëpo qëllimi i atyre partive politike është pikërisht të krijojnë tensione për interesa të caktuara të dikujt, d.m.th. masës i bëhet shpëlarje e trurit dhe pastaj mendojnë se ky është një sukses i madh dhe se bëjnë diçka, ndërsa s'ka të bëjë me të, ata përsëri rrinë bashkë kur bëhet fjalë për biznes interesa, politikanët e bëjnë punën e vetë, kur janë në pyetje paratë nuk ka maqedonas, shqiptar, ndërsa populli si populli, d.m.th. mendjelehtë, do të shkojë dhe do të bërtasë nëpër ndeshje sportive etj., do të ulërijë, do të pëllasë, dhe më në fund asgjë nuk fitojnë prej kësaj.

ShXh: A frikësohesh se prapë mund të vijë deri ndonjë mosmarrëveshje, deri ndonjë konflikt të ngjashëm me atë të 2001-shit?

ESh: Jo, nuk kam frikë, mendoj se mbajtja në tension e gjërave është vetëm politikë, ashtu që të mund të fshihen një sërë dëshimesh tjera, d.m.th. ashtu mendoj, përndryshe nuk duhet të vijë puna edhe në një konflikt tjetër, mendoj se përfundimi nuk do ta

ЕШ: Па да, сведоци сме на тоа, мислам дека и тоа е некој вид политика, значи злоупотреба на политички партии и на проста маса на народ, значи. Само за политички поени и за политички, значи нивни профитерски работи, ништо друго, значи. Народ како народ, значи, може да живее, и Македонци со Албанци, без проблем, значи. Поента е само на тие политики, значи погрешни, а тоа е сè со цел само за нечији интереси, за поедини интереси и профити. Значи се одведува поширока маса на луѓе, им се пере мозокот, значи тие мислат дека тоа е некој успех и дека нешто прават, уствари нема врска, тие пак си седат заедно кога е во питање бизнис интерес, политичарите ќе си тераат по нивно. Тогаш нема Македонец, Албанец кога се во прашање пари, а народ како народ, значи лесен на памет, ќе иде и ќе вика по утакмици, по овако, ќе се дере, ќе урла, а на крај ништо од тоа, значи.

ШЏ: Дали се плашиш дека може повторно да доаѓа до некое недоразбирање, до некој конфликт сличен на 2001?

ЕШ: Па, не се плашам. Мислам дека тоа е сеа ипак политика така да се држи у тензија народ, значи постојано за да се прикријат некои други неуспеси, значи мислам дека тоа е тоа, а иначе да дојде до конфликт не би требало повеќе да дојде, немаат да дозволат, значи запад нема да дозволи како прво, како друго овие се само за некои политички поени. Мислам дека тоа им е целта на некој патриотизам, да фаќаат поени кај народ, ништо више, значи тоа е тоа. Да дојде до некој конфликт не би требало... не гледам некоја опасност сега за сега, значи, има инциденти, не е дека нема, ама...

ШЏ: Инциденти ќе има секогаш кога ќе има спортски натпревари помеѓу...

ЕШ: ...ќе има секогаш и сега има инциденти и меѓу Албанци и Албанци и меѓу Македонци и Македонци. Зошто секогаш да биде ако меѓу Албанец и Македонец, зошто мора да биде секогаш во национална база..?

lejojë një gjë të tillë si e para, dhe e dyta të gjitha këto bëhen për përfitime politike, të tërheqin masën e popullit me ndonjë farë patriotizmi, asgjë tjetër, ashtu. Nuk duhet të vijë deri ndonjë konflikt [...], nuk shoh ndonjë rrezik tani për tani, edhe pse incidente ka kohë pas kohe, jo që s'ka, por...

ShXh: Incidente do të ketë gjithmonë kur do të ketë ndeshje ndërmjet...

ESh: ... incidente do të ketë përherë, edhe tani ka incidente ndërmjet vetë maqedonasve apo shqiptarëve, nuk do me thënë gjithmonë nëse janë ndërmjet maqedonasve dhe shqiptarëve, pse duhet gjithmonë të jenë mbi baza nacionale...

ShXh: Atëherë edhe theksohen...

ESh: Mund të ndodhin edhe për çështje private, pse vetëm mbi baza nacionale?

ShXh: Zënkat janë zënka, por kur ato ndodhin ndërmjet maq...

ESh: Po... ndërmjet maqedonasve dhe shqiptarëve, menjëherë i jepet konotacion tjetër, që janë në bazë nacionale, arsyet mund të jenë krejt tjera, jo vetëm ndëretnike, mund të jenë punë femrash, parash, borxhesh, biznesi, diçka të tillë, nuk do të thotë që patjetër të jenë...

ShXh: Në Kumanovë martesë të përzierë ka, por pak, si mendon?

ESh: Epo, unë jam fëmijë nga një martesë e përzier dhe nuk kam asgjë kundër që edhe unë një ditë të martohem me dikë nga një kombësi tjetër, duke marrë parasysh se edhe prindërit e mi, d.m.th. unë jam nga një martesë e përzier dhe për mua nuk është fare problem të jetë maqedonase, shqiptare, ajo që është e rëndësishme është se partneri duhet të ketë para së gjithash vlera njerëzore, të dijë të çmojë, të respektojë, të jetë e vlefshme, pra nuk është me rëndësi se... kush është, çfarë është, dashuria është dashuri, për të nuk ka kufij, ajo është më e fortë se feja, se kombi, se politika, se gjithçka...

ШЏ: Тогаш и се истакнува...

ЕШ: Може да си биде ради некои приватни работи, па зашто да биде све на национална...

ШЏ: Тепачка си е тепачка меѓутоа, кога има тепачка меѓу Мак...

ЕШ: Да... меѓу Македонци и Албанци одма се нешто... демек е на национална база, демек... Тај може да има разлог некој друг, значи не мора да, значи дека се на меѓуетничка основа, значи има за девојка, за пари, за долгови, за бизнис, нешто такво, не мора да значи...

ШЏ: Мешани бракови во Куманово има по малку, какво мислење имаш?

ЕШ: Па ја сум дете од мешан брак. Значи немам ништо против, не би ми сметало мене утре да земам жена од било која национална припадност, значи, поаѓајќи од тоа дека моите родители, значи ја сум од мешан брак па да воопшто не ми претставува проблем дали ќе е Македонка, дали ќе е Албанка битно да е, да има вредности човечки, да знае да цени, да поштува, значи да е вредна таа, па небитно ми е више дали... која, што ќе е, љубов си е љубов, за љубов не постојат граници, тоа е посилено и од вера и од нација и од политика и од сè.

ШЏ: Добро Емил, јас толку имав, вие ако мислите дека нешто сте пропуштиле или јас не ве прашав, можете слободно да додадете нешто.

ЕШ: Па тоа е у суштина. Значи, мислам тоа е, пријателство и понатаму ми останува, значи со Албанци и ден денес имам поширок круг на пријатели, другари, значи на коишто... значи си помагаме секојдневно еден на друг, и никад не паднало збор нешто, значи некоја тема така да се фаќаме за тоа меѓунационално, значи така тие работи. Значи останало другарство и даље, и ден денес се почитуваме, значи идеме на гости си честитаме празници, се дружиме, седимо у кафану,

ShXh: Mirë Emil, unë kaq pata, nëse ju mendoni se kemi lëshuar diçka pa përmendur ose se unë kam harruar t'u pyes, atëherë lirisht mund ta thoni.

ESH: Po, kjo është në esencë, mendoj, miqësia dhe shoqëria me shqiptarët akoma më ka mbetur, edhe sot kam një rreth më të gjerë miqësh e shokësh, dhe i ndihmojmë njëri-tjetrit akoma, asnjëherë nuk ka ardhur puna të zihemi për çështje nacionale, punë të tilla, pra ato punë kanë mbetur jashtë rrethit tonë të miqësisë, edhe sot e kësaj dite respektohem dhe shkojmë te njëri-tjetri, urojmë festat njëri-tjetrit, shoqërohemi, rrimë në kafene, shëtisim; para do kohe isha me një shok shqiptar, atë e kisha shok që para konfliktit, shkuam në muzikë shqiptare në Bujanoc, pastaj në Vaksincë, në Çerkez, në mënyrë të rregullt, dy, tri herë kam qenë në muzikë shqiptare dhe as që kam mundur ta vërej se dikush më sheh ndryshe ose që dikush të mos ndjehet rehat për shkak të pranisë sime, përkundrazi më qerasnin nga të gjitha anët bile duke e ditur se nuk jam shqiptar. Pra, kjo është, shumë normale.

ShXh: Mirë, në rregull zotëri, nuk e di nëse thamë që sot është e premte, 14 dhjetor 2012, ndërsa mendoj se ju u prezantuat në fillim, apo jo?

ESH: Po, me emër dhe mbiemër, unë jam pra Emil Shabotiq.

ShXh: Ju faleminderit edhe njëherë, me shpresë që të shihemi sërish.

ESH: S'ka përse, edhe unë ju falënderoj.

пијеме кафиња, значи шетаме. Еве пред некое време, значи бев со еден мој другар Албанец, којшто тој ми бил другар и пред конфликт и после конфликт и ден денес значи бевме... ме носеше на албанска музика од Бујановац, па бевме у Ваксинце, па тука у Черкезе, значи редовно – два, три пати сум бил на албанска музика, значи утисок, никој, ништо да приметам некој да ме гледа попреко или да им е непријатно, чак што више ме, значи пуштај... ме частеа пиенење, од сите страни само стигаа пие... значи најнормално... да, знаат дека не сум Албанец, дека... значи тоа е, најнормално.

ШЏ: Во ред, во ред. Господине уште еднаш не знам дали кажавме дека денеска е петок 14 декември 2012, а и мислам дека се претставивте со име и презиме, или?

ЕШ: Да, со име и презиме, значи јас сум Емил Шаботиќ.

ШЏ: Ви благодарам многу, да се видиме и понатаму.

ЕШ: Нема на што, благодарам и на вас.

НН

„...некои увидоа да кажам вистина.Што е вистина? А вистината е релативен поим, беше за секој учесник, некои колабираа психички, некои колабираа физички. Имаше луѓе што после директен вооружен судир после 10-на дена, има, мислам знам, еден, така, познаник што почина од срцев удар, доживуваа некои сломови, имаше бракови кои се растураа заради тоа, имаше луѓе што станаа толку тврди што... што... што да се случи око него нема да трепне, а има некои коишто плачат на секаква ситница.“

NN

"...disa panë se them të vërtetën, e vërteta është një nocion relativ, për secilin pjesëmarrës, disa pasuan kolaps psikik, disa të tjerë pasuan kolaps fizik. Kishte njerëz të cilët pas betejës së drejtpërdrejte pas 10 ditëve, mendoj: e njoh, një mik i cili vdiq nga goditja e infarktit në zemër, përjetonin edhe goditje, kishte edhe prishje të martesave për atë arsye, kishte njerëz që u bënë dhe aq të fortë, aq sa çfarë t'u ndodhte rreth tyre as që ua ndiente për kurrëgjë, por ka edhe të atillë që vajtojnë edhe për çdo-farë imtësie të vogël."

ЗИНКА ГАНИК: Најпрво добро вечер.

НН: Добро вечер.

ЗГ: Се наоѓаме во домот на мојот анкетар што прифати да направиме интервју, за да ни ја каже животната приказна од свое гледиште и од свој аспект. Најпрво би сакала да ви се заблагодарам за... за прифаќањето, за своето одвоено време и да ве прашам како се чувствувате, дали... ?

НН: Ок, не е проблем, поубаво да се дознае, едната страна од случувањата 2001, во ред, тоа е добро.

ЗГ: Така. Кажи ми на почеток, некој си ред да задржиме, ќе ми кажете како се чувствувавте пред 2001?

НН: Како?! Сè уште млад...

ЗГ: Пред почеток на војната?

НН: Да. Сè уште млад, се чувствуваше некоја мала тензија, од '91-ва до '95-та со случувањата во Словенија, Хрватска, Босна... после тоа дојдоа случувањата Гостивар, као да висеше нешто во воздух, како да се спремаше нешто, пааа пљачкањето на магацините во Албанија, тоа огромна врска има со Македонија зошто огромен прилив на оружје, а наши као безбедносни структури, тврдеа дека сето тоа го имаат под контрола, но се гледаше дека се акумулирало оружје, до '99 кога беше Косовска криза. Више '99 као имаше некоја лажна... (воздигнува) лажна примиреност меѓу народот, но се знаеше дека ќе се случи нешто, но ете...

ЗГ: Нешто се осеќаше?

НН: ...дојде малце порано него... колку што ја претпоставував, но дојде порано, се осеќаше, дефинитивно се осеќаше, се знаеше, се гледаше дека нешто се подготвува.

ZINKA GANIQ: Së pari mirëmbërëma.

NN: Mirëmbërëma.

ZG: Gjendemi në shtëpinë e të anketuarit tim i cili pranoi të bëjmë intervistë, për të na e treguar tregimin e jetës nga pikë-pamja dhe aspekti i tij. Pikë së pari kisha dashur t'ju falënderohem në pranimin, dhe për kohën e tuaj që ndani dhe t'ju pyes se si ndjeheni, nëse... ?

NN: Ok, nuk ka problem, më mirë të kuptohet, njëra anë e ngjarjeve të 2001-shit, në rregull, ajo është mirë.

ZG: Ashtu pra. Më trego në fillim, në një mënyrë që të mbajmë një rend, do të më tregoni si ndjeheshit para 2001-it?

NN: Si?! Ende i ri...

ZG: Para fillimit të luftës?

NN: Po. Ende i ri, e ndjenja një tensionim të vogël. prej '91-shin e deri '95-shën me ngjarjet në Slloveni, Kroaci, Bosnjë... Dhe më pastaj erdhën ngjarjet në Gostivar, sikur diçka të vlonte (ishte gati), sikur të përgatitej diçka, eee mëndej grabitja e depove në Shqipëri, ajo kishte një lidhje të madhe me Maqedoninë sepse një vërshim i madh i armatimit, kurse forcat tona mbrojtëse pohonin se e kanë gjithë këtë nën kontroll, por qartë vërehej se po akumulohesh armatim, deri te '99 kur ishte edhe kriza e Kosovës. Dhe mëndej në vitin '99 sikur të kishte një qetësi të rrejtshme (psherëtin) në mesin e popullit, por dihej se do të ndodhte diçka, dhe ja...

ZG: Diçka po ndjehej?

NN: ... dhe ja erdhi diçka më parë se sa e parashikoja, por erdhi më herët, ndjehej, definitivisht ndjehej, dihej dhe vërehej se diçka po përgatitet.

ЗГ: Кажи ми дали пред 2001 година имаше дискриминација на другите заедници?

НН: Па имаше, имаше, имаше дискриминација, па во смисла на вработување, во смисла на образование, воведување на тие квоти од други националности кај што народот више мораше да се преставува дека е од друга националност, нарекување на... на нациите со погрдни имиња, имаше, имаше... да.

ЗГ: Дали ти како Бошњак си почувствувал...си се почувствувал дискриминиран?

НН: Даа, да.

ЗГ: Како?

НН: Од двете страни (иронично се потсмева). Од страна на Македонците бев нарекуван, пак ќе речам во наводници со извинување „шиптар“, од страна на Албанците бев нарекуван „каур“ или „Македонец“ или „чафир“ (неверник) или било како било, без разлика, но да, да, се чувствував, дискриминиран во поголема мера.

ЗГ: Сигурно тоа си влече последици и незадоволство?

НН: Да, да, да.

ЗГ: Дали се чувствуваа етничките тензии пред војната?

НН: Да, се чувствуваа. Нопомеѓу двете најголеми, меѓу двата најголема етникума во Македонија, Албанците и Македонците се чувствуваа. Најмногу почнаа брзо после војната во Босна, колку што се сеќавам '97 Гостивар случајувањата, па тие црни одреди на црни кошули, бла-бла-бла, меѓу народ имаше ситни препукувања, сè до '99, кога одеднаш нагло се примири заради напливот на бегалците од Косово, и тој мир траеше до 2000 и од 2000 више почна више да мириса на барут, више 2001 се случи што се случи.

ZG: Më trego nëse para vitit 2001 kishte diskriminim të bashkësive të tjera?

NN: Pra kishte, kishte, kishte diskriminim, nga aspekti i punësimit, në kuptimin e arsimimit, sjellja e atyre kuotave për nacionalitetet të tjerë ku populli duhej të paraqitej si nacionalitetit tjetër, thirrja e kombësive me emra ofenduese, pra kishte, kishte... po, kishte.

ZG: Ti si boshnjak a ndjeheshe i diskriminuar?

NN: Poo, po.

ZG: Si?

NN: Nga të dyja palët (qeshet në mënyrë ironike). Nga ana e maqedonasve me thoshin, ta them prapë në thonjëza duke kërkuar falje “shiptar”, kurse nga ana e shqiptarëve më thirrshin “kaur”, “maqedonas” ose “qafir” (jobesimtar) ose çfarë që të jetë, pa dallim, po, po, unë gjithsesi ndjehesha i diskriminuar në masë të madhe.

ZG: Sigurisht ajo tërhiqte me vete pasoja dhe pakënaqësi?

NN: Po, po, po.

ZG: A ndjeheshin tensionime etnike para luftës?

NN: Po, ndjeheshin. Por në mes dy etnikumeve më të mëdha në Maqedoni, shqiptarëve dhe maqedonasve ndjeheshin. Më tepër filluan një kohë të shkurtër pas luftës në Bosnjë, sa mund të kujtohem ngjarjet në Gostivar në '97, dhe në ato skuadrat e zeza me këmisha të zeza, blla-blla-blla, në mesin e popullit kishte disa grindje të imta, deri në vitin '99, kur menjëherë u qetësua për arsye të vërshimit të refugjatëve nga Kosova, dhe ajo qetësi zgjati deri në vitin 2000 dhe nga 2000-ta veç filloi të nuhatej era e barutit, dhe 2001 ndodhi ajo që ndodhi.

ЗГ: Дали мислеше дека ова требаше да се случи, или можеше да се случи, дали се осеќаше?

НН: Да, претпоставував дека ќе се случи ваква работа, претпоставував дека ќе се случи ваква работа зашто и една и друга страна некако... као они бараат, а овие се прават глуви на тоа, дефинитивно беше дека на Албанцитему како најголем етникум, еден од најголемите етникуми во Македонија требаше да им се оствари право на образование на мајчин јазик, но по мое мислење не мораше да дојде до ова, можеа некои други радикални средства да приредеа, но волку? Не!

ЗГ: Кажи ми за времето на 2001, како ти ја доживеа 2001?

НН: 2001 ... многу ружно, бев директен учесник како член на одбранбените сили на Република Македонија, многу ружно, многу ружно, многу ружно.

ЗГ: Како сфати дека започна војната?

НН: Кога дојдоа у 3 саат сабајле, полиција ми почука на врата, ме побара по име и по презиме, и ми рече да се јавам во полициска станица, заради исполнување на воено-полициска обврска, што мајка ми во тој момент не знаеше што е воено-полициска обврска, но ме повикаа.

ЗГ: Ти прифати?

НН: Морав, да.

ЗГ: Веднаш, истата вечер?

НН: Истата. У рок од 15 минути, да, веднаш.

ЗГ: Дали ти претходно, беше поврзан со... мислам, имаше ли некоја поврзаност со... ја како што знам, ти работеше во полициската станица?

НН: Па, '99 бев ангажиран додека беше косовската

ZG: A mendoje se kjo duhej të ndodhte, ose mundej të ndodhte, a e ndjenje ti?

NN: Po, parashikoja se mund të ndodhte një gjë e tillë, parashikoja se do të ndodhë një gjë e tillë, sepse edhe njëra palë edhe pala tjetër disi e kërkonin, kurse këto bëheshin të shurdhër për atë, ishte diçka definitive se shqiptarëve, si njëri nga etnikumet më të mëdha në Maqedoni duhej t'u realizohej e drejta për arsim në gjuhën amtare, mirëpo sipas mendimit tim nuk duhej të vinte deri te kjo, mundnin të radhitnin edhe masa të tjera radikale, por edhe kaq shumë? Jo!

ZG: Më trego për kohën e vitit 2001, si e përjetove ti vitin 2001?

NN: 2001 ... shumë e pahijshme, isha pjesëmarrës i drejtpërdrejt si anëtar i forcave mbrojtëse të Republikës së Maqedonisë, ajo ishte shumë e pahijshme, shumë e pahijshme, shumë e pahijshme.

ZG: Si e kuptove se lufta filloi?

NN: Kur erdhën në ora 3 të mëngjesit, policia më trokiti në derë dhe më kërkoi me emër dhe mbiemër, dhe më thanë që të paraqitem në stacionin policor, me arsye të detyrimit ushtarako-policor, dhe që nëna e ime në atë moment as që e dinte se çka është detyrim ushtarako-policor, por ata më ftuan.

ZG: Ti pranove?

NN: Po, isha i detyruar.

ZG: Menjëherë, po të njëjtën natë?

NN: Të njëjtën natë. Në afat prej 15 minutash, po, menjëherë.

криза, после тоа стандардни обуки, што ги имаваме 3 до 4 пати годишно од страна на полицијата и тоа, обврската беше таа, јас сум бележан као воено-полициски обврзник и должност ми беше да се... да се јавам на таа покана, писмена покана.

ЗГ: Дали се плашеше во тој момент?

НН: Па некој страв да кажам, може да се каже дека се почувствува, може да се каже, незнам што ќе се случи, незнам што ќе биде, незнам дали веднаш ќе се... ќе идеме негде, дали не се знаеше зошто... Сè беше мутно, сè беше мутно, сè, сè, сè. Не беа ни дури ни подготвени, ни полиција не беше подготвена, не се знаеше што ќе бидам, као ќе бидам, кај ќе бидам распределен.

ЗГ: Откако прифати, кај ве однесоа?

НН: У полициска станица, таму чекавме, да задолжине опрема да задолжине оружје, што е стандардна процедура и да бидеме распределени, дали по полициски станици, дали по работни места затоа што више тоа...ние се јавуваме таму на работа.

ЗГ: И кај ве распределија?

НН: У полициска станица, за почеток у полициска станица, но под... да кажам, борбена под... приправност, под оружје, под борбена... под боева муниција, у униформи, на стражарски места и по пунктови по градот.

ЗГ: Како ти се промени животот во 2001?

НН: По 2001?

ЗГ: За време на... да.

НН: Сè беше... сè ми помина некако многу брзо со моменти кои беа вечни, како... па одеднаш се најдов во некоја

ZG: Ti më parë, a kishe lidhje ose ndonjë farë afërsie me... sa e di unë, ti punoje në stacionin policor?

NN: Pra në '99-ën isha i angazhuar në krizën kosovare, më pastaj trajnime standarde, të cilat 3-4 herë i kishim nga ana e policisë dhe ai ishte detyrim, unë jam i shënuar si detyrues ushtarako-policor dhe e kisha për detyrim të paraqitesha në atë ftesë, pra ftesë me shkrim.

ZG: A frikësoheshe në atë moment?

NN: E pra, mund të them se njëfarë frike e kisha, sepse nuk e dija se çfarë do të ndodhte dhe çfarë do të bëhej, nuk e dija se menjëherë do të shkonim diku, a nuk dihej sepse... gjithçka ishte e turbullt, në të vërtetë gjithçka ishte e turbullt, pra e gjithë. Kurse nuk ishin të përgatitur, as policia nuk ishte e përgatitur, nuk dihej se çfarë do të isha, si do të isha, ku do të isha shpërndarë.

ZG: Që kur pranove, ku ju dërguan?

NN: Në stacionin policor, atje pritnim, që të na dorëzojnë pajisjen dhe armatimin, gjë që është procedurë standarde dhe pastaj të na shpërndanin ose në stacionet policore, ose ndoshta në vende pune ku ne duhej tani më të paraqitemi sikur në vende pune.

ZG: Dhe ku ju shpërndanë?

NN: Në fillim në stacionin policor, por mund të them që ishim nën gatishmëri luftarake, me armatim, municion dhe të uniformuar, në vende roje dhe nëpër post blloqe nëpër qytet.

ZG: Si t'u ndryshua jeta në 2001-shin?

NN: Pas 2001-shit?

ZG: Gjatë kohës së... po.

NN: Gjithçka çfarë ndodhi po më kaloi disi shumë shpejt me

ситуација кај што треба да мислиш многу, кај што треба да размислуваш многу, кај што имаш опција 'или глава доле – или тело под земја', мораше да пазиш многу кај идеш, што идеш, одеднаш си стиснат од сите страни, као... па да, као у војна. Така згучен од сите страни, мораш да пазиш од сè, очекуваш сè, секое време, секој момент си напнат, стегнат, мораш... мораш да размислуваш трезвено, не смееш да се губиш, не смееш да се предадеш на стресот, на стравот, тоа.

ЗГ: Дали бевте на местата каде што се... ?

НН: Да!

ЗГ: На кое место?

НН: (издишува) Учествував во случувањата во Скопско Арачиново, Радушa, Кумановско и тоа. Како директен учесник.

ЗГ: Така. Има ли некој момент што нема да го заборавите, што ви остави впечаток, што сакате да го заборавите, нормално, зошто е секако лошо искуство, али... некој момент да ни издвоите?

НН: Имаше неколку моменти, загинување на мој другар од снајперско зрно, загинување кога ги донесоа телата на загинатите од Групчин, кога експлодира граната поред мене Арачиново кога беше, и една случка што ми остави огромен, огромен впечаток: Арачиново навечер, седам на извидничко место, и слушам музика од Скопје. Додека народ се журкаше у Скопје, у скопски парк, во дискотеките, ваму се гинеше, тој ден загина еден мој пријател.

ЗГ: Некои детали што би ни ги дале?

НН: Детали?

momente të cilat ishin të lavdishme, si... dhe menjëherë u gjenda në situatë për të cilën duhej të mendoje shumë, pra ku duhej të mendoheshe shumë dhe ku të ofrohej opsioni 'ose kokën lartë – ose trupin nën dhe', duhej të kishe kujdes shumë se nga po shkon, pse shkon, dhe menjëherë vëren se je shtypur nga të gjitha anët, si... – e pra si në luftë. Dhe ashtu i struktur nga të gjitha anët, duhej të kujdeseshe nga gjithçka, duhej të pritësh gjithçka, terë kohë, çdo moment je i tendosur, i shtrënguar dhe je i detyruar të mendosh... i detyruar të mendosh arsyeshëm, nuk guxon të humbësh, nuk guxon t'i dorëzohesh stresit, frikës, pra kjo.

ZG: A ishit ju në vendet në të cilat... ?

NN: Po!

ZG: Në cilin vend?

NN: (shfryn) Mora pjesë në ngjarjet në Haraçinën e Shkupit, Radushë, në rrethin e Kumanovës dhe ashtu. Si pjesëmarrës i drejtpërdrejtë.

ZG: Ashtu. A ka ndonjë moment që nuk do ta harroni, që ju ka lënë përshtypje, që doni ta harroni normalisht pasi është përvojë e keqe, por... ndonjë moment që dëshironi ta veçoni për të thënë?

NN: I kishte disa momente, vrasja e një shoku tim nga një plumb snajperi, kur i sollën trupat e vrarë e të vdekurve në Grupçin, kur plasi predha afër meje kur isha në Haraçinë, dhe një ngjarje që më la përshtypje tepër të madhe: Ishte një natë në Haraçinë, duke ndenjур në vendin e vëzhgimit, dhe dëgjoja muzikë nga Shkupi. Përderisa në Shkup populli po zbavitej (zhurka), në parkun e Shkupit, nëpër diskotekat, këtu vriteshin, pikërisht atë ditë u vra një mik i imi.

ЗГ: Близок другар, добар пријател, сигурно ви било тешко?

НН: Да, дефинитивно, може да се каже, сепак тоа е војна, јес дека бев... точно дека бевме полицајци, имаме исти овластувања како редовна полиција, потполно точно бевме... дека бевме распоредени со редовна полиција, точно дека се пукаше на нас, пукавме и ние, тоа е сосема нормално, војна е тоа, ааа нема зошто да ги обвинуваме ни едните ни другите, војна си е војна, не го обвинуваш тој што пука туку го обвинуваш тој што збори, (пауза) нешто посебно?

ЗГ: ... или тој што диригира, така, да?

НН: Да. Нешто посебно, сè беше као некоја игра, некоја игра, не знам, ја нема да го заборавам тоа кога го донесоа новото оружје, некои бугарски пушки што ни се распагаа у раце, као купени нови, ни донесоа сандаци полни со кинеска муниција што... мислам малите петарди појако пукаа од тие зрната, завршуваа пред тебе, пред нозе на 5 метри. Неспремност од страна на полицијата, необученост на тие високи органи кај што ние обични резервисти можевме да... да..., ги уствари, не можевме, туку командувавме со воени пунктови кај што се пука, војна се водеше, додека старешините си бегаа. Тоа, што друго? (паузира, па извикува) А да, јадење! Што беше нек... некој апсурд, те пракаат да идеш на ратиште, а ти дават огромни кеси полни со јадење, не ми беше сфатливо тоа, додека у војска им идеа со една по една конзерва, смешно, за мене тоа беше смешно.

ЗГ: Тоа како утешна награда? (се смее)

НН: Не, као да не се почувствуваме као да... као дома, мислам, дома не може човек да се чувствува кога фрчат куршуми околу него, смешна работа, смешна.

ZG: Disa detaje të cilat kishit mundur të na i jepni?

NN: Detaje?

ZG: Shok i afërt, mik i mirë, sigurisht e keni pasur rëndë?

NN: Po, definitivisht, e mund të thuhet, ajo gjithësi ishte luftë, po e vërtetë se ishim policë, dhe kishim të njëjtat autorizime si policia e rregullt, dhe plotësisht ishim të shpërndarë me policinë e rregullt, dhe e vërtetë ishte se shtihej në ne por edhe ne shtinim, ajo krejtësisht është normale sepse luftë është, dhe nuk kemi përse t'i akuzojmë as njërin anë dhe as të tjerët, ajo është luftë dhe nuk e akuzon atë që shtyn por e akuzon atë që flet, (pushim) diçka të veçantë?

ZG: ... ose ai që dirigjon, ashtu, po?

NN: Po. Diçka e veçantë, e gjithë ishte si një lojë, një lojë, nuk e di, që unë nuk do ta harroj, atëherë kur e sollën armatimin e ri, disa pushkë bullgare të cilat na shkatërroheshin nëpër duart, por të blera si të reja, dhe sëndukë të mbushur me municion kinez dhe unë mendoj se petardët e vogla më tepër plasnin se sa ato plumbat që mbaronin para këmbëve tona në largësi prej 5 metrave, mospërgatitje nga ana e policisë, mungesë trajnimit e atyre organeve të larta ku ne rezervistët e zakonshëm mundnim, jo mundnim por në të vërtetë komandonim postblloqe luftarake ku po shtyhej, pra luftë zhvillohej kurse eprorët po iknin. Ajo pra, e çka tjetër? (pushon dhe pastaj bërtit) E po, pra ushqimi! Ishte një absurd, të dërgojnë të shkosh në luftë dhe të japin disa thasë të mëdhenj të mbushur me ushqim, nuk mund ta kuptoja kur ushtrisë i vinin konserva një nga një, qesharake, ajo ishte qesharake për mua.

ZG: Ajo si një shpërblim ngushëllues?

NN: Jo, ajo për t'u mos ndjerë si... si në shtëpi, si në shtëpi njeriu nuk mund të ndjehet kur rreth tij fishkëllejné plumbat, punë qesharake, qesharake.

ЗГ: ...последнонешто што ќе ти падне на памет...

НН: Да, фала Богу. Ја незнам кога женами последен пат пукала на мене додека ме служела со ручек (се посмева иронично и покажува со раката кон женаму која си игра со синчето понастрана), мислам, стварно...

ЗГ: Така.

НН: Да.

ЗГ: Кажи ми зошто зеде учество во војната?

НН: Затоа што бев воено-полициски обврзник, а во исто време, да кажам, као жител на Република Македонија, почувствував дека е до некаде тоа моја должност и по природа не сакам да бегам, не сум дезертер.

ЗГ: Така. Повише ти го сфатил тоа као да... од патриотски причини, не?

НН: Може да се каже.

ЗГ: Како конфликтот влијаеше врз твојата личност?

НН: Ме созреа.

ЗГ: Да?

НН: Да, ме созреа, ме созреа, може да се каже и во позитивна и во негативна смисла, ме созреа, малце повише кутам и тоа е тоа. Нема што да се каже друго. (се поткашлува)

ЗГ: Дали се променија другите?

НН: Под другите се мисли на...?

ЗГ: ...другите, на... луѓето со коишто...

НН: Со кои бев?

ZG: ... puna e fundit që do binte në mendje...

NN: Po, falë Zotit. Unë nuk e di kur herën e fundit gruaja e ime ka shtyrë në mua gjatë shërbimit të drekës (qeshet në mënyrë ironike dhe tregon me dorë drejt gruas e cila po luan me djalin anash), mendoj, vërtetë.

ZG: Ashtu.

NN: Po.

ZG: Më trego përse more pjesë në luftë?

NN: Për arsye se isha detyruar ushtarako-politor, dhe në të njëjtën kohë, të them, edhe si banor i Republikës së Maqedonisë, e ndjeja deri diku se e kam detyrim dhe për nga natyra nuk dëshiroj të iki, nuk jam dezertor.

ZG: Ashtu. Më tepër e kisha kuptuar për shkaqe patriotike, apo jo?

NN: Mund të thuhet edhe ashtu.

ZG: Si ndikoi konflikti ndaj personalitetit tuaj?

NN: Më dha pjekuri.

ZG: Po?

NN: Po, më dha pjekuri, më bëri me më provojë, mund të thuhet edhe në aspekt pozitiv edhe në negativ, pra më poqi, pak ashtu që pak më tepër hesht, pra ajo është. Pra s'ka asgjë tjetër të thuhet. (kollitet)

ZG: A u ndryshuan të tjerët?

NN: Nën të tjerët mendohet në... ?

ZG: Да.

НН: Да. Имаше многу случаеви, така драстични промени, некои преминаа во закоравени националисти, некои увидоа да кажам вистина.Што е вистина? А вистината е релативен поим, беше за секој учесник, некои колабираа психички, некои колабираа физички. Имаше луѓе што после директен вооружен судир после 10-на дена, има, мислам знам, еден, така, познаник што почина од срцев удар, доживуваа некои сломови, имаше бракови кои се растураа заради тоа, имаше луѓе што станаа толку тврди што... што... што да се случи око него нема да трепне, а има некои коишто плачат на секаква ситница.

ZG: Така. Секој индивидуално...

НН: Да.

ZG: ...секој посебно.Што мислиш ти, зошто ни се случи 2001?

НН: Зошто бевме глупи, дефинитивно зошто бевме глупи.

ZG: Дозволивме други да... ни кажат... ?

НН: ...дозволивме други да ни диригираат. Македонија од секогаш беше таква и таква ќе си остане. Не требаше, требаше само малце една страна да попусти, и да биде сè ок.

ZG: Која страна? Што мислиш?

НН: Уствари не една, требаше двете страни да попуштат, едни со барањата, едни со понудата, да се најде златна средина...

ZG: За све треба двајца, така?

НН: Да. ... да се најде златна средина, и немаше да има толку жртви, уствари жртви ќе имаше затоа што некаде пари треба да се трошат. (сипа сок)

ZG: ... të tjerët, në... njerëzit me të cilët...

NN: Me të cilët isha?

ZG: Po.

NN: Po. Kishte shumë raste me ndryshime drastike, disa kaluan në nacionalistë të vrazhdë (të thekur), disa panë se them të vërtetën, e vërteta është një nocion relativ, për secilin pjesëmarrës, disa pasuan kolaps psikik, disa të tjerë pasuan kolaps fizik. Kishte njerëz të cilët pas betejës së drejtpërdrejte pas 10 ditëve, mendoj: e njoh, një mik i cili vdiq nga goditja e infarktit në zemër, përjetonin edhe goditje, kishte edhe prishje të martesave për atë arsye, kishte njerëz që u bënë dhe aq të fortë, aq sa çfarë t'u ndodhte rreth tyre as që ua ndiente për kurrjë, por ka edhe të atillë që vajtojnë edhe për çdofarë imtësie të vogël.

ZG: ... Secili individualisht...

NN: Po.

ZG: ... secili në mënyrë të ndryshme. Çfarë mendoni ju përse na ndodhi 2001-shi?

NN: Sepse ishim budallenj, definitivisht për arsye se ishim budallenj.

ZG: Lejuam që të tjerët të na tregojnë...

NN: ... lejuam të tjerët të na dirigjojnë. Maqedonia gjithnjë ka qenë e tillë dhe ashtu do të mbetet... nuk duhej, duhej vetëm njëra palë të heq dorë, dhe të bëhet gjithë ok.

ZG: Cila palë?

NN: Në të vërtetë jo vetëm njëra palë, duhej që të dy palët të heqin dorë, njëra palë me kërkesat kurse pala tjetër me ofertat, që të gjendej mesatarja e artë...

ЗГ: Кажи ми колку време беше таму? [...]

НН: 28 февруари 2001 до 26 декември 2002.

ЗГ: Нешто друго од тоа време?

НН: Од тоа време?! Од тоа време.

ЗГ: Од таа болна војна?

НН: Амм. Мило ми беше што на пример помладите колеги, покасно дојдени, наоѓаа спас во мене као постар, да кажам, колега, колега што бил на многу места, колега што бил директно иволвиран, колега што... Најмило ми беше што гледаа око мене... во мене човек што е стабилен и што може да размислува во секаква ситуација, а бараа и заштита од мене. Се сеќавам на случката кога не носеа во Радуша, со автобуси, жолти автобуси на ЈСП, идеме у воена зона и тој поред мене, дечко млад, колку имаше? – 19/20 години, се тресе од страв, го вади панцирот и го става на прозор и му викам: „Што правиш?“ – „Па, ако пукаат низ прозор да ме заштити панцирот.“ Викам: „Панцирот мора да е залепен до тело па да те заштити, ако е вака лабав па... зрното ќе помине.“ И почна да плаче, тогаш го преместив „Седи, ја ќе седам до прозор.“ – „Фала, фала.“ Почна да ме бацува, мислам...интересантно. Тоа ми остави впечаток. После тоа... многу лош впечаток... после тоа се судрив со многу неразбирања, се судрив со многу неразбирање. Се судрив со...

ЗГ: Од кого?

НН: Од двете страни, посебно од страната на Албанците, се судрив со исмевања – „еее, ти беше вamu, ја бев вamu, види кај си сеа, ја кај работам, а ти кај работиш!“ И тоа.

ЗГ: Кажи ми дали медиумите реално ја пренесуваа вистинската состојба?

НН: Нееее, не, дефинитивно не, дефинитивно не, ќе гледам...

ZG: Për çdo gjë nevojiten dy persona, ashtu?

NN: Po. ... të gjendet një mesatare e artë, dhe në të vërtetë nuk do t'i kishte edhe aq viktima, kah e drejta viktima do të kishte sepse paratë duhet diku të harxhohen. (mbush gotën me lëng)

ZG: Më trego sa kohë ishe atje? [...]

NN: Prej 28 shkurt 2001-in deri 26 dhjetor 2002.

ZG: Na thoni diçka tjetër nga ajo kohë?

NN: Nga ajo kohë?! Nga ajo kohë.

ZG: Eh ajo luftë e sëmure?

EK: Më bënte kënaqësi për shembull që kolegët e rinj, që erdhën më vonë, e gjenin shpëtimin te unë, të them si kolegë më i vjetër, si një kolegë që ka qenë në shumë vende, kolegë i cili drejtpërdrejtë ka qenë i involvuar, ... por kënaqësi më bënte ajo se në mua shikonin si në një njeri që është stabil dhe që ka aftësi të mendojë në çdo situatë, por kërkonin edhe mbrojtje prej meje. Më kujtohet ngjarja kur na dërgonin në Radushë, me autobusë të verdhë të NQP dhe shkonim në zonën luftarake, kur para meje një djalë i moshës 19/20 vjeçare po dridhej nga frika dhe nxjerr pan-cirin (jelekun antiplumb) dhe e vendos në dritare, dhe unë i them: “Çfarë po bën?” – “e pra nëse shtynë nga dritarja të më mbrojnë panciri.” Unë i them: “Panciri duhet të jetë i përforcuar për trupi dhe atëherë do të mbrojë, kurse kështu i lirshëm plumbi mund të depërtojë.” Dhe filloi të qajë, dhe pastaj unë e ndërrova vendin “Ulu, unë do të ulem te dritarja.” – “Faleminderit, faleminderit.” Filloi të më puthë. Mendoj se... interesante. Ajo më la përshtypje. Përveç asaj përshtypje më la dhe ajo... por flas për përshtypje të keqe, dhe më pastaj u ballafaqova me shumë moskuptime, u ndesha me...

ЗГ: Имаше можност да чуеш?

НН: Да, да, да, да, да. Многу смешна работа беше на пример случката, снимката, Арачиново, гори куќа и кај што кажуваат дека терористичките групации на Албанците запалиле македонска куќа, а таа куќа ние ја бомбардиравме зашто имавме сознание дека внатре во таа куќа има као складиште со оружје. А таа куќа воопшто немаше ништо внатре, значи таа куќа беше запалена од страна на полицијата гранатирајќи со минофрлачи, а сеа испаѓа на телевизија дека тоа било ааа... терористите запалиле, мислам, глупа работа. Ка... кога они веќе се во Арачиново, сам себе бункерот да си го палиш, зашто да палам куќа кога таа куќа ќе ми треба да се штитам, ако веќе ратувам ја. А1 исто така пренесуваше пристрасно, кога нашите паѓаа во заседи тие нарекуваат терористички акт, тоа е војна. Заседа е легална воена формација, воено... воена... борбена формација кај што се пречекува непријателот неспремен, тоа не може да се каже дека тоа било терористички акт, тоа не влегол некој самоубиец, влегол у... наред свадба и дигнал народ у ваздух, туку они припремени чекаат, вината беше кај полицијата што неспремни ги праќа, ги праќа со автобуси необезбедени, се знае у војна кога... како се обезбедува. Нереално, максимално нереално.

ЗГ: Дали правилно постапи од оваа перспектива?

НН: Од моја перспектива?

ЗГ: Да.

НН: Да.

ЗГ: Од оваа сегашна, сега, откако слегнаа емоциите?

НН: Да, правилно постапив, но сигурен сум дека тоа не би го направил пак.

ZG: Nga kush?

NN: Nga të dyja palët, e veçanërisht nga pala e shqiptarëve, u ndesha edhe me përqeshje – “Eh kur ti ishe atje, unë isha këndeј, e sheh ku je tani, e sheh ku punoj unë dhe ku punon ti!” Dhe ashtu.

ZG: Më trego nëse mediat në mënyrë reale e transmetonin situatën e vërtetë?

NN: Joooo, joo, definitivisht jo, do të shikoj...

ZG: A kishe mundësi të dëgjosh?

NN: Po, po, po, po, po. Për shembull shumë qesharake ishte ngjarja në Haraçinë, inçizimi kur digjej shtëpia dhe ku tregonin se grupacinet terroriste shqiptare kanë djegur shtëpi maqedonase, e kurse atë shtëpi na e bombarduam pasi që kishim të dhëna se në atë shtëpi ka depo me armatim, kurse ajo shtëpia nuk kishte asgjë brenda, pra ajo shtëpi ishte djegur nga ana e policisë duke e granatuar me minahedhës, e tani në televizion duket sikur e kanë djegur ata terroristët, kurse ata tani thuaj se janë në Haraçinë, ajo është sikur unë vetë bunkerin ta djegë, përse të djegë shtëpi kur ajo shtëpi do të më duhej të mbrohem, tani ja kur po luftoj. A1 gjithashtu transmetonte njëanshëm, kur tanët binin në prita ata për atë thoshin se është ‘akt terrorist’, ajo është luftë. Prita është formacion legal luftarak, pra formacion formal luftarak ku armiku pritet i papërgatitur, dhe për atë nuk mund të thuhet se ka qenë akt terrorist, ajo nënkupton sikur të ketë ka hyrë një vetëvrasës në një dasmë dhe të gjithë i ka hedhur në ajër, por ata prisnin të përgatitur, dhe faji ishte te policia e cila ishte e papërgatitur dhe i dërgonte autobusët të pambrojtur, dihet se si në luftë duhet të sigurohen, pra maksimalisht, informim joreal.

ZG: A veprove në mënyrë të drejtë nga kjo perspektivë?

NN: Nga perspektiva ime?

ЗГ: Не?

НН: Стојам зад тоа дека правилно постапив и тврдам дека сум постапилправилно, но не би го направил тоа пак.

ЗГ: Мислиш дека премногу се вложи а ништо...?

НН: Не, не се вложив премногу, туку се вложив колку што требаше, [...] колку што захтева ситуацијата, ја не можам ако некој пука на мене, ја да се сокријам и да чекам он да дојде, ја морам да се бранам. Задачите, наредбите мораше да се исполнат.

ЗГ: Дали се лутеше некому?

НН: (пали цигара) Лутењето е цабе. На почеток се лутев, сега не... сега не.

ЗГ: Кому се лутеше?

НН: Кому се лутам... Кому се лутам?! На... потписниците на Охридскиот договор зошто тие се дефинитивно луѓето што дозволија оваква работа да се случи.

ЗГ: Зошто, што...?

НН: Игра.

ЗГ: Не требаше тоа да се деси?

НН: Не требаше, не требаше да се дозволи тоа, знаеја дека на крај ќе се заврши, знаеше, да кажам, на крај ќе изгуби македонска полиција. Знае... се знаеше дека тоа ќе се случи, а они пак си играа игри. Дали е во прашање... дали во прашање се пари, дали е во прашање нешто друго, не можам да кажам, не сум ја тој што може да каже, но не требаше да се случи, на нив се љутам, и на начинот како се заврши.

ZG: Po.

NN: Po.

ZG: Pra nga kjo e tanishmja që kur u ulën emocionet?

NN: Po, veprova drejtë, por jam i sigurt se përsëri nuk do ta bëja të njëjtën.

ZG: Jo?

NN: U qëndroj fjalëve se veprova drejtë dhe pohoj se veprova drejtë, por nuk do ta përsëritsha atë.

ZG: Përse, mendon se shumë u investua e kurse nuk u fitua..?

NN: Jo, nuk investova edhe aq tepër, por investova aq sa duhej, [...] aq sa kërkonte situata, sepse unë nuk mund kur dikush gjuan në mua dhe unë të fshihem ose të pres të vjen ai, duhej të mbrohesh. Detyrimet, urdhëresat duheshin të përmbushen.

ZG: A i hidhërohesh dikujt?

NN: (ndez cigaren) Hidhërimi është i kot. Në fillim hidhërohesh kurse tani jo... tani jo.

ZG: Kujt i hidhërohesh?

NN: Kujt i hidhërohem... kujt i hidhërohem!? Nënshkruesve të Marrëveshjes së Ohrit për arsye se definitivisht ata janë njerëzit të cilët lejuan që të ndodhë kjo çështje.

ZG: Përse, çfarë... ?

NN: Lojë.

ZG: Nuk duhej ajo të ndodhte?

NN: Nuk duhej, nuk duhej të tolerohej ajo, dihej se në fund

ЗГ: ...на главниците, [...] тие што играат игра со... само праќаат наредби.

НН: Да.

ЗГ: Кажи ми кога ти беше најтешко?

НН: Кога ми беше најтешко... Мене ми беше најтешко тогаш кога ја слушав музиката од Скопје.

ЗГ: Да?

НН: Да.

ЗГ: Се почувствува...

НН: Седам, темно Арачиново, бележам пикети и слушам музика од Скопје, а знам дека утре кога ќе отидам у Скопје, кога ќе нè видат у униформа у парк ќе речат: „напред, браво, испотепајте ги, спотепајте ги!“ а уствари они ќе се журкаат, ќе си пијат пиво, ќе си уживаат додека ваму се гине. Тогаш, иии кога идев навечер, кога седеше сама дома (покажува кон сопругата), да, и кога криев од мајками дека идам на ратиште, кога ја лажев дека идеме на далечен пууункт,,„леле како сум изгорен!“, а ние таму нон-стоп на сонце, се пукаше и тоа доста.

ЗГ: ... на големо?

НН: На големо. (пали цигара)

ЗГ: Што мислиш ти, што требаше да биде поинаку?

НН: Во врска со војната?

ЗГ: Да.

НН: Требаше да се заврши брзо, многу брзо.

ЗГ: Премногу зема размери, или?

do të mbarojë dhe se do të humbi policia maqedonase, ajo dihej por ata luanin, nuk e di nëse në pyetje ishin para, ose nëse në pyetje ishte diçka tjetër, nuk mund të them dhe mendoj se nuk jem unë ai që duhej të thoshte se unë u hidhërohëm atyre dhe në mënyrën se si mbaroi.

ZG: ... kryesorëve, [...] atyre të cilët luajnë lojëra me... vetëm japin urdhra.

NN: Po.

ZG: Më trego kur e kishe më rëndë?

NN: Kur e kisha më rëndë... për mua ishte më rëndë atëherë kur e dëgjova muzikën nga Shkupi.

ZG: Po?

NN: Po.

ZG: Po ndihet...

NN: Rri në të errët në Haraçinë, vërej piketa dhe dëgjoj muzikë nga Shkupi, por e di se nesër kur do të shkoj në Shkup dhe kur të na shohin me uniformë në park do të thonë: “përpara, bravos, rihni, i mbytni!” kah e drejta ato zbaviten, bëjnë zhurka, e ulen të pinë birra e të kënaqen, përderisa këtu vriten. Atëherë kur vija natën, dhe kur ajo rrinte vetë (tregon drejt bashkëshortes), po, dhe fshihesha nga nëna ime sepse shkoja në vendin e luftës, dhe kur e rreja se ne do të shkojmë në një postblok diku larg, “uh aman, si u dogja!”, kurse ne atje ishim nën diell dhe shtyhej nga të gjitha anët.

ZG: ... me të madhe?

NN: Me të madhe. (ndez cigaren)

НН: Премногу се рашири, кога почна Танушевци 28 февруари, требаше да се остане на Танушевци, не требаше да се дозволи, да кажам, да се премине навака, зборам од страна на полиција. Ааа... од другата страна, па, не требаше уопшто да се случи, не, не треба човечка жр... еден човек си е пак жртва, жално, кој и да е, било што да е.

ЗГ: ...башка невини...

НН: ... невин народ изгина, невин народ. Луѓе што, да кажам, од една и од друга страна отидоа од патриотски побуни или од обврска, па отидоа, загинаа. И тие имаа семејства.

ЗГ: Кажи ми, се плашиш ли и од што најмногу?

НН: Сега, моментално?

ЗГ: Да.

НН: Сега моментално не се плашам за мене, се плашам за моето семејство, за иднината на моето семејство.

ЗГ: Тоа после ќе го коме... поопширно опфатиме. А кажи ми, на кого му веруваше во тие моменти, додека траеше војната?

НН: Само, само на себе.

ЗГ: Додека беше во војна...

НН: Само, само на себе.

ЗГ: ...имаше ли на неког онака да кажеш 'на него можам да се потпрам као пријател, као човек'?

НН: Во тие моменти?

ZG: Çfarë mendon ti, çfarë duhej që të ishte më ndryshe?

NN: Në lidhje me luftën?

ZG: Po.

NN: Duhej të mbaronte më shpejt, shumë shpejt.

ZG: A mori përmasa të mëdha?

NN: Shumë u zgjerua, kur filloi në Tanushë 28 shkurt duhej atje të mbetej, nuk duhej të tolerohej që të përhapet e të kalojë në këtë anë, flas për anën e policisë, kurse nga ana tjetër nuk duhej assesi të ndodhë, jo, nuk duhet të ketë vikt... një njeri edhe ai është viktimë, gjynah për çdonjërin kush do që të jetë dhe çfarëdo le të jetë.

ZG: ... e veçmas të pafajshëm...

NN: ... popull i pafajshëm vritej, veçanërisht të pafajshëm. Njerëz që edhe nga njëra edhe nga pala tjetër u nisën të shtyrë nga nxitjet patriotike ose detyrimet, u nisë dhe u vranë. Por edhe ata kishin familje.

ZG: Më trego nëse frikohesh dhe nga se më tepër?

NN: Tani, momentalisht?

ZG: Po.

NN: Tani momentalisht nuk frikohem për veten, frikohem për familjen time, për ardhmërinë e familjes sime.

ZG: Atë ndoshta më vonë më gjerësisht do ta përfshijmë. Më trego se kujt i besoje në ato momente, përderisa zhvillohej lufta?

NN: Vetëm, vetëm vetes.

ЗГ: Да.

НН: Не. Во тие моменти верував сав... сам... верував само сам на себе. Само на себе.

ЗГ: Зошто? Кога ја изгуби довербата во луѓето,...

НН: Довербата у луѓето? Имаше еден случај кај што поставени...

ЗГ: ... во вистинското, човечното?

НН: ... поставени на пункт, два дена откако се случија случувањата во Радушa, кај што... каде што мораше да се повлечеме, каде што стварно се пукаше на големо, кај што едвај успеавме живи да се извлечеме, на пункт поставени ме прашува полицаец...

ЗГ: ...колега...

НН: ... колега, соборец ме прашува: „Извини, а што си ти?“ Му реков дека сум Бошњак – „Па, ти си сечен, што бараш мајка, мајката твоја?“ Од тогаш морав сам да се бранам.

ЗГ: А што му одговори?

НН: Ништо. Му дадов лекција за цел живот, нож под грло и му реков: „Кога ја сечен, Бошњак, бев, се борев, ти беше во полициска станица, си пиеше кафе, сега на безбеден пункт стоиш и си нашол да продаваш национализам, боље ти е кути.“ Се извини и од тогаш више никада никогаш не сум го видел, знам дека тогаш после таа смена си замина од полициска станица и више никад не сум го видел или сум го сретнал.

ЗГ: Да. Кажи ми сега за после 2001, после тој лош период.

НН: После 2001?

ZG: ... a kishe dikë për të cilin mund të thuash ‘te ai mund që të mbështetem si mik, si njeri’ ?

NN: Në ato momente?

ZG: Po.

NN: Jo. Besoja vetëm në veten time. Vetëm vetes.

ZG: Përse? Kur e humbe besimin në njerëzit, ...

NN: Besimin në njerëzit!? Kishte një rast kur ishim të vendosur...

ZG: ... në të vërtetën, në njerëzimin?

NN: ... vendosur në post bllokun, dy ditë që kur ndodhën ngjarjet në Radushë, dhe kur duhej të tërhiqemi, dhe ku shtyhej në të vërtetë me të madhe, dhe ku mezi arritëm të dalim të gjallë, dhe ashtu në post bllok të vendosur më pyeti një polic...

ZG: ... kolegë...

NN: ... kolegë, bashkëluftëtar më pyet: “Më fal, çfarë je ti?” I tregoj se jam boshnjak dhe më thotë: “Por ti qenke nga ato me të prerë, çfarë kërkon apo nënën tënde?” Dhe qysh nga ai moment më duhej vet që të mbrohem.

ZG: E çfarë i përgjigje?

NN: Kurrëgjë. I dhashë një leksion për gjithë jetën, i vura thikën në fyt dhe i thashë: “Kur unë i prerë, boshnjak, luftoja, ti rrije në stacionin policor dhe po pishe kafe, dhe tani qëndron në postbllok i siguruar dhe ke gjetur momentin të shesësh nacionalizëm, më mirë është të heshtësh.” Kërkoj falje dhe nga atëherë asnjëherë nuk e kam parë, vetëm e di se atëherë nga ai ndërrim iku nga stacioni policor dhe asnjëherë as që e kam parë dhe as që e kam takuar.

ЗГ: Дали имаш доверба сега после 2001 во... во... ?

НН: ... државните институции, полиција и тоа? Heee!
Дефинитивно не. Дефинитивно не.

ЗГ: Се откажа од све?

НН: Се откажав од све, мислам не се откажав, е, туку не верувам во неа. Не верувам, дефинитивно не можам да по... повише верувам на... на агенцијата за обезбедување него на полиција, повише стварно верувам на агенција за обезбедување него на полиција, а у армија, па, гледајќи ги денешниве полицајци новиве и војници, освен специјалните сили, тоа не се полицајци, полицаец што буквално врзува панталони со каиш од саат, метро и пеесет, тоа не е полицаец.

ЗГ: Кажими, што доби со конфликтот а што изгуби?

НН: Не изгубив ништо.

ЗГ: ...на среќа...

НН: Како?

ЗГ: ...на среќа твоја.

НН: Да, за среќа моја, за среќа на сопругата моја не изгубивме ништо, а добив искуство.

ЗГ: Така.

НН: Огромно искуство, лошо искуство, но секое школо се плаќа, дали со пари дали со живци, дали со сеќавања.

ЗГ: Како гледаш сега на соживотот?

НН: На соживот?

ZG: Më trego tani për atë pas vitit 2001, pas asaj periudhe të keqe.

NN: Pas vitit 2001?

ZG: A ke tani pas vitit 2001 besim në...

NN: ... institucionet qeveritare, policinë dhe ato? Jo! Definitivisht jo. Definitivisht jo.

ZG: I refuzove të gjitha?

NN: Refuzova të gjitha, mendoj se nuk kam hequr dorë nga gjithçka, por nuk besoj, më tepër besoj në agjencinë për sigurim se sa në policinë, me të vërtetë më tepër i besoj agjencisë se sa policisë, ose në ushtri, duke i parë policët e sotshëm, përveçse forcave speciale, ato nuk ngajnë më në policë, polic që tekstualisht i lidh pantallonat me rrip ore, dhe ka një metër e pesëdhjetë cm, ai nuk është polic.

ZG: Më trego se çka fitove dhe çka humbe nga konflikti?

NN: Kurrjë nuk humba.

ZG: ... për fatin tënd...

NN: Qysh?

ZG: ... për fatin tënd...

NN: Po, për fatin tim, për fat të bashkëshortes sime nuk humbëm kurrjë, kurse fitova një përvojë.

ZG: Ashtu.

NN: Një përvojë tepër të madhe, përvojë të keqe por çdo mësim paguhet, me para apo me nerva, ose me kujtime.

ЗГ: Да.

НН: Соживот во Македонија може да има, огромен соживот. Но соживот во Македонија не може да има од една страна што на владејачката структура не им одговара. А соживот може да има, сепак може да има.

ЗГ: Со тоа мислиш дека може да се обезбеди и траен мир?

НН: Да, дефинитивно. Дефинитивно траен мир. Не може да се почитуваш себеси ако не го почитуваш другиот.

ЗГ: Дали има нешто во иднина да те плаши?

НН: Иднината на моето дете.

ЗГ: Така.

НН: Што ќе биде понатака, ја верувам во него, иако е сè уште мал, но дали ќе можам ја да му приуштам сè што треба, тоа ме мачи.

ЗГ: Мирен и убав живот?

НН: Мирен и убав живот, тоа не зависи од мене, ја ќе се обидам да го заштитам него и моето семејството, но колку што можам.

ЗГ: Така. Дали може да се повтори 2001, што мислиш?

НН: Тоа е прашање што многумина би рекле: „Еееј, дај Боже да има второ полувреме!“, а уствари се плашат од тоа. Ја не би сакал, ја не би сакал.

ЗГ: Како секој совесен граѓанин, така?

НН: Не би сакал тоа да се случи. У војна нема ништо добро.

ZG: Si shikoni tani në bashkëjetesën?

NN: Në bashkëjetesën?

ZG: Po.

NN: Në Maqedoni mund të ketë bashkëjetesë, por bashkëjetesë në Maqedoni nga njëra anë edhe nuk mund të ketë sepse nuk u konvenon strukturave sunduese, por bashkëjetesë mund të ketë, prapëseprapë mund të ketë.

ZG: Me atë mendon se mund të sigurohet edhe paqe e qëndrueshme?

NN: Sigurisht, po. Definitivisht një paqe e qëndrueshme. Nuk mund të respektosh veten nëse nuk e respekton tjetrin.

ZG: A ka diçka që mund të të frikojë në të ardhmen?

NN: Ardhmëria e fëmijës sime.

ZG: Ashtu.

NN: Çfarë do të ndodhë më tutje, unë besoj në të, edhe pse akoma është i vogël, por nëse unë nuk e di nëse mund t'i ofroj gjithçka çfarë i duhet, ajo më mundon.

ZG: Jetë të qetë dhe të bukur?

NN: Jeta e qetë dhe e bukur, ajo nuk varet nga unë, unë do të përpiqem ta mbrojë atë dhe familjen aq sa mund.

ZG: Ashtu. A mund të na përsëritet 2001-shi, çfarë mendon?

NN: Ajo është pyetje për të cilën shumica do të thoshin: “Eeeh, dhashtë zoti se do të ketë një gjysmë të lojës të dytë” por në realitet i tremben asaj. Unë nuk kisha dashur, jo nuk kisha dashur.

ZG: Да.

HH :За некого има, некој што ќе си направи пари од паштети и од гравови и од [...] тоа е ок, за него има, добро, ама тоа се многу малце поединци што своите деца ќе си ги обезбедат во Швајцарија, Англија и Франција додека ние обични смртници ќе си останеме тука ќе си играме сезонски патриоти додека им требаме, а после тоа пријатно.

ZG: Што мислиш, дали може да се прости, дали ти би простил?

HH: Ја немам што да простувам! Немам што да простувам. Пак ќе речам, војна е, тоа е војна. Жал ми е за невини жртви, за цивили, многу ми жал, стварно ми е жал, мислам... неznam како би искажал колку ми е жал за тоа. А за загинати војници, полицајци, тоа е тоа – војна е таа. Во војна ние имаме должност да дајеме живот, а помеѓу Македонци и Албанци простување би требало да има, али е потребно со генерации и генерации да поминат за се... да се дојде до неке... ете одреден степен на простување, зошто многу семејства изгубија.

ZG: Дали има нешто што сакаш да ми кажеш, а не сум те прашала? Нешто што остана недоказано.

HH: Мхм. Пошто сум од друга националност, да кажам од помал етникум во Македонија, Бошњак, ќе кажам една работа дека од сите испратени покени...покани, за резервисти, за воено-полицискиобврзници, за воени обврзници, многу мал процент, да кажам 1-2% одбија покана, додека сите прифативме, а бевме лојални граѓани на оваа држава каде што никој од нас не успеа да остане во полиција. Мене ми беше ветено решение, мене ми беше ветена и позиција, ааа „свака ти част, ти многу ни помогна, многу ни помогна, многу ни помогна, браво! Дури на многу колеги ни имаш спасено живот. Учествуваше у многу лоши работи...“ На крај се случи 26 декември 2006 кога ме повикаа: „Дојди у станица!“ Идам во станица и ми велат: „Не ни требаш више.“

ZG: Sikur çdo qytetar i vetëdijshëm dhe lojal, ashtu?

NN: ... Unë nuk kisha dashur të ndodhë. Në luftë s'ka asgjë të mirë.

ZG: Po.

NN: Për dikë ka, diku që bën para nga pasteta dhe nga fasulja dhe nga [...] ajo është ok, për atë ka, në rregull, por ato janë disa individë të pakët të cilët fëmijët e tyre do t'i sigurojnë në Zvicër, Angli dhe Francë, ndërsa ne si të vdekshëm të përjetshëm do të mbesim këtu dhe do të luajmë rolin e patriotëve sezonal përderisa u nevojitemi dikujt, dhe më pastaj aj lamtumirë.

ZG: Çfarë mendon, a mund të falet kjo, ti a e kishte falur?

NN: Unë nuk kam se çka të fal! Pra nuk kam kujt t'i fal. Por prapë të them se kjo është luftë. Më vjen shumë keq për njerëzit e pafajshëm, të them se më vjen keq për civilët, me të vërtetë më vjen keq dhe nuk e di se si ta tregoj se sa më vjen keq. Kurse për policët, ushtarët e vrrarë, kjo mendoj se është luftë, ne kemi për detyrim të japim edhe jetën, kurse në mes maqedonasve dhe shqiptarëve duhet të ketë falje, por është e nevojshme që të kalojnë gjenerata dhe gjenerata, që të arrihet te ndonjë farë faljeje, sepse shumë familje humbën.

ZG: A ka diçka që dëshiron të ma thuash dhe për të cilën unë nuk të pyeta, a mos mbeti diçka e pathënë?

NN: Pra me që jam një kombësi tjetër, pra nga një etnikum më i vogël në Maqedoni, boshnjak do ta them një send se nga të gjithë thirrjet e dorëzuara, për rezervistë, policë, pra nga ato për detyruesit policor-ushtarak një përqindje shumë e vogël, mund të them se 1-2% i refuzuan thirrjet, ndërsa gjithë të tjerët pranuan, ishim qytetarë lojal të këtij shteti ku asnjëri nga ne nuk pati sukses të mbesë në punë polici, mua më ishte premtuar vendimi, mua më ishte premtuar pozitë, ааа “gjithë nderimet për të se shumë na ndihmove, shumë na ndihmove, shumë na ndihmove, bravos!

ЗГ: ...со тие зборови?

НН: Да. Буквално тие зборови, „Не ни требаш, не ни требаш више, ако ни требаш ќе ти се јавиме па ќе те викнеме пак, раздужи го оружјето доле.“ И кога отидов во МВР, не знам – барака 8 ли беше или така нешто, кога ми кажа еден од старешините, нема... не би сакал да го именувам по име, но ќе го именувам по чин: полковник. Кога го прашав: „Зошто ова, што бидна со тоа што ми рековте – решение?“ со едни зборови, со едни зборови ми ги... со прости зборови: „Извини, ама ти си за жал погрешна националност.“

ЗГ: Така?

НН: Со тие зборови; и тоа не можам да го простам, затоа... и тоа... и тоа е нешто што...

ЗГ: Сè се заборава, сетоа...

НН: Се ќе заборавам, тоа нема да го заборавам.

ЗГ: ... пожртвуваност и твоите добри дела...

НН: Да...и на крај несоодветна националност. Добро, они си знаат.

ЗГ: Јас сакам да ти заблагодарам, што одвои време и простор и секое добро во животот.

НН: Во ред. Благодарам. Дај Боже да нема вакви интервјуа, дај Боже да не треба више да се среќаваме да раскажуваме за вакви работи.

ЗГ: ...За убави нешта само...

НН: Само за убави нешта.

Gjersa edhe shumë fjalë gjoja neve kolegëve na e shpëtove jetën, por kishte edhe shumë punë të tjera të këqija...” Kur në fund ndodhi 26 dhjetori i 2006 kur më ftuan në stacion, dhe unë shkova në stacion dhe më thanë: “Nuk na duhesh më.”

ZG: ... me ato fjalë?

NN: Po. Tekstualisht me ato fjalë, “nuk na duhesh, nuk na duhesh më, nëse na duhesh do të paraqitemi dhe do të të thërrasim prapë, dorëzoje armatim atje poshtë.” Kur shkova në MPB në barakën nr. 8 apo diçka ashtu, vetëm kur më tha njëri nga eprorët të cilin nuk dua ta emëroj me emër dhe mbiemër, vetëm të tregoj se me gradë: ishte kolonel. Kur e pyeta: “Pse kështu, dhe se çfarë ndodhi me atë vendim që më premtuat?” dhe një thënie të thjesht: “Na fal, ti je nga një kombësi e gabuar.”

ZG: Ashtu?

NN: Me ato fjalë; dhe atë unë nuk mund që ta falë, prandaj nuk mund...

ZG: Gjithë harrohet, i gjithë...

NN: Gjithë do të harroj, këtë nuk do ta harroj.

ZG: ... ai flijimi i yt dhe gjithë ato veprat e mira...

EK: Po... dhe në fund kombësi e papërshtatshme. E pra mirë, ata e dinë.

ZG: Unë kisha dashur që të të falënderohem, për atë që e ndatë kohën dhe hapësirën tënde dhe ju dëshiroj çdo të mirë në jetë.

NN: Në rregull, faleminderit. Dhashtë zoti të mos ketë më intervista të këtilla, dhashtë zoti që të mos takohemi për të treguar punë të këtilla.

ZG: Така. Поздрав, сè најубаво!

HH: Сè најубаво!

ZG: ... vetëm për gjëra të bukura...

NN: Vetëm për gjëra të bukura.

ZG: Ashtu. Përshëndetje, dhe gjithë të mirat!

NN: Gjithë të mirat!

Микерем Таири

**„Мики зошто остануваш таму да живееш?
Ти си Турчинка”**

Mikerem Tairi

**“Miki, pse vazhdon të jetosh aty? Ti je
turkeshë”**

ДИВНА ЈАКНОВА: Добар ден. Јас сум Дивна Јанкова, интервјуер во склоп на програмата значи, за потребите на програмата „Соочување со минатото 2001 година“, што ја реализира „Мировна акција“ од Прилеп. Дојдена сум кај вас да направиме интервју во врска со настаните од 2001 година, пред 2001, по 2001 и во 2001.

МИКЕРЕМ ТАИРИ: Добар ден пред се, мене ми е чест и задоволство што еве се одлучивте денеска да имате едно интервју направено со мене. Инаку јас сум Микерем Таири, а повеќемина ме познаваат како Мики Таири, поранешен водител и презентер во радио телевизија Куманово. Турчинка сум по националност, а работев на македонски јазик.

ДЈ: Јас ви благодарам. Сега, бидејќи сте Турчинка како што кажавте, ќе ми кажете какви беа односите меѓу Македонците и Албанците и вие, од ваше гледиште, значи пред 2001?

МТ: Јас мислам дека пред 2001 година односите помеѓу Македонците и Албанците беа нормални. Бидејќи јас имав многумина колешки, имав пријателки кои што делеа и добро и лошо заеднички. Немаше никакви конфликти помеѓу нив, немаше никакви расправи, но сепак 2001 година некако го донесе ова своето.

ДЈ: Да ми кажете, како вие како Турчинка, во секојдневниот живот, на работа како се чувствувавте, вие?

МТ: Јас, како Турчинка која работев во радио телевизија Куманово на македонски јазик, не чувствував да имам некои проблеми. Не бев дискриминирана од никого. Ниту од албанската, ниту пак од македонската страна. Бидејќи многумина Кумановци, ме знаат дека како единствена Турчинка сум, а работам на македонски јазик, тоа ми беше една голема чест и големо задоволство.

DIVNA JANKOVA: Mirëdita. Unë jam Divna Jankova, intervistues në kuadër të programit “Ballafaqim me të kaluarën – viti 2001” që e realizon “Aksioni Paqësor” nga Prilepi. Kam ardhur këtu për të bërë një intervistë me ju lidhur me ngjarjet e vitit 2001, para 2001 dhe pas tij.

MIKEREM TAIRI: Mirëdita para së gjithash, unë kam kënaqësi në që ja, sot keni vendosur të realizoni një intervistë me mua. Përndryshe unë jam Mikerem Tairi, shumica më njohin si Miki Tairi, ish-prezantues dhe udhëheqës në RTV të Kumanovës. Jam turke me nacionalitet ndërsa kam punuar në gjuhën maqedonase.

DJ: Ju faleminderit. Tani, mbasi jeni turke, siç thatë, a do më thoni si ishin marrëdhëniet ndërmjet maqedonasve dhe shqiptarëve para 2001, sipas pikëpamjes suaj?

MT: Unë mendoj se para 2001 raportet midis maqedonasve dhe shqiptarëve ishin normale. Unë kisha shumë kolege, shoqe që ndanin bashkë edhe të mirën edhe të keqen. Nuk kishte asnjë mosmarrëveshje ndërmjet tyre, por 2001 megjithatë e bëri të veten.

DJ: Ma thoni, si ndjeheshit ju në punën tuaj të përditshme si turke që jeni?

MT: Unë, si turke që punoja në RTV të Kumanovës në gjuhën maqedonase nuk mendoj se kisha ndonjë problem. Nuk isha e diskriminuar nga askush. Sepse shumica e Kumanovarëve më njohin si turken e vetme që punon në gjuhën maqedonase, dhe kjo për mua ishte nder dhe kënaqësi.

DJ: Tani diçka për 2001. Ma thoni për çka do ta mbani mend, çka ju la më tepër përshtypje në 2001?

MT: Vitin 2001 më tepër e mbaj mend për faktin që shumë shqiptarë që jetojnë në këtë lagje tonën, “Goce Dellçev” u shpërngulën. Shkuan në lagjen e tyre të njohur si “Lagjja e egër”. Dhe prej aty, me sa munda të kuptoj, shumica e maqedonasve shitën pronat e tyre dhe u shpërngulën në lagjet ku jetonin më tepër

DJ: Нешто сега за во 2001 година. Кажете ми по што ќе ја паметите, што посебен белег остави на вас во 2001?

MT: 2001 година мене посебен белег ми остави тоа што многумина Албанци кои што живејат во оваа наша населба, во населбата „Гоце Делчев“, се иселија. Отидоа во нивната населба наречена како „Дива Населба“, а од таму, како што имав сознание и тоа веќе уверливо, на сите наши кумановци, Македонците се иселија од таму, ги продадеа своите куќи, станови и се доселија во местата кај што живеат повеќето Македонци. А причината беше доволно позната. Имаше некој страв, верувам.

DJ: Вие како се чувствуваате?

MT: Јас како единствена Турчинка овде во населбата „Гоце Делчев“ сум од 86-та година. И сè уште живеам овде. Мене ми е многу убаво.

DJ: 2001 како се чувствуваате?

MT: 2001 година не се чувствував никако, не го чувствував она што навистина, мислам дека еве многумина и ме прашуваа дека Албанците: „Мики зошто остануваш таму да живееш? Ти си Турчинка“. Сепак мажот ми е од мајка Турчинка, од татко Албанец. Ме прашуваа: „Зошто не се преселиш и ти во населбата Дива Населба, имаш две ќерки и син“? Мене тоа ништо не ми пречеше.

DJ: Дали имавте притисок да завземете страна и дали завемавте страна за во текот на војниот конфликт во 2001?

MT: Па, морам да бидам искрена, имав притисок од неколкумина пријатели од албанската националност. Ми велеа: „Мики како можеш да живееш ти во таа населба имајќи две ќерки и еден син, како единствени Турци во македонска населба? Дали немаш некој страв?“

maqedonas. Arsyeja ishte më se e njohur. Ekzistonte frikë, besoj.

DJ: Si ndjeheshit ju?

MT: Unë, si turkesha e vetme në këtë lagje jetoj që nga viti 1986. Unë ndjehem mirë.

DJ: Si ndjeheshit më 2001?

MT: Më 2001 nuk ndjehesha assesi, nuk e ndjeja atë që... ja p.sh. shumë shqiptarë më pyesnin “Miki, pse vazhdon të jetosh aty? Ti je turkeshe. ”Prapëseprapë, burri im është bir i një nëne turke dhe babai shqiptar.” Më pyesnin, “Pse nuk shpërngulesh te lagjja jonë e “egër”, ke dy vajza dhe një djalë.” Por mua kjo nuk më pengonte fare.

DJ: A keni pasur presion për të marrë anën e dikujt gjatë konfliktit të armatosur më 2001?

MT: Më duhet të jem e sinqertë, kisha presion prej një numri miqsh shqiptarë. Më thoshin: “Miki, si mundesh të jetosh në atë lagje duke pasur dy vajza dhe një djalë, si turq të vetëm në atë lagje? A nuk ke frikë?”

DJ: Çka mendoni për luftën, kush ishte fajtor për atë që ndodhi?

MT: Edhe këtu më duhet të jem e sinqertë.

DJ: Epo, unë ju njoh si të sinqertë dhe ashtu dua të jeni.

MT: Mbasi, ashtu siç thashë më herët, punoja në RTV të Kumanovës, unë mendoj që lufta megjithatë u shkaktua nga ana e shqiptarëve... Më duhet ta them këtë.

DJ: Tani, si gazetare, si e shihnit ju këtë? A ndikuan mediumet në rrjedhën e ngjarjeve gjatë konfliktit?

DJ: Што мислите, за војната, кој е виновен за она што се случуваше?

MT: И тоа морам да бидам искрена!

DJ: Па јас ве знам како искрена, тоа и го очекувам!

MT: Бидејќи, нели како што и пред малку кажав, работев во радио телевизија Куманово, јас мислам дека војната сепак беше предизвикана од страна на албанската националност... Морам тоа да го кажам.

DJ: Еве сега, сега како новинарка. Како гледавте вие на тоа? Дали медиумите влијаеа некако да се, на текот на војната, на конфликтот, кажете?

MT: Сепак и војната и медиумите беа како еден, како да кажам, агре... потикнувач на тие работи. Иако нешто ако се случеше и најмал инцидент, малку го увеличуваа. Не знам дали тоа ќе ме разберете.

DJ: Да, да, да!

MT: Еве кај нас на пример, во кумановските села имаше многу,... села што живеела и Албанци и Македонци. Во мојот улас, во мојот влез во зградата имам соседи што живеела во селото Матејче мислам. И тие беа присилени навечер да се иселат од таму бидејќи куќата им беше запалена, бидејќи се им беше земено, да дојдат овде. 10 години да живеат во прифатилиштето во хотелот КУБА и животот, нивни неznam како веќе тие ќе си го замислат, дали некогаш ќе им биде среден, бидејќи им беше сèодземено. Јас тоа не го оправдувам. Ви кажувам искрено, не сум ни од македонската ни од албанската страна. Но сепак од македонската страна, без разлика дали Албанците ќе се наљутат или не, тоа си е мое право, јас сум повеќе од македонската страна, бев и сме и ќе бидеме почитувани од страна на македонската националност.

MT: Lufta dhe mediumet ishin si një, si ta them... agre... nxitës të atyre ngjarjeve. Edhe kur të ndodhte ndonjë incident i imët shumica e bënin mizën buall. Nuk e di në më kuptoni.

DJ: Po, po, po.

MT: Ja p.sh. unë... në fshatrat e Kumanovës kishte shumë, ... fshatra ku jetonin edhe maqedonas edhe shqiptarë. Në hyrjen time në ndërtesë, kam fqinj që jetojnë në fshatin Mateç. Edhe ata ishin të detyruar në mbrëmje të dalin që aty sepse shtëpinë ua vunë në zjarr, gjithçka iu morr, dhe erdhën këtu. 10 vjet të jetojnë në strehimore në hotelin Kuba, dhe nuk e di se si do të mund të vazhdojë më tej jeta e tyre. A do të munden të rregullohen ndonjëherë, sepse mbetën me asgjë. Unë këtë nuk e arsyetoj. Ua them sinqerisht, nuk marr as anën e maqedonasve po as edhe të shqiptarëve. Por, prapë më tepër mbaj anën e maqedonasve, pavarësisht nëse shqiptarët do të hidhërohen ose jo, kjo është e drejta ime, kam qenë, jemi dhe do të jemi të respektuar nga ana e nacionalitetit maqedonas.

DJ: Tani për Marrëveshjen Kornizë. A ndodheni ju diku në Marrëveshjen Kornizë, si turkeshë që jeni?

MT: Jo, unë mendoj se ne turqit jemi nga më të diskriminuarit në Maqedoni. Dua të them që jo vetëm në Kumanovë, po kudo në Maqedoni të punësuar turq ka më pak prej të gjithëve. Maqedon.... mendoj shqiptarët gjithmonë kanë përparësi.

DJ: Pse është kjo kështu, si mendoni?

MT: Sepse ata e llogarisin veten si më të shumtë në numër. Ne kemi nuk e di sa përqind këtu në Maqedoni, prandaj kudo që të konkurrojmë, përparësi do të kenë shqiptarët, ndërsa ne turqit nëse do të pranohemi diku ose jo mbetet pikëpyetje e madhe. Ja p.sh. vajza ime më e madhe, sapo e mbaroi gjimnazin, duhej të shkonte, nuk e kishte patjetër sepse njëherit ishte edhe dëshirë e saj, shkoi në Turqi, kreu fakultetin, punon atje, mbeti atje. Vajza më

ДЈ: Сега, што мислите за Рамковниот договор? Вие дали се' наоѓате во Рамковниот договор, како ваша, ете Турчин?

МТ: Не, јас мислам дека ние Турците сме, како едни најдискриминирани луѓе, дискриминирана нација во Македонија. Не затоа, за сега сакам да кажам дека, ако треба во Куманово и каде и да било од нашата држава во Македонија, од турската националност има најмалку вработено. Македон..., ова Албанците секогаш имаат предност.

ДЈ: Што мислите зошто е тоа така?

МТ: Зошто тие се сметаат како повеќенационалност. Ние имаме, не знам, колку процент овде во Македонија од Турците, и затоа каде и да конкурираме, сепак прво Албанците ќе бидат на првите места, а ние Турците, дали ќе бидеме примени или не, тоа е под голем знак, под голем знак прашалник. Еве мојата постара ќерка, тука заврши гимназија, мораше да оди, не мораше, тоа беше и нејзина желба, отиде во Турција, заврши факултет, таму си работи, и таму си остана. Помалата ќерка работи во Скопје како артист во Турскиот народен театар, а син ми работи како камерман во телевизија НОВА во Куманово.

ДЈ: Сега да ве прашам, од тука ми се наметна прашањето, како ја гледате Македонија сега, како бинационална или мултинационална држава? Кај би сè нашле?

МТ: Јас морам да кажам и тоа. Секогаш го употребувам зборот мора. Македонија се наоѓа како бинационална држава. Затоа што тука се сметаат само дека во Македонија живеат Македонци и Албанци. Другите сме...

ДЈ: Ти тоа, виетоа лично го чувствувате?

МТ: Јас лично го чувствувам, лично го чувствувам, мислам дека нема да ми замерите.

e vogël punon në Shkup si artiste në teatrin kombëtar turk ndërsa djali im punon si kameraman në TV Nova në Kumanovë.

DJ: Tani t'ju pyes, nga këtu më erdhi edhe pyetja, si e shihni Maqedoninë sot, si shtet binacional apo multinacional? Ku do ta gjenit veten ju?

MT: Më duhet ta them edhe këtë. Gjithmonë e përdor fjalën patjetër. Maqedonia është si një shtet binacional. Sepse llogaritet që këtu jetojnë vetëm maqedonas dhe shqiptarë. Ne të tjerët jemi.

DJ: Ju këtë e ndjeni personalisht?

MT: Po, unë personalisht e ndjej këtë, mendoj se nuk do të më merni për të madhe.

DJ: Çka ndryshoi për ju nga 2001 e këndeј? Personalisht për ju dhe për komunitetin të cilit i përkisni. Pra, si një pyetje për fund.

MT: Çka ndryshoi për ne? Pas 2001 kudo që të kërkojmë punë, tani për tani, nuk ka. Unë nuk punoj, RTV Kumanova u mbyll, burri im punonte në ISKRA, edhe për të nuk ka punë më. Dhe nuk e di, nuk e di si t'i përgjigjem kësaj pyetjeje. A jemi vërtet ne turqit pakicë këtu në këtë qytet tonin apo edhe në Maqedoni, dhe nuk respektohem aspak nga nacionalitetet tjera.

DJ: Tani, në fund, t'ju bëј edhe një pyetje. A ka diçka që gjatë tërë kësaj periudhe, qoftë para, gjatë apo pas 2001 që ju ka lënë mbresa të posaçme, ndërsa unë nuk arrita t'ju pyes? Çfarë do të kishit shtuar për fund?

MT: Në fund dua të them se dua që përsëri të kemi në vël-lazërim-bashkim ndërmjet maqedonasve, shqiptarëve, turqve, romëve, vllëve, serbëve, dhe të jemi ashtu siç ishim para 2000, në kohën e ish-Jugosllavisë. Pse të mos jetë ashtu? Mendoj se askush nuk e ka pasur keq. Secili jetonte i lirë, lëvizte i lirë, dhe e thoshte lirshëm atë që mendonte, ndërsa sot duhet të kesh kujdes se çfarë

ДЈ: Што на вас сè се промени од 2001 наваму. На вас лично и на вашата заедница, уште еднаш едно прашање за на крај?

МТ: Што, што се промени за нас? По 2001 година каде и да побараме работа, сега засега, нема за нас. Јас не работам, радио телевизија Куманово се затвори, мажот ми работеше во ИСКРА, каде и да побара работа, нема работа за него. И неznam, неznam на ова прашање како јас да ви одговорам. Дека ние навистина Турците сме како малцина, овде во нашиот град, а и во Македонија, нај не сме почитувани од страна на останатите националности.

ДЈ: Сега на крај да ве прашам нешто. Дали нешто сакате во контекст на сите овие прашања, пред 2001, за во текот на 2001, и после 2001 што оставило белег, сте сакале да го кажете а јас не сум ве прашала. Дали има нешто што би сакале да дополните на крај?

МТ: На крај сакам да кажам и тоа, дека сега сакам да имаме повторно едно братство и единство помеѓу Македонците, Албанците, Турците, Ромите, Власите, Србите да бидеме онакви какви што сме биле пред 2000-та година, за време на бившите, бивша Југославија. Зошто да не биде така? Мислам дека на никога не му беше лошо. Секој живееше слободно, слободно се движеше, слободно можеше да каже она што и треба да го каже, а сега мора и да се пази пред кого и како што ќе каже. Јас мислам дека тоа.

ДЈ: Благодарам многу.

flet para njerëzve. Unë mendoj se kjo ishte.

DJ: Ju faleminderit shumë.

EK

**„Таа војна си беше не знам, меѓу Албанци
и Македонци.“**

EK

**“Ajo luftë ishte ku e di unë, ndërmjet
shqiptarëve dhe maqedonasve.”**

АКИФ КАРИМАН: Здраво јас сум Акиф, и како што се договоривме претходно, сега тука седнавме за да го направиме интервјуто за соочување со минатото, односно за да ги споделите вашите импресии и мислења за тоа како се живееше пред конфликтот 2001 година, за време на истиот, и за животот после тоа и за тоа како ја гледате вие иднината поврзана со војната што беше. И сакам прво да ве прашам, да се преставите?

ЕК: Јас сум ЕК.

АК: Што работите?

ЕК: Работам како хигиеничарка во Здравствен дом, во Тетово, триесет години.

АК: Живеете во Тетово?

ЕК: Да, во Тетово.

АК: Колку години живеете, родена сте во Тетово?

ЕК: Родена сум во Гостивар, а од 15 години сум во Тетово, значи 35 години полни откако сум мажена.

АК: Значи сето тоа време сте живееле во Тетово, пред 2001 не сте биле никаде.

ЕК: Од 77, од 1977 година јас сум во Тетово.

АК: Сега да ве прашам каков ви беше животот пред 2001 година?

ЕК: Па животот пред 2001 година, можам да кажам ми беше добар.

АК: Дали сите работевте тогаш?

ЕК: Па... не работевме сите, вработена бев само јас, државно,

Akif Kariman: Përshëndetje, unë jam Akifi, dhe siç u dakorduar më përpara, tani këtu jemi ulur që të kryejmë intervistën për ballafaqimin me të kaluarën, respektivisht që të ndani me ne përshtypjet dhe mendimet e juaja rreth asaj se si jetohej para konfliktit të vitit 2001, gjatë kohës së konfliktit dhe për jetën pas tij dhe për atë se si e shihni ju ardhmërinë ndërlidhur me luftën e cila ishte. Dhe fillimisht dua t'ju kërkoj që të prezantoheni?

ЕК: Unë jam ЕК.

АК: Çka punoni?

ЕК: Punoj si punëtoreshë higjiene në Shtëpinë e shëndetit, në Tetovë, pesëdhjetë vjeç.

АК: Jetoni në Tetovë?

ЕК: Po, në Tetovë.

АК: Sa vjet jetoni këtu, a keni lindur në Tetovë?

ЕК: Kam lindur në Gostivar, dhe që nga mosha 15 vjeçare jam në Tetovë, domethënë 35 vjet të plota pasi jam martuar.

АК: Domethënë gjatë gjithë kësaj kohe keni jetuar në Tetovë, para vitit 2001 nuk keni qenë askund?

ЕК: Që nga 77-ta, nga vitit 1977 unë jam në Tetovë.

АК: Tani t'ju pyes se si e kishit jetën përpara vitit 2001?

ЕК: Mund t'ju them që jetën para vitit 2001 e kisha të mirë.

АК: A punonit të gjithë atëherë?

ЕК: Paj... nuk punonim të gjithë, e punësuar isha vetëm unë, në punë shteti, mirëpo jeta ishte më e mirë sepse unë punoja edhe në punë shteti edhe privat, me fëmijët e mi.

ама животот беше подобро затоа што јас работев и државно и приватно, со моите деца.

АК: Колку членови броеше вашето семејство?

ЕК: Моето семејство броеше 10 членови. Јас, мојот сопруг, три деца мои, снаа, внука и свекрва, черката и синот од черката, значи 10 члена бевме, а вработена во државно бев само јас.

АК: Значи само вие работевте, а другите не?

ЕК: Не, само јас.

АК: Во ред. Што мислите за соживотот пред 2001, со другите заедници, со Албанците со Македонците, со Турците и другите?

ЕК: Па пред 2001, увек по мое мислам дека увек имаше трзавици помеѓу Македонците и Албанците, јас во тоа никогаш не сум се мешала, иако кај што сум работела, сум и со Македонци и со Албанци, ама не сум влагала така во конфликт да бидам нечија страна.

АК: Дали сте во добри односи вие со нив? Дали вие сте имале некакво недоразбирање, конфликт со нив?

ЕК: Не, можам да кажам тоа слободно, дека сум немала, конфликт ни со македонска националност, ни со албанска, со персоналот си работам до ден денес.

АК: Што мислите за тој персонал, кој живее подобро од нив, кој е побогат, кој се носи поубаво?

ЕК: На кого мислите сега?

АК: На вашите колеги од работа, од другите заедници.

ЕК: Па можам да кажам и едните и другите си живеат добро,

АК: Са анëтарë numëron familja e juaj?

ЕК: Familja ime numëronte 10 anëtarë. Unë, bashkëshorti im, tre fëmijët, nusja, mbesa dhe vjehrra, vajza dhe djali i vajzës sime, domethënë ishim 10 anëtarë, ndërsa e punësuar isha vetëm unë.

АК: Domethënë vetëm ju punonit ndërsa të tjerët jo?

ЕК: Jo, vetëm unë.

АК: Në rregull. Çka mendoni për bashkëjetesën përpara vitit 2001, me bashkësitë e tjera, me shqiptarët, me maqedonasit, me turqit dhe me të tjerët?

ЕК: Edhe përpara vitit 2001, gjithmonë sipas meje mendoj se gjithmonë kishte ngacmime ndërmjet maqedonasve dhe shqiptarëve, unë në këtë kurrë nuk jam përzier, edhe pse çdo kund ku kam punuar, kam qenë edhe me shqiptarë edhe me maqedonas, mirëpo nuk kam hyrë në konflikte, që të isha në anën e dikujt.

АК: A jeni në raporte të mira me të? A keni pasur ju ndonjë mosmarrëveshje, konflikt me të?

ЕК: Jo, lirisht mund ta them që nuk kam pasur konflikte, as me kombësinë maqedonase, as me kombësinë shqiptare, me personelin po punoj edhe në ditë të sotme.

АК: Çka mendoni për atë personel, kush e kishte jetën më mirë prej tyre, kush është më i pasur, kush mbahet më mirë?

ЕК: Në cilin mendoni tani?

АК: Në kolegët e juaj të punës, nga bashkësitë e tjera.

ЕК: Mundem të them që të dyja palët jetojnë mirë, sepse tek të dyja palët, sa anëtarë jetojnë në shtëpi, aq anëtarë janë të punësuar.

затоа што и едната страна и другата, колку члена се дома, толку члена се вработени.

АК: Добро, само да ве потсетам дека зборуваме за периодот пред 2001 година, ќе зборуваме сеа како било тогаш со другите заедници, а потоа ќепреминеме на другиот дел, за време на војната и после војната како живееле другите. Кој е вашиот мајчин јазик?

ЕК: Мојот мајчин јазик е македонскиот.

АК: Добро, дали вашето образование го завршивте на македонски јазик?

ЕК: Да, на македонски.

АК: Местото каде што растевте, каде што живеевте откако се омаживте, како се живеело на тоа место, порано?

ЕК: Можам да кажам дека добро се живееше, немало така...

АК: Еве конкретно, како се разбиравте со соседите?

ЕК: Добро.

АК: Местото каде што живеевте, во тоа место, дали живееле само Роми или беа и припадници на други заедници?

ЕК: Не живееја само Роми. Имаше припадници и од другите заедници; во нашето маало, бевме и Роми и Македонци и Албанци.

АК: И животот ви беше убав?

ЕК: Да.

АК: Дали пред 2001 година имаше така некои поголеми или

АК: Mirë, vetëm t'ju rikujtoj se flasim për periudhën para vitit 2001, do të flasim tani për atë se si ka qenë atëherë me bashkësitë e tjera, ndërsa më pas do të vazhdojmë në pjesën tjetër, gjatë kohës së luftës dhe pas luftës se si kanë jetuar të tjerët. Kush është gjuha e juaj amtare?

ЕК: Gjuha ime amtare është maqedonishtja.

АК: Mirë, a e keni mbaruar arsimimin e juaj në gjuhën maqedonase?

ЕК: Po, në gjuhën maqedonase.

АК: Vendi ku jeni rritur, ku keni jetuar pasi që jeni martuar, si është jetuar në atë vend, më përpara?

ЕК: Mundem të them që është jetuar mirë, ashtu nuk ka pasur...

АК: Ja konkretisht, si kuptoheshit me fqinjët?

ЕК: Mirë.

АК: Në vendin ku jetonit ju, në atë vend, kanë jetuar vetëm romë ose kanë qenë edhe banorë të përkatësive të tjera etnike?

ЕК: Nuk jetonin vetëm romë, kishte banorë edhe të përkatësive të tjera në lagjen tonë, ishim edhe romë, edhe maqedonas edhe shqiptarë.

АК: Dhe, jetën, e kishit të mirë?

ЕК: Po.

АК: A ka pasur para vitit 2001 ashtu, ndonjë problem më të madh ose më të vogël, përveç asaj se jeni kuptuar mirë?

ЕК: Nuk kam pasur, në atë lagje në të cilën jetoja, nuk kam pasur.

помали проблеми, покрај тоа што сте се разбирале?

ЕК: Сум немала во тоа маало кај што живеев, сум немала.

АК: Дали пред 2001 година, вие претпоставувавте, мислевте дека може да се случи како што се случи во 2001?

ЕК: Па претпоставував, затоа што слушав многу работи, еве се дека нешто ќе се деси, тоа го слушав од работа кај што работев, од една страна од Македонците од друга страна од Албанците.

АК: И Македонците и Албанците ви кажуваа дека може нешто да се случи?

ЕК: Да, ама јас тоа го чував се во себе и некако ме фаќаше како страв дека чим зборуваа ќе се случи нешто.

АК: А дали тие меѓусебно нешто зборуваа дека ќе се случи нешто?

ЕК: Меѓу нив тие не се искажуваа толку, ама имаше така, како...

АК: Се расправаа... ?

ЕК: Не се расправаа...

АК: Показуваа презир едни спрема други?

ЕК: Избегаваа да идеа еден накај друг, за време на работно време, се избегаваа еден од друг, не беше како порано, група со група, почнаа веч да се делат.

АК: Што мислиш ти, од каде им беа информациите дека може да се случи нешто?

ЕК: Епа секој си имаше човек свој, си знаеа, Македонците обавестени од своја страна, за Македонците бев сигурна дека

АК: А е кени paramenduar ju para vitit 2001 që do të mund të ndodhi ajo që po ndodhi në vitin 2001?

ЕК: E paramendoja, sepse dëgjoja shumë gjëra, se ja, tani diçka do të ndodhë, këtë e dëgjoja në punë ku punoja, nga njëra anë dëgjoja nga maqedonasit, por po ashtu në anën tjetër nga shqiptarët.

АК: Edhe maqedonasit edhe shqiptarët ju tregonin se diçka mundet të ndodhë?

ЕК: Po, mirëpo unë atë e ruaja në vete, dhe disi më kapte frika se pasi që po flitet për këtë, do të ndodhë me të vërtetë.

АК: Ndërsa ata, a po flisnin ndërmjet veti se do të ndodhë diçka?

ЕК: Ndërmjet veti ata nuk hapeshin shumë, por kishte ashtu, si...

АК: Grindeshin..?

ЕК: Nuk grindeshin...

АК: Tregonin përbuzje njëri ndaj tjetrit?

ЕК: Shmangeshin që të shkojnë njëri tek tjetri, gjatë kohës së punës, i shmangeshin njëri tjetrit, nuk ishte si më përpara, grupe me grupe, veç më filluan të ndahen.

АК: Çka mendon ti, prej ku i kishin informatat se diçka do të mund të ndodhë?

ЕК: Paj, çdonjëri kishte njeriun e vet, e dinin, maqedonasit ishin të njoftuar prej palës së tyre, për maqedonasit isha e sigurt se do të ndodhë diçka, ngaqë të gjithë filluan të blejnë revolverë, dorëzuan kërkesa në polici, përpara se të fillonte lufta, dua të them që e dëgjoja prej motrave...

ке се деси нешто, затоа што сите почнаа да купуваат пиштоли, поднесоа барања за во полиција, пред да почне војната, мислам од сестрите дознавав...

АК: Од вашите колешките дознававте дека?

ЕК: Да, маж ми поднесе барање за пиштол, маж ми поднесе барање за пиштол, еден со друг, знаете и бев сигурна дека нешто ќе се деси.

АК: Така, а дали тоа и од Албанците и од Македонците се случуваше?

ЕК: Да, да, од Албанците исто така тие затоа штојас не бев на ниедна страна а сум со години со нив, и тие не знам како да кажам имаа поверење во мене, и јас не бев на никоја страна и тоа што ми го кажуваа го чував само за мене, и од Албанките жени тие ми кажуваа дека ќе има војна.

АК: Дали вас ви беше тешко тоа да го чувате во себе?

ЕК: Ми беше.

АК: Дали ја споделивте со некому таа мака, со некои од домашните членови?

ЕК: Кажав на домашните.

АК: И како реагираа тие на тоа?

ЕК: Па не знам, мислеа јас исплашена, и сите и дома исплашени.

АК: Дали превземавте нешто тогаш, пред да започне конфликтот?

ЕК: Епа јас што имав тогаш, не превземав ништо, што имав, пошто јас работев и државно бевме 10 члена а јас само работев

АК: Prej kolegeve tuaja merrje vesh se... ?

ЕК: Po, burri im dorëzoi kërkesë për revolverë, burri im dorëzoi kërkesë për revolverë, njëri me tjetrin, e dinin, dhe isha e sigurt se diçka do të ndodhë.

АК: Ashtu, dhe kjo, a ndodhte edhe tek maqedonasit, edhe tek shqiptarët?

ЕК: Po, po, nga shqiptarët poashtu, ata pasi që unë nuk isha në anën e askujt dhe kam punuar me vite me ata, dhe si t'ua them, ata kishin një besim në mua, dhe unë nuk isha në anën e asnjërës palë dhe atë që ma tregonin e ruaja vetëm për vete, dhe gratë shqiptare, edhe ato më thoshin se do të ketë luftë.

АК: A e kishit të vështirë ju që ta mbanit këtë në vete?

ЕК: Po, e kisha.

АК: A ndatë këtë mundim me dikë, me dikënd nga anëtarët e shtëpisë?

ЕК: U tregova në shtëpi.

АК: Dhe si reaguan ata ndaj kësaj?

ЕК: Paj, nuk e di, më shihnin mua të frikuar, dhe edhe ata ishin të frikuar.

АК: A ndërморët diçka atëherë, përpara se të fillojë konflikti?

ЕК: Paj, çka kisha unë atëherë, nuk ndërmerrja asgjë, çka kisha, pasi që unë punoja edhe në punë shtetit dhe ishim 10 anëtarë dhe vetëm unë punoja në punë shteti, prandaj punonim edhe privat, dhe ato para që i kishim grumbulluar, i ruaja, pasi që e dija se do të vijë deri te kjo dhe diçka të Akifit që kisha, i mblodha ato, e pritnim vetëm ditën se kur do të ndodhë kjo.

државно, затоа работевме приватно, и ние нешто што имавме собрано пари, ги чував пошто знаев дека дојде до тоа и нешто на Акиф што имав, тоа собрав, само чекав денот, кога ќе се случи тоа.

АК: Сега да продолжиме со 2001 година, конкретно со вашите доживувања во таа годин. Како ти ја доживеа 2001 година?

ЕК: Па како да кажам...

АК: Како ти беше тебе?

ЕК: Мене, мене ми беше многу тешко затоа што останав сама дома, јас во Тетово, со мојата черка.

АК: Значи беше дома за време на војната?

ЕК: За цело време, за војната јас бев дома.

АК: Кога сфати дека почна војната?

ЕК: Епа претходно разбрав, исто бев обавестена од работа од колешки.

АК: Што ви кажаа тие?

ЕК: Дека тој ден, демек ќе почне да се пука.

АК: И како се чувствувавте поради тоа?

ЕК: Уплашена, како можев да се чувствувам.

АК: И што направивте после кога се вративте дома?

ЕК: Кога се вратив дома утрината, тој ден не се пукаше уште, утрината од сабајле, ги спремав синот, снаата внуката и свекрва ми ги испратив за Скопје, исто и синот, помалиот син, сите за Скопје.

АК: Тани të vazhdojmë me vitin 2001, konkretisht me përjetimet e tuaja në atë vit. Si e përjetove ti vitin 2001?

ЕК: Paj, si të them...

АК: Si ndjeheshe ti?

ЕК: Unë, unë e kisha shumë të vështirë, pasi që mbeta vetë në shtëpi, në Tetovë, me vajzën time.

АК: Domethënë, ishe në shtëpi gjatë kohës së luftës?

ЕК: Gjatë tërë kohës së luftës unë qëndrova në shtëpi.

АК: Kur e kuptove që ka filluar lufta?

ЕК: E morra vesh më përpara, gjithashtu isha e njoftuar në punë prej kolegeve.

АК: Çka ju thanë ato?

ЕК: Se gjoja se atë ditë do të fillonte të krisej!

АК: Dhe si ndjeheshit për shkak të kësaj?

ЕК: E frikuar, si mundesha të ndjehem.

АК: Dhe çka bëtë më pas, pasi që u kthyet në shtëpi?

ЕК: Kur u ktheva në shtëpi në mëngjes, atë ditë nuk kishte filluar të krisej ende, në mëngjes herët e përgatita djalin, nusen, mbesën dhe vjehrrën dhe i përcolla për në Shkup, gjithashtu edhe djalin, atë më të voglin, të gjithë për në Shkup.

АК: Tek farefisi i juaj apo keni banesën tuaj ose shtëpinë tuaj atje?

ЕК: Jo, mund të thuhet tek farefisi, tek vjehri dhe vjehra e

АК: Дали кај некои роднини или имате ваш стан или куќа?

ЕК: Не, кај роднини, може да се каже, од золва, свекор и свекрва, нив ги испратив а јас требаше тој ден да бидам втора смена на работа.

АК: Е зошто ти остана дома?

ЕК: Останав дома затоа што се плашев да не ја изгубам работата. Јас отидов на работа, пред да идам на работа исто така го испратив и, се договорив со мојот сопруг исто така да оди со автобус, зашто во колата немаше место, го испратив и него и отиднав втора смена на работа, во еден часот, пред да одам, на таква улица живеев што се наоѓавме, нашата куча беше во средина, да кажам, за тоа време кога почна пукањето, една страна беше Цетинска улицата и од таму се пукаше, од друга страна беше стадион Дреновец и од таму се пукаше, од Дреновец почнаа со топој, ги слушнав првин топоите како почнаа да се пукаат, од цетинска улица возрвачаа, а јас, така па уплашена све, се спремив, изглегов, отидов на работа, на улица немаше никој, кога стигнав на плоштад, тек тогаш осетив голем страв затоа што кај раскрсницата на плоштадот, во центар на градот Тетово, од една висока зграда, кула, гледав дека има наоружани лица...

АК: Во зградата? Бевте блиску до нив?

ЕК: Да, да, проаѓав од улица и тогаш ме фати, некако паника, и почнав да трчам, да плачам, и не знам како стигнавна работа.

АК: И вашето семејство за цело време беше во Скопје, а вие сама во Тетово?

ЕК: Моето семејство беше во Скопје, вечерта, тој ден кога бев втора смена, почна на големо да се пука, више во цел град. Јас и неколку медицински сестри, неколку доктори, каде што работиме, бевме втора смена, сега се чудевме кој како ќе иде, како ќе се врати дома. Се јавив тогаш, ми се јави сопругот од

kunatës, ata i përcolla ndërsa unë duhej atë ditë të isha ndërrimi i dytë në punë.

АК: Dhe përse ti mbete në shtëpi?

ЕК: Mbeta në shtëpi sepse kisha frikë mos e humb punën. Unë shkova në punë, përpara se të shkoja në punë gjithashtu e përcolla edhe burrin tim, me të cilin u morëm vesh që të shkojë për në Shkup me autobus, pasi që nuk kishte vend në veturë, e përcolla dhe atë dhe shkova në punë ndërrimi i dytë, në ora një, përpara se të nisesha për në punë, në rrugën në të cilën jetoja, dhe shtëpia jonë ndodhej në mes të asaj rruge të them, në atë kohë kur filluan krismat, nga njëra anë ishte rruga Cetinska dhe nga andej gjuhej, nga ana tjetër ishte stadiumi, Drenoveci dhe edhe prej andej gjuhej, nga Drenoveci filluan me topa, fillimisht i dëgjova topat kur filluan të gjuajnë, dhe nga rruga Cetinska ua kthenin krismat, dhe unë ashtu, e frikuar krejt, u përgatita, dola, shkova për në punë, në rrugë nuk kishte askënd, kur arrita në shesh veç atëherë më kaploi një frikë e madhe ngaqë në udhëkryqin e sheshit, në qendër të qytetit të Tetovës në një ndërtesë të madhe shihja se ka persona të armatosur...

АК: Në ndërtesë? Ishit afër me ato?

ЕК: Po, po, kaloja nëpër rrugë, dhe atëherë disi më kaploi paniku dhe fillova të vrapoj, të qaj, dhe nuk e di se si kam arritur në punë.

АК: Dhe familja e juaj gjatë tërë kohës ka qenë në Shkup dhe ju vetëm, në Tetovë?

ЕК: Familja ime ishte në Shkup, në mbrëmje, atë ditë kur isha ndërrimi i dytë, filloi me të madhe të krisej, tani më në gjithë qytetin. Unë dhe disa motra medicinale, disa mjekë, aty ku punojmë, ishim ndërrimi i dytë, tani habiteshim se kush ku do të shkojë, si do të kthehet në shtëpi. U paraqit atëherë, mu paraqit

Скопје на вести веч таму слушнал, дека почнаа во Тетово да се пука. Ми се јави, само му реков, викам, не се плашите за мене, седи кај што си, чувај ми ги децата, не се враќај во Тетово, ама демек што че правиш сама, ја викам за мене немај страв, ако треба кеспиам во болница ама дома не доаѓајте. Зошто тој ден вистина беше страшен.

АК: Значи се плашеше и за безбедноста на твоето семејство?

ЕК: Да, најмногу за тоа се плашев, затоа и за целото време, за моето семејство јас го поминав во Тетово.

АК: Дали имаш некои посебни случки што ти се случија во 2001? Дали имаше средби со вооружени лица, било од резервистите било од ОНА?

ЕК: Имаше, од ОНА, еден ден кога сакав со черка ми да избегам, исто се пукаше многу во Тетово, да ја донесам черка ми за Гостивар, кај моите родители, да остане, и со кола од снаа на мојот син, зет, да ме однесе до Гостивар, накај Гостиварски пат излегоа вооружени лица, со маски, црни и ни ја запреа колата.

АК: И што се случи?

ЕК: Ништо само не видеоа застанавме, само рекоа да продолжиме, не разговаравме, јас мислам дека видеоа во колата тоа, бројчаници, се мислам дека заради тоа не пуштија...

АК: Аха, под претпоставка дека сте муслимани?

ЕК: Да, бројчаници дека имаше на колата.

АК: Добро, што се промени сега во твојот живот, во животот на твоето семејство и местото каде што живееш, за време на војната, еве и на работа конкретно, дали односот со колешките беше ист?

bashkëshorti nga Shkupi, kishte dëgjuar në lajme se në Tetovë ka filluar të kriset. Mu paraqit, veç i thash, i them, mos frikoheni për mua, qëndroni atje ku jeni, ruaji fëmijët, mos u kthe në Tetovë, ai prej atje, aman çka do të bësh vetëm, unë i thosha mos ki frikë për mua, si të duhet do të fle në spital mirëpo mos ejani në shtëpi. Pasi që ajo ditë me të vërtetë ka qenë e tmerrshme.

АК: Domethënë, frikoheshe edhe për sigurinë e familjes tënde?

ЕК: Po, më së shumti për atë frikohesha, andaj dhe gjatë tërë kohës, për familjen time unë qëndrova në Tetovë.

АК: A të ka ndodhur ndonjë ndodhi e veçantë gjatë vitit 2001? A ke pasur takime me persona të armatosur, qoftë ajo nga rezervistët apo nga UÇK-ja?

ЕК: Ka pasur, me UÇK-në, një ditë kur desha që me vajzën time të ikja, gjithashtu krisej shumë në Tetovë, që ta dërgoja vajzën time në Gostivar tek prindërit e mi, që të qëndrojë, dhe me veturë të nuses së djalit tim, një dhëndër na dërgonte për në Gostivar, dhe rrugës Gostivarit na dolën persona të armatosur, me maska të zeza në kokë dhe na ndaluan.

АК: Dhe çka ndodhi?

ЕК: Asgjë, na panë u ndalëm, veç thanë të vazhdojmë, nuk biseduam, unë mendoj që e panë që në veturë kishim tespих, dhe mendoj se për atë shkak edhe na lëshuan.

АК: Aha, duke supozuar se jeni myslimanë?

ЕК: Po, ngaqë kishim tespих në veturë.

АК: Mirë, çka ka ndryshuar tani në jetën tënde, në jetën e familjes tënde dhe në vendin ku tani jeton, gjatë kohës së luftës,

ЕК: На работа конкретно за мене односот беше ист и со едната страна и со другата, и со албанската и со македонската, а мечу нив имаше тензии.

АК: Дали имаш некои од кои што се плашеше во тој период. Дали се плашеше од нешто специфично дека може да ти се случи?

ЕК: Да, јас во тој период ја се плашев од се, најмногу се плашев за черка ми затоа што моите од Скопје ги испратив, најдовме исто така стан во Врање, и за цело време тие три четири месеци додека траеше тоа мојата фамилија беше таму, а черка ми не сакаше да ме остави сама, а јас најповеќе се плашев за мојата черка, а никако не можев да ја убедам да остане таму, со таткото, со брачата.

АК: А дали некој од вашето семејство беше регрутиран од страна на државата?

ЕК: Братот, најстариот, јас имам три брача, најстариот.

АК: Дали брат ти дојдоа од дома го собраа, го регрутираа или сам се пријавил ?

ЕК: Епа тоа Акиф, јас мислам дека и со него ќе правите интервју, подетално тој ќе ви каже за тоа и јас можам да кажам за мажи ми, дека дојдоа тие за него, како резервиста да го земаат, со писмо дома на врата, излегов јас, како да имав така еве предосечај и им реков дека не е дома, излажав, иако што мојот маж беше дома, го скрив во подрум, реков не е дома, ме прашаа каде е, јас излажав во Турска.

АК: И после тоа тие се вратија повторно?

ЕК: Не дојдоа не се вратија повторно, ама истиот ден, маж ми и синот помалиот, со кола, до граница ги испратив, до Македонска граница за Србија, заминаа, затоа што не сакав да влезе мојот маж како резервиста, за кого, тоа не беше војна со друга држава, па да се бори демек за своја држава.

ја, konkretisht edhe në punë, a ishte raporti me koleget i njëjtë?

ЕК: Konkretisht për mua raportet në punë ishin të njëjta, me të dyja palët, edhe me atë shqiptare edhe me atë maqedonase, ndërsa ndërmjet tyre kishte tensione.

АК: A kishe diçka prej çka frikoheshe në atë periudhë. A kishe frikë prej diçkaje specifike që mund të të ndodhte?

ЕК: Po, unë në atë periudhë frikohesha prej gjithçka, më së shumti frikohesha për vajzën time ngaqë familjen time nga Shkupi e dërgova në Vranjë, atje gjithashtu gjetëm banesë, dhe gjatë gjithë kohës sa zgjati konflikti, tre katër muaj, familja ime qëndroi atje, mirëpo vajza ime nuk desh të më lejë vetë mua, dhe unë më së shumti frikohesha për vajzën time dhe assesi nuk mundesha ta bind që të qëndrojë atje, me babanë dhe me vëllezërit.

АК: Dhe a ishte dikush prej familjes suaj i rekrutuar nga ana e shtetit?

ЕК: Vëllau, më i moshuari, unë kam tre vëllezër, më i vjetri.

АК: Vëllain tënd erdhën e morën nga shtëpia, e rekrutuan apo ai vetë është paraqitur?

ЕК: Tani Akif, unë mendoj se edhe më atë do të bëni një intervistë, në mënyrë më detale ai do t'ju tregojë për atë, ndërsa unë mundem t'ju tregoj për burrin tim, se erdhën ata për atë, që ta marrin si rezervist, me letër në derën e shtëpisë, dola unë, sikur të kisha një parandjenjë dhe iu thash që nuk është në shtëpi, gënjeva edhe pse burri im ishte në shtëpi, e fsheha në bodrum, u thashë atyre se nuk është në shtëpi, më pyetën ku është, dhe unë i gënjeva duke u thënë në Turqi.

АК: Dhe pas kësaj, ata a u kthyen përsëri?

ЕК: Nuk erdhën, nuk u kthyen përsëri, mirëpo të njëjtën ditë,

AK: Значи мислиш дека вашата заедница немаше ништо со војната?

EK: Да.

AK: Епа чива беше таа војна?

EK: Таа војна си беше незнам, меѓу Албанци и Македонци.

AK: Дали ти си лута на некому на своите Ромите, дали некој имаше од Ромите на страната на ОНА за време на војната?

EK: Да имаше.

AK: Од ваша населба или?

EK: Од наша населба не, од Тетово, ама од друга населба.

AK: Беа на нивна страна?

EK: Да. А имаше Роми демек како резервисти за државата.

AK: Дали тоа ви сметаше?

EK: Ми сметаше, мене како Ромка.

AK: Зошто?

EK: Ми сметаше затоа што тоа не беше нешто за корист наш, за Ромите.

AK: А какво ви беше чувството за тоа дека имате Роми и на едната и на другата страна?

EK: Не убаво. Тоа ми дојде како Ромите да беа продадени, едните за една страна, другите за друга.

AK: Во кои моменти ти беше најтешко, за време на војната?

EK: Во кои моменти. Па во сите моменти ми беше најтешко.

burrin tim dhe djalin e vogël, me veturë i dërgova deri në kufi, deri në kufirin e Maqedonisë me Serbinë, shkuan ngaqë nuk doja që burri im të inkuadrohet si rezervist, për çka, ajo nuk ishte luftë me shtet tjetër, që gjoja të luftojë për shtetin e vet.

AK: Domethënë ti mendon që komuniteti juaj nuk kishte asgjë me luftën?

EK: Po.

AK: E pra, e kujt ishte ajo luftë?

EK: Ajo luftë ishte ku e di unë, ndërmjet shqiptarëve dhe maqedonasve.

AK: A je ti e hidhëruar ndaj ndonjërit prej romëve, a kishte dikush prej romëve në anën e UÇK-së gjatë kohës së luftës?

EK: Po, kishte.

AK: Prej lagjes tuaja apo?

EK: Nga lagja e jonë jo, por nga Tetova po, nga lagje tjetër.

AK: Ata ishin në anën e tyre?

EK: Po. Dhe kishte romë pothuaj se si rezervist për shtetin.

AK: A ju pengonte kjo gjë?

EK: Më pengonte, mua si rome, po.

AK: Përse?

EK: Më pengonte ngaqë ajo nuk ishte diçka për dobi tonën, për romët.

Најтешко ми беше кога Тетово гореше, а јас бев сама дома.

АК: Во тој период вашата черка не беше со вас?

ЕК: Во тој период тој ден, черка ми исто така разбра дека ке има напад во Дреновец, иамше многу жртви, бев на работа прва смена, дојдов од работа, черка ми ја испратив, несвесно само да ја спасам, а не ми текнува дека нема ни автобуси како че ја испратам, дојдов дома само и реков, ајде спремај се да те однесам на плоштад за Гостивар, само што излеговме на влезната врата, куршуми летаа надвор, на кучата наша, се вративме назад, влеговме, среча што мојот дом е покриен со плек, и ваљда тоа не спаси. И потоа се смири малку ситуацијата, тишина беше, и пак во моментот ни на мене ни на черка ми да ни текне дека нема превоз за Гостивар, а јас исплашена да ја спасам черка ми, чекам автобус а нема жива душа.

АК: Значи бевте толку преплашени што не се ни сетивте дека нема редовни линии. И што направивте?

ЕК: Во тој момент, во несреча и среча, братучет од мојот маж со кола фамилијарно идеше со жена и дете, за Гостивар, се тргаа од градот, ме видоа, застапаа и рекоа демек качете се, јас не се качив, ја качив мојата черка, јас се вратив сама дома. Е таа вечер, јас мислам дека беше најстрашната вечер за мене тогаш, изгорија многу куќи, наши ромски, во Дреновец.

АК: А дали вашата кука беше оштетена?

ЕК: Не, не беше оштетена. Јас бев вечерта сама дома, (пауза, плаче) ми се јави татко ми, јассамо го прашав дали стигна черка ми, а тој во моментот не бил дома и ми вика не се плаши само черко, не ја видов ја Џани и јас почнав да плачам не знаев...

АК: Како ја поминавте таа ноќ вие сама дома? Ако може малку подетално да ја опишете?

АК: Dhe çfarë ishte ndjenja për atë kur e dinit që ka romë edhe në të dyja anët?

ЕК: Jo e mirë. Kjo më ngjallte se sikur romët janë të shitur, disa me njëren palë, të tjerët me tjetren palë.

АК: Në cilat momente e ke pasur më vështirë, gjatë kohës së luftës?

ЕК: Në cilat momente. Paj, në të gjitha momentet më është dukur vështirë. Më e vështirë ishte kur Tetova digjej ndërsa unë isha vetë në shtëpi.

АК: Në atë periudhë vajza juaj nuk ishte me ju?

ЕК: Në atë periudhë, atë ditë vajza ime poashtu kishte marrë vesh se do të ketë sulme në Drenovec, kishte shumë viktime, isha në punë ndërrimi i parë, erdha nga puna, vajzën time e përçolla, në mënyrë të pavetëdijshme që ta shpëtoja, dhe nuk më kujtohet se nuk ka autobus, se si do ta dërgoj, erdha në shtëpi dhe vetëm i thashë, përgatitu do të dërgoj në shesh për në Gostivar, sapo dolëm jashtë në derën hyrëse, plumba fluturonin jashtë, në shtëpinë tonë, u kthyem mbrapa, hymë brenda, fati jonë që shtëpia e jonë është e mbuluar me teneqe, ndoshta ajo na shpëtoi. Dhe pastaj u qetësua pak situata, ishte qetësi, dhe përsëri as mua po as dhe vajzës time të na kujtohet se nuk ka transport për në Gostivar, ndërsa unë e frikësuar për të shpëtuar vajzën time, pres autobus, a nuk ka njeri të gjallë.

АК: Domethënë ishit aq të frikësuar sa që fare nuk u kujtuat se nuk ka linja të rregullta. Dhe çka bëtë?

ЕК: Në atë moment, fati në fatkeqësi, një kushëri i burrit tim familjarisht shkante me të shoqen dhe me fëmijën për në Gostivar, largoheshin prej qytetit, na panë, u ndalën dhe na thanë hipni në makinë, unë nuk hipa, e hipa vajzën time ndërsa unë u ktheva në shtëpi vetë. Eh, ajo natë unë mendoj se ka qenë nata më e

ЕК: Па таа вечер, мислам дека најдолга ноц во мојот живот било. Седев во подрум, а имав телефон бежичен, и нон стоп моите, татко ми ми се јавуваше цела нок да праша, потоа тој ми се јави дека черка ми стигна до кај нив, се смирил малку, слушав од секоја страна куршуми. Потоа се јави едно време золва ми од Аустрија, кога ја дигнав слушалката, ми рече, почна да ми вика ми рече дека сум будала, зошто седам сама дома, а јас ете цело време седев дома за да не ја напуштам работата дека само јас работам.

АК: Дали наредниот ден се смири состојбата?

ЕК: Наредниот ден, исто бев прва смена, отидов на работа, од работа ми се јави брат ми, ми рече дали можам да најдам превоз до патарина, дека не пуштаат во Тетово да се влага, тој од патарина да дојде да ме земе за Гостивар, немаше, не можев да најдам превоз, едвај едно такси, ме однесе до патарина, брат ми ме чекаше, ме зеда, вечерта исто така таа вечер била тешка ноц за Тетовчани, мада немаше, цел град беше пуст, некој некој што останал.

АК: Кога не бевте дома, дали се плашевте за вашата куча?

ЕК: Да, вечерта останав кога дојде брат ми да ме земе, зошто се знаеше дека ќе има пак напад, јас утрината станав, се облеков, сите спиеа, моите родители више да не се врачам дома, али јас сепак ми беше за кучата и за работата да не ја изгубам, станав се облеков, се спремав, мојата снаа, од брат ми жена, ме виде, и ми рече демек каде се спремаш, виде синоќа демек Тетово што бидна, јас му реков мора да одам на работа, отидов на автобуска, шоферите, имаше еден автобус, шоферите ми рекоа жено за каде си, за Тетово, еден шофер ми рече абе ти Тунгузија живееш или Тетово, зар не виде синоќа Тетово што се случи, а ти демек идеш таму, јас реков само морам и почнав да плачам, отидов на работа, работев неколку саати и после на... на началник тој што ни беше кај што работев во одделението, го прашав дали можам

tmerrshme për mua atëherë, u dogjën shumë shtëpi të tonat, të romëve në Drenovec.

АК: Ndërsa shtëpia e juaj a ishte e dëmtuar?

ЕК: Jo, nuk ishte e dëmtuar. Unë atë natë isha vetë në shtëpi, (pauzë, qan), mu paraqit babai im, unë menjëherë e pyeta nëse kishte arritur vajza ime, ndërsa ai për momentin nuk kishte qenë në shtëpi dhe më thotë mos u friko bijë, nuk e kam parë unë Xhanen ndërsa unë fillova të qaja, nuk e dija...

АК: Si e kaluat atë natë ju vetë në shtëpi? Nëse mundet të na e përshkruani pak më detajisht?

ЕК: Atë natë, mendoj se ka qenë nata më e gjatë në jetën time. Qëndroja në podrum, dhe kisha telefon pa tel, dhe nonstop njerëzit e mi, babai im paraqiteshte tërë natë të më pyes, pastaj mu paraqit të më tregojë se vajza ka arritur tek ata, u qetësova pak, dhe nga çdo anë dëgjoja krisma. Pastaj një kohë u paraqit kunata ime nga Austria, kur e ngrita telefonin më tha, filloi të më bërtasë duke më thënë që jam budalla se përse po rri vetëm në shtëpi, ndërsa unë ja tërë kohën qëndroja në shtëpi që mos të lej punën ngaqë vetëm unë po punoja.

АК: Ditën e nesërme a u qetësua gjendja?

ЕК: Ditën e nesërme poashtu isha ndërrimi i parë, shkova në punë, në punë mu paraqit vëllai im dhe më tha nëse mundem të gjej transport deri te vendpagesa e autostradës sepse nuk lëshojnë që të hyhet në Tetovë dhe që ai do të vij në vendpagesën tek autostrada dhe të më marrë për në Gostivar, nuk kishte, nuk mundesha të gjej transport, me vështirësi gjeta një taksì veturë, më dërgoi deri te autostrada, vëllai më priste, më morën, në mbrëmje, ajo natë gjithashtu ka qenë një natë shumë e vështirë për tetovarët, edhe pse nuk kishte, i gjithë qyteti ishte i zbrazur, veç disa që kishin mbetur.

да одам да видам кучата што има, што нема, ме пушти, отидов дома, немаше ништо штета и си останав Тетово.

АК: И не заминавте повторно во Гостивар?

ЕК: Не, више исе плашев од патишта да одам.

АК: Дали се слушавте со вашето семејство, со оние кои што беа во Србија?

ЕК: Па се слушавме од време на време.

АК: Па како им беше на нив?

ЕК: Па јас мислам и за нив беше тешко, они не беа во градот, нив ги отргнав од местото каде што се пукаше, черка ми ја оставив во Гостивар и тоа едвај, јас работев, черка ми во Гостивар исто така работеше, продаваше, јас низ болница продавав...

АК: Моравте некако да преживеете?

ЕК: Да, и за нас и за моето семејство во Врање.

АК: Кажете ми за што ви е најмногу криво од цела војна? Дали има нешто посебно што ви е посебно криво, тешко?

ЕК: (плаче) Јас мислам дека тогаш си го изгубив здравјето, се (плаче) сум живела со страв, изгубив тоа што го имав... (плаче)

АК: Што?

ЕК: Па нешто готовина пари накит, нешто што цел живот сум работела, го чувала (плаче)... да остане за моите деца, јас тогаш се изгубив...

АК: Поради војната?

ЕК: Поради војната. (плаче)

АК: Kur nuk ishit në shtëpi, a frikoheshit për shtëpinë tuaj?

ЕК: Po, në mbrëmje qëndrova kur erdhi vëllai të më marrë, sepse dihej që përsëri do të ketë sulme, unë në mëngjes u ngrita, u vеша, të gjithë flinin, prindërit më luteshin që mos të kthehesha në shtëpi, mirëpo unë brengosesha për shtëpinë dhe për punën që mos e humbja, u ngrita, u vеша, u përgatita, gruaja e vëllait më hetoi, më pa dhe më pyeti se për ku po përgatitem, apo nuk e pe se çka ka qenë mbrëmë në Tetovë, unë i thash se duhet që të shkoj në punë, shkova tek stacioni i autobusëve, shoferët, kishte një autobus, shoferët më pyetën për ku udhëtoj, unë ju thashë për në Tetovë, njëri prej tyre më tha aman moj po ti në Tunguzi apo në Tetovë jeton, a nuk ke parë se çfarë ka ndodhur në Tetovë mbrëmë, dhe ti do të shkosh atje, unë vetëm u thash se duhet të shkoj dhe fillova të qajë, shkova në punë, punova disa orë dhe më pas një... një kryeshef që kishim ku punoja në repart, e pyeta nëse mundem që të shkoj të shoh shtëpinë se çka ka, çka nuk ka, më lejoi, shkova në shtëpi, nuk kishte asgjë, nuk kishte dëme dhe ashtu mbeta në Tetovë.

АК: Dhe nuk shkuat më përsëri në Gostivar?

ЕК: Jo më, dhe kisha frikë të udhëtoja rrugëve.

АК: A dëgjoheshit me familjen e juaj, me ato të cilët ishin në Serbi?

ЕК: Dëgjoheshim kohë pas kohe.

АК: Dhe si e kishin ata situatën?

ЕК: Paj, unë mendoj se edhe ata e kishin të vështirë, edhe pse ata nuk ishin në qytet, ata i largova nga vendi ku krisej, vajzën time e lash në Gostivar edhe atë mezi, unë punoja, vajza ime gjithashtu punonte, shiste, unë shitsha në spital...

АК: А што мислиш што можеше да биде подобро? Или како можеше да се избегне војната?

ЕК: Не знам... најдобро ке беше да не беше војната... Пошто таа војна мене ми беше се некако, како може да има војна само во еден град? Гостивар беше 24, 25 километри од Тетово, Гостивар си живееше најубаво.

АК: Дали имаш нешто да додадеш на овој дел, околу војната?

ЕК: Како да додадам?

АК: Дали мислиш дека имаш ситуација која можеш да ја споделиш со нас, а која јас не те прашав, поврзана со војната, пред да преминеме на последниот дел.

ЕК: Па јас мислам дека не е добро никогаш да нема војна и ова војна не беше не знам, не знам ни зашто се војуваше во оваа војна.

АК: Дали сакате да преминеме сега на последниот дел, за животот после 2001 година или мислите дека ви е потребна пауза?

ЕК: Па мислам дека ми е потребна пауза.

АК: Добро.

(пауза)

АК: Добро сега би сакал да преминеме на последниот дел, односно на животот после 2001 и како денес понатаму. Дали мислиш со конфликтот доби нешто или изгуби?

ЕК: Кој?

АК: Ти лично.

ЕК: Јас лично само изгубив.

АК: Duhej disi të mbijetonit?

ЕК: Po, edhe për ne edhe për familjen time në Vranjë.

АК: Më tregoni se për çka më së shumti u vjen keq nga e tërë lufta? A ka diçka specifike për çka ju vjen keq, ju është e vështirë?

ЕК: (Qan) Unë mendoj se atëherë e humba shëndetin, kam (qan) jetuar me frikë, e humba atë kam pasur... (qan).

АК: Çka?

ЕК: Para të gatshme që kisha, stoli, diçka për çka kisha punuar tërë jetën, që e kisha ruajtur (qan) ... që të mbes për fëmijët e mi, unë atëherë humba gjithçka...

АК: Për shkak të luftës?

ЕК: Për shkak të luftës (qan).

АК: Dhe çka mendon, çka mundej të ishte më mirë? Ose si mundej të shmanget lufta?

ЕК: Nuk e di... më mirë do të ishte që të mos ishte lufta... Pasi që ajo luftë mua më dukej disi... si mundet të ketë luftë vetëm në një qytet? Gostivari ishte larg vetëm 24, 25 kilometra nga Tetova, dhe në Gostivar jetohej si më mirë.

АК: A ke diçka që të shtosh për këtë pjesë, rreth luftës?

ЕК: Si të shtoj?

АК: A mendon se ke ndonjë informacion të cilën mundesh ta ndash me ne dhe për çka unë nuk të kam pyetur, lidhur me luftën, përpara se të kalojmë në pjesën e fundit?

ЕК: Paj, unë mendoj se kurrë nuk është mirë të ketë luftë dhe kjo luftë nuk ishte, nuk e di, as që e di se për çka luftohej në këtë luftë.

АК: Што?

ЕК: Прво лично си го изгубив моето здравје, паднав во депресија, уште осечам страв, сум идеала по психијатри.

АК: И ви кажале дека имате депресија, поради траумите?

ЕК: Да.

АК: Дали мислиш дека сега има разлика во соживотот меѓудругите етнички заедници, меѓу Албанците и Македонците, меѓу себе, дури меѓу Ромите и другите етнички заедници?

ЕК: По мое мислам дека нема разлика дека има само глума.

АК: Глума? Можеш да ми прецизираш за тоа глума?

ЕК: Па сеа не можам ептен културно да го кажам, ама глумат, и едната страна и другата.

АК: Што глумат, дека се сакаат?

ЕК: Да.

АК: Значи всушност постои презир меѓу нив, ама тие тоа го заскриваат?

ЕК: Да, го кријаат... Секој си го гледа пак интересот свој и едната и другата страна. Мислам дека за нас најлошо бидна, дека ние како Роми најмногу изгубивме, ние како нација Роми не сме многу богати, сите гледаа да се тргнат од тоа, да не се мешат у војна, пак ке речам не знам каква војна беше тоа...

АК: Не беше војна за Ромите.

ЕК: Да.

АК: Добро, кажи ми што мислиш за Охридскиот договор?

ЕК: За Охридскиот договор што мислам?

АК: A dëshironi që tani të kalojmë në pjesën e fundit, për jetën pas vitit 2001 apo mendoni se u duhet një pushim?

ЕК: Mendoj se më duhet një pushim i shkurtër.

АК: Mirë.

(pauzë)

АК: Mirë, tani do të kisha dashur që të kalojmë në pjesën e fundit, respektivisht në jetën pas vitit 2001 dhe si këtu e tutje. A mendon se me konfliktin fitove diçka apo humbe?

ЕК: Kush?

АК: Ti personalisht.

АК: Aktrim? A mund të më precizosh rreth kësaj, aktrim?
ЕК: Une personalisht vetëm kam humbur.

АК: Çka?

ЕК: Fillimisht, personalisht e kam humbur shëndetin tim, më kapi depresioni, ende përjetoj frikë, kam shkuar edhe në psikiatër.

АК: Dhe ju kanë thënë që keni depresion, për shkak të traumave?

ЕК: Po.

АК: A mendoni që tani ka dallime në bashkëjetesën ndërmjet bashkësive tjera etnike, ndërmjet shqiptarëve dhe maqedonasve, ndërmjet, bile dhe ndërmjet romëve dhe bashkësive tjera etnike?

ЕК: Sipas meje, mendoj që nuk ka dallime, mendoj që e gjithë kjo është aktrim.

АК: Дали мислите дека е добар договор, дали се остварува дали е доволно добар и за Ромите, дали може нешто да се смени?

ЕК: Охридскиот договор за мене, може да се рече дека може да биде добар ама пак за мене не е добар.

АК: Зошто?

ЕК: Затоа што тој Охридски договор, го заслужија Албанците и Македонците, за Ромите можам да кажам дека ништо.

АК: Сакаш да кажеш дека, ако добро те разбрав сакаш да кажеш Охридскиот договориако е донесен за тоа, бенефитите за тој договор ги заслужија само Албанците и Македонците, Ромите не заслужија ништо од тоа.

ЕК: Па мислам дека не, иако го заслужија ама со мал процент. Тоа е многу малку.

АК: Можеш малку подетално да ми кажеш околу тоа. Зошто Ромите не заслужиле да бидат дел од Охридскиот договор?

ЕК: Ромите заслужуваат да бидат дел од Охридскиот договор, ама на Ромите не им се реализира тоа.

АК: Аха погрешно се разбравме, значи Охридскиот договор не доволно се имплементира за Ромите, Ромите не користат доволно од договорот.

ЕК: Да, ништо.

АК: Ок, разбрав сега. Што мислиш дека може да се смени од Охридскиот договор?

ЕК: Што да се смени ништо.

АК: Зошто мислиш дека не може да се смени?

ЕК: Tani, nuk mundem që ta them krejtësisht në mënyrë të kulturuar, mirëpo, aktrojnë, edhe njëra poashtu dhe pala tjetër.

АК: Çka aktrojnë, se duhen njëri me tjetrin?

ЕК: Po.

АК: Domethënë, ekziston përbuzje ndërmjet tyre, mirëpo ata këtë e fshehin?

ЕК: Po, e fshehin... Çdonjëri po e shikon përsëri interesin e vet, edhe njëra, ashtu dhe pala tjetër. Mendoj që për ne u bë më së keqi, se ne si romë humbëm më së shumti, ne si komb rom nuk jemi shumë të pasur, të gjithë shikonin se si të largohen prej asaj, që të mos përzihen në luftë, përsëri do ta them, nuk e di se çfarë lufte ishte ajo...

АК: Nuk ishte luftë për Romët.

ЕК: Po.

АК: Mirë, më trego se çka mendon për Marrëveshjen e Ohrit?

ЕК: Çka mendoj për Marrëveshjen e Ohrit?

АК: A mendon se a është marrëveshja e mirë, a realizohet ose a është mjaftueshëm e mirë edhe për romët, a mundet që diçka të ndryshohet?

ЕК: Marrëveshja e Ohrit për mua, mund të thuhet se mundet të jetë e mirë, mirëpo përsëri për mua nuk është e mirë.

АК: Pse?

ЕК: Sepse për atë marrëveshje të Ohrit janë meritoret maqedonasit dhe shqiptarët dhe për romët mundem të them se asgjë.

ЕК: Па немаме леџа ние како Роми, нација Роми немаме леџа, немаме кој да не подржи и кај да се обратиме ние, се зборува дека Ромите не се образовани, дека не се ова, она, сега имаме ние Роми, можам да кажам, не голем број ама имаме Роми кои се со факултети со магистратури, а не се вработени, затоа мислам дека Рамковниот договор не се имплементира.

АК: Како ти ја замислуваш правдата за она што ти се случи, за сите трауми низ коишто помина ти, па и твоето семејство иако не биле во Тетово за време на војната, меѓутоа верувам дека не им било лесно. Како ти ја замислуваш правдата за тоа што ви се случи?

ЕК: Нема правда.

АК: Дали мислиш дека може да се прости на одговорните за конфликтот?

ЕК: Не може да се прости по мое.

АК: Дали ти можеш да им простиш на оние кои дали намерно или ненамерно предизвикаа толку многу трауми?

ЕК: Ја мислам дека не можам да простам затоа што ја пак ќе речам: ја си го изгубив здравјето што е најглавно, изгубив готовина пари, изгубив готовина накит и сега немам ништо, фактички ништо (офка). Ни пари, ни накит, ни здравје. Таа плата што ја земам се ми иде на кредити, ја живам без ништо.

АК: Сакаш да кажеш дека денес живееш многу полошо за разлика од пред војната?

ЕК: Да. Мислам дека тоа ете е дело на војната. После војната. Затоа што се тоа што јас го имав го изгубив за време на војната.

АК: А што мислиш денес каков е твојот однос со колегите и колешките Македонки и Албанки и други?

АК: Dëshiron të thuash se, nëse të kuptova mirë, dëshiron të thuash që Marrëveshja e Ohrit edhe pse është e sjellë për atë, përfitimet prej tij i kanë shijuar vetëm shqiptarët dhe maqedonasit, dhe se romët nuk kanë përfituar asgjë?

ЕК: Mendoj që jo, edhe pse e kanë merituar, mirëpo me një përqindje të vogël. Kjo është shumë e vogël.

АК: A mundet që të më tregosh pak më detajisht rreth asaj, përse romët nuk kanë merituar që të jenë pjesë e Marrëveshjes së Ohrit?

ЕК: Romët e meritojnë që të jenë pjesë e Marrëveshjes së Ohrit, mirëpo ajo ndaj romëve nuk realizohet.

АК: Aha, domethënë, gabimisht u kuptuam, domethënë, Marrëveshja e Ohrit nuk implementohet mjaftueshëm për romët, ata nuk shfrytëzojnë mjaftueshëm përfitimet prej saj.

ЕК: Po, asgjë.

АК: Në rregull, tani e kuptova. Çka mendon se mundet të ndërrohet nga Marrëveshja e Ohrit?

ЕК: Çka të ndërrohet, asgjë...

АК: Përse mendon se nuk mundet të ndërrohet asgjë?

ЕК: Nuk kemi mbështetje ne romët, kombi rom nuk ka mbështetje, nuk ka kush të na përkrahi dhe ku të drejtohem ne, flitet se romët nuk janë të arsimuar, se nuk janë kështu, nuk janë ashtu, tani ne kemi romë, mund të them. Jo numër të madh mirëpo kemi romë të cilët janë me fakultete, me magjistratura dhe nuk janë të punësuar, prandaj mendoj se Marrëveshja kornizë nuk implementohet.

АК: Si e paramendon ti drejtësinë për atë që të ka ndodhur, për gjithë traumat nëpër të cilat ke kaluar ti por dhe familja e jote

ЕК: Пак ќе кажам ја дека мојот однос спрема мене тие се понашаат како најнормално, како што било пред војната така и сега.

АК: И твојот однос кон нив нее променет?

ЕК: Не е променет затоа што јас со тие луѓе сум 30 години.

АК: Така. А надвор од работа, во средината во којашто живеете дали мислиш дека има доволно соживот?

ЕК: Нема надвор од работа. Нема. Не е како што било порано. И во моето маало па не е како што било.

АК: Така. Дали мислиш дека сето тоа може некогаш повторно да се случи, дека може повторно да има војна? Дали се плашиш од тоа?

ЕК: Се плашам.

АК: Дали е тоа поради тоа што го доживеа или поради тоа што ситуацијата денес во местото во коешто живееш е таква што ти навестува, те потсетува на некои случувања?

ЕК: Па... и ме навестува, ме потсетува а и мислам дека и све тоа што го доживеав и дека све мислам дека пак може да се деси тоа.

АК: Така. Кажи ми дали има нешто што не те прашав а би сакала да кажеш? Од се досега што разговаравме дали мислиш дека имаш нешто да додадеш што мислиш дека е важно да се слушне?

ЕК: Па не знам, можда има многу работи ама во моментот не ми текнува што да кажам. Изгубив све за време на војната, не добив ништо ама пак сум среќна што моите деца ми се... не ми беа тука да ги претрпаат тие трауми.

edhe pse nuk kanë qenë në Tetovë gjatë kohës së luftës, mendoj se nuk e kanë pasur të lehtë. Si e paramendon ti drejtësinë për atë çka u ka ndodhur?

ЕК: Nuk ka drejtësi.

АК: A mendon se munden të falen përgjegjësit për konfliktin?

ЕК: Sipas mendimit tim nuk mundet të falen.

АК: A mundesh ti që t'ua falësh atyre të cilët me ose pa qëllim kanë shkaktuar аq shumë trauma?

ЕК: Unë mendoj se nuk mundem t'ua fal ngaqë përsëri do ta them: unë e humba shëndetin, ajo çka është më e rëndësishme, humba para të gatshme, humba stolitë dhe tani nuk kam asgjë, faktikisht asgjë (rënkon). As para, as stoli as shëndet. Atë rrogë që e marr e tëra më shkon në shlyerjen e kredisë, unë jetoj pa asgjë.

АК: Dëshiron të thuash se sot jeton shumë më keq për dallim nga para luftës?

ЕК: Po. Mendoj që ja ajo është vepër e luftës. Pas luftës. Sepse unë të tërat që i kisha i humba gjatë kohës së luftës.

АК: Dhe çka mendon, sot çfarë është raporti jot me kolegët dhe koleget maqedonase, shqiptare dhe të tjerët?

ЕК: Përsëri do ta them se raporti i im, ndaj meje ata sillen krejt normalisht, siç ka qenë përpara luftës ashtu edhe tani.

АК: Dhe raporti i juaj ndaj tyre nuk është i ndryshuar?

ЕК: Nuk është i ndryshuar sepse unë jam me ata njerëz veç më 30 vite.

АК: Мислиш дека ќе биде подобро понатаму за твоето семејство?

ЕК: (офка) Јас само се молам на Господ да биде подобро за моето семејство. Живеам со таа нада, за да се подобри животот на моето семејство. Сакам моите деца да живеат подобро од мене затоа што мојот живот веќе пројде а се молам на Господ, Господ на сите деца да ги среди па и децата мои. Да ми бидат среќни, здрави. И сите Роми да просперираат да идат напред, па белки еден ден ќе дојди и тој ден за нашиот народ, за Ромите.

АК: Така. Кажи ми дали е важно да се зборува за тие случувања во 2001? Дали мислиш дека е важно да се збори конкретно еве да се слушне гласот и на другите заедници, за нивните мислења за целата таа ситуација која беше?

ЕК: Па јас мислам дека би требало и од другите заедници да се слушни нивниот збор. Затоа што секој нешто претрпил во таа 2001 година.

АК: Така. Сега јас само повторно ќе те прашам дали има нешто што би сакала да ми кажеш а јас не те прашав. Ако ти текнува да кажеш слободно ако не ти текнува тука би го завршил интервјуто.

ЕК: Не знам што да кажам. Можам да кажам дека септември месец се радував многу, тогаш да речеме дека војната во 2001 заврши, септембар месец. Се спремивме две коли со ќерка ми да одиме да си ги земеме... да се врати моето семејство од Врање дома. Можам да кажам дека тогаш бев најсреќна.

АК: Дека се заврши или дека сте повторно заедно?

ЕК: Па дека повторно, најсреќна бевдека повторно ќе бидам со моето семејство, а и среќна бев што се заврши.

АК: Ashtu. Dhe jashtë punës, në rrethin ku jetoni a mendon që ka bashkëjetesë të mjaftueshme?

ЕК: Nuk ka jashtë punës. Nuk ka. Nuk është siç ka qenë më përpara. Edhe në lagjen time pra nuk është ashtu siç ka qenë më parë.

АК: Ashtu. A mendon se e tëra kjo ndonjëherë mundet që përsëri të ndodhë, se mundet përsëri të ketë luftë? A po frikohesh nga kjo?

ЕК: Frikohem.

АК: Dhe nëse kjo është për shkak të asaj që ti e ke përjetuar ose është për shkak të asaj se gjendja sot në vendin ku jeton është e tillë që të lajmëron, të përkujton disa ndodhi.

ЕК: Tani... edhe më lajmëron, më rikujton por edhe e mendoj që të tërat që i kam përjetuar edhe gjithçka, e mendoj se përsëri mund të ndodhë ajo.

АК: Ashtu. Më trego a ka diçka për çka nuk ju kam pyetur dhe ju do të kishit dëshirë që ta tregonit? Nga e tëra që deri tani kemi biseduar a mendon se ke diçka për të shtuar dhe çka mendon se është e rëndësishme që të dëgjohet?

ЕК: Paj, nuk e di, ndoshta ka shumë gjëra mirëpo për momentin nuk më kujtohen të tregoj. Humba gjithçka gjatë kohës së luftës, nuk fitova asgjë mirëpo përsëri jam e lumtur që i kam fëmijët e mi... dhe që nuk ishin këtu që të përjetojnë ato trauma.

АК: E mendon që do të jetë më mirë më tutje për familjen tënde?

ЕК: (rënkton) Unë vetëm i lutem Zotit që të jetë më mirë për familjen time. Jetoj me këtë shpresë, që të përmirësohet jeta e familjes sime. Dua që fëmijët e mi të jetojnë më mirë se unë sepse jeta ime veç më shkoi dhe i lutem Zotit që t'i rregullojë të gjithë fëmijët, pra edhe fëmijët e mi. Që të jenë të lumtur, të shëndetshëm

AK: Ако немаш нешто друго да додадеш јас сакам да ти се заблагодарам за тоа што одвои време да одговориш на моите прашања и ти посакувам се најдобро во иднина.

EK: Фала. И јас ви благодарам што и вие одвоивте време за мене.

AK: Чао.

EK: Чао.

dhe të gjithë romët të prosperojnë dhe të shkojnë përpara, dhe ndoshta një ditë do të vijë edhe ajo ditë për popullin tonë, për romët.

AK: Ashtu. Më trego, a është e rëndësishme të flitet për ato ndodhi në vitin 2001? A mendon se është e rëndësishme që të flitet konkretisht, ja të dëgjohet zëri edhe i komuniteteve të tjera, për mendimet e tyre dhe për tërë gjendjen e cila ishte?

EK: Unë mendoj që duhet që të dëgjohet zëri edhe i komuniteteve të tjera. Sepse çdokush ka përjetuar diçka në atë vit, në 2001-shin.

AK: Ashtu. Tani unë përsëri do t'ju pyes nëse ka diçka çka ju do të kishit dashur të më tregoni për çka unë nuk ju kam pyetur. Nëse të kujtohet të thuash, thuaje lirisht, dhe nëse nuk të kujtohet, këtu do ta mbaroja intervistën.

EK: Nuk e di çka të them. Mund të them që në muajin shtator gëzohesha shumë, atëherë të themi që lufta e vitit 2001 mbaroi në muajin shtator. U përgatitëm me dy vetura me vajzën time që të shkojmë t'i marrim... të kthehet familja ime nga Vranja në shtëpi. Mund të them që atëherë isha më e lumtur.

AK: Sepse mbaroi e tëra apo sepse jeni së bashku përsëri?

EK: Se përsëri, isha më e lumtur sepse do të jem me familjen time, por e lumtur isha sepse mbaroi e tëra.

AK: Nëse nuk ke diçka tjetër të shtosh, unë dëshiroj që të të falënderohem për atë që ndave kohë të përgjigjesh në pyetjet e mia dhe të dëshiroj gjithë të mirat në të ardhmen.

EK: Të faleminderit. Edhe unë ju falënderoj që edhe ju ndatë kohë për mua.

AK: Tung.

EK: Tung.

НН

„од терасава гледав како летат гранати и летат тие... не се разбирам баш многу у оружјето... светлечки гледав, а знам дека син ми е таму.“

NN

“nga tarraca shikoja se si fluturonin predhat dhe... pasi nuk i kuptoja shumë armët... shikoja diçka që ndriçonte kurse unë e dija se atje ishte djali im”

ЗИНКА ГАНИЌ: Најпрвин добар ден.

НН: Добар ден.

ЗГ: Ќе сакате ли да ни се преставите?

НН: Јас сум возрасна жена, 58 години имам, родена сум во Србија, иначе, пола муслиманка сум, пола православна сум.

ЗГ: Така... Кога дојдовте да живеете во Скопје?

НН: При 40 години...

ЗГ: Се омаживте тогаш?

НН: Да се омажив... со муслиман се омажив, пореклом од Црна Гора, имав два сина... имам два сина...

ЗГ: Кај живеете?

НН: Живеевме 30 години во Гази Баба, после Автокоманда живеевме, сега тренутно сме у Топанско Поље ...

ЗГ: Кажи ми каков ви беше животот... во времето, на пример, ете од... да почнеме од почеток, во Гази Баба. Каков соживот имавте таму?

НН: Соживот пред ратот во Босна беше супер...

ЗГ: Така ...

НН: Жи..., си живеевме заедно сите нации, националности си живевме убаво, после тоа почна да се осеча малце, почна некои да се дистанцират од некој луѓе...

ЗГ: Ааа... Кои сè етнички заедници живееја во вашата населба?

НН: Имаш Албанци, Турци, Срби, Роми, Бошњаци, сите нации скоро имаше.

ZINKA GANIQ: Së pari mirëdita.

NN: Mirëdita.

ZG: Do të deshët të na prezantoheni?

NN: Unë jam një grua e moshuar, i kam 58 vjet, jam e lindur në Serbi, përndryshe, jam gjysmë myslimane e gjysmë ortodokse.

ZG: Ashtu... Kur erdhët që të jetoni në Shkup?

NN: Para 40 viteve...

ZG: Atëherë u martuat?

NN: Po u martova... u martova me mysliman, me prejardhje nga Mali i Zi, i kisha dy fëmijë... pra i kam dy fëmijë...

ZG: Ku jetonit?

NN: Jetuam 30 vjet në Gazi Babë, më pastaj jetuam në Auto-komandë, dhe tani momentalisht jemi në Fushë Tophanë...

ZG: Më trego çfarë jete bënit... Në kohën p.sh. të themi ... pra, të fillojmë nga fillimi, në Gazi Babë. Çfarë bashkëjetese kishit atje?

NN: Bashkëjetesa para luftës në Bosnjë ishte super...

ZG: Ashtu pra...

NN: Jetonim bashkë që të gjithë kombet, jetonim mirë gjithë kombësitë, dhe më pastaj filloi të ndjehet pakëz një distancim nga ana e disa njerëzve...

ZG: Aha... Cilat ishin të gjithë ato bashkësi etnike që jetonin në lagjen tuaj?

NN: Kishte shqiptarë, turq, serbë, romë, boshnjakë, i kishte thujse të gjitha kombet.

ЗГ: Дали пред 2001 година имаше дискриминација со другите заедници?

НН: Па, поединци има...Ова помладата генерација што доаѓаше од селски населби, од сеља...ла тие...

ЗГ: Тие се дискриминирани..?

НН: Да... а постари луѓе, не толку...

ЗГ: Си го задржавте соживотот као и пре 2001?

НН: Не толку... не толку.

ЗГ: Кажини, кои беа проблемите во вашето место... Имаше ли проблеми, конфликти?

НН: Имаше конфликт кога син ми у полиција беше и кога почна конфликт во Косово. Тогаш почнаа со некој закани, со некој дискриминации и почнавме да се тргаме настрана и гледавме дека не сме сигурни и се тргнавме од Гази Баба, сменивме населба...

ЗГ: Каде отидовте?

НН: Во Автокоманда да живееме...

ЗГ: Како ви беше таму?

НН: Таму супер ми беше.

ЗГ: Зошто?

НН: Си живеевме... имаше Срби и Македонци и једино ние што бевме Бошњаци, ама не... неосетивме никакви проблеми, никакви закани, никакви... да те неко гледа настрана ил нешто, многу си живеевме...

ZG: A kishte para vitit 2001 diskriminim me bashkësitë e tjera?

NN: E pra, kishte disa individë... Kjo gjenerata më e re që vinte nga lagjet fshatare—nga fshati... ata...

ZG: Ato janë të diskriminuar...?

NN: Po... kurse njerëzit më të vjetër jo edhe aq...

ZG: A ruajtët bashkëjetesën si para vitit 2001?

NN: Jo edhe aq... pra, jo aq.

ZG: Na tregoni, cilat ishin problemet në vendin tuaj... A kishte probleme, konflikte?

NN: Kishte konflikte, kur djali im ishte në polici dhe atëherë kur filloi konflikti në Kosovë, atëherë filluan me disa kërcënime, me disa diskriminime, filluam që të tërhiqemi anash dhe shikonim se nuk jemi të sigurt dhe ikëm nga Gazi Baba dhe ndërruam lagjen...

ZG: Ku shkuat?

NN: Shkuam të jetojmë në Autokomandë...

ZG: Si kalonit atje?

NN: Atje më bëhej shumë mirë.

ZG: Përse?

NN: Jetonim... kishte serbë dhe maqedonas, të vetmit ishim ne që ishim boshnjakë, por nuk ndjemë asëçfarë probleme, asnjë lloj kërcënimi, as që dikush të shihte me sy të keq nga anash ose diçka tjetër pra jetonim shumë...

ЗГ: Секој си го гледаше својот...

НН: Секој си гледаше...

ЗГ: ...пат... своја работа.

НН: Да.

ЗГ: Дали мислеше дека можеше ова да се случи?

НН: Имав некое претчувство дека ќе се случи, кога почна конфликт у Косово се осечаше некоја тензија, некоја зат... затегната атмосфера... некој проблеми. На пример ќе нèвикат... Албанци ќе нèвикат Шкиње, Македонци ќе нèвикат Албанци и така, на тој начин, со тие зборови. Малце имаше, кај поединци, не се сите исти...

ЗГ: Така. Како вие ја доживеавте 2001?

НН: Катастрофално...

ЗГ: Да... Како сфативте дека започна војната?

НН: Како сфатив... кога дојдоа да ми го земат синот да оди на ратиште...

ЗГ: Да...

НН: Да.

ЗГ: Што осетивте тогаш?

НН: Во тие... Што осетив, голем страв осетив.

ЗГ: Ахам...

НН: А не му се супроставив, сам сакаше да оди, мислеше дека он е роден во Скопје туке ... тука, то је неговаземља... негова матична земља ...

ZG: Secili e shikonte jetën e...

NN: Secili e shikonte...

ZG: ... rrugën ... dhe punën e vet.

NN: Po.

ZG: A mendoje se mundej kjo që të ndodhte?

NN: Kisha njëfarë parandjenjë se do të ndodhë, kur filloi konflikti në Kosovë ndjehej njëllonj tensionimi njëfarë... atmosfere e tendosur... p.sh. një problem sikur shqiptarët do të na thërrasin shkina, maqedonasit do të na thërrasin shiptarë dhe ashtu, në atë mënyrë, me ato fjalë të cilat i përdornin disa individë, por nuk ishin të gjithë njëllonj...

ZG: Ashtu pra. Si e përjetuat ju 2001-shin?

NN: Katastrofikisht...

ZG: Po... E si e kuptuat se filloi lufta?

NN: Si e kuptova... kur erdhën të më marrin djalnin dhe ta dërgojnë në luftë...

ZG: Po...

NN: Po.

ZG: Çfarë ndjetë atëherë?

NN: Në ato ... E çfarë ndjeva, ndjeva një frikë të madhe.

ZG: Ahaa...

NN: Unë nuk e kundërshtova, vetë ai deshtë të shkojëpas i që mendonte se është i lindur këtu në Shkup... pra këtu është vendi i tij... vendi i tij amë...

ЗГ: И негова должност...

НН: Негова должност је... да одида ја брани својата земља...

ЗГ: Ахам, ааа... Дали мислите дека беше потребно така да изреагира он..? Дали Вие го оправдавте неговиот...

НН: Да...

ЗГ: ... неговото согласување...?

НН: Да.

ЗГ: Ахам... Како одржававте контакти со синот?

НН: Немаше скоро, ретко контактимаше... имавме со него,једино кога ќе стасау станица,мада до Бит Пазар... ова станица беше префрлена у Автокоманда, станица беше префрлен за на ратиште да оди. Једино гледавме конвој кога кестигнуват од ратиште, тогаш чекавме преставници да видиме дали се дојдени, дали се живи, дали се здрави и тој... преко началникот одевмекај... устаница одевме да прашувам дали е жив во обзиром по 5/6 дена, по 7 дена... незнаевменишто, ни кај е, ни што е, ни дали е жив, ни ништо. Ќе одев кај началник тамо и ќе се распрашував...

ЗГ: Така... Каде вие престојувавте за време на 2001?

НН: Дома на тераса гледав све ...

ЗГ: Да... Во Автокоманда..?

НН: ...во Аутокоманда...

ЗГ: Да...

НН: Да.

ZG: Detyra e tij ...

NN: Detyra e tij është... të shkojë dhe ta mbrojë vendin e tij...

ZG: Aha... A mendoni se ishte e nevojshme ai të reagojë në atë mënyrë... ? A e arsyetonit ju veprimin e...

NN: Po...

ZG: ... dakordimin e tij...?

NN: Po.

ZG: Ahaa... Si i mbajtët kontaktet me djalin?

NN: Nuk kishim kontakt... thuaj se kishim kontakt vetëm kur arriti në stacion edhepse deri në Bit Pazar... bile edhe ky stacion që shpërngulur në Autokomandë, ishte dërguar në stacion për ta nisur në vendluftim kurse ne shkonim vetëm varganët kur arrinin nga vendluftimi, atëherë prisnim përfaqësuesit që të shohim a kanë ardhur, a janë të gjallë, a janë të shëndoshë edhe atë nëpërmjet shefit shkonim... në stacion që të pyesim nëse është i gjallë, duke marrë parasysh se pas 5/6 ose pas 7 ditëve ... nuk dinim kurrgjë, as ku është dhe nëse është i gjallë. Prandaj do shkoja te shefi dhe atje do ta pyesja ...

ZG: Ashtu pra... ku qëndronit ju gjatë vitit 2001?

NN: Në shtëpi, në tarracë dhe shikoja gjithçka...

ZG: Po... Në Autokomandë... ?

NN: ... në Autokomandë...

ZG: Po...

NN:Po...

ЗГ: Дали се плашеше за себе и за своето семејство?

НН: За мене не се плашевама... лично... ама за синот се плашев.

ЗГ: Да... Тоа ти беше најтешко?

НН: Тоа бешенајтешко иголеми шокови големи трауми кога...кога не знаеш кај ти е и што е со него, да не беа некои пријатели комшии да ме тешат и утеха да ми даваат...

ЗГ: Имаше ли...прави луѓе така што... што излагаат во... во...во сусрет, да ви помогнат, да ви кажат топол збор кога ви беше...

НН: Имаше...

ЗГ: ...потребно?

НН: Имаше... Фактички цела зграда ми даваше поддршка.

ЗГ: Така...

НН: Целиот тој влез кај што живеев, сите ми даваа поддршка дека он једин беше од зградава што беше на ратиште. И да не беа комшииве стварно неznam како ќе поминев...

ЗГ: Некој детаљ, нешто што мислите што ви остави најголем впечаток за време на 2001?

НН: Паа... најголем впечаток ми остави кога слушнав дека има загинат, а слични иницијали беа на син ми... и тогаш најголем потрес имав тогаш, незнаев дали е он во прашање, дали се други во прашање, без разлика кој и да е ...

ЗГ: Така... Ама своето си е свое...

НН: Ама свое си е свое, ми е жал и за дечкото, ама пак... колега му беше, другар му беше што се вика и... тогаш најголем потрес имав...

ZG: A frikësoheshe për veten dhe për familjen tuaj?

NN: Për veten nuk frikësohesha por... personalisht... për djalin frikësohesha.

ZG: Po... Atë e kishe më me vështirësi?

NN: Ajo ishte shumë vështirë por edhe tronditjet dhe traumat e mëdha kur... nuk e din ku e ke djalin, çfarë i ka ndodhur, por i kisha disa miq dhe fqinjë të cilët më rehatonin dhe ngushëllonin...

ZG: A kishte... Njerëz të vërtetë që... ju dilnin... përballë që t'u ndihmojnë që t'u flasin fjalë të ngrohta kur ju e kishit më...

NN: Kishte...

ZG: ... e nevojshme?

NN: Po kishte... Faktikisht e gjithë ndërtesa me jepte mbështetje.

ZG: Ashtu...

NN: E gjithë ajo hyrja ku jetoja unë, të gjithë më jepnin mbështetje për arsye se ai ishte i vetmi nga ndërtesa i cili ishte në vendin e luftimit. Dhe të mos ishin fqinjët me të vërtetë nuk e di se si do t'ia dilja...

ZG: Ndonjë detaj për të cilin mendoni se ju la përshtypjen më të madhe gjatë luftës së vitit 2001?

NN: Pra... përshtypje më të madhe më la kur dëgjova se ka të vrarë dhe inicialet ishin të njëjta me ato të djalit tim... dhe atëherë ndjeva tronditje më të madhedhe nuk e dija nëse është në pyetje ai ose nëse ishin edhe të tjerë pamarrëparasysh se kush ishin ata...

ZG: Ashtu... Por gjithsesi ai i yti dhemb më tepër...

NN: Po ai i yti dhemb më tepër, por më vjen keq edhe për

ЗГ: Кажете ни... што мислите, зошто ни се случи 2001?

НН: Зошто ни се случи? Па требаше да попуштат и двете страни по малце, да се најде заед... заеднички јазик...

ЗГ: Што ти е најмногу криво од тој период?

НН: Што ми е криво? Криво ми е зошто изгинаа децава и на една и на друга страна и сега како да не се случи ништо, пак се сите заедно...

ЗГ: Мислиш дека тоа е само маска?

НН: Привидна маска... Да...

ЗГ: Дека пак во себе си го држат тоа...таа мржња во...

НН: Да... во себе, само што не смеат јавно да исполнуват, а поединци има што кажуваат јавно, во очи ти кажуваат.

ЗГ: Дали мислите дека... кој... што мислите, кој доби кој изгуби во војнава?

НН: Никој не доби, а многу изгубија.

ЗГ: Дали Албанците ги остварија своите права со војната, што мислите?

НН: Ја мислим дека добија доста и сега добиваат уште.

ЗГ: Зошто?

НН: Па, све што ќе бараат, све добијат.

ЗГ: По... по принцип на сила на...

НН: Не, не по принцип на сила, но... како да кажам...

ЗГ: Јака поддршка од страна?

НН: Да, Американци...Имат поддршка од јаки сили.

atë djaloshin të cilin e kishte... si thuhet edhe kolegë por edhe shok... atëherë pata tronditje më të madhe...

ZG: Më tregoni... çfarë mendoni, përse na ndodhi 2001-shi?

NN: E pse na ndodhi? ... E pra duhej të toleronin të dyja palët nga pak, që të arrihet deri te gjuha e përbashkët...

ZG: Për çka të vjen më keq nga ajo periudhë?

NN: Për çka më vjen keq!? ... Më vjen keq sepse u vranë fëmijët të të dyja palëve dhe tani sillen sikur të mos ketë ngjarë asgjë, që të gjithë janë bashkë...

ZG: Mendon se ajo është vetëm një maskim?

NN: Maskim i dukshëm (rrenë) ... Po...

ZG: Ose në vete e rruajnë ... atë urrejtjen...

NN: Po... në vete, vetëm që nuk mundin publikisht ta thonë; kurse ka disa individë të cilët publikisht, para syve e thonë.

ZG: A mendoni se... apo si mendoni, kush fitoi e kush humbi nga lufta?

NN: Askush nuk fitoi kurse shumica humbën.

ZG: A i realizuan shqiptarët të drejtat e tyre me luftën, çfarë mendoni?

NN: Unë mendoj se fituan mjaft, dhe tani akoma po fitojnë.

ZG: Përse?

NN: Pra gjithçka që do të kërkojnë janë duke e fituar.

ZG: Në principin e forcës së...

ЗГ: Дали имаш доверба сега после 2001?

НН: Во кого?

ЗГ: Во државните органи, во... дали... дали е истото, исто чувство кон луѓето пред и сеа, после 2001?

НН: Па имам... имам, не се осечам занем... мислам не се осечам дека сам занемарена, јас како постара жена да сум занем... занемарена, имат поштовање према мене, мада знаат што...што се има поминато и тоа, немам... никакви проблеми нема и не се осечам... до сега нема...

ЗГ: Да. Што мислите, дали може да ни се повтори?

НН: Ако се замешат други, може да биде сешто.

ЗГ: Не се знае...

НН: Не се знае ништо.

ЗГ: Како гледате вие на Охридскиот договор?

НН: Пааа. Не сум баш одушевлена...

ЗГ: Као привремено решение го гледате или..?

НН: Привремено решење,тоа не е конечно решење и не... една страна многу доби, една страна многу изгуби.

ЗГ: Како?

НН: Имат многу пружено некои, ќе им дадеш мал прст, цела шака ќе ти барат.

ЗГ: Така. Мислите... Дали мислите дека со Охридскиот договор... ќе се обезбеди траен мир?

НН: Не.

NN: Jo, jo me principin e forcës, por... nuk e di si ta them...

ZG: Mbështetje e forte nga jashtë?

NN: Po, nga amerikanët... E kanë mbështetjen nga fuqitë e mëdha.

ZG: A ke besim tani pas vitit 2001?

NN: Në cilët?

ZG: Në organet shtetërore, në... a janë ndjenjat e njëjta ndaj njerëzve si para dhe tani, pas vitit 2001?

NN: Pra kam... dhe unë nuk ndjehem e lënur pas dore, pra unë si grua më e vjetër nuk ndjehem që të jem lënur pas dore, kanë respekt ndaj meje edhe pse e dinë gjithçka çfarë kam kaluar dhe nuk ka asëçfarë problemesh dhe ja pra nuk ndjehem... deri tani s'ka...

ZG: Po. Çfarë mendon, a mund të na përsëritet prapë?

NN: Nëse përzien të tjerë mund të ndodhë gjithçka.

ZG: Nuk dihet...

NN: Nuk dihet asgjë.

ZG: Si e shikoni Ju Marrëveshjen e Ohrit?

NN: E praa... Nuk jam edhe shumë e mahnitur...

ZG: E shikoni si zgjidhje të përkohshme apo...?

NN: Zgjidhje të përkohshme, ajo nuk është zgjidhje përfundimtare dhe jo se... njëra palë fitoi më tepër dhe palë tjetër humbi shumë...

ЗГ: Тешко, а?

НН: Тешко.

ЗГ: Како гледате на соживотот сега?

НН: Со..?

ЗГ: На соживот. Ќе биде ли примирје, ќе биде ли мир понатака?

НН: Ова е се... привиден мир.

ЗГ: Да.

НН: Привиден мир...

ЗГ: Мислите дека уште нешто се кашка од страна?

НН: Ма и од страна и нема слога...

ЗГ: Тоа е најтешко, така?

НН: Тоа е најтешкокога нема слога и нема еден заеднички јазик, треба да се најде заеднички јазик и заеднички соживот, да си живееме како пред 40 години, што се вика.

ЗГ: Што сакате вие, повозрасната генерација, да кажете: во Титово време...

НН: ... во Титово време, да.

ЗГ: Златно ваше време...

НН: Сите бевме тогаш, беше братство единство и можеше на улици да се спие... сигурна... сигурни бевме, а сега не смеш надвор да излезеш кога ќе се смрачи.

ZG: Si?

NN: Kanë ofruar disa shumë, u japësh gishtin, të kërkojnë tërë pëllëmbën.

ZG: Ashtu. Mendoni... A mendoni se Marrëveshja e Ohrit ... do të sigurojë paqe të qëndrueshme?

NN: Jo.

ZG: Vështirë pra?

NN: Vështirë...

ZG: Si e shikoni bashkëjetesën tani?

NN: Bashkë...?

ZG: Për bashkëjetesën. A do të ketë armëpushim pra, a do të ketë mëtutje paqe?

NN: Kjo e gjithë është... paqe e rrejshme.

ZG: Po.

NN: Paqe e rrejshme...

ZG: Mendoni se akoma diçka po ngacmohet (provokohet) prej anash?

NN: Po, edhe prej anash por s'ka edhe harmoni...

ZG: Ajo është më e vështira, ashtu?

NN: Pra ajo është më vështirë kur nuk ka harmoni dhe nuk ka gjuhë të përbashkët, duhet të gjendet gjuhë e përbashkët dhe bashkëjetesë e përbashkët, dhe të them që të jetojmë sikur para 40 vjetëve.

ЗГ: Вие тоа го имате проживеано и ја исто од родителите што ги слушам, мислам дека... Тоа време тие ...тој мир што го имавте тогаш вие... Мислите ли дека во иднина може тоа да се... да... да се повтори?

НН: Да мирот да биде..?

ЗГ: Да завладее доброто во луѓето, таа љутскост и убави работи...

НН: Тешко... тешко... сега за сега сегашна влада си најде млади се, што се викаат, си најде пресед...овај премиерот си најде група своја што сега за сега добро водат, ама морат... тие не се свемочни.

ЗГ: Така. Мислите дека само за себе си ги гледаат работите?

НН: Не.

ЗГ: Мислат на народот?

НН: Да.

ЗГ: Колку посто? (се смее)

НН: Па колку толку, ама пак поарно ни е сега него пред... од претходна влада.

ЗГ: Да. Дали верувате на оваа влада, дали мислите дека ќе... ќе се најде решение за... за луѓето, без разлика кој е, од каде е... доаѓа?

НН: Неможе да се најде, и ова влада не... што се вика, не е господ, неможе на сите да ни најде решение. Кој како ќе се снајде.

ЗГ: Кажете ми,што мислите за мешаните бракови?

НН: Што да мислам, има многу, имало многу порано и

ZG: Çfarë dëshironi të thoni ju, gjenerata më e moshuar, si në kohën e Titos...

NN: ... në kohën e Titos, po.

ZG: Ajo koha e juaj e artë...

NN: Që të gjithë ishim atëherë, pra kishte vëllazërim dhe bashkim dhe mundeshe të flejë në rrugë... ishim të sigurt e kurse tani kur të errësohet nuk mund të dalësh jashtë.

ZG: Ju atë e keni përjetuar kurse unë gjithashtu nga prindërit e dëgjoj dhe mendoj se ... Në atë kohë ata ... atë rahatit që e kishit Ju atëherë ... A mendoni se në të ardhmen mund të përsëritet?

NN: Që paqja të jetë...

ZG: Të mbretërojë mirësia te njerëzit, ai njerëz, ato punë të bukura...

NN: Vështirë... vështirë... tani qeveria e tanishme gjeti të rinj, si mund të thuhet, gjeti kryet... ky premieri gjeti një grup të vetin që tani për tani mirë ja çojnë, por ato nuk janë të gjithëfuqishëm, duhet të...

ZG: Ashtu. Mendoni se i shikojnë punët të shkojnë mirë,ose mendojnë vetëm për veten e tyre?

NN: Jo.

ZG: Mendojnë në popullin?

NN: Po.

ZG: Sa përqind? (qeshet)

NN: E pra, pak a shumë, por jemi më mirë se me qeverinë e mëparshme.

сега ги има, ама не у толкава количина, а има и сега, има. Ама како што гледам има... некој опстануват, неки... некои...

ЗГ: Пукаат...

НН: Пукаат.

ЗГ: Зошто мислите дека е така, дали војната... дали... си влече последици?

НН: Си влече војната последици доста.

ЗГ: Ако не меѓу младите, мислите дека и постарите тука...

НН: Има и постари доста се...што се на пример, се вмешуваат во бракови и кај ќерките и кај синовите. Сега една заедница си живееш, треба да... ако си таа фамилија на пример, ево ако си на пример Албан... Албанац, зима Македонка за жена, тешко тој брак да опстане, имам неколку примери што знам дека се пукнати бракови... и тоа за кусо време.

ЗГ: Значи све поретко и потешко. Кажете ми, во еден муабетми спомнавте дека за време на војната вие... вие... вашето семејство, вашиот син ви... видонесе избеглици?

НН: Да.

ЗГ: Ќе ни кажете нешто повеќе за тој момент?

НН: Па, он беше на граница тогаш и ќе најде луѓе, на пример фамилии со жени, со деца, нема кај да одат, ми донесе... имав 4 соби – 4 фамилии, после едни ќе заминат, други ќе дојдат, нонстоп имав избеглици. Имаше и... ние што ги викаме Торбеши, таму ги викаат Горанци, имав и Горанци, имав и другари, исто, еден е Бошњак еден је Албанац, имав една Бош... Боса... Босанка, мажена за Албанец, со две деца, имав Албанци, едни исто фамилија албанска, и сите живеат,

ZG: Po. A ibesoni qeverisë, a mendoni se ...do të gjendet zgjidhje për ... për njerëzit, pa marrë parasysh se kush janë dhe nga vijnë?

NN: Nuk mund të gjendet, edhe kjo qeveri nuk, si të them... nuk është perëndi që të gjithëve të na gjej zgjidhje. Kush si mund le të gjendet.

ZG: Më tregoni se çfarë mendimi keni për martesat e përziera?

NN: Çfarë të mendoj, ka shumë, ka pasur shumë edhe më para edhe tani ka, por jo në atë masë, por gjithsesi se ka të tilla. Dhe siç shoh ka të tilla që mund të ekzistojnë... ka disa...

ZG: Shtyjnë...

NN: Shtyjnë.

ZG: Përse mendoni se është ashtu, lufta a... ka pasoja?

NN: Po ajo tërheq me vete shumë pasoja.

ZG: Nëse jo në mes të rinjve, mendoni se edhe pleqtë i kemi aty...

NN: Ka edhe pleq të cilët janë shumë... për shembull janë përzier me martesë edhe me vajzat edhe me djemtë. Tani në një bashkësi jetosh, duhet... në një familje për shembull nëse je shqiptar dhe ai merr grua maqedonase, shumë vështirë se ajo martesë mund që të mbijetojë, i kam shumë shembuj ku martesat janë të prishura ... edhe atë për një kohë të shkurtër.

ZG: Pra gjithnjë më rrallë dhe më vështirë. Më tregoni se në një muhabet më përmendët se gjatë luftës ju... familja e juaj, pra djali i juaj... ju ka sjellë refugjatë?

NN: Po.

сите живееле у една куча, по една соба, кујна заедничка, ама убаво си живеат.

ЗГ: Имало соживот?

НН: Имало.

ЗГ: Дали останавте во контактсо истите луѓе?

НН: Да. Има... неки се заминати во иностранство и ден денес ми се јавуваат и се... многу се благодарни што ги прифатив...

ЗГ: Не го забораваат..?

НН: Не го забораваат. Кога ќе одиме во Косово ќе ги посетувам тие што се вратени, тие момци, тие двајца што беа, ги посетувам, тие беа од Гнилане, ги посетувам, они нејќеа да учествуваат, нејќеа да се борат ни на едната страна и затоа избегале.

ЗГ: Кажете ми нешто, некој момент од... ете од таа, па би рекла тешка и болна војна, некој момент што на вас ви остави посебен впечаток, нешто што нема да го заборавите, што ќе ви остане секогаш во сеќавање?

НН: Па, моментот кога од терасава гледав како летат гранати и летат тие... не се разбирам баш многу у оружјето... светлечки гледав, а знам дека син ми е таму. Тоа никогаш нема... таа слика никогаш нема да ја заборавам.

ЗГ: Колку време траеше таа... таа... таа состојба кај вас? Тој... тој... колку беше он отсутен од дома?

НН: Цело време додека траеше вој...

ЗГ: До të na tregoni diçka më tepër për atë moment?

НН: E Pra. Ai ishte në kufi, dhe atje do të haste në familje, gra me fëmijë të cilët nuk kishin ku të shkonin; dhe do të më sillte 4 familje pasi kisha 4 dhoma, pastaj njërit do të iknin, tjerë do të vinin dhe ashtu non-stop kisha refugjatë. Kishte edhe prej atyre që ne i quajmë torbeshë kurse atje i quajnë goranë, por kisha edhe shokë, njëri ishte boshnjak dhe tjetri shqiptar, kisha edhe një... boshnjake e martuar për shqiptar me dy fëmijë, pastaj kisha një familje shqiptare dhe të gjithë jetonin në një shtëpi, të shpërndarë në nga një dhomë, por shfrytëzonin kuzhinën bashkërisht, por mirë jetonin.

ЗГ: A ka pasur bashkëjetesë?

НН: Ka pasur.

ЗГ: A i mbajtët kontaktet me njerëzit e njëjtë?

НН: Po. Ka... disa kanë shkuar jashtë dhe sot e kësaj dite më paraqiten dhe janë tepër falënderues për atë që i pranova...

ЗГ: Nuk e harrojnë...?

НН: Jo, nuk e harrojnë. Kur do të shkojmë në Kosovë do t'i vizitoj ata që janë kthyer, kurse dy djelmohat të cilët ishin te unë i vizitoj, ata ishin nga Gjilani, ata nuk deshën të luftojnë, nuk dëshironin të marrin pjesë në asnjërën nga palët, prandaj edhe kishin ikur.

ЗГ: Më tregoni diçka, ndonjë moment... kisha thënë nga ajo lufta vështirë dhe goditëse e cila ju la përshtypje të veçanta, diçka që s'mund ta harroni pra që do t'u mbesë përgjithmonë në kujtesën e juaj?

НН: Pra...momenti kur nga tarraca shikoja se si fluturonin predhat dhe... pasi nuk i kuptoja shumë armët... shikoja diçka që ndriçonte kurse unë e dija se atje ishte djali im. Atë që ndodhi, apo atë pasqyrim asnjëherë nuk do ta harroj.

ЗГ: Од самиот почеток до крај...

НН: Од почеток до крајот. И кај него има трауми од тогаш и кај мене има трауми.

ЗГ: Како после тоа, како се смиривте, заборавивте ли на тие моменти?

НН: Ане... неможем да заборавим.

ЗГ: Се сеќавате често?

НН: Се сеќавам често и често одам... ми се качи притисокот, проблеми имам здраствени и тоа... тоа не се заборава.

ЗГ: Али среќа па што тој ви се врати жив и здрав ...

НН: Фала богу. Се врати жив и здрав...

ЗГ: И надежта е тука...

НН: Да.

ЗГ: ... за подобри денови. Што мислите, дали има нешто да ми кажете да не сум ве прашала?

НН: Па, се надеваме дека све ќе биде ок, дека ќе си живееме како во некогашно време, пак сложно сите да бидеме, сите да бидеме исти, равноправни да пријдеме без разлика која нација и националност, нека е човек само на свое место што викаат... тоа.

ЗГ: Ви благодарам на одвоеното време и ви посакувам сè најубаво во животот, поздрав, и за убави нешта.

НН: Фала, ништо, нема проблем.

ZG: Sa kohë zgjati ajo... situatë te ju? Ai... pra sa kohë që mungoje nga shtëpia?

NN: Gjithë kohën gjer sa zgjaste luft...

ZG: Nga vetë fillimi e deri në fund...

NN: Prej fillimi e deri në fund. Edhe te ai edhe teunëmbetën trauma.

ZG: E çka pastaj... si u qetësuar dhe i harruat ato momente...

NN: Ah jo... nuk mund t'i harroj.

ZG: A i kujtoni shpesh?

NN: I kujtoj shpesh, dhe shpesh më ngrihet tensioni, kam probleme shëndetësore, jo, ato nuk harrohen.

ZG: E fat i mire që ai t'u kthye i gjallë dhe shëndoshë...

NN: Falënderoj Zotit. U kthye gjallë dhe shëndoshë...

ZG: Aty është edhe vetë shpresa...

NN: Po.

ZG: ... për ditë më të mira. Çfarë mendimi keni, a ka diçka të më tregoni për të cilën unë nuk ju kam pyetur?

NN: E pra shpresojmë se gjithë do të jetë ok dhe se do të jetojmë si në kohërat e kaluara përsëri, në harmoni, që të gjithë të jemi të barabartë dhe të kalojmë mirë pa dallim kombi dhe nacionaliteti, me rëndësi është që të jetë njeri, siç thuhet, të rrinë urtë si në vend të vet...

ZG: Ju falënderohem në kohën e veçuar për intervistën dhe ju dëshiroj një jetë të bukur, përshëndetje dhe u takofshim për gjëra të mira.

ZG: Пријатно.
HH: Пријатно.

NN: Ju faleminderit, s'ka përsë, nuk ka problem.

ZG: Mirupafshim.
NN: Mirupafshim.

НН

„...Па атмосферата беше што идеш по натаму се пожестоко, пожестоко, атмосферата, секој ден мислиш дали утре ќе бидам жив или ќе се вратам здрав прав дома, не се знае ништо, војна како војна не прашува, така...”

NN

“...atmosfera ishte që, sa më tej që shkohej, bëhej më ashpër dhe më ashpër, atmosfera, çdo ditë mendon se nëse të nesërmen do të jem gjallë ose a do të kthehem gjallë dhe shëndoshë në shtëpi, asgjë nuk dihet, lufta si luftë nuk pyet, ashtu...”

МАНУЕЛА ДЕМИР: Добар ден, јас сум Мануела Демир, теренски истражувач од Мирвна Акција. Најпрво ќе ве замолам да се преставите?

НН: Добар ден, јас сум НН.

МД: Би сакала да ве прашам каде живеете пред 2001 година?

НН: Во населба Шуто Оризари.

МД: Дали работевте во тој период?

НН: Да, работев.

МД: Каде?

НН: Во Жито Скопје.

МД: Можете ли да ми кажете нешто повеќе каков ви бил животот со семејството во тој период?

НН: Тогаш убаво живеевме, сега во денешното време живееме мизерно, социјални случаеви.

МД: Тогаш само вие бевте вработени [во семејството] ?

НН: Да, само јас бев вработен.

МД: Какви ви беа контактите со другите етнички заедници? Дали имате од другите етнички заедници соседи во вашата близина?

НН: Не, немаме, само Роми живееме во нашата средина, нема други во нашата средина...

МД: Тоа значи дека немате лично контакти со другите етнички групи?

НН: Не, немам никаков контакт.

MANUELLA DEMIR: Mirëdita, unë jam Manuella Demir, humltuese në terren nga Aksioni Paqësor. Fillimisht do t'ju lutesha që të prezantoheni?

NN: Mirëdita, unë jam NN.

MD: Dua t'ju pyes ku keni jetuar para vitit 2001?

NN: Në lagjen Shuto Orizare.

MD: A punonit në atë kohë?

NN: Po, punoja.

MD: Ku?

NN: Në Zhito Shkup.

MD: A mund të më tregoni se si e kishit jetesën me familjen në atë periudhë?

NN: Atëherë mirë jetonim, në kohën e sotme jetojmë në mizërie, jemi rast social.

MD: Atëherë vetëm ju ishit i punësuar (në familje)?

NN: Po, vetëm unë punoja.

MD: Çfarë i kishit kontaktet me bashkësitë e tjera etnike? A keni fqinj nga bashkësitë e tjera etnike në afërsinë tuaj?

NN: Jo, nuk kemi, vetëm romë jetojmë në mjedisin tonë, nuk ka të tjerë...

MD: Kjo do të thotë që ju nuk keni kontakte me grupet e tjera etnike?

NN: Jo, nuk kam asnjë kontakt.

МД: Што значи за вас да сте Ром во секојдневниот живот?

НН: Се гордеам што сум Ром.

МД: А дали имате или имавте проблеми досега со тоа што сте Ром?

НН: Не, немам проблеми никакви.

МД: Дали се почувствувавте некогаш дискриминиран за тоа што сте Ром?

НН: Во некој случај да, ке идеш по документи нешто малце послабо образовани и нешто не ти е јасно не ти објаснуваат како што треба и на другиот шалтер те праќаат.

МД: Е сега ќе ве враќам во времето кога започна војната во 2001. Дали претходно сте почувствувале етнички тензии пред 2001. Дали можевте да предвидите дека може да ни се случи војна?

НН: Па не сум очекувал дека ќе се случи војна, ама како што идаат работите и ова сега што се случува пак ќе има војна.

МД: Значи некако знаевте дека ќе има војна?

НН: Можеби пак ќе има војна, и тоа време така беше со политиката, со политичките партии и пак ќе има војна.

МД: Кога за прв пат сфативте дека војната ни се случува?

НН: На 17 март 2001 година.

МД: Што се случи конкретно тој ден?

НН: Тој ден конкретно дојде курирот од општина, ми донесе покана за мобилизација и јас се јавив во касарна Илинден и тој ден не собраа и не задужиа со ствари и за Танушевци. Првиот конфликт беше Танушевци...

MD: Çdo të thotë për ju të jesh rom në jetën e përditshme?

NN: Unë krenohem që jam rom.

MD: A keni apo a keni pasur probleme deri tani me vetë faktin që jeni rom?

NN: Jo, nuk kam kurrfarë problemesh.

MD: A jeni ndier ndonjëherë i diskriminuar për atë që jeni rom?

NN: Deri diku edhe po, do të shkosh të nxjerrësh dokumente, pak më dobët të arsimuar, dhe kur diçka nuk e kupton nuk të japin sqarime si duhet dhe të dërgojnë në sportelin tjetër.

MD: Dhe tani do t'ju kthej në kohën kur filloi lufta në vitin 2001. A keni ndier më përpara tensione etnike, para vitit 2001? A mund të parashihnit se do të mund të na ndodhi luftë?

NN: Paj, nuk kam pritur se do të ndodhi luftë, mirëpo siç po rrjedhin punët dhe kjo tani që po na ndodh, përsëri do të ketë luftë.

MD: Do të thotë se disi e dinit se do të ketë luftë.

NN: Ndoshta përsëri do të ketë luftë, edhe atë kohë ashtu ishte me politikën, me partitë politike dhe përsëri do të ketë luftë.

MD: Kur për herë të parë kuptuat se po na ndodh lufta?

NN: Më 17 mars të vitit 2001.

MD: Çka ndodhi konkretisht atë ditë?

NN: Konkretisht atë ditë erdhi korrieri nga komuna, më solli ftesë për mobilizim dhe unë u paraqita në kazermën e Belimbegut dhe po atë ditë na mblodhën dhe na ngarkuan me pajisje për në Tanushë. Konflikti i parë ishte Tanusha...

МД: И вие бевте директно вклучен во акцијата?

НН: Да, во акцијата, 2001, 17 март.

МД: Е сеа ке ве навратам малку на тој ден. Значи на 17 март. Вие лично ја примивте поканата?

НН: Да, лично, вечер, со куриерот што ја донесе со полицијата.

МД: Дали можеби се двоумевте дали да ја прифатите или [да ја одбиете]..?

НН: Јас воопшто не сум сакал да ја прифатам поканата ама морав, одговорност, одговарам кривично пред државата и морав да се јавам.

МД: Значи ако не ја прифатевте ке ве казтеле, заради тоа?

НН: Обавезно, тоа е кривично дело против државата, ако го сториш тоа, ако не се јавуваш, како граѓанин на Република Македонија.

МД: Можете ли да ми кажете вашето семејство како се чувствувало во тој период, кога вие моравте да заминете од дома?

НН: Па како да ви кажам, во шок беа, сите возбудени, јак беше конфликтот 2001, со етничките, со Албанците, и така се случи војна... а тоа беше политичка војна.

МД: Кога стигнавте таму во касарната, колку луѓе бевте собрани, како ве расподелија, можете ли да ми кажете нешто повеќе?

НН: Па се јавивме на 17 март, во 8 саат сабаље, јас и уште едно Ромче бевме, другите беа Македонци, Албанци ни еден не беа, и не испратија у касарната од таму не задужија

MD: Dhe ju ishit direkt i kyçur në aksion?

NN: Po, në aksion, 2001, 17 mars.

MD: Dhe tani do t'ju kthej pakëz në atë ditë. Pra 17 marsi. Ju personalisht e morët ftesën?

NN: Po, personalisht, në mbrëmje, nëpërmjet korrierit i cili e solli me polici.

MD: A u hamendët që të pranoni ftesën ose ta refuzoni të njëjtën?

NN: Unë aspak nuk kam dashur që të pranoj ftesën, por e kisha patjetër, përgjegjësi, përgjigjem penalisht përpara shtetit dhe patjetër duhej të paraqitem.

MD: Do të thotë nëse nuk do ta pranoni, do t'ju dënonin, për atë shkak?

NN: Absolutisht, ajo është vepër penale kundër shtetit, nëse e bën atë, nëse nuk paraqitesh, si qytetar i Republikës së Maqedonisë.

MD: A mund të më tregoni se si është ndier familja e juaj në atë periudhë, kur ju duhej të largoheni nga shtëpia?

NN: Paj, si t'ju them, ishin në shok, të gjithë ishin të ngacmuar, i fortë ishte konflikti në vitin 2001, me shqiptarët etnikë, dhe ashtu ndodhi lufta... dhe ajo ishte luftë politike.

MD: Kur arritët atje në kazermë, sa njerëz ishit të mbledhur, si ju shpërndanë, a mund të më tregoni diçka më shumë?

NN: U paraqitëm më 17 mars, në ora 8 të mëngjesit, unë dhe një rom tjetër, të tjerët ishin maqedonas, shqiptarë nuk kishte hiç, dhe na dërguan në kazermë, atje na ngarkuan si polici ushtarake dhe prej andej na dërguan në gjuajtje, dhe pastaj prej andej

како воена полиција, и од таму на гаѓање, па од таму навечер во 12 не депортирале во Танушевци и таму останавме 15 дена.

МД: Можете да ми ја опишете ситуацијата таму, точно што се случувало?

НН: Таму, прво, кога стигнавме таму навечер тоа беше околку 2 сатот сабаље и 8 хермелини, ни починал капетан од прва класа, нагазил на тенковска мина и сите уплашени, знаеш како е војна... се пука и така, каде си и ти и ние...

МД: Се плашевте за вашата безбедност?

НН: Како не, па тоа е живот, мора да се плашиш не е шала, куршуми се.

МД: И... останавте таму, како што и рековте...

НН: 15 дена, после 15 дена се враќавме во касарната и уште два дена во касарната и не раздужија.

МД: Која била вашата улога таму тие 15 дена?

НН: Па да ги заштитиме старешините, пошто ние бевме воена полиција да ги обезбедиме старешините. Тоа е.

МД: Да не ви се случило некој поголем проблем, ситуации...

НН: Па имаше проблеми, секоја вечер се пукаше од УЧК, слушаш истрели, ти на стража си, секако се плашиш, живот е...

МД: Во однос на другите спомнавте дека имало уште едно лице со вас од ромска етничка припадност. Со него бевте поблиски или?

НН: Па со него се дружев, нема други, во војна не се прашува како, кој што е, сите се еднакви, еден на друг се поддржувавме. И така заврши. И од таму кога се вратив од

në ora 12, në mesnatë na depërtuan në Tanushë dhe qëndruam atje 15 ditë.

MD: Mundesh të ma përshkruash situatën atje, çka saktësisht ka ndodhur?

NN: Fillimisht, kur arritëm atje në mbrëmje, aty diku rreth orës 2 pas mesnate me 8 hermelina, kishte humbur jetën një kapiten i klasës së parë, kishte shkelur minë tanku, dhe ne të gjithë të frikuar, e dini si është, luftë... gjuhët dhe ashtu, ku shkonin të tjerët atje dhe ne...

MD: A frikoheshit për sigurinë e juaj?

NN: Po si jo, bëhet fjalë për jetën, do të frikohesh, nuk është shaka, plumba janë.

MD: Dhe... qëndruat atje, sa ditë thatë...

NN: 15 ditë, pas 15 ditësh ktheheshim në kazermë, pastaj edhe dy ditë në kazermë dhe pastaj na demobilizuan.

MD: Çfarë ishte roli i juaj atje, për ato 15 ditë?

NN: Pra që të mbrojmë eprorët, pasi që ne ishim polici ushtarake që të mbrojmë eprorët. Kjo ishte.

MD: Mos u ketë ndodhur ndonjë problem më i madh, ngjarje...

NN: Kishte probleme, prej UÇK-së gjuhej çdo natë, dëgjon krisma, ti je në roje, gjithsesi se po frikohesh, bëhet fjalë për jetën...

MD: Lidhur me të tjerët përmendët që ka pasur edhe një person tjetër i përkatësisë etnike rome me ju. Me të ishit më të afërt apo?

NN: Me të po shoqërohesh, nuk kishte të tjerë, në luftë nuk pyetet kush çka është, të gjithë janë të njëjtë, përkraheshim njëri

Танушевци, два дена ме оставија дома, после пак ме собраа, сега на друго место, во Грачаник, таму конфликтот го дочекав исто така 15 дена.

МД: Значи таму бевте исто околу 15 дена.

НН: Да, 15 дена и таму бев, во Грачаник.

МД: Каква била ситуацијата таму?

НН: Таму уште полоша, уште полоша од Танушевци, пошто тука се блиску селата Радушa, Раче, Свилари, Кондово и сите села се, и навечер слушаш само пукање ништо друго.

МД: Значи вие бевте директно вклучени во војната. Колкав период вкупно бевте во таа одговорност, како воена полиција.

НН: Укупно имам 32 дена воена вежба, 15 таму, 15 ваму, два дена во касарна и тоа.

МД: После тој период се вративте дома?

НН: Се вратив дома си продолжив со работа.

МД: Дали се плашевте дека можеби повторно ќе ве викнат?

НН: Да, се плашев, ама и да добиев покани јас ќе ги вратев веќе, пошто толку беше резервист, 30 дена имаш право да бидеш како резервист.

МД: Во однос на вашето место на живеење, дали имало некои промени, во текот на војната, тој период?

НН: Ништо, не се промени, уште полошо живееме сега, си добија други, а ние си останавме на исто место.

me tjetrin. Dhe ashtu mbaroi. Dhe prej andej kur u ktheva prej Tanushe, dy ditë më lanë në shtëpi, pastaj përsëri më morën, në Graçanik (mendon për fshatin Graçan në komunën e Gjorçe Petrovit, Shkup), atje e përjetova konfliktin gjithashtu për 15 ditë.

MD: Domethënë atje ishit gjithashtu rreth 15 ditë?

NN: Po, 15 ditë isha edhe atje, isha në Graçanik.

MD: Çfarë ka qenë situata atje?

NN: Atje edhe më keq, edhe më keq se në Tanushë, më keq, aty janë afër fshatrat Radushë, Rashçe, Svillara, Kondova dhe të gjithë fshatrat, dhe në mbrëmje dëgjon vetën krisma dhe asgjë tjetër.

MD: Domethënë ju ishit në mënyrë direkte i përfshirë në luftë. Për sa kohë kishit atë përgjegjësi, si polici ushtarake?

NN: Gjithsej kam 32 ditë ushtrim ushtarak, 15 ditë atje, 15 ditë këndeј, dy ditë në kazermë edhe ajo.

MD: Pas asaj periudhe u kthyet në shtëpi?

NN: U ktheva në shtëpi dhe vazhdova me punën.

MD: A frikoheshit se mos ndoshta do t'ju thërrasin përsëri?

NN: Po, frikohesha, por edhe të merrja ftesë unë do ta ktheja veç më, pasi që si rezervist aq ishte, ke të drejtë të jesh rezervist 30 ditë.

MD: Lidhur me vendin e juaj të jetesës, a ka pasur ndonjë ndryshim, gjatë kohës së luftës, në atë periudhë?

NN: Asgjë nuk ndryshoi, edhe më keq jetojmë tani, të tjerë fituan, ndërsa ne mbetëm në vend të njëjtë.

MD: Спомнавте дека таму бевте вие и уште едно лице од Ромска етничка припадност. Дали имате сознанија дали некои други Роми биле директно вклучени во војната?

HH: Ние кај што бевме, само јас и колегата, а можеби на други места имаше и други, не се знае, пошто ние во касарната се јавивме и навечер тргнавме, после нас, не знам кои луѓе дојдоа, не ги видов, а имаше многу Роми кои учествувале во војната.

MD: Сега ќе ве навратам повторно на периодот од тие 30 дена. Каква била атмосферата помеѓу лица таму, директно вклучени, дали се чувствувало страв помеѓу групата, имало ли страв дека можеби нема да се вратите живи и здрави дома?

HH: ... Па атмосферата беше што идеш по натаму се пожестосто,пожестосто, атмосферата, секој ден мислиш дали утре ќе бидам жив или ќе се вратам здрав прав дома, не се знае ништо, војна како војна не прашува, така...

MD: Во однос на вашето семејство, како тие го доживеале тој период без вас?

HH: Они ги броеле и саатите кога ќе се вратам дома.

MD: А имавте ли можност да контактирате со нив?

HH: Не, немав можност, пошто тоа време 2001, некој имаше мобилен, некој не, и така, ние посиромашните немавме.

MD: Значи немавте можност да се јавите од касарната.

HH: Не, не.

MD: Во тој период од 30 ден вие воопшто не се вративте дома?

HH: Не, се вратив, 15 дена бев, 1 ден во касарна, 1 ден

MD: Përmendët që atje ishit ju dhe një person tjetër i përkatësisë etnike rome. A kenë njohuri se ka pasur romë të tjerë të përfshirë në mënyrë direkte në luftë?

NN: Atje ku ne ishim, ishim vetëm unë dhe kolegu, dhe ndoshta në vende të tjera ka pasur edhe të tjerë, nuk dihet, pasi që ne u paraqitëm në kazermë dhe u nisëm në mbrëmje, pas nesh nuk e di se kush njerëz kanë ardhur, nuk i kam parë, por ka pasur shumë romë të cilët kanë marrë pjesë në luftë.

MD: Tani do t'ju kthej përsëri në periudhën e atyre 30 ditëve. Çfarë ka qenë atmosfera ndërmjet njerëzve atje, të përfshirë direkt në luftë, a është ndjerë frikë se ndoshta nuk do të kthehen gjallë dhe shëndoshë në shtëpi?

NN: ... Paj atmosfera ishte që, sa më tej që shkohej, bëhej më ashpër dhe më ashpër, atmosfera, çdo ditë mendon se nëse të nesërmen do të jem gjallë ose a do të kthehem gjallë dhe shëndoshë në shtëpi, asgjë nuk dihet, lufta si luftë nuk pyet, ashtu...

MD: Lidhur me familjen e juaj, si e kanë përjetuar ata atë periudhë pa ju?

NN: Ata kanë numëruar edhe orët se kurë do të kthehem në shtëpi.

MD: A kishit mundësi që të kontaktoni me ata?

NN: Jo, nuk kisha mundësi, pasi që në atë kohë, 2001-shi, dikush kishte celularë e dikush jo, dhe ashtu, ne më të varfrit nuk kishim.

MD: Domethënë nuk kishit mundësi që të paraqiteni nga kazermë?

NN: Jo, jo.

дома, паузирај, па у Грачаник пукна, и пак истите луѓе не собраа и пак отидов...

МД: Бидејќи бевте директно вклучени во војната, знаете кој се биле учесници, јас сакам да ве прашам за ваше мислење: кој мислите е крив за војната?

НН: Па војната... ова политичарите ја предизвикале, платена војна беше тоа, не беше војна, платена војна за мене е тоа што едни со други се договарат кој ќе дојде на власт, и што ќе биде како ќе биде, и Рамковниот договор тогаш се случи.

МД: Дали Ромите како трета страна мислите дека директно биле вклучени во војната?

НН: Да.

МД: Од која страна?

НН: Пошто нашиот лидер, Амди Бајрам, во тоа време, беше со СДСМ, и каде сите и он. Мислам дека и он, на некој начин... ги врателе луѓето од странство тоа време за да има повеќе поддршка за Република Македонија.

МД: Сакате да кажете дека Ромите главно биле вклучени како бранители на државата ?

НН: Да, ние кога и да пукне, што и да пукне, ние ја браниме Македонија, пошто живееме во Македонија и имаме државјанство од Македонија...

МД: Што мислите зошто ни се случи 2001 година?

НН: Па... не знам право да ти кажам зошто ни се случи... може и сега да пак да има војна како што гледам, политичките тензии, партиите што прават, пак кепредизвикат војна, сега граѓанска војна ќе има, нема да има со друга етничка група, туку Македонците мегусебно се тепаат.

MD: Gjatë asaj periudhe 30 ditësh ju aspak nuk u kthyet në shtëpi?

NN: Jo, u ktheva, isha 15 ditë, 1 ditë në kazermë, 1 ditë në shtëpi, pauzova, dhe pastaj krisi në Graçanik, dhe përsëri njerëzit e njëjtë na mblodhën dhe përsëri shkova...

MD: Pasi që ishit në mënyrë direkte të përfshirë në luftë, a e dini se kush kanë qenë pjesëmarrës, dua t'ju pyes për mendimin e juaj: çmendoni kush ishte fajtor për luftën?

NN: Paj, luftën... kjo, politikanët e kanë shkaktuar, ajo ishte luftë e paguar, nuk ishte luftë, për mua është luftë e paguar kur njëra me palën e tjetër merren vesh se kush do të vijë në pushtet, dhe kush do të jetë dhe si do të jetë, edhe Marrëveshja Kornizë atëherë ndodhi.

MD: A mendoni se romët, si palë e tretë kanë qenë në mënyrë direkte të përfshirë në luftë?

NN: Po.

MD: Në cilën anë?

NN: Pasi që udhëheqësi i jonë, Amdi Bajram në atë kohë ishte me LSDM-në, dhe ku të gjithë edhe ai. Mendoj se edhe ai, në njëfarë mënyre... i kanë kthyer njerëzit nga kurbeti në atë kohë që të ketë sa më shumë përkrahje për Republikën e Maqedonisë.

MD: Dëshironi të thoni që romët kryesisht kanë qenë të përfshirë si mbrojtës të shtetit?

NN: Po, ne kurdoqoftë që të krisë, çkado që të krisë, ne e mbrojmë Maqedoninë, pasi që jetojmë në Maqedoni dhe kemi shtetësi të Maqedonisë...

MD: Çmendoni, përse na ndodhi viti 2001?

NN: Paj... drejt të të them nuk e di se përse na ndodhi...

МД: Што мислите, што Ромите изгубија како учесници во војната. Дали нешто изгубиле?

НН: Па не изгубија, можеби нешто добиле...

МД: А што добиле?

НН: Па некои работни места, ако им се случи таму да имаше и платена војска, тие што сакале да се активираат како платена војска и некој се запосли на таков начин.

МД: Значи после воениот конфликт, некои останале вработени во АРМ.

НН: Да, вработени во АРМ.

МД: Претпоставувам дека знаете дека после војната се случи Рамковниот договор. Што мислите дали Рамковниот договор важи за Ромите?

НН: Не важи, по мое не важи ништо, Ромите не добија ништо од Рамковниот договор, важи само за Албанците.

МД: Сметате дека со војната Ромите не добиле ништо, ни изгубиле?

НН: Ни изгубиле, ништо, само што добиле неколку работни места, тоа е, од Рамковниот договор, ништо Ромите не добија...

МД: Како сега гледате на 2001, кога се сеќавате?

НН: Па највише се сеќавам на куриерот кога дојде навечер да ме собере со полиција и може пак да се случи, не се знае и така ќе биде.

МД: Значи сè уште го имате стравот дека може да ни се повтори?

mund edhe tani përsëri të ketë luftë siç po vërej, tensione politike, partitë çka bëjnë, përsëri do të shkaktojnë luftë, tani luftë qytetare do të ketë, nuk do të jetë me grup tjetër etnik, por maqedonasit ndërmjet veti do të vriten.

MD: Çmendoni, çka humbën romët si pjesëmarrës në luftë. A kanë humbur diçka?

NN: Jo nuk kanë humbur, ndoshta diçka kanë fituar.

MD: E çka kanë fituar?

NN: Disa vende pune, atje ndodhi që të ketë edhe ushtri të paguar, ata të cilët kanë dashur të aktivizohen si ushtri e paguar, dhe dikush është punësuar në atë mënyrë.

MD: Domethënë pas konfliktit ushtarak, disa kanë mbetur të punësuar në ARM.

NN: Po, të punësuar në ARM.

MD: Supozoj se e dini që pas luftës ndodhi Marrëveshja Kornizë. Çka mendoni, a vlen Marrëveshja Kornizë për romët?

NN: Nuk vlen, për mua nuk vlen asgjë, romët nuk fituan asgjë nga Marrëveshja Kornizë, ai vlen vetëm për shqiptarët.

MD: Llogaritni që me luftën romët nuk kanë fituar por as edhe kanë humbur gjë?

NN: Nuk kanë humbur, asgjë, vetëm se kanë fituar disa vende pune, e tëra, ndërsa nga Marrëveshja Kornizë romët nuk fituan asgjë...

MD: Si shihni tani në vitin 2001, atëherë kur u shkon ndër-mend?

NN: Më së shumti kujtohem për korrierin kur erdhi në

НН: Може да се повтори, ако продолжи вака, меѓусебе партиите, може пак да предизвикуваат...

МД: Добро, доколку сметате дека имате нешто да кажете, што не ве прашам, слободно можете да кажете.

НН: Ништо, толку.

mbrëmje të më marri me polici, dhe mundet përsëri që të ndodhë, nuk i dihet dhe përsëri ashtu do të jetë.

MD: Domethënë ende e keni frikën se mund të na përsëritet?

NN: Mundet të përsëritet nëse vazhdon kështu, partitë ndërmjet veti, ata mundet përsëri ta shkaktojnë...

MD: Mirë, nëse mendoni se keni diçka për të thënë, për çka nuk ju kam pyetur, lirisht mundeni ta thoni.

NN: Asgjë, aq.

Шули Доага

„Па најтешко, најтешко ми беше кога имав ноќна смена, на стража. Во ноќните периоди имаше и пукање едноставно ги напаѓаа пунктовите на полицијата, на војската. Ноќна смена е најтешка, во тие моменти се чувствува и страв.“

Shuli Doaga

“Pra më rëndë, më rëndë e kisha gjatë ndërrimit të natës, në roje. Në periudhat e natës kishte edhe të shtyra, thjesht i sulmonin postot policore, dhe ushtarake. Ndrimi i natës ishte më i rëndë, në ato momente ndjehej edhe frika”

МАРИЈА ИЛИЕВСКА: Здраво!
ШУЛИ ДОАГА: Здраво!

МИ: Дали може да се претставите?

ШД: Јас сум Шули Доага, роден во Скопје 79та година, моментално живеам и работам во Крушево.

МИ: Кратка биографија за вас?

ШД: Оженет, татко на едно дете. Како што кажав, роден во Скопје 79та година.

МИ: Каде живеете пред 2001ва?

ШД: Пред 2001ва како и сега живеам во Крушево.

МИ: Дали може да ни ги опишете заедниците кои живеат овде?

ШД: Во градот Крушево, живеат Македонци и Власи, додека во Општина Крушево, Македонци, Власи, Албанци и Бошњаци.

МИ: Какви беа односите меѓу Албанците и Македонците?

ШД: Па односите од секогаш биле добри, и тогаш и сега.

МИ: Добри во кој смисол? Дали се дружеле?

ШД: Па да ние се дружевме. Јас по националност сум Влак, отсекогаш сум се дружел со Македонци, како и со Албанци. Не претставувала никаков проблем националната припадност.

МИ: Си помагавте ли едни на други?

ШД: Зависно од потребата, си помагавме нормално, зависно од потребата.

MARIJA ILIEVSKA: Përshëndetje!
SHULI DOAGA: Përshëndetje!

MI: A mund që të prezantoheni?

ShD: Unë jam Shuli Doaga, i lindur në Shkup vitin '79, momentalisht jetoj dhe punoj në Krushevë.

MI: Biografia e juaj e shkurtër?

ShD: I martuar, baba i një fëmije. Siç edhe thash, i lindur në Shkup vitin '79.

MI: Ku jetonit para vitit 2001?

ShD: Para vitit 2001 si edhe tani jetoj në Krushevë.

MI: A mund që të na i përshkruani komunitetet që jetojnë këtu?

ShD: Në qytetin e Krushevës, jetojnë maqedonas dhe vllahë, ndërsa në komunën e Krushevës maqedonas, vllahë, shqiptarë dhe boshnjakë.

MI: Si ishin marrëdhënjet në mes shqiptarëve dhe maqedonasve?

ShD: E pra marrëdhënjet si gjithmonë kanë qenë të mira edhe atëherë edhe tani.

MI: Në çfarë kuptimi të mira? A shoqëroheshin?

ShD: E pra ne shoqëroheshim, unë jam për nga nacionaliteti vllah, si gjithmonë jam shoqëruar me maqedonas, si edhe me shqiptarë. Nuk ka paraqitur asçfarë problemi përkatësia nacionale.

MI: A ndihmonit njëri tjetrin?

МИ: Што мислите Вие за мешаните бракови?

ШД: Мешаните бракови постојат во Крушево меѓу Македонци и Албанци, јас ги поддржувам, и јас имам сопруга која е Македонка.

МИ: Рековте дека има во Крушево меѓу Албанци и Македонци или?

ШД: Меѓу Албанци и Македонци нема, има меѓу Власи и Македонци.

МИ: Дали се чувствувавте етнички дискриминиран во периодот на 2001ва година?

ШД: Не, со оглед на тоа дека во Крушево живеат претежно Власи. Власите ги уживаат сите права и привилегии како пред 2001ва година, така и сега, да кажам рамноправно со Македонците, а можеби повеќе од тоа.

МИ: Дали Македонците и Албанците се дискриминирале?

ШД: Не, во никој случај.

МИ: Добро. Се чувствуваа ли тензии па тоа се доведе до 2001ва?

ШД: Тензии се чувствуваа, како што гледавме во медиумите, меѓутоа не до таа ситуација дека ќе ескалираат со конфликт.

МИ: Меѓу кој беа тие тензии?

ШД: Тоа беа претежно меѓу Албанците и Македонците, во градовите каде што живеат претежно Албанско население.

МИ: Дали мислиш дека некој ги поттикнувал тие тензии?

ШД: Тие тензии сигурно некој ги поттикнувал, некој поголеми западни сили, претежно меѓу младите.

ShD: Në varësi nga nevoja, ndihmoheshim normalisht, në varësi nga nevoja.

MI: Çfarë mendoni ju për martesat e përziera?

ShD: Martesat e përziera në Krushevë ekzistojnë në mes maqedonasve dhe shqiptarëve, unë i përkrah, edhe unë kam bashkëshorte e cila është maqedonase.

MI: Përmendët se në Krushevë ka në mes shqiptarëve dhe maqedonasve ose?

ShD: Në mes shqiptarëve dhe maqedonasve nuk ka, ka në mes vllahëve dhe maqedonasve.

MI: A ndjeheshit etnikisht të diskriminuar në periudhën e vitit 2001?

ShD: Jo, duke e ditur se në Krushevë kryesisht jetojnë vllahë, vllahët i gëzojnë të gjithë të drejtat dhe privilegjet si edhe para vitit 2001, ashtu edhe tani, të them janë të barabartë me maqedonasit, ndoshta edhe më tepër nga ajo.

MI: A janë të diskriminuar maqedonasit dhe shqiptarët?

ShD: Jo, në asnjë mënyrë.

MI: Mirë. A ndjeheshin tensionime, të cilët edhe sollën deri te viti 2001?

ShD: Tensionimet ndjeheshin, siç shikonim në mediat, mirëpo jo deri në atë masë që të mund të eskalojnë në konflikt.

MI: Në mes kujt ishin ato tensionime?

ShD: Ato ishin kryesisht në mes shqiptarëve dhe maqedonasve, në qytetet ku jetojnë kryesisht popullatë shqiptare.

МИ: Дали ти лично ја очекуваше 2001ва, таква каква што беше?

ШД: Таква каква што беше не ја очекував. Тоа беше на некој начин изненадно за сите.

МИ: Мислеше ли дека кога тогаш тие тензии ќе избувнат во нешто?

ШД: Во толкава мера не.

МИ: Добро, кажи ми сега, како ти лично ја доживеа 2001ва?

ШД: Па 2001ва година беше како за мене, така и за сите неочекувана. Со оглед на ситуацијата се чувствувавме тензично, делумно и делуваше и стравот во одредени моменти, не е едноставно кога во државата има конфликт.

МИ: Дали бевте наклонети кон некоја страна?

ШД: Ммм.. Бев наклонет секако, бев наклонет кон страната што застана во одбрана на татковината.

МИ: Дали бевте принудени да застанете на таа страна?

ШД: Не, не бев принуден тоа... Јас се уклучив во резервниот состав на АРМ, доброволно.

МИ: Како ти сфати дека започнува војна или конфликт?

ШД: Па гледавме во медиумите и претежно тоа се случуваше во градовите со Албанско население.

МИ: Дали се промени животот во Крушево, на некој начин?

ШД: Во Крушево во голема мера не, не се промени, останаа односите меѓу заедниците исти како што беа и пред 2001ва година.

MI: A mendoni se dikush i ka nxitur ato tensionime?

ShD: Ato tensionime sigurisht i ka nxitur dikush, disa fuqi të mëdha perëndimore, kryesisht në mesin e të rinjve.

MI: Ti personalisht a e prisje 2001-shin, ashtu siç ishte?

ShD: Ashtu siç ishte nuk e prisja. Ajo ishte në një farë mënyre e papritur për të gjithë.

MI: A mendoje se kur do qoftë ato tensionime do të shpërthejnë në diçka?

ShD: Jo, në aq përmasa.

MI: E mirë, më trego tani, si ju personalisht e përjetuat 2001-shin?

ShD: E pra viti 2001 si për mua, ashtu edhe për të tjerët ishte diçka e papritur. Duke parë situatën ishte e tensionuar, pjesërisht vepronte edhe frika në momente të caktuara, pra nuk është edhe aq lehtë kur në vend ka konflikt.

MI: A anonit ju në ndonjërin nga palët?

ShD: Mmm... Anoja gjithsesi, anoja në palën që u rreshtua në mbrojtjen e atdheut.

MI: A ishit të detyruar që të zgjidhni të anoni ndaj asaj pale?

ShD: Jo, jo nuk isha i detyruar për... Unë u kyçta në përbërjen rezerve të ARM, vullnetarisht.

MI: Si e kuptove se fillon lufta apo konflikti?

ShD: E pra shikonim në mediat dhe ajo kryesisht ndodhte në qytetet me popullatë shqiptare.

МИ: Рече дека си зел учество ...

ШД: Да, доброволно се пријавив во резервниот состав на АРМ во 2001ва година.

МИ: Каде беше точно?

ШД: Па јас во неколку наврати бев во Тетово, на различни места. Првиот пат бев на место викано Стадион, потоа бев населба Дреновец 2, и третиот пат бев на Тетовското Кале.

МИ: Колку време беше таму?

ШД: Па во три наврати по еден месец отприлика.

МИ: Како ти беше?

ШД: Па таму беше тензично, меѓутоа ние не почувствувавме, не се чувствувавме таму под некаков режим или дискриминирани, ние бевме сместени во куќи, претежно куќи напуштени од Албанците, условите беа такви какви што беа, меѓутоа не беше нешто страшно.

МИ: Дали се плашеше?

ШД: Во одредени моменти, може да се каже.

МИ: Од што се плашеше?

ШД: Па таму сепак беше центарот на жариштето, посебно на тие места кои важеа за главни упоришта на Албанците.

МИ: Дали мислеше дека е можно да загинаш?

ШД: Не помислив дека можи да загинам, во ниту еден момент.

МИ: А дали ти беше сеедно за тоа што се случува околу?

MI: A ndryshoi jeta në Krushevë në ndonjë farë mënyre?

ShD: Në Krushevë jo, nuk u ndryshua në përmasa të mëdha, marrëdhënjet mbetën të njëjtat në mes komuniteteve, të njëjta siç ishin edhe para vitit 2001.

MI: Përmendët se keni marrë pjesë...

ShD: Po, vullnetarisht u paraqita në përbërjen rezerve të ARM në vitin 2001.

MI: Ku ishte saktësisht?

ShD: Pra unë disa herë isha në Tetovë, në pjesë të ndryshme. Herën e parë isha në vendin e quajtur Stadion, pastaj isha në Lagjen Drenovec 2, dhe herën e tretë isha në kalanë e Tetovës.

MI: Sa kohë ishe atje?

ShD: E pra në të tri rradhët nga një muaj përafërsisht.

MI: Si u ndjeve?

ShD: Pra atje kishte tensionim. Mirëpo ne nuk e ndjenim, ne atje nuk ndjeheshim sikur të ishim nën ndonjë regjim ose të diskriminuar, ishim të vendosur nëpër shtëpi, kryesisht shtëpi të braktisura nga shqiptarët, kushtet ishin ashtu siç ishin, mirëpo nuk ishte diçka e tmerrshme.

MI: A kishe frikë?

ShD: Mund të thuhet se në momente të caktuara.

MI: Nga se frikësoheshe?

ShD: Pra atje gjithsesi ishte vatra e luftës, veçanërisht në ato vendet që konsideroheshin si pikëmbështetje (qëndresa) kryesore të shqiptarëve.

ШД: Секако дека не ми беше сеедно, кога се чувствуваа воени дејствија.

МИ: Дали од дома имаше некакви реакции за одлуката да се пријавиш во војната?

ШД: Па моите родители беа загрижени, меѓутоа ние бевме во постојан контакт тогаш преку мобилни телефони.

МИ: Те поддржа ли семејството и пријателите?

ШД: Да, секако дека ме поддржаа.

МИ: Можеби ви коментираа или префрлуваа?

ШД: Не, зошто што тука имав многу другари и пријатели кои исто така како мене се пријавија доброволно. Значи тоа беше општо прифатено во тој момент.

МИ: Добро, дали ќе може да ни споделиш дел од периодот таму кој го поминуваше?

ШД: Па, како што кажав, бев во три наврати во Тетово, бевме сместени на различни локации, напуштени куќи кои беа иселени од Албанците. Ние бевме во резервниот состав на АРМ, претежно не се одвиваа дејствијата преку АРМ, сето тоа одеше преку полицијата. Ние имавме улога да обезбедуваме објекти и да не дозволиме да се врати агресорот на тие места. (Пауза) Дреновец 2 кога бев, тоа беше вториот пат, таму веќе беше понапната ситуацијата зошто Албанците беа, ја имаа окупирано таа населба и од тука извршуваа воени дејствија према Македонците, претежно према македонската полиција, но не дека не и спрема војската, за среќа во тие моменти кога јас се наоѓав таму немаше некој жртви од наша страна, за од другата страна не знам да кажам, а исто така и кога бев третиот пат на Тетовското Кале исто беше тензично зошто тоа е во близина, во близина имаше стационирано многу Албанци

MI: A mendoje se kishte mundësi që edhe të vritesh?

ShD: Nuk e mendova se mund të vritem, në asnjë moment.

MI: A të dukej se ndjeheshe njëlloj për ate që ndodhte për-reth?

ShD: Gjithsesi se nuk ndjehesha njëlloj, në moment që ndjeheshin veprimet e luftës.

MI: A kishe ndonjë reagim nga anëtarët e shtëpisë për vendimin që morre të marrish pjesë në luftë?

ShD: Prindërit e mi ishin të brengosur, mirëpo ne atëherë ishim në kontakte të vazhdueshëm nëpërmjet celularëve.

MI: A të mbështetën familjarët dhe miqtë?

ShD: Po gjithsesi se më mbështetën.

MI: Ndoshta ju komentonin ose ju ngacmonin?

ShD: Jo, pasi që aty bashkë kisha shumë shokë dhe miq të cilët ashtu si unë u paraqitën vullnetarë, pra ato momente i kishin pranuar në përgjithësi.

MI: E pra mirë, a mund të veçoni dhe të na tregoni një pjesë të periudhës që e kaluat atje?

ShD: Pra siç thashë, tri herë isha në Tetovë, dhe ishim të vendosur në lokacione të ndryshme, në shtëpi të braktisura të cilat i kishin lëshuar shqiptarët. Ne ishim në përbërjen e rezervistëve të ARM, dhe kryesisht nuk ndodhnin veprime nga ana e ARM, të gjithë veprimet kryheshin nëpërmjet policisë, na e kishim rolin që ti sigurojmë objektet dhe të mos lejojmë që të kthehet agresori në ato vende. (pushim) Në Drenovec 2 kur isha, ajo ishte hera e dytë, atje situata ishte më e tendosur pasi që shqiptarët e kishin okupuar atë lagje dhe nga atje kryenin veprime luftarake ndaj maq-

и исто се чувствуваа воени дејствија, имаше размена на оган претежно во вечерните часови, и не беше едноставно, меѓутоа, не беше нешто многу страшно да кажам.

МИ: Дали може да ни опишиш како изгледаше еден ден?

ШД: Еден ден во Тетово изгледаше како и еден ден во АРМ, во составот на АРМ. Војнички режим владееше, станување значи, војничка дисциплина, храна. Ние претежно дававме стража по неколку часа, после неколку часа одмаравме, и така додека да дојди втората смена, тука стража дававме деноноќно значи во текот на ноќта, претежно таа ни беше работата нас.

МИ: Дали кога не бевте на, на смена бевте безбедни?

ШД: Кога не бевме на смена бевме безбедни зошто бевме стационирани како што кажав во големи куќи напуштени и тука имаше пунктови кои ја обезбедуваја и куќата каде што бевме сместени.

МИ: Освен да обезбедувате, какви задачи имавте?

ШД: Немавме други задачи, ние бевме таму само на стража.

МИ: Дали ви имаа дадено оружје?

ШД: Секако, имавме оружје и боева муниција која на одредени моменти и го користевме.

МИ: Кој сè беше со вас?

ШД: (Пауза) Како мислите кој се беше со мене?

МИ: Бевте само Македонци или имаше и други..?

ШД: Не, ние бевме мешани, во тие состави имаше и Власи и Македонци, во тие групи кога јас учествував. Знај

donasve, kryesisht ndaj policisë maqedone, por jo se nuk e bënin atë edhe ndaj ushtrisë, dhe për fat të mirë në ato momente kur unë isha atje nuk kishte asëçfarë viktime nga ana e jonë, kurse për anën tjetër nuk kam dijeni që t'u them, dhe gjithashtu kur isha herën e tretë në Kalanë e Tetovës gjithashtu gjendja ishte e tensionuar pasi që ishte në afërsi, në afërsi kishte të stacionuar shumë shqiptarë dhe gjithashtu ndjeheshin veprime luftarake, dhe kishte shkëmbim zjarresh kryesisht në orët e natës, dhe kjo nuk ishte diçka e lehtë, por edhe mund të them se nuk ishte diçka tepër e tmerrshme.

MI: A mund të na tregoni se si dukej një ditë?

ShD: Një ditë në Tetovë dukej si edhe një ditë në АРМ, në radhët e АРМ. Zotëronte regjim ushtarak, pra ngritje në orar, disiplinë ushtarake, ushqim, dhe ne kryesisht jepnim roje nga disa orë, pastaj disa orë pushonim, dhe ashtu derisa të vinte ndrimi i dytë, aty roje jepnim ditë e natë pra edhe gjatë kohës të natës, dhe ajo ishte kryesisht puna e jonë.

MI: A ishit të sigurtë kur nuk ishit në ndërrim?

ShD: Kur nuk ishim në ndërrim ishim të sigurtë pasi që ishim të stacionuar në shtëpi të mëdhaja të braktisura dhe aty kishte pika stacionimi të cilat e siguronin shtëpinë në të cilën ishim të vendosur.

MI: Përveçse detyrës që të siguron, çfarë detyra të tjera patët?

ShD: Nuk kishim detyra të tjera, ne ishim atje vetëm për roje.

MI: A ju kishin dhënë armatim?

ShD: Gjithsesi, kishim armatim dhe municion të vërtetë të cilën në momente të caktuara edhe e përdornim.

MI: Kush tjetër ishte me ju?

во други групи дека имало и Босанци, и Македонци, Турци и Македонци, значи тоа беше мешан состав.

МИ: Дали имаше соработка помеѓу вас?

ШД: Нормално, мораше да има соработка зошто таму се одвиваа воени дејствија.

МИ: Каква беше таа соработка?

ШД: Соработката се однесуваше на меѓусебно почитување и помагање во одредени ситуации што во дадени моменти зависи животот таму од таа соработка.

МИ: Меѓусебно, дали си разговаравте што ќе биде со вас, што ќе ви се случи?

ШД: Па нормално разговаравме, сите меѓусебе разговаравме, ние не ја знаевме иднината, не знаевме што не очекува, ние само сакавме што побрзо тоа да прекине едноставно.

МИ: На кого му веруваше во тие моменти?

ШД: На сите што беа со мене му верував, мораше да постои меѓусебна доверба во тие моменти.

МИ: Можеби прогнозиравте како сè ќе се заврши?

ШД: Не, никој не можеше да прогнозира како ќе заврши.

МИ: Сигурно имало моменти кога ти беше најтешко. Дали може да изнесиш некој?

ШД: Па најтешко, најтешко ми беше кога имав ноќна смена, на стража. Во ноќните периоди имаше и пукање едноставно ги напаѓаа пунктовите на полицијата, на војската. Ноќна смена е најтешка, во тие моменти се чувствува и страв.

ShD: (pushim) Si mendoni kush të tjerë ishin me ne?

MI: Ishit vetëm maqedonas apo kishte edhe të tjerë..?

ShD: Jo, ne ishim të përzier, në ato formacione kishte vllahë dhe maqedonas, pra në ato grupet në të cilat isha unë. E dij që në grupet tjera ka pasur boshnjakë dhe maqedonas, maqedonas dhe turqi, pra ishte një përbërje e përzier.

MI: A kishte bashkëpunim në mes jush?

ShD: Normalisht, duhej të kishte bashkëpunim pasi që atje kishte veprime ushtarake.

MI: Çfarë bashkëpunimi ishte ai?

ShD: Bashkëpunimi kishte të bëjë me respektin reciprok dhe ndihmë në situata të caktuara, pasi që në momente të duhura varej jeta nga ai bashkëpunim.

MI: Në mes veti, a bisedonit ju se çdo të ndodhë me ju, çfarë do t'ju ndodh juve?

ShD: Normalisht që bisedonim, të gjithë në mes veti bisedonim, ne nuk e dinim ardhmërinë, nuk e dinim se çfarë na pret, ne thjesht dëshironim që sa ma shpejt të ndërpritet ajo.

MI: Kujt i besoje në ato momente?

ShD: Të gjithëve që ishin me mua ju besoja, duhej të ekzistonte besimi reciprok në ato momente.

MI: Ndoshta parashikonit se si do të mbarojë ?

ShD: Jo, askush nuk mund të parashikonte se si do të mbarojë e gjithë ajo.

МИ: Опиши ни како изгледа една ноќна смена?

ШД: Местата кои ги обезбедувавме, смената се состоеше од три-четири сати (часови), сега не се сеќавам точно. Во тие три-четири часа обезбедувате некој објект или стадион да речиме или... Во тие моменти имаше, имаше и такви моменти кога од другата страна отвараа оган врз пунктовите на, на полицијата и на војската. Пунктовите на полицијата и војската беа оддалечени еден од друг на сто метри. Значи, имаше и отварање на оган, тие се тешки моменти за било кој.

МИ: Дали Вие лично, некогаш сте го користеле оружјето?

ШД: Да, во неколку наврати.

МИ: Можеш малку подетално за тоа, или?

ШД: Не, не. Не можам за тоа да зборувам. (Нервоза се појавува).

МИ: Дали мислиш дека медиумите ја прикажаа реалната слика за тоа што се случуваше?

ШД: Мислам дека да, мислам дека реално ја прикажаа сликата и населението и народот кој не учествуваше директно во конфликтот, имаше јасна претстава од медиумите што се случува таму.

МИ: Нели мислиш дека било пренесувано во нечија корист или строго онака како што беше таму?

ШД: Не можам да кажам во глобала, можам да кажам само дека за местата каде што сум бил, можам да зборувам јас и после тоа ги имам тие места видено на телевизија и во медиумите и тоа беше тоа што се случуваше таму, реално беше пренесено од страна на медиумите меѓутоа за тие места каде што бев, за други не знам да кажам.

MI: Sigurisht ke pasur momente kur je ndjerë shumë rëndë. A mund të rrëfesh ndonjë nga ato?

ShD: Pra më rëndë, më rëndë e kisha gjatë ndërrimit të natës, në roje. Në periudhat e natës kishte edhe të shtyra, thjesht i sulmonin postot policore, dhe ushtarake. Ndrimi i natës ishte më i rëndë, në ato momente ndjehej edhe frika.

MI: Na e përshkruaj se si dukej një ndrim i natës në roje?

ShD: Vendet të cilat i siguronim, në ato ndrimi përbëhej nga 3-4 orë, tani nuk kujtohem me saktësi, në ato 3-4 sigurohej të themi ndonjë objekt ose stadion ose diçka tjetër... Në ato momente, kishte dhe të tilla momente kur nga pala tjetër hapnin zjarr drejt post blloqeve, të policisë dhe ushtrisë, post blloqet e policisë dhe ushtrisë ishin të larguar në mes vedi 100 m. Pra kishte edhe hapje zjarri, ato janë momente të rënda për secilin.

MI: Personalisht ju, a e keni përdorë ndonjëherë armën?

ShD: Po, në disa raste.

MI: A mundësh të tregosh më në detaje, ose?

ShD: Jo, jo. Nuk mund të flasë për ate. (I paraqitet nervoza)

MI: A mendoni se mediat e treguan pasqyrën e vërtetë për ate që ndodhte?

ShD: Mendoj se po. Mendoj se realisht e pasqyruan, edhe banorët edhe populli i cili nuk morri pjesmarrje të drejtpërdrejtë në konfliktin, kishte pasqyrë reale për ate se çka ndodhte atje.

MI: Mendoni se është transmetuar në favor të ndonjëres palë, apo saktësisht ashtu siç ishte atje?

ShD: Nuk mund t'ju them në përgjithësi, mund t'ju tregoj vetëm për vendet ku kam qenë unë, mund t'ju flas se edhe pas luftës i kam parë ato vende në televizor edhe në mediat edhe ajo

МИ: До кога бевте во Дреновац 2?

ШД: Сите овие наврати бев по еден месец.

МИ: И какво беше чувството кога идеше момент, кога ќе се враќате дома?

ШД: Тоа не беше едноставно зошто знаеме сите конвоите во неколку наврати од АРМ беа нападнати од страна на, на Албанците. Во тие моменти се случуваа и убиствата кои што ги гледаме, нападнати беа тие конвои. А конвоите се или на одење за Тетово или на враќање. Под полна борбена готовност се враќавме од Тетово за Прилеп.

МИ: Кога веќе бевте вратени, еве да речиме првиот и вториот пат, кога знаевте дека повторно ќе ве повикаат да одите?

ШД: На почетокот тоа се случуваше преку мобилизација, општа мобилизација меѓутоа како што кажав јас се пријавував доброволно, доброволно и очекував да бидам викнат. Јас бев таму заведен како доброволец, кога ќе ме викнеја, јас бев спремен да појдам. Тоа се случуваше претежно по еден месец, еден месец бев во Тетово, еден месец на некој начин одмарав во Крушево и после се враќав за Тетово.

МИ: Која беше мотивацијата да бидите доброволец?

ШД: Па како што гледавме таму владеа немири, имаше конфликт, сакав да учествувам со цел колку што можам и јас како и мојте другари и пријатели кои исто така беа таму, да придонесиме што побрзо тоа да заврши на некој начин доколку зависи од нас.

МИ: Кога се вративте дома, кажете ми нешто повеќе за тоа како ве пречекаа?

ШД: Секако беа радосни зошто таму... ние бевме во

ishte ashtu siç ishte atje, realisht ishte transmetuar nga ana e mediave, por për ato vende ku isha unë, kurse për vendet tjera nuk dijë t'ju them.

MI: Deri kur ishit në Drenovec 2?

ShD: Në të gjithë radhët isha nga një mua.

MI: Dhe si ishte ndjenja kur vinte momenti, që të ktheheni në shtëpi?

ShD: Ajo nuk ishte edhe aq lehtë sepse e dijmë se kur të gjithë varganet e ARM në disa herë u patën sulmuar nga ana e shqiptarëve. Në ato momente ndodhnin edhe vrasjet ti cilat i shiqonim, ashtu qenë sulmuar ato vargane. Kurse varganet ose ishin duke shkuar drejt Tetovës ose ishin në kthim e sipër. Nën gatishmëri të plotë luftarake ktheheshim nga Tetova për Prilep.

MI: Që kur ishit kthyer, ja të themi herën e parë dhe të dytë, kur e dinit se përsëri do t'ju thërrasin që të shkoni përsëri?

ShD: Në fillim ajo zhvillohej nëpërmjet mobilizimit, mobilizimit të përgjithshëm, por siç ju thash unë se u paraqita vullnetarisht, ashtu që vullnetarisht edhe prisnja të më ftonin, unë isha i regjistruar atje si vullnetar, ashtu që kur të thërrisnin unë isha i gatshëm që të nisem. Ajo zakonisht ndodhte pas një muaji, një muaj isha në Tetovë, pastaj një muaj në njëfarë mënyre pushoja në Krushevë dhe pastaj përsëri kthehesha në Tetovë.

MI: Cili ishte motivacioni që të paraqiteshit vullnetarë?

ShD: Pra siç shikonim atje zotëronin trazira, kishte konflikt, desha të marr pjesë me qëllim edhe unë sa mund bashkë me shokët dhe miqtë e mi që ishin gjithashtu atje të jepja kontributin që sa ma shpejtë ajo të përfundonte në njëfarë mënyre, nëse me të vërtetë varej nga ne.

контакт преку телефон, меѓутоа друго е кога ќе ве видат родителите дома. Тие беа загрижени за нас и на некој начин не му беше драго кога заминувавме повторно.

МИ: Дали има некакви последици што си ги стекнал од таму?

ШД: Не, не, немам, не чувствувам никакви последици, ни физички, ни психички, за деновите поминати таму.

МИ: Дали откако се врати и повторно одеше, дали останатите гледаа поинаку на тебе?

ШД: Не мислам така зошто тоа во Крушево беше во глобала општо прифатено.

МИ: Дали имаше некакви проблеми, после 2001ва?

ШД: Не, не сум имал никакви проблеми заради тоа што учествував во конфликтот.

МИ: Како влијаеше тоа што беше дел од АРМ, на твојот социјален живот?

ШД: (Пауза, се мисли) Како влијаеше? Па, не можам да кажам дека некако влијаеше зошто, јас бев доброволец и повторно би се пријавил.

МИ: Дали сега се чувствуваш сигурен?

ШД: Сега да, се чувствувам сигурен, не чувствувам некаков страв или нешто, едноставно да не се повтори тоа што беше во 2001ва.

МИ: Што прави да се чувствуваш сигурно?

ШД: Па што прави? Тука во Крушево, значи е безбедно да кажам, нема тензии, нема, има соживот меѓу нас Власите

МИ: Kur u kthyet në shtëpi, më tregoni diçka më tepër se si ju pritën?

ShD: Gjithsesi ishin të lumtur sepse ... ne atje ishim në kontakt nëpërmjet telefonit, por ndryshe është kur prindërit do të shikojnë në shtëpi. Ata ishin të brengosur për ne, dhe në një mënyrë nuk ishin të lumtur kur iknim përsëri.

МИ: A keni ndonjë pasojë që e keni fituar prej atje?

ShD: Jo, jo nuk kam, nuk ndjej asëçfarë pasojash, as fizike, as psikike, për ato ditë që i kalova atje.

МИ: A ju shikonin me tjetër sy të tjerët kur ju ktheheshit dhe përsëri shkonit?

ShD: Nuk mendoj ashtu për arsye se në Krushevë në përgjithësi plotësisht ishte e pranuar.

МИ: A kishte ndonjë problem, pas vitit 2001?

ShD: Jo, nuk kam patur asëçfarë problemi për shkakun se morra pjesë në konflikt.

МИ: Si ndikonte në jetën tuaj sociale, ajo që ju ishit pjesë e ARM?

ShD: (pushim, mendohet) Si ndikonte? E pra nuk mund të them se në njëfarë mënyrë ndikonte, pasi që unë isha vullnetarë përsëri do të isha paraqitur.

МИ: A ndjeheni tani të sigurtë?

ShD: Tani, po, ndjem i sigurt, nuk ndjej ndonjë frikë ose diçka tjetër, thjesht kisha dashur mos përsëritet ajo që ndodhi në vitin 2001.

МИ: Çfarë bëre që të ndjehesh i sigurt?

и Македонците, па и меѓу Албанците. Сигурен се чувствувам, зошто не мислам дека може да се повтори некој конфликт од такви размери (пауза), на безбедносен план секако.

МИ: Охридскиот договор излезе како решение на оваа војна. Како гледаш ти на Охридскиот Договор?

ШД: Па Охридскиот договор навистина беше решение, се стави крај на конфликтот и, и еве 12 години од потпишувањето, функционира така како што функционира. Тоа е благодарение на Охридскиот рамковен договор.

МИ: Кој етнички групи добиле права со тој Договор?

ШД: Со Охридскиот рамковен договор најмногу добија Албанците, тоа на некој начин беше и за нив. Меѓутоа и другите етнички групи што не се мнозинство во Македонија добија од Охридскиот рамковен договор, таков пример сум и јас. Јас сум вработен во Општина Крушево, благодарение на правичната застапеност на етничките заедници што се малцинство во Република Македонија, тоа произлезе од Охридскиот рамковен договор.

МИ: Какви права добија Албанците од овој Договор?

ШД: Секако дека добија поголеми права од тие што ги имаа до тогаш.

МИ: А Власите како етничка група, што добија од овој Договор?

ШД: Исто и Власите, и мислам дека и другите етнички заедници добија поголеми права, во смисла на, на застапеност во институциите на системот.

МИ: Дали мислиш дека има реакции од другите малцинства за овој Договор?

ShD: Çfarë bëra? Këtu në Krushevë, të them se është sigurt, nuk ka tensionime, ka bashkëjetesë në mes ne vllëve dhe maqedonasve, por edhe me shqiptarët. Ndjem i sigurt sepse mendoj se nuk do të përsëritet ndonjë konflikt i atyre përmasave (pushim), gjithësi në planin e sigurimit.

MI: Marrëveshja e Ohrit rrodhi si zgjidhje e kësaj lufte. Si e shikon ti Marrëveshjen e Ohrit?

ShD: E pra Marrëveshja e Ohrit me të vërtetë ishte një zgjidhje, i vu mbarimi konfliktit, dhe ja 12 vjet nga nënshkrimi, funksionon ashtu siç funksionon. Kjo është në sajë të Marrëveshjes Kornizë të Ohrit.

MI: Cilat grupe etnike i fituan të drejtat me atë Marrëveshje?

ShD: Me Marrëveshjen Kornizë të Ohrit më tepër fituan shqiptarët, ajo në njëfarë mënyre u bë për ata, mirëpo edhe grupet e tjera etnike të cilat nuk janë shumicë në Maqedoni fituan nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit, një shembull i tillë jam edhe unë, unë jam i punësuar në komunën e Krushevës, duke i falënderuar përfaqësimit të drejtë të bashkësive etnike të cilat janë pakicë në Republikën e Maqedonisë, ajo rezultoi nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit.

MI: Çfarë të drejta fituan shqiptarët nga kjo marrëveshje?

ShD: Gjithësi se fituan më tepër të drejta se sa ato që i kishin deri më atëherë.

MI: Ndërsa vllëhtë si grup etnik, çfarë fituan nga kjo marrëveshje?

ShD: Njëlloj edhe vllëhtë, mendoj se edhe bashkësitë e tjera etnike fituan të drejta më të mëdha, në kuptim të përfaqësimit në institucionet e sistemit.

ШД: Реакции од малцинствата мислам дека нема, меѓутоа
можи да има реакции од македонска страна.

МИ: Рековте дека можеби нема реакции, дали тоа значи
дека подеднакво е прифатен од сите?

ШД: Сите малцинства на некој начин добија од Охридскиот
рамковен договор, кој повеќе – кој помалце, мислам кога нешто
ќе добиете не можите да бидитенезадоволни од тоа што сте го
добиле, а претходно сте го немале. Можите да има реакции од
страна на, на Македонците.

МИ: Дали се остварени целосно одредбите на овој
Договор?

ШД: Па Охридскиот рамковен договор е во 70, 70% е
остварен. Постои уште нешто што треба да се заврши, меѓутоа
и како таков ја гарантира безбедноста еве веќе 12 години.

МИ: Мислиш ли дека Охридскиот договор ни нуди траен
мир?

ШД: Да мислам дека ни нуди траен мир. Еве така се
покажа низ времето.

МИ: Зошто така мислиш?

ШД: Па зошто не се повторија, не се повтори тој конфликт
повеќе во изминатиов период, а Охридскиот договор значеше
крај на конфликтот и на воените дејствија.

МИ: Кој мислиш дека е виновен за 2001ва година?

ШД: Не можам да кажам конкретно некој дали е виновен
зошто мислам дека тоа беше наметнато, наметнато од надвор
и можеше да се избегне, но се случи тоа што се случи.

MI: A mendon se ka reagime nga pakicat e tjera lidhur me
ketë Marrëveshje?

ShD: Reagime nga pakicat mendoj se nuk ka, mirëpo mund
të ketë reagime nga pala Maqedonase.

MI: Ju thatë që ndoshta nuk ka reagime, a do të thotë kjo se
njëlloj është e pranuar nga të gjithë?

ShD: Që të gjithë pakicat në njëfarë mënyre fituan nga Mar-
rëveshja Kornizë e Ohrit, kush më tepër - e kush më pak, mendoj
se kur diçka fitoni nuk mund që të mos jeni të kënaqur nga ajo që
e keni fituar, kurse më parë nuk e keni pasur, kurse reagime mund
të ketë nga ana e maqedonasve.

MI: A janë të realizuara plotësisht dispozitat e kësaj mar-
rëveshjeje?

ShD: E pra Marrëveshja e Ohrit 70% është realizuar, ekziston
edhe diçka që duhet mbaruar, mirëpo edhe e këtillë kjo është duke
e garantuar sigurinë ja që u bënë 12 vjet.

MI: A mendon se Marrëveshja e Ohrit na ofron paqe të qënd-
rueshme?

ShD: Po, mendoj se na ofron paqe të qëndrueshme. Ja ashtu
u tregua me kalimin e kohës.

MI: Përse mendon ashtu?

ShD: Për arsye se nuk u përsëritën ngjarjet, nuk u përsërit ai
konflikt në periudhën që kaloi, kurse Marrëveshja e Ohrit nënkup-
tonte fundin e konfliktit dhe të veprimeve luftarake.

MI: Kush mendoni se është fajtor për vitin 2001?

ShD: Nuk mund të them konkretisht se dikush është fajtor,
pasi që mendoj se ajo ishte e imponuar, ishte e imponuar nga

МИ: Кој највеќе доби со војната во 2001ва?

ШД: Албанците секако.

МИ: Дали е тоа во ред за тебе?

ШД: (Пауза) Не можам да одговорам на тоа прашање зошто како што ви кажав и јас добив од Охридскиот рамковен договор како Влав. Сега не можам да одговорам конкретно на тоа прашање.

МИ: Дали мислиш дека после 2001ва година има дискриминација? Македонци – Албанци?

ШД: Во Крушево и во градот, како и во Општина Крушево тоа не се чувствува, за на другите градови неможам да кажам. Не знам дали е вистина тоа што гледаме во медиумите и односно колку е вистина тоа, но зборувајќи за Крушево, во градот не се чувствува дискриминација.

МИ: Дали има нешто што те плаши во иднина?

ШД: Гледано од безбедносна страна, да не се повтори конфликтот од 2001ва година, може да се рече дека ме плаши, може да ме плаши само безбедноста, безбедносната ситуација. (Пауза) Друго не.

МИ: Зошто мислиш дека може да се повтори?

ШД: Не, не реков дека може да се повтори. Да не се повтори 2001ва година.

МИ: Еве во случај да се повтори, дали би постапил исто како во 2001ва година?

ШД: Секако дека би постапил исто, ништо кај мене не се промени.

jashtë dhe mundej që të shmangej, mirëpo ja ndodhi ajo që ndodhi.

MI: Kush fitoi më tepër me luftën e vitit 2001?

ShD: Shqiptarët gjithsesi.

MI: A është në rregull ajo sipas teje?

ShD: (pushim) Nuk mund të përgjigjem në atë pyetje pse, pasi siç ju thashë se edhe unë si vllah fitova nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit. Tani nuk mund të përgjigjem konkretisht në këtë pyetje.

MI: A mendon se pas vitit 2001 ka diskriminim? Shqiptarë-maqedonas?

ShD: Në Krushevë dhe në qytet, si edhe në komunën e Krushevës ajo nuk ndjehet, kurse për qytetet e tjera nuk mund t'ju them. Nuk e di nëse është e vërtetë ajo që e shohim në mediat dhe gjegjësisht se sa e vërtetë është ajo, mirëpo duke folur për Krushevën, në qytet nuk ndjehet diskriminim.

MI: A ka diçka që të frikëson për ardhmërinë?

ShD: Duke parë nga aspekti i sigurimit, të mos paraqitet konflikti i 2001-shit, mund të thuhet se më frikëson, mund të më frikësojë vetëm siguria, situata e sigurisë. (pushim) Tjetër nuk më frikëson.

MI: Pse mendoni se mund të përsëritet?

ShD: Jo, jo, nuk thashë se mund të përsëritet. Të mos përsëritet viti 2001.

MI: Dhe ja në rast se përsëritet, a kishe vepruar njëlloj si në vitin 2001?

МИ: Зошто би постапил исто?

ШД: Би застанал во одбрана на татковината нормално. И би се пријавил како доброволец повторно во редовите на АРМ.

МИ: Каква е ситуацијата денес во Република Македонија?

ШД: Моменталната ситуација е малце тензична меѓу Македонците и Албанците, но мислам дека сето тоа е политика и е наметнато исто така од надвор, но сигурен сум и убеден сум во тоа дека ќе се реши преку дијалог. Не, нема да дојди до ескалација на ситуацијата.

МИ: Дали мислиш дека е можен соживот?

ШД: Соживот е можен секогаш, тоа е и примерот како што кажав во Крушево меѓу Власите и Македонците, ние од век живееме тука заедно и немало никакви проблеми, мислам дека нема ни да има, значи соживот секогаш е можен.

МИ: Дали според тебе е битно да се зборува за 2001ва година?

ШД: Секако дека е битно да се зборува за нешто што се случило во минатото, посебно ако може да се извлече поука да не се повтори во иднина.

МИ: Што доколку се зборува?

ШД: Па ќе сфатат идните генерации, младите дека тоа беше конфликт кој никој не го посакуваше, беше едноставно наметнат од надвор, конфликтот можеше да биди избегнат, доколку се постигнеше, се решеше ситуацијата преку дијалог. Значи треба да се зборува за тоа, за да не се повтори едноставно, младите да знаат вистинската слика за целата ситуација.

МИ: Дали вие зборувате на оваа тема со некогаш?

ShD: Gjithsesi se kisha vepruar njëlloj, kurrëgjë nuk ka ndryshuar tek unë.

MI: Përse kishit vepruar në mënyrën e njëjtë?

ShD: Normalisht isha vënë në mbrojtjen e atdheut. Dhe do të paraqitesha përsëri si vullnetar në radhët e ARM.

MI: Si është situata sot në Republikën e Maqedonisë?

ShD: Momentalisht situata është pak e tensionuar në mes maqedonasve dhe shqiptarëve, mirëpo mendoj se e gjithë kjo është politikë dhe është e imponuar gjithashtu nga jashtë, por jam i sigurt dhe i bindur në atë se kjo do të zgjidhet nëpërmjet dialogut. Mirëpo nuk do të vjen deri te eskalimi i situatës.

MI: A mendoni se është e mundshme bashkëjetesa?

ShD: Bashkëjetesa është e mundur gjithnjë, ashtu është edhe shembulli që jua tregova në Krushevë në mes vllahëve dhe maqedonasve, ne me shekuj jetojmë këtu bashkërisht dhe nuk ka pasur asëçfarë problemesh, mendoj se nuk do të ketë, pra bashkëjetesa gjithnjë është e mundur.

MI: A është me rëndësi sipas teje që të flitet për vitin 2001?

ShD: Gjithsesi se është me rëndësi që të flitet për diçka që ka ndodhur në të kaluarën, veçanërisht nëse mund që të nxitet ndonjë mësim që të mos përsëritet në të ardhmen.

MI: Çfarë do të bëhej nëse flitet?

ShD: Pra të kuptojnë gjeneratat e ardhshme, të rinjtë se ai ishte konflikt të cilin askush nuk e dëshironte, thjesht ishte i imponuar nga jashtë, konflikti mund të shmangej, nëse arrihej që situata të zgjidhej nëpërmjet dialogut. Pra duhet të flitet për atë, që thjeshtë të mos përsëritet, të rinjtë ta dinë të gjithë pasqyrën për të gjithë situatën.

ШД: Ретко зборуваме на оваа тема, понекогаш со другарите и пријателите, а тоа се луѓе кои како мене учествуваа во конфликтот во Тетово доброволно.

МИ: Дали имате пријатели Албанци?

ШД: Да, имам доста пријатели Албанци со кои и порано и сега добро се сложуваме.

МИ: Дали со нив некогаш сте зборувале на оваа тема?

ШД: Не, со нив не.

МИ: Има некој посебни причини или?

ШД: Нема посебни причини. Причините се што во градот Крушево нема Албанци, тие се во населените места, односно во селата во Општина Крушево и кога сме во контакт разговараме за некоја работа или за, за други работи, а не за конфликтот.

МИ: Дали мислиш дека е завршена работа војната во 2001ва или сè уште постојат некакви тензии?

ШД: Мислам дека тоа е завршена работа која нема никогаш повеќе да се повтори.

МИ: Си простија ли едни со други?

ШД: Не верувам дека си простија, меѓутоа низ дијалог може да се стави крај на сето тоа.

МИ: Зошто мислиш дека не си простија?

ШД: Зошто војната, односно конфликтот во Тетово секако дека остави трага. Знаеме дека има, имаше жртви, човечки жртви, како од едната, така од другата страна. Е сега тоа не е мала, маларабота, нешто што така едноставно може да се заборави. Сепак времето, ќе го направи своето мислам, но во секој случај не е заборавено.

MI: A flitni ju me dikend në lidhje me këtë tematikë?

ShD: Rrallë flasim në këtë temë, disa herë me shokët dhe miqtë. Por ato janë njerëz njëlloj si unë kanë marrë pjesë vullnetarisht në konfliktin në Tetovë.

MI: A keni miq shqiptarë?

ShD: Po, kam mjaft miq shqiptarë me të cilët edhe më parë edhe tani mirë dakordohemi.

MI: A keni folur me ata ndonjëherë në këtë tematikë?

ShD: Jo, nuk kam folur me ata.

MI: Mos ka ndonjë shkak të veçantë apo?

ShD: Nuk ka shkaqe të veçanta, shkaqet janë për arsye se në qytetin e Krushevës nuk ka shqiptarë, ato janë në vendet e banuara, gjegjësisht në fshatrat e komunës së Krushevës, edhe kur jemi në kontakt me ata flasim për ndonjë punë, ose punë të tjera, kurse jo për konfliktin.

MI: A mendon se kanë mbaruar punët me luftën e vitit 2001 apo ekzistojnë ndonjë lloj tensionimesh?

ShD: Mendoj se ajo është punë e mbaruar e cila nuk do të përsëritet asnjëherë përsëri.

MI: Ai falën njëri-tjetrit?

ShD: Nuk besoj se falën njëri-tjetrin, mirëpo nëpërmjet dialogut mund t'i jepet fund krejt kësaj.

MI: Pse mendon se nuk jenë falur?

ShD: Sepse lufta, gjegjësisht konflikti në Tetovë gjithsesi se la gjurmë, ne e dimë se kishte viktimë, viktimë në njerëz, si nga njëra palë ashtu edhe nga pala tjetër, e tani kjo nuk është punë e vogël,

МИ: Кој изгуби најмногу?

ШД: (Пауза) Не можам да одговорам на ова прашање. Не знам.

МИ: Како Вие лично ја гледате иднината?

ШД: (Пауза) Мислам дека, дека конфликт повеќе во Република Македонија нема да има, сите отворени прашања ќе се затворат, ќе се решат преку дијалог, така да ако безбедносната ситуација е стабилна, иднината ќе биде добра, како за мене така и за сите.

МИ: Што сметаш дека се промени после војната?

ШД: После војната се промени односот спрема заедниците што не се мнозинство во Македонија, кои дотогаш не беа така третираны.

МИ: Во позитивна смисла?

ШД: За заедниците во позитивна смисла. (Пауза) Секоја заедница вклучувајќи ги и Власите, а најмногу Албанците добија од, од Охридскиот рамковен договор, застапени се повеќе во институциите на системот, така да мислам дека добија.

МИ: Мислиш ли дека благодарение на тие промени, сега си безбеден?

ШД: Безбеден сум во овој момент зошто нема тензии, не е тензична атмосферата и не гледам дека може да прерасне во нешто поголемо односно во конфликт, од таа страна мислам дека сум безбеден.

МИ: Дали сега Македонија ја гледаш како национална држава само на Македонците, или па како мултинационална или бинационална меѓу Македонци и Албанци?

një gjë që aq lehtë mund të harrohet. Por gjithsesi mendoj se koha do ta bëjë të veten, por për çdo rast nuk janë harruar.

MI: Kush humbi më tepër?

ShD: (pushim) Nuk mund t'ju përgjigjem në këtë pyetje. Nuk e di.

MI: Si e shikoni ju personalisht ardhmërinë?

ShD: (pushim) Mendoj se, konflikt nuk do të ketë më në Republikën e Maqedonisë, gjithë pyetjet e hapura do të mbyllen, do të zgjidhen përmjet dialogut, ashtu që nëse situata e sigurimit është stabile, e ardhmja do të jetë e mirë, si për mua ashtu edhe për të tjerët.

MI: Çfarë konsideroni se është ndryshuar pas luftës?

ShD: Pas lufte u ndryshuan raportet ndaj bashkësive që nuk janë në shumicë në Maqedoni, të cilat deri atëherë nuk kanë qenë të trajtuara ashtu.

MI: Nga aspekti pozitiv?

ShD: Për bashkësitë në aspekt pozitiv! (pushim) Secila bashkësi duke i përfshirë edhe vllehtë, por më tepër shqiptarët fituan nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit, janë të përfaqësuar më tepër në institucionet e sistemit, ashtu pra mendoj që fituan.

MI: A mendon se duke u falënderuar atyre ndryshimeve, tani je i sigurt?

ShD: Jam i sigurt në këtë moment sepse nuk ka tensionime, atmosfera nuk është e tensionuar dhe nuk vërej se mund që të kalojë në diçka më të madhe gjegjësisht konflikt, nga ai aspekt mendoj se jam i sigurt.

ШД: Не, јас Македонија ја гледам како мултинационална држава, во која покрај Македонците и Албанците живеат и други националности како што се: Власи, Срби, Бошњаци, Роми, Турци. Значи ја гледам како мултинационална држава.

МИ: Добро, и за крај, дали има нешто што не те прашав, а сакаш да кажиш?

ШД: Па кога зборуваме за 2001ва година, колку и да е болна темата, треба да се напомене дека тоа беше конфликт, не беше војна зошто тоа е од поголеми размери. Конфликт кој можеше да не се случи, да биде одбегнат, но се случи тоа што се случи, и загинаа многу невини луѓе, како од едната, така мислам и од другата страна, но секогаш треба за тоа и да се зборува со цел да не се повтори од идните генерации. Треба за тоа да се зборува за да не се повторат истите грешки односно младите да имаат во предвид дека било какви проблеми можат да се решат низ меѓусебен дијалог. Сè се решава преку пат на дијалог и мислам дека конфликтот нема да се повтори никогаш повеќе. Тоа е едно болно искуство за сите учесници на конфликтот како и за Македонците така и за Албанците. (Пауза) Во Тетово, се случи што се случи, загинаа многу невини луѓе од двете страни, сигурен сум дека жртви имаше и од двете страни. Ние како припадници на АРМ немавме толку жртви како полицијата да речам од Македонска страна или како Албанците од другата страна, но сепак не е едноставно да се учествува некаде каде што се војува. Би сакал никогаш повеќе тоа да не се повтори, но доколку има потреба спремен сум повторно да учествувам, доброволно.

МИ: Добро, фала многу Шули.

ШД: Молам.

MI: Tani a e vëren Maqedoninë si shtet nacional vetëm të maqedonasve, ose si multinacional gjegjësisht binacional në mes maqedonasve dhe shqiptarëve?

ShD: Jo, unë Maqedoninë e shoh si shtet multinacional, në të cilën përpos maqedonasve dhe shqiptarëve jetojnë edhe nacionalitete të tjera siç janë: vllleh, serb, boshnjakë, romë, turq. Pra e shikoj si shtet multinacional.

MI: Mirë pra, dhe për fund, a ka ndonjë send që nuk të pyeta, kurse ti ke dëshirë ta thuash?

ShD: Pra kur folëm për vitin 2001, sa do që të jetë temë e dhimbshme, duhet të përmendet se ai ishte konflikt, nuk ishte luftë sepse lufta është e përmasave më të mëdha. Konflikt i cili mundej që të mos ndodhte, mundej të shmangej, por ndodhi ajo që ndodhi, dhe u vranë shumë njerëz të pafajshëm, si nga njëra palë ashtu mendoj edhe nga pala tjetër, por duhet gjithmonë të flitet për atë që të mos përsëritet nga gjeneratat e ardhshme. Duhet të flitet për atë që të mos përsëriten gabimet e njëjta gjegjësisht të rinjtë të kenë parasysh se çfarëdo problemesh mund të zgjidhen nëpërmjet dialogut të ndërmjetme. Gjithçka zgjidhet nëpërmjet rrugës së dialogut dhe mendoj se konflikti nuk do të përsëritet kurrë edhe njëherë. Ajo është një përvojë e dhimbshme për të gjithë pjesëmarrësit në konflikt si për maqedonasit ashtu edhe për shqiptarët. (pushim) Në Tetovë, ndodhi ajo që ndodhi, humbën jetën shumë njerëz të pafajshëm nga të dyja palët, dhe jam i sigurt se viktimat kishin nga të dyja anët. Ne si përfaqësues të ARM nuk kishim aq shumë viktimat si edhe policia nga njëra anë ashtu edhe shqiptarët nga ana tjetër, por gjithsesi nuk është edhe aq lehtë të merret pjesë atje diku ku luftohet. Kisha dëshiruar që asnjëherë të mos përsëritet, por nëse ka nevojë jam i përgatitur përsëri të marrë pjesë, vullnetarisht.

MI: Mirë, ju faleminderit shumë Shuli.

ShD: Ju lutem.

